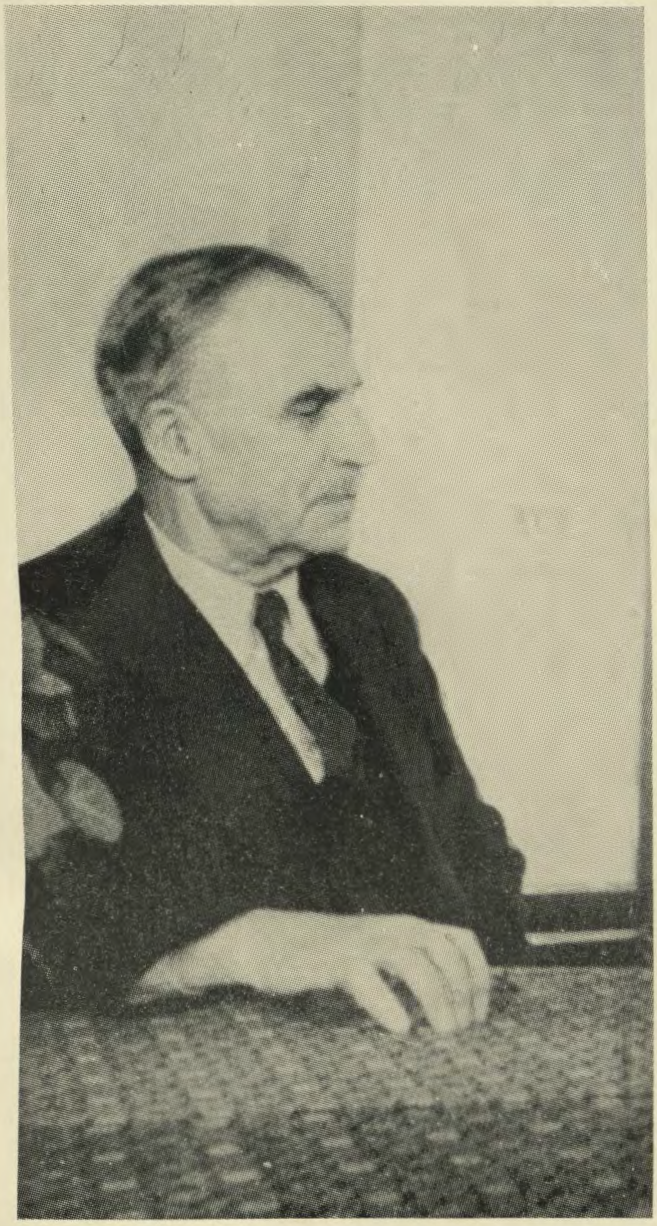
II 2629

ЛИТЕРАТУРЕН АРХИВ

IV

ЕЛИН ПЕЛИН

ЧИТАЛНЯ

Последен портрет на Елин Пелин (1949)

Институт за литература БИБЛИОТЕКА

БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ

ИНСТИТУТ ЗА ЛИТЕРАТУРА

НАЦ. ЦЕНТЪР ЗА ЛИТЕРАТУРЕН АРХИВ

ЛИТЕРАТУРЕН АРХИВ

митр

ЛИТЕРАТУРЕН АРХИВ

ТОМ ЧЕТВЪРТИ

ЧИТАЛИЯ

ЕЛИН ПЕЛИН

СЪСТАВИТЕЛ И РЕДАКТОР ПРОФ. Д-Р КРЪСТЬО ГЕНОВ

БАН
Институт за литература
БИБЛИОТЕКА

София · 1972

ИЗДАТЕЛСТВО НА БЪЛГАРСКАТА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ

ПРОВЕРКА
2009 - 2010

П/2629

ПРОВЕРКА
1979 г.

Б 5362/
72

82Б

ЗА СЪДЪРЖАНИЕТО И ХАРАКТЕРА НА ТОЗИ ТОМ

Елин Пелин е между онези художници на словото, интересът към чийто живот и творчество расте след тяхната кончина с броя на годините. Истинският творчески ръст на такива писатели се откроява постепенно в перспективата на историята.

Израз на този интерес е и настоящият четвърти том от „Литературния архив", издаван от Института за литература при Българската академия на науките. Наистина през последните две десетилетия у нас бяха публикувани доста архивни материали, свързани с живота и творчеството на големия художник (особено в десеттомното издание на съчиненията му през 1958—1959 г.). Въпреки това обаче, както ни убеждават фактите, все още остават неизвестни за науката и масовия читател множество произведения, писма, документи на Елин Пелин, които са от значение при всестранното изучаване на неговия жизнен и творчески път.

Може да се каже, че по-голямата част от тези архивни материали са вече издирени и събрани в предлагания сборник. Изоставени бяха само отделни, сравнително маловажни или повтарящи се по съдържание с обнародваните тук ръкописи и документи. Вън от неговите страници останаха и някои ръкописи и писма, неприкосновено лично достояние на негови близки и приятели. Нека се надяваме, че в недалечно бъдеще и тези архивни ценности ще бъдат предоставени за печат.

В том IV на „Литературния архив" изследвачите и почитателите на бележития народен писател ще се запознаят за пръв път с редица стихотворения от младежките му години, с разкази и творчески наброски от зрелия период на неговото творчество. Ще имат възможност да надникнат в художническите му терзания при създаването на разкази като „Ветрената мелница" и „Напаст божия", при опитите му да завърши романа „Нечиста сила", да напише разкази на градска тема. Ще видят как големият белетрист „претворява" чужд разказ с цел да покаже на млад автор как би следвало да се твори художествено. Ще прочетат пълния текст на неговата беседа пред българските белетристи през 1949 г.,където нашироко разбулва „тайните" на художественото си майсторство. Все за пръв път публикуваните тук писма и документи на Елин Пелин (особено свързаните със служебното и материалното му битие) ще направят не само по-пълна биографията му, но ще хвърлят по-обилна светлина и върху „личния мотив" в социалните тенденции на неговите разкази и повести. Издирените нови данни за редица прототипове на Елин Пелинови герои ще покажат с още по-голяма убедителност колко дълбоко този критически реалист е бил свързан с народния живот и също така — с какво рядко майсторство

е претворявал и типизирал използвания жизнен материал. Значителен интерес представлява радиословото на Елин Пелин по случай смъртта на Георги Димитров, изказването му (пак по радиото) за първите творчески трепети на бъдещия голям писател, писмото му до ръководството на БАН след Девети септември относно „чистката" в академията, признанията му за влиянието на Максим Горки върху неговото творческо развитие. Най-сетне тук специалисти и читатели ще намерят за пръв път множество снимки на прототипове на Елин Пелинови герои и пр.

Искаме да вярваме, че с богатото си и разнообразно съдържание сборникът ще бъде полезен не само в работата на специалисти, на литературни критици, учители по литература, студенти от филологическите факултети, но също и за многобройните читатели с по-широки литературни интереси.

К. Г.

НЕПУБЛИКУВАНИ ПРОИЗВЕДЕНИЯ, ВАРИАНТНИ НАБРОСКИ, ПИСМА И ДОКУМЕНТИ ИЗ АРХИВА НА ЕЛИН ПЕЛИН

КРЪСТЬО ГЕНОВ

Съществува твърде широко разпространено предубеждение, че големият майстор на късия разказ в българската литература бил изобщо „нехаен“ към съдбата на веднъж публикуваните свои произведения, че все такава небрежност той проявявал и по отношение на личния си писателски архив. Конкретните изследвания показват, че в това твърдение действително се съдържа известна доза истина, но в значително преувеличен вид. Вярното е, както се вижда особено от десеттомното събрание на съчиненията му, че Елин Пелин е проявявал постоянна грижа за подобряване на своите произведения. Някои от тях той подхвърля дори на коренна преработка. Що се отнася до личните му писма, документи, ръкописи, трябва да кажем определено, че при тяхното „съхраняване“ писателят е проявявал строга самокритичност. От пословичната своя авторска скромност не отстъпва никога. И все пак за „Гераците“ например той изрично свидетелствува, че ръкописа на тази „дълго и с много грижа“ писана творба заедно с отделни други ръкописи пазел „старателно“, и то през целия си живот (до опожаряването на Къща-музей „Иван Вазов“ в София през 1944 г., когато ръкописите изгарят).[1]

Сравнително по-голяма грижа за съхраняване на архивни материали, свързани с живота и творчеството на народния писател, са полагали други лица — близки, приятели, почитатели. Благодарение на това обстоятелство са опазени редица ценни документи от архивното наследство на Елин Пелин (макар не всичко още да е поверено на пълномощните за целта обществени институти). Към вече обнародваното в десеттомното издание на Елин Пелиновите събрани съчинения, както и в други книги и научни съобщения изследвачи и читатели ще намерят в настоящия сборник значителен брой неизвестни — изцяло или отчасти — архивни материали, които хвърлят допълнителна светлина върху житейския и творческия път на големия художник.

На първо място съществен интерес представляват поместените нови документи във връзка с материалното състояние на Елин пелиновия баща, със служебното положение на писателя, с рожденатa му дата и неговата кончина и пр. Те допринасят най-малкото да се уточнят едни или други положения в неговата биография.

[1] Елин Пелин. Събрани съчинения. Т. 10, С., 1959, с. 175—176.

В свои писма, лични разговори, интервюта Елин Пелин неведнъж рисува живота си изобщо като съпроводен с постоянни материални затруднения и лишения. Никога не съм живял, както съм желал — изповядва той. Ето например какво говори сам за младите си години: „През есента на 1899 г. реших да напусна родното си село и да си търся късмета в столицата. Големият град ми се показа чужд и неприветен. Парите бързо се свършиха, а работа не се намираше. Незначителният хонорар, който получавах от някои списания, не стигаха за хляба. Аз ходех със стари оръфани дрехи и скъсани обувки. Много пъти си лягах гладен. Преживях тежки и мъчителни години."[2] По друг повод писателят си спомня: „Аз тогава нямах служба (преди 1903 г. — б. м.) и може да се каже бедствувах. Не — може да се каже, но истински си бедствувах." В писмо до Кирил Христов от 7. VI. 1907 г. Елин Пелин не пропуска да се оплаче: „... И сметките съм объркал страшно. Чакам да стане някое чудо." В писмо до професор Иван Шишманов от 25.VI.1914 г. се тъжи между другото, че постоянно го „преследват съдебните пристави".[3] На 27. VII. 1925 г. се обръща към издателя Ал. Паскалев: „Моля те, прегледай моята сметка и дай на жена ми пари, защото я оставям без никакви средства. Освен това имам и полица на 1 август." Към писателя Ал. Спасов отправя молба пред прага на зимата (в писмо от 15. XI. 1927 г.): „Моля ти се, намери ми за утре 1000 лева. Останах без дърва." В писмо от 1. VIII. 1929 г. до Ал. Балабанов дава израз на нескривана социална ненавист към съвременната му буржоазия: „Всички охолници и парвенюта са на курорт. Само сиромасите, скептиците и песимистите като мене стоят тука. Скучно и еднообразно живеем... Живея безпарично и духът ми е мрачен. Имам да уреждам полица, та съм съвсем объркан."[4] И т. н. От публикуваните сега нови документи — съдебни решения и изпълнителни листове — става ясно, че почти през целия си жизнен път до Девети септември Елин Пелин е бил обременен с удръжки и запори върху заплатата си (поради невъзможност да плаща правените по неволя от него дългове). Интересно е, че негови поръчители са били дори П. К. Яворов, Д. Бояджиев, Йосиф Хербст и др. Този род документи имат важно значение при изясняване дълбоките социални тенденции в творчеството на писателя.

За пръв път тук получават обществена гласност и голяма част от договорите на Елин Пелин с издателства преди 1944 г. От тях узнаваме не само „приходната" заинтересованост на редица български книгоиздатели, но и хонорарната им щедрост към писателя (макар тя далеч да не се покрива с действителната „продажна" стойност на произведенията му). Някои от тези документи позволяват да се установи обстоятелството, че в първите години след Великата октомврийска социалистическа революция Елин Пелин е имал лични контакти не само с видния наш критик-марксист Георги Бакалов, но и с Роман Аврамов — дългогодишен верен съратник на Ленин още от 1905 г. в Женева, където тоя бележит български функционер на комунистическото движение става първи секретар на Лениновата партийна група в Швейцария. От името на тази група заедно с други прогресивни български писатели (П. К. Яворов, П. Ю. Тодоров, А. Страшимиров, Д. Полянов и пр.) Елин Пелин бива поканен през 1907 г. да сътрудничи

[2] Елин Пелин. Събрани съчинения. Т. 10, с. 449, 478.
[3] Пак там, с. 261, 276.
[4] Пак там, с. 287, 289, 291.

в литературен сборник, предназначен за материално подпомагане на безработни в Русия след неуспеха на Първата руска революция.[5] По-късно, през 1918 г., като главен директор на издателство „Хемус“ заедно с тогавашния му директор Г. Бакалов Р. Аврамов сключва два договора с Елин Пелин (от 4 юни и 25 ноември), по силата на които писателят се задължава да бъде не само „постоянен сътрудник“ на списание „Детска радост“, но и да предостави на „Хемус“ издаването почти на цялото си творчество. Тези факти несъмнено разширяват досегашната представа за личните контакти на писателя с дейци на работническото комунистическо движение.

И все пак сравнително най-живо привлича нашето внимание онази част от архивните материали, която се отнася до литературното наследство и творческата лаборатория на големия художник на словото. Специално отбелязване заслужават тук десетина стихотворения измежду ранните поетични опити на Елин Пелин, писани през годините 1894—1898: „На полето“, „Слънце залезе“, „Ох, вехне всичко“, „В очи ти — чисто огледало“, „Есенна песен“, „Кога ме гледаш“, „Утеха“, „Прости“, „Майка ми“, „С какво“, „Луди-млади“.[6] Тези стихотворения позволяват да надникнем по-непосредно в младежките интимно-битови, любовни, социално-граждански настроения на писателя, от една страна, а, от друга — да установим по-точно характера на първоначалните литературни влияния върху неговия творчески свят, на първо място — от народната поезия. В тях нагледно може да се проследи как постепенно младият писател се освобождава от ограничено-автобиографичното, за да се насочи към обществено-значителното, към социално-човешкото, към национално-историчното.

И още нещо, не по-малко важно. Редакторът на списание „Български

---

[5] Вж. В. В е л ч е в. Лениновият център в Швейцария и българските писатели. — Лит. фронт, бр. 23, 4 юни 1970.

[6] Вж. нашето съобщение за изброените стихотворения в статията „Нашият дълг към писателя“. — Лит. фронт, бр. 30, 27 юни 1962. Неотдавна племенникът на писателя Никола С т о е в съобщи за записани от него две Елин Пелинови „народни“ закачки през младежките му години. Това са импровизирани любовно-битови песни в народно-хумористичен стил, съчинени по конкретни поводи на седянка в Байлово. Ето текста на едната песен:

Пустите моми байловки,
що им са бели лицата
като на галаб яйцата!
Мед капе като говорят!
Стойне ле, пъстра осойке,
Иванке, златна ябълко,
Добро ле, добро да не видиш,
Гано ле, геракино ле,
Гино ле, геврек моме ле,
Христино, кръсте сребърно,
кръсти ме за твой любовник,
да стана бълха рогата,
да ти кръстосам снагата. .

Текстът на другата песен гласи:

Марио, мадра гидно,
нема ли ерген за тебе
във наше село Байлово,
ами ще идеш, моме ле,
в това пусто Мирково?...

Вж. Н. С т о е в, Младият Елин Пелин в Байлово. — Елинпелинска заря, бр. 5, 21 март 1970.

преглед“ (до когото са били изпратени за печат) наистина поставил резолюция „не“ почти върху всички стихотворения, обаче не унищожил нито един от ръкописите. По всяка вероятност и той — проф. Беньо Цонев — е усетил в тях присъствието на един раждащ се талант. Към характеристиката на авторската взискателност и самокритичност у младия Елин Пелин тук следва да се изтъкне и обстоятелството, че той не само не си поискал обратно „отхвърлените“ ръкописи, но и никъде другаде не се опитал да ги печата. Впрочем такъв останал той до края на живота си, за което свидетелствува писмото му до писателя Петър Стъпов от 1947 г. Всепризнатият майстор-художник му изпраща като на редактор във в. „Септемврийче“ разказ с многозначителна бележка-пожелание: тъй като не бил написал разказа, както искал, моли младия си колега да го пооправи тук-там и в краен случай да не го помества в този му вид. За последното решение даже би му благодарил. И трябва да подчертаем, това поведение на Елин Пелин не е никаква поза. То се дължи на силно развита у него авторска етика още от младини, определя се от една искрена самокритичност и висока творческа самовзискателност.

Особена стойност в това отношение има и ръкописът на началната част от разказа „Ветрената мелница“.[7] Както е известно, описанието на сушата в тази редакция (правено по признание на автора с „голямо старание, с писане и преписване“) впоследствие той използува отчасти във „Ветрената мелница“, отчасти в „Напаст божия“. Сам той си спомня съвършено ясно този момент дори след пет десетилетия. „И тогава взех аз почти половината от описанието за сушата, което бях направил във „Ветрената мелница“, и го поставих тук, в „Напаст божия“ — разказва писателят през 1949 г.[8] Този комай уникален засега документ, отнасящ се за времето около 1900 г., позволява да вникнем твърде дълбоко в един творчески дух, който упорито и успешно върху почвата на народния живот започва да отделя чистия метал на белетристичното изкуство от суровата руда на богати собствени наблюдения, впечатления, преживявания във връзка с изобразявания живот и герои. Документите от този род правят още по-понятни авторови признания като следните: „Изобщо въображението помага (на писателя в творческия процес — б. м.), но според мен трябва да знаеш действителността, да познаваш живите хора... И по този начин, като познаваш хората и живота, можеш да пишеш за различни неща, може да ти дойдат различни интересни теми... без *човека* нищо не става.“ „Ако не намерим човека, ние няма да намерим и сюжет, няма да намерим един по-просторен живот и по-интересен сюжет.“ Художникът трябва да търси и открива *човека* „във всяка една работа в живота.“[9] Нека отбележим тук мимоходом колко нагледно и творческа практика, и теоретични разбирания на писателя напомнят призива на партията към тружениците на социалистическия реализъм: „Повече сред народа, по-близо до живота!“

От това гледище не по-малък интерес будят и вариантните наброски от романа „Нечиста сила“. Както по съдържание, така и по система на образите романът е трябвало да се различава значително от едноименната повест на Елин Пелин. В плана на романа отсъствува като герой Стоичко.

---

[7] Вж. съобщението за откриване на ръкописа в статията на Н. Стоев. Писателят — за своето родно село. — Софийска правда, бр. 143, 3 дек. 1959 г.
[8] Елин Пелин. Събрани съчинения. Т. 10, с. 491.
[9] Пак там, с. 493.

Включени са нови герои — Камен и Сълза. Въведен е нов конфликт — между Камен и кмета, представени като баща и син. Предвидени са редица нови моменти във фабулата. Авторът явно се е стремял и към по-голямо богатство на езика и още по-ярка образност на стила. Изобщо вариантните търсения на големия писател при работата му над романа „Нечиста сила" заедно със запазената редакция на началото на разказа „Ветрената мелница" имат колкото творческо-биографично, толкова и научно-теоретично значение.

В това отношение Елин Пелин ни е оставил и крайно съдържателни лични признания — в беседата пред писателите-белетристи през 1949 г. със заглавие „Как пиша". Тук за пръв път тя се публикува в автентичен, пълен вид. В тази беседа големият майстор на разказвателното изкуство хвърля светлина върху творческата история на редица свои творби, а заедно с това и върху процеса на художественото отражение на живота — процес, характерен съвсем не само за Елин Пелин. Особено ценното в случая е това, че писателят разказва твърде подробно, конкретно и обективно за множество неща, които по друг начин изследвачът далеч не би могъл да установи с такава пълнота и достоверност. Не би било пресилено, ако се каже, че в беседата „Как пиша" ние имаме един незаменим теоретичен автокоментар на Елин Пелиновото творчество.

Не е отминато без внимание тук и делото на писателя в областта на детско-юношеската литература. Макар и скромен принос в това отношение са данните около написването на стихотворението „На Еленка" — първото собственоръчно документирано произведение на Елин Пелин за деца, както и програмното съдържание на проектираното детско списание „Щурче" (вероятно първоначално заглавие на списание „Чавче" от 1913—1914 г.). Възгледите на писателя за народната приказка в печатания тук за пръв път негов проектопредговор към сборника „Гори Тилилейски" (от 1948 г.), макар и накратко изложени, представляват също известен интерес за специалиста в тази област. Считаме за неизлишно да приведем тук и „първото" Елин Пелиново „стихотворение", написано с въглен върху бялата стена на Байловското училище през зимата на 1887 г. (когато писателят е бил ученик в трети клас):

Велко без зъбите —
не щат го момите.
Луд е като яре,
рита кат магаре.
Кога се напие,
баща си той бие.

Тази детинска „сатира" бъдещият майстор на поетичното слово за малките „съчинил" непосредствено след една неравна „свада" със селския хороводец Велко Генков, който, без да иска, в разгара на хорото на селския мегдан блъснал и съборил в снега зяпащия го талантлив малчуган.[10] Както се вижда, още в първите си „творчески" опити бъдещият писател е „органически" свързан с народното поетично творчество.

Всички публикувани в сборника документи и ръкописи са дадени текстуално, с промени само в правописа и препинателните знаци.

[10] Н. Стоев. Първото съчинение на Елин Пелин. — Елинпелинска заря, бр. 5, 21 март 1970.

1. БИОГРАФСКИ И СЛУЖЕБНИ ДОКУМЕНТИ

1

Кръщелно свидетелство

№ 18

Подписаний свещеник Атанас Костантинов, служащ при църквата „Св. Кирил и Методия“ в с. Байлово, удостоверява, че Димит[ъ]р Иванов е роден на 1877 година, юлий 18ий ден, от православни родители: Иван Стоянов и законната му съпруга Тота Иванова, от с. Байлово, и е кръстен по източно-православний обряд на 24ий юлий същата година в църк[вата] „Св. Кирил и Методия“ от свещеник Атанас Костантинов. В удостоверение на това дава му се настоящето свидетелство, скрепено с печата, за да му послужи, гдето стане нужда.

с. Байлово, 1894 год., 8ий август.

Свещеник: Атанас Костантинов

Архив на Института за литература при БАН, инв. № 535.

Изглед на с. Байлово (1922)

Елин Пелин (в селска носия) сред свои роднини в с. Байлово (1899)

2

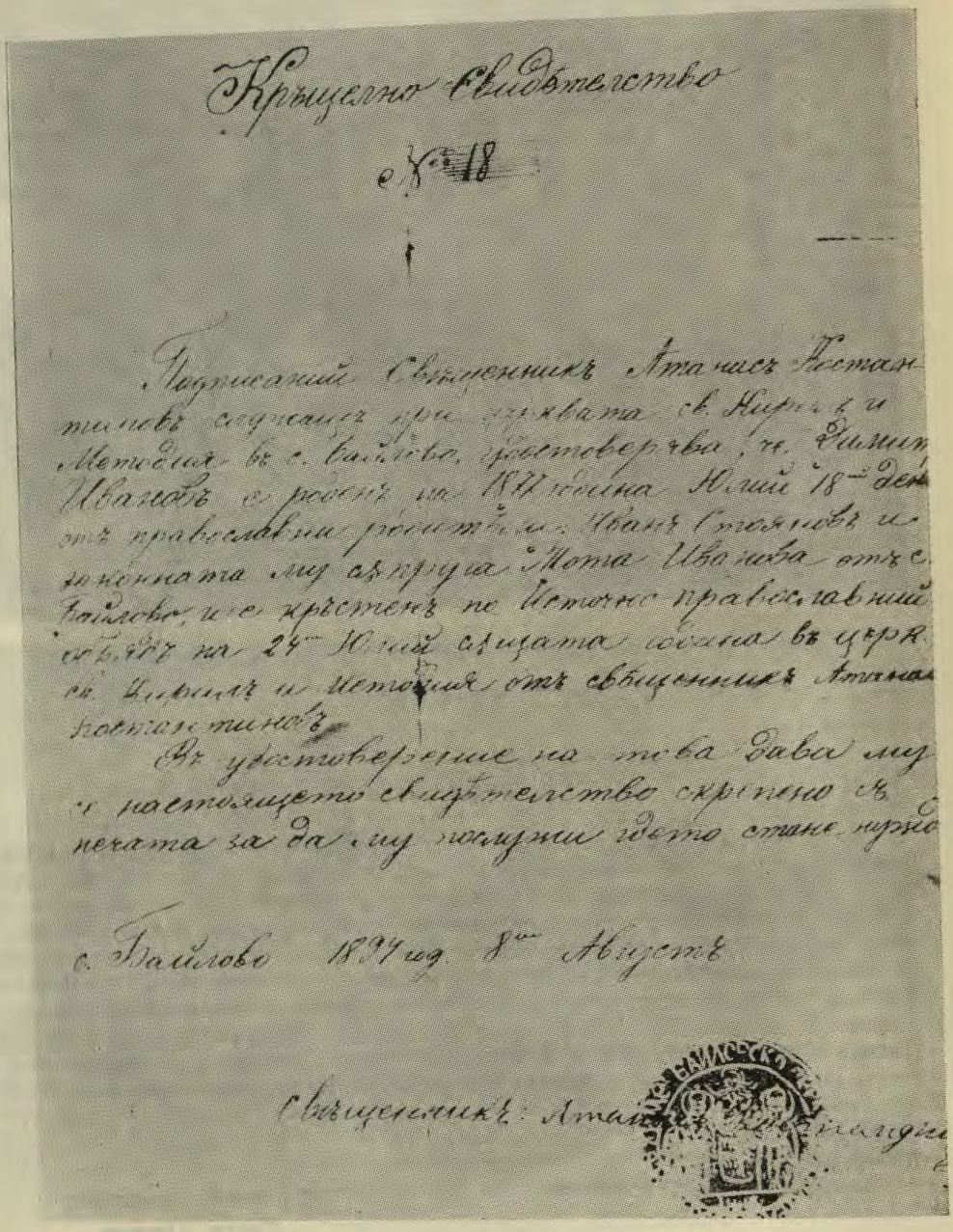
Свидетелство

Дава се настоящето свидетелство от с. Байлово, Соф[ийски] окр[ъг], Нов[оселска] околия, на Христо Иванов, от селото ни, който има баща на 58 год[ини], майка на 55 год[ини], четирима братя, от които двама са по-стари от него — от тях единий войник, другий ученик, двама по-малки, тоже ученици; дава му се в удостоверение на това, че той занапред желае да продължава учението си, но баща му не е в състояние да го издържа в някое училище, понеже е толкова беден, щото не може даже и семейството си да препитава. При това удостоверяваме, че поменатий Хр[исто] Иванов притежава примерно външно поведение. Затова му се дава настоящето, подтвърдено със селския печат, за да му послужи, гдето трябва.

с. Байлово,
15ий юли 1886 год.

Км[етски] наместник:
Герго Петров

Архив на Института за литература при БАН, инв. № 5676.

Кръщелно свидетелство
№ 18

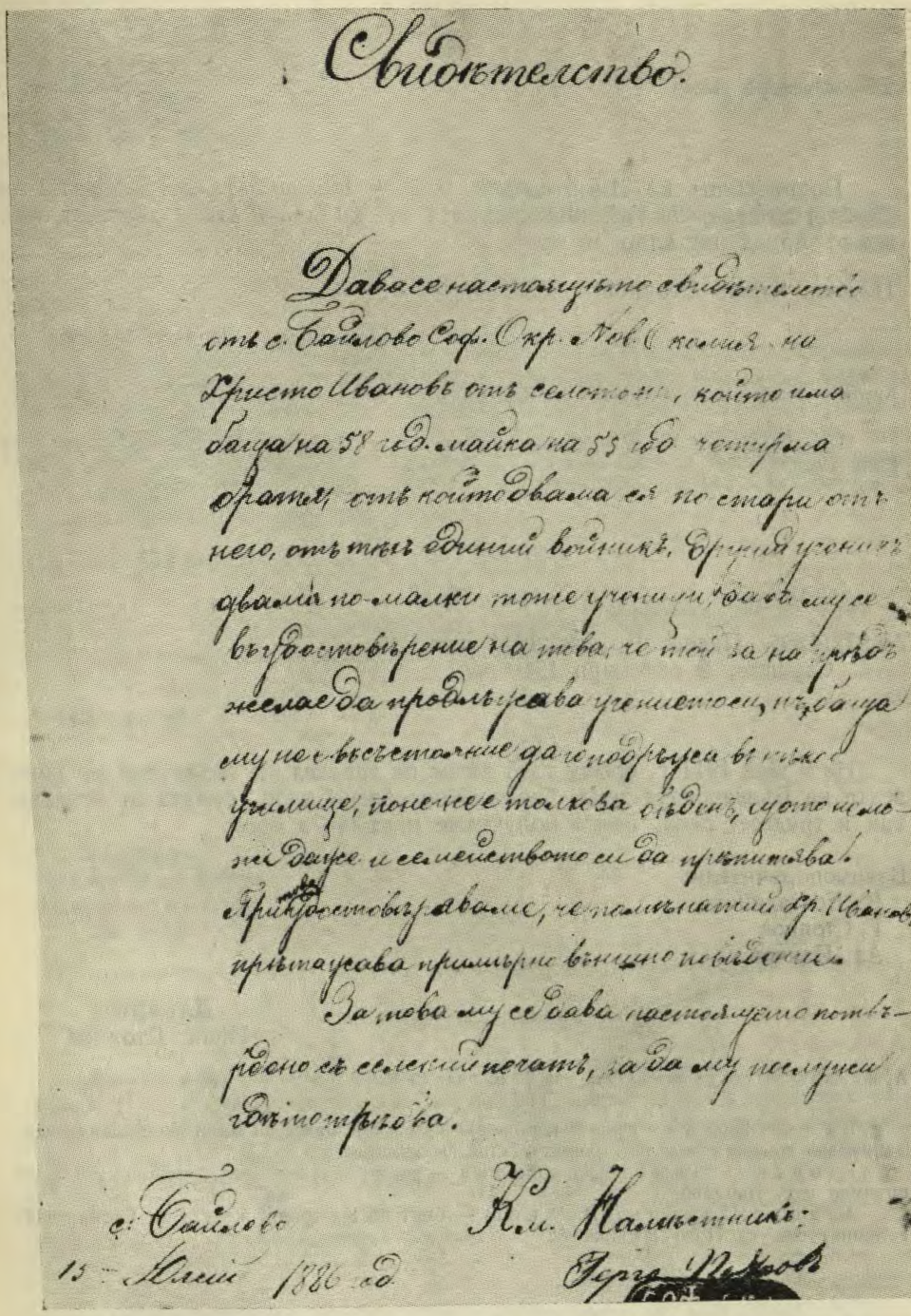
Подписаний Свещеникъ Атанасъ Костан-
тиновъ служащъ при църквата св. Нико-
лай въ с. Байлово, удостоверявамъ, че Елинъ
Иванковъ е роденъ на 1894 година Юлий 18-и ден
отъ православна родители: Иванъ Стояновъ и
законната му съпруга Мота Иванова отъ с.
Байлово, и е кръстенъ по истото православний
обредъ на 24-и Юлий сжщата година въ цър-
ква св. Кирилъ и Методий отъ свещеникъ Атана-
сий Константиновъ.

Въ удостоверение на това давамъ му
настоящето свидетелство скрепено съ
печата за да му послужи дето стане нужно.

с. Байлово 1894 год. 8-и Августъ

Свещеникъ: Атанасъ Константиновъ

Кръщелното свидетелство на Елин Пелин от 1894 г.

Свидетелство.

Давасе настоящото свидетелство
отъ с. Баилово Соф. Окр. Лев (илиядесет) на
Христо Иванов отъ селото, който има
баща на 58 год. майка на 55 год. четирма
брата, отъ които двама сж по стари отъ
него, отъ тях единий войникъ. Другия ученикъ
двамата по малки тоже ученици, даващи му се
въздостовърение на това, че той за нуждъ
желае да продължава учението, нъ баща
му не въсъстои чие да го подържа въ
училище, понеже толкова имотъ, колкото имат
двете семейства сж бащи прехранват
прибъдостовъряваме, че помънатий Хр. Иванов
притежава приблизително въсемдесетина

За това му се дава настоящото потвърдено съ селски печать, за да му послужи
гдето трябва.

с. Баилово
15 = Юлий 1886 год

Км. Кметъ:
Хр. Петков

Свидетелство за материалното състояние на Елин Пелинеския баща му 1886 г.

3

26 октомври 1896

За 1120 лева

Подписаният на Димитровден 1897 г. ще заплатя на заповедта на Д[обре] Добрев, от Гайтаново, сумата от: хиляда и сто и двадесет лева, която приех напълно в брой.

Платец: Иван Стоянов

Поръчител: Велко Иванов

Архив на Института за литература при БАН, инв. № 1526.

Иван Стоянов — бащата на писателя. Велко Иванов — брат на Елин Пелин.

4

№ 972/4266. Падеж 9 юли 1911 год.
С. Саранци, 9 октомври 1910 год.

За лв. 830

На 9 юли 1911 г. срещу този запис на заповед ще заплатиме на заповедта на Българската земл. банка, Новоселски клон, сумата от осемстотин и тридесет лева, които получихме напълно в брой.

Взаимопоръчители:
В. Костадинов
Г. Стоянов
Ат. Панчов.

Длъжник:
Иван Стоянов

Архив на Института за литература при БАН, инв. № 1530.

Вълко Костадинов (Станьов) — пръв братовчед на Елин Пелиновия баща. Занимавал се със земеделие, занаятчийство, кръчмарство.

Георги Стоянов Зумпалов — родом от Панагюрище, чиновник и после кръчмар в с. Байлово.

Атанас Панчов (Вълков) — брат на Катерина, жената на Стоян, най-големият син на Йото Варджията.

5

Българска
Земледелска банка
Новоселски клон
№ 934

Новоселци (Соф.), 12 май 1919 г.

Удостоверение

Георги Стоянов Зумпалов, от с. Байлово, в качеството си на поръчител на Иван Ст. Варджиев, от съ[щото] село, днес изплати в клона ни съдебния запис на последния под № 4266 от 1910 година, с падеж 13 август 1913 година: главница 830 лева, лихви 460 лева 65 ст. и съдебни разноски 3,40 лева или всичко хиляда двесте деветдесет четири лева и 5 стотинки, което удостоверяваме. По същия запис са съпоръчители Велко Костадинов и Атанас Панчов от с[ъщото] село.

за Счетоводител: (не се чете).

Началник: (не се чете)

Архив на Института за литература при БАН, инв. № 1527.

6

Българска
Земледелска банка
Новоселски клон
№ 1045

Новоселци (Соф.), 20 май 1919 г.

Удостоверение

Георги Стоянов Зумпалов, от Байлово, в качество на поръчител на Иван Ст. Варджиев, от същото село, днес изплати в клона ни сумата 16,45 лева (шестнадесет лева и 45 стотинки) срещу операционна бележка 4 2364 от днес, съставляюща пропуснати лихви при изплащане записа му № 4266 от 1910 [г.], което удостоверяваме.

Счетоводител: (не се чете)

Началник: (не се чете)

Архив на Института за литература при БАН, инв. № 1528.

7

Байловско
селско общинско
управление
№ 104

25. II. 1924 г.
с. Байлово

Удостоверение

Байловското сел[ско] общ[инско[управление, Соф[ийска] околия, удостоверява, че Иван Ст. Варджиев, бивш жител на с. Байлово, е починал на 4. I. 1915 год. и че след неговата смърт са останали за единствени и прями наследници:

Бащата на писателя Иван Стоянов (Йото Варджията) с внучката си Еленка Хр. Иванова (1906)

1/ дъщеря Пена Гер. Коцева, на 62 години,
2/ син Велко Иванов, на 59 години,
3/ син Христо Иванов, на 55 години,
4/ син Зако [Захари] Иванов, на 51-„-,
5/ син Димитър Иванов, на 47 години,
6/ дъщеря Мария Мл. Стоянова, на 39 години,
7/ наследника на покойния му син Стоян Иванов — син му Ив[ан] Стоянов, на 36 години.

Настоящето се дава вследствие на устното заявление на Вълко Костадинов, от с. Байлово, да му послужи, дето трябва.

Председател: (не се чете) Секр.-бирник: (не се чете)

Архив на Института за литература при БАН, инв. № 534.

8

Елин Пелин и 1 май 1895 г.

„Съгласно предписанието на г-на Министра на Народното просвещение № ... от ... поведението му за цялата година е намалено с една единица за демонстративното напущане [на] училището на 1-и май 1895 г. Същото се отнася и за всичките ученици в класа, които не са напуснали училището преди 1-и май.

Кл[асен] уч[ител]: Т. Г. Вла[йков]."

Архива на I Софийска мъжка гимназия: Главен списък на учениците от V^{б} реален клас за учебната 1894/1895 г. Написано в графата „Забележка" само на ученик № 1 в класа, като в съответната графа на следващите ученици, включително страницата на Димитър Иванов Стоянов(Елин Пелин), наказанието е означено с препратка „вж. № 1".

9

Клас — пети, в тоя клас — втора година

Отпускно удостоверение

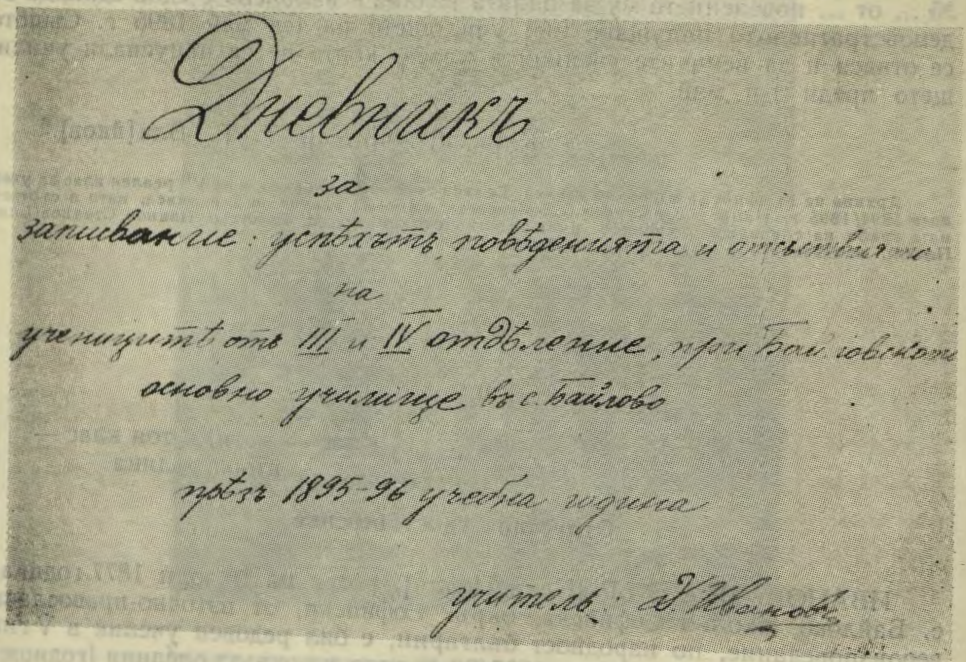
ИВАНОВ ДИМИТЪР [Елин Пелин], роден на 18 юли 1877 година в с. Байлово, околия Софийска, окръг Софийски, от източно-православно вероизповедание, по народност българин, е бил редовен ученик в V гимназиален клас през учебната 1897/98 година и показал следния [годишен] успех:

Предмети	Годишен успех	Забележка
1. Български език	— Добър (4)	Поведението му се намалява с две единици за непоздравляване учителите.
2. Стар общлгарски ез.	— Удовлетвор. (3)	
3. Руски език	— Добър (4)	
4. Френски език	— Удовлетвор. (3)	
5. Алгебра	— Слаб (2)	
6. Геометрия	— Слаб (2)	
7. Всеобща история	— Удовлетвор. (3)	
8. Ест. история	— Удовлетвор (3)	
9. Физика	— Удовлетвор. (3)	
10. Химия	— Удовлетвор. (3)	
11. Дескр. геометрия	— Удовлетвор. (3)	
12. Рисуване	— Добър (4)	
Поведение	— Добро (4)	
Прилежание	— Добро (4), Постоянно.	

Външност на писмените работи — хубава.
Отсъствия: извинени — 14, неизвинени — 15.

(п) за Директор: Й. Панов

Архивата на Средно смесено училище „Д. Чинтулов", Сливен.

Дневникъ
за
записване успѣхътъ, повѣдението и отсъствията
на
ученицитѣ отъ III и IV отдѣление, при Байловското
основно училище въ с. Байлово
прѣзъ 1895-96 учебна година
учитель: Д. Шишков

Лицевата корица от дневника на учениците, които писателят учи през 1895—1896 г.

10

До Господина Министъра
на Народното просвещение

Заявление

от Димитър Иванов (Елин Пелин), чиновник при библиотеката
на Висшето училище

Господин Министре,

Тъй като нямам възможност да си набавя „Сборниците на Министерството на Народното просвещение“, които ми са необходими при моите

Рисунка на лебед с подпис на Елин Пелин (1896)

литературни занимания, то най-учтиво Ви моля, Господин Министре, да благоволите и да разпоредите, щото ако е възможно да ми се отпуснат даром от почитаемото Ви министерство. Адрес: ул. „Ангел Кънчев“, № 36.

София, 1ви януари 1904 г.

С отлично почитание:
Д. Иванов (Елин Пелин)

Архив на БАН, ф. Из. Д. Шишманов, т. 535

Елин Пелин назовава по памет заглавието на томовете от „Сборник за народни умотворения, наука и книжнина“, издавани по онова време от Министерството на народното просвещение.

11

До Господина Министра
на Народното просвещение
Тука

Господине Министре,

Понеже често ни става нужда да се справяме с националната мисъл и поезия, най-добре отразени в Министерските сборници за народни умотворения, а не можем да си ги набавим засега на свои средства, бихме Ви благодарили, ако може да ни се отпуснат даром.

София
13 април 1905

С прилична почит:
Елин Пелин
Т. Кунев
П. Чорбаджиев — Росен
Вл. Анастасов (Пепо)
Е. Д. Енчева (Велирина)
Ал. Кипров

Архив на БАН, ф. Ив. Д. Шишманов, п. 535.

Върху молбата е поставена резолюция от ръката на министър Иван Шишманов: „Да им се отпуснат от VI т[ом] нататък,тъй като първите книги са изчерпани. Д-р И. Ш[ишманов]."

След Елин Пелиновия се редят подписите на писателите Трифон Кунев (1880—1954), Петко Чорбаджиев — Петко Росен (1880—1944), Владимир Попанастасов — Пепо(1880—1913), Елена Ненчева — Велирина (1885—1920), Александър Кипров (1880—1931).

12

Министерство на народното
просвещение

Препис

Заповед 3208

Назначавам досегашните пом. библиотекари при Народната библиотека Зл. Върбанов и Д. Иванов (Елин Пелин) за пазители при същата библиотека с предвидената в бюджета за 1909 година заплата. Назначението да се счита от 1 януари 1909 г.

София, 31 декември 1908 год.

Министър (под.): Н. Мушанов
Началник на Бюрото: Андрей Протич

НБКМ — Арх. отдел, ф. 35, арх. ед.56, л. 42.

13

Обща главна квартира
Щаб на Армията. Оперативен
отдел. Секция Цензурна
№ 198, юли 21 1913 г.
гр. София

До Господина Директора
на Софийската народна
библиотека. Тук

Уведомявам Ви, Господин Директоре, че чиновниците от поверената Ви библиотека: П. Ю. Тодоров и Д. Иванов (Елин Пелин) продължават да служат в Цензурната секция при Общата главна квартира и ще служат до 1 август т. г.

Началник на Цензурната секция: майор Кожухаров

НБКМ — Арх. отдел, ф. 35, арх. ед. 313 л. 43.

14

Министерство на народното просвещение
Бюро за културните институти, № 12304
12. IX. 1908 г. Вх. № 665, 12/IX. 1908 г.

До Господина Директора
на Народната библиотека

Съобщава Ви се, Господин Директоре, че със заповед № 2025 от 12 того, в изпълнение на заповед № 1739 от 7 август т. г., назначението на Д. Иванов (Елин Пелин) за помощник библиотекар при поверената Ви библиотека да се счита от деня на приемане на длъжността.

Началник на Бюрото: Андрей Протич

НБКМ — Арх. отдел, ф. 35, арх. ед. 120, л. 3.

15

Вх. № 2, 5/I. 909

До Господина Директора
на Народната библиотека

Заявление

от Д. Иванов [Елин Пелин], помощник библиотекар
при Народната библиотека

С настоящето най-вежливо Ви моля, Господин Директоре, да отмените заповед № 21 от 31/XII. 1908 г., с която ме глобявате 10 л. за отсъствието ми на 29ий и 30ий декември т. г. Моето отсъствие през тия два дена се дължи на важни домашни причини, за което аз телеграфически поисках отпуск от Вас. Като се надявам, Господин Директоре, че ще уважите молбата ми, оставам

София, 5 януари 1909 г.

С почитание: Д. Иванов

(Резолюция:) 5/I. 909 год. Отменявам заповед № 21 от 31/XII. 1908 г., като се надявам, че други път няма да се създават случаи нито да издавам, нито да отменявам подобни заповеди.

за Директор: Н. Михов

НБКМ — Арх. отдел, ф. 35, арх. ед. 120, л. 4.

16

Вх. № 417, 13. 6. 909, София

До Господина Директора
на Софийската народна библиотека

Заявление

от Д. Иванов (Елин Пелин), чиновник
при същата библиотека

Господин Директоре,

С настоящето Ви моля да ми разрешите десетдневен отпуск, начиная от 12й т. м., по домашни причини.

София, 11/VI. 1909 г.

С почитание: Д. Иванов

[Резолюция:] Разрешавам на г. Иванова десет дена отпуск.

П. П. С[лавейков]

НБКМ — Арх. отдел, ф. 35, арх. ед. 120, л. 7.

17

Вх. № 416, 9/VI. 910 г.

До Господина Директора
на Народната библиотека

Заявление

от Д. Иванов (Елин Пелин), служащ
при същата библиотека.

Господин Директоре,

С настоящето заявление Ви моля да ми разрешите 10 дена отпуск, начиная от 8 т. м., по домашни причини.

София, 5 юни 1910 г.

С почитание: Д. Иванов

[Отстрани означено:] Заповед № 10 от 8/VI. 910 г.

НБКМ — Арх. отдел, ф. 35, арх. ед. 120, л. 8.

18

Министерство на народното просвещение
Отделение за средните училища и
университета. № 9137. На № 480.
Вх. № 984, 26/XI. 1910 г.
София, 20/XI. 1910 г.

Съобщава Ви се, Господине Директоре, че със заповед № 3705 от 20/XI. т. г. се разрешава на пазителя Д. Иванов (Елин Пелин) едномесечен задграничен отпуск, смятан от деня на ползуването, по болест.

Началник на Отделението: А. Протич

До Господина Директора на Народната библиотека в София.

НБКМ — Арх. отдел, ф. 35, арх. ед. 120, л. 12.

19

Вх. № 447, 7/VI. 1911 г.

До Господина Директора
на Софийската народна библиотека

Заявление

от Д. Иванов [Елин Пелин], служащ
при същата библиотека

Господин Директоре,

Моля Ви да ми разрешите пет дена отпуск по домашни причини.
София, 7 юни 911 г.

С почитание: Д. Иванов

НБКМ — Арх. отдел, ф. 35, арх. ед. 120, л. 14.

20

Акт

Настоящият акт се състави в удостоверение на това, че пазителят при Народната библиотека в София Димитър Иванов [Елин Пелин], който беше в редовете на войската, се завърна и отново встъпи в изпълнение на служебните си обязаности при същата библиотека от 1ª август 1913 г. Уволнен от 31/VII т. г. За удостоверение на горното се състави настоящият акт.

София, 7ª с[ептем]ври 1913 година.

Подп. Д. Иванов

Вярно, подп. Директор: Д-р Н. Бобчев

НБКМ — Арх. отдел, ф. 35, арх. ед. 120, л. 16.

21

До господина Директора
на Софийската народна библиотека

Заявление

от Д. Иванов [Елин Пелин], пазител
при същата библиотека

Господин Директоре,

Моля Ви да ми разрешите 4 дена отпуск по домашни причини, начиная от 3 т. м. до 6 същи включително.

София, 1 февруари 1914 г.

С почитание: Д. Иванов

(Резолюция:) 1. II. 1914 г. Разрешавам. Да се направи заповед. А. Протич [?].

НБКМ — Арх. отдел, ф. 35, арх. ед. 120, л. 17.

22

№ 860, 7. X. 914 г.

До Господина Домакина
на Кавалерийската школа.
На № 1368 и 2011.

Заедно с настоящето си изпращам Ви, Господин Домакин, сумата 34 лева, удържана от заплатата на пазителя при поверената ми Народна библиотека Димитър Иванов [Елин Пелин], за получаването на която умолявате се да ме уведомите. 2. VI. (1914 г.).

Директор. А. Златанов

За Секр. Счетоводител: Н. П. Иванов

НБКМ — Арх. отдел, ф. 35, арх. ед. 120, л. 21.

23

№ 61/25. II. 918 г.
Министерство на народното просвещение
(Отделение счетоводно).

Изпращам Ви в почитаемото Министерство на народното просвещение една ведомост за оспорваните и отбити 1/5 дневни пари на пазителя при Народната библиотека Д. Иванов [Елин Пелин]. От приложеното при ведомостта удостоверение се вижда, че той е войник и като такъв е получавал и получава 20 [л.] и 50 ст. войнишки дневни, въпреки които и съгласно закона за дневните пари на държавните служители във военно време има право и на 1/5 дневни пари върху заплатата си като граждански чиновник. За времето от 16. VIII. 1916 г. до 30. XI. 1917 г. му са отбити 186.20 лв. по пл[атежна] заповед № 79304 от 10. XII. 1917 г. приблизително изчислени от Сметната палата и възстановени на кредит с вносен лист контролен № 25585. За времето от 1. XII. 1917 г. до 28. II. 1918 г. на същото основание не му са требвани 45 лв. (за 90 дни по 50 ст. дневно). Моля по-нататъшното разпореждане да се издаде платежна заповед за отбитите 231.20 лв. на въпросния чиновник.

Директор: (п) С. Чилингиров
Секр. Счетоводител: (не се чете)

НБКМ — Арх. отдел, ф. 35, арх. ед. 120, л. 25.

24

Софийска народна библиотека
№ 845, 15/XII. 1919 г.

Удостоверение

Софийската народна библиотека удостоверява с настоящето си, че Д. Иванов [Елин Пелин] е чиновник при същата библиотека с месечна заплата 350 лв. Настоящето му се дава, за да му послужи пред Софийския районен комитет.

Директор: (п) С. Чилингиров

НБКМ — Арх. отдел, ф. 35, арх. ед. 120, л. 27.

25

До Господина Директора
на Народната библиотека

Заявление

от Д. Иванов [Елин Пелин], пазител
при библиотеката

Господин Директоре,

По неотложни домашни причини налага ми се необходимост да замина веднага за 5—6 дена. Моля Ви, дайте ми отпуск за тия дни, начиная от днес, 29 т. м.

София, 29 март 1920 г.

С почит: Д. Иванов

[Резолюция:] 29 март 920. Разрешавам. С. Чилингиров.

НБКМ — Арх. отдел, ф. 35, арх. ед. 120, л. 30.

26

Вх. № 223, 5/VII. 1920 г.

Заявление от Д. Иванов [Елин Пелин] за 45-дневен отпуск. Препращам в Министерството на народното просвещение заявлението на г. Д. Иванов, пазител при поверената ви Народна библиотека, с ходатайство да му се разреши тридесетдневен отпуск по домашни причини, считан от деня на ползуването.

София, 5/VII. 920 г.

Директор: (п) С. Чилингиров

НБКМ — Арх. отдел, ф. 35, арх. ед. 120, л. 32.

27

Министерство на народното просвещение
Отделение за културните учреждения
и фондовете. № 15499, 13. VII. 1920 год.
гр. София

До Господина Директора
на Народната библиотека
Тук

На № 294 от 5. VII. 1920 год. Съобщава Ви се, Господине Директоре, че се разрешава на Димитър Иванов [Елин Пелин], пазител при поверената Ви библиотека, 5 дни отпуск, смятан от деня на ползуването, по домашни причини.

Главен секретар: Д-р Ст. Донев

Началник на Отделението:
Д-р Хар. Иванов

НБКМ — Арх. отдел, ф. 35, арх. ед. 120, л. 33.

28

Българска народна библиотека
София, № 1976/18 октомври
1934.

До Господина Началника
на Отделението за културните
учреждения и фондовете —
Министерството на
народното просвещение

. . . Донасям Ви . . . че привилегированото положение на г. Елин Пелин се състои в това, че от него не се е изисквало редовно посещение и че е освободен да идва и излиза, когато желае, без знанието на директора. Като излагам горното, моля да ми се дадат инструкции по отношение на г. Елин Пелин.

и. д. Директор: М. Димчевска

НБКМ — Арх. отдел, ф. 35, арх. ед. 157, л. 1.

29

Министерство на народното просвещение
Отделение за културните учреждения и фондовете, № 1016/30. X. 1934 г.

До Кабинета на
Министър-председателя.

. . . Привилегированото положение на Елин Пелин се състои в това, че той не се обажда на директора, когато идва на работа, както и когато излиза, защото нему е поверен музея „Ив. Вазов", който е в друго здание, чието обзавеждане изисква по-голяма самостоятелност, свързана с необходимите проучвания и справки в частните архиви относно живота и дейността на големия поет. При това в музея няма разсилен и г. Елин Пелин сам ходи до пощата и за доставка на необходимите материали. Елин Пелин има 30 години прослужени.

Главен секретар: (няма подпис)
Началник на отделението: (не се чете)

НБКМ — Арх. отдел, ф. 35, арх. ед. 157, л. 2.

30

Акт

Днес, 1 май 1926 г., долуподписаният Димитър Иванов [Елин Пелин] напусна длъжността пазител при Народната библиотека, понеже от същата дата заема длъжността уредник на музея „Иван Вазов" (заповед № 1042 от 29. IV. 1926 г. на Министерството на народното просвещение).

Напуснал длъжността: Д. Иванов
Директор: Б. Ангелов
Секр.-счетоводител: (не се чете)

НБКМ — Арх. отдел, ф. 35, арх. ед. 120, л. 38.

31

Докладна бележка

Съгласно с чл. 15[а] от Закона за държавните служители, всеки чиновник, който няма нужния образователен ценз за заеманата от него служба и който прослужи 25 пълни години и навърши 50-годишна възраст, под-

лежи на уволнение. Третата алинея на същия член 15[а] обаче прави изключение: „чиновници с голяма компетентност, особена специалност и полезна дейност могат да останат на служба за определен срок по решение на Министерския съвет, макар да се засягат от постановленията на същия член". Под защита на третата алинея се намира и уредникът на музея „Иван Вазов" — писателят Елин Пелин (Димитър Иванов). Той е прослужил до 1. XII. т. г. 34 години и е навършил до същата дата 60-годишна възраст. Срокът на службата му е продължаван с I-то постановление на Министерския съвет от 1. XII. 1936 год., протокол № 207, с две години, който срок изтича на 1. XII. 1938 г. Смятам, че третата алинея на чл. 15[а] от Закона за държавните служители в своята дълбока морална същност има предвид тъкмо дейци като Елин Пелин. Литературната история и критика не се колебаят вече да го посочат — поне хронологически — за най-големия наш белетрист след патриарха на новобългарската литература — Иван Вазов — чиито завети следва. Българският селски бит намери у Елин Пелин своя майстор и магьосник. Освен това Елин Пелин е дългогодишният уредник на музея „Иван Вазов" и със своята полезна дейност го е уредил много добре. Елин Пелин обаче не е приключил своята работа в музея — има още работи да се доуреждат и събират и поради това той ще трябва да получи ново продължение на своята служба. За мене лично въпросът е дори морален, и то от такава величина, че аз смятам, че Елин Пелин трябва да бъде оставен в музея до края на живота си. Донасяйки Ви това, моля Ви, Господине Министре, ако споделяте разбиранията ми и мотивите, които ги определят, да одобрите да се направят постъпки да бъде задържан на служба Елин Пелин за срок поне от 5 години или дори до ново нареждане. Мисля, че текстът на чл. 15[а], ал. III допуска последното разрешение.

София, 1 декември 1938 г.

Началник на Отделението
за народна култура и изкуства
Балабанов Т. Никола

НБКМ — Арх. отдел, ф. 35, арх. ед. 120, л. 60.

По този въпрос — да бъде ли уволнен Елин Пелин или да се продължи срокът на службата му — се води дълга преписка (до лятото на 1944 г.) между Софийската народна библиотека и Министерството на народното просвещение. Вж. листове 51—99 на същата архивна единица.

32

Вх. № 1012/2. XI. 1944 г.

До Господина Директора
на Пенсионното отделение

Заявление

от Димитър Иванов — Елин Пелин, бивш
чиновник в Народната библиотека, живущ
в София, ул. „Журналист“, 12

Господин Директоре,

Служил съм непрекъснато като чиновник в Соф[ийската] народна библиотека от 13 август 1908 година до 15 юли 1944 год[ина], откогато съм уволнен по прослужени години. Моля да ми се определи припадащата ми се пенсия. Поради това, че архивата на Народната библиотека изгоря при бомбардировката на София, документи ще Ви представя по-късно.

София, 2 ноември 1944 год.

С почит: Д. Иванов — Елин Пелин

33

Получено на 21. II. 1945 г.
Вх. № 5188.

До Господина Директора
на пенсиите

Заявление

от Димитър Иванов — Елин Пелин, живущ
в София, ул. „Журналист“, 12

Господин Директоре,

В допълнение на заявлението ми, записано у Вас под вход. № 1012 от 2. XI. 1944 год., с настоящето прилагам следните документи: 1. Свидетелство за служба обр. № 30, издадено от Соф. народна библиотека под № 637 от 19. II. 1945 год.; 2. Свидетелство обр. № 30, издадено от III Соф. прогимназия под № 273 от 27. VIII. 1908 г.; 3. Свидетелство от Главната ликвидационна комисия при М-во на войната № 13489 от 17. IX. 1920 г.; 4. Кръщелно свидетелство № 467, вр. 456, от Соф. митрополия на 11. XI. 1941 г.; 5. Заповед за уволнението ми по прослужени год[ини] № 1819 от 27. VI. 1944 год., издадено от М-во на народ[ното] просвещение.

Въз основа на тия документи, от които се вижда, че имам 40 години непрекъсната служба, моля да ми се определи полагаемата ми [се] пенсия. Прилагам и акт за напускане.

София, 21 фев[руари] 1945 г.

С почит: Д. Иванов — Елин Пелин

И двете заявления се намират в Архив на БАН, ф. 55 (без означение на арх. единици). В заявленията Елин Пелин не е споменал за службата си като волнонаемен учител в с. Байлово през учебната 1896/1897 г. С решение № 1189 от 3 юни 1949 г. на Елин Пелин се отсъжда „народна пенсия=126 000, а пенсията за старост се отпуска=на 90 000 лв., за да допълни народната пенсия = 216 000 лв. годишно — максималният размер". (Вж. същия ф. 55).

34

МНП. III Софийска
държавна мъжка прогимназия,
№ 273/27. VIII. 1908 год.

Свидетелство

Дирекцията на III Софийска държавна мъжка прогимназия с настоящето удостоверява, че г-н Дим[итър] Иванов [Елин Пелин], родом от с. Байлово, Соф. околия, е служил като учител при същата прогимназия от 1 ноември 1903 год. до 31 юли 1908 год. . . . да му послужи при поискване пенсия.

Директор: Г. Ив. Кертев

На обратната страна на „Свидетелството" са дадени следните „С в е д е н и я за прослуженото време на Димитър Иванов като учител при III-та Софийска държавна мъжка прогимназия: 1. Волнонаемен учител с годишна заплата 1260 лв., година 1903, от 1. XI. 1903 до 31. XII. 1904 — 1 година и 2 месеца... 2. Волнонаемен учител с годишна заплата 1620 лв., година 1905 — от 1. I. 1905 до 31. II. 1906 — 1 година и 2 месеца; 3. Волнонаемен учител с годишна заплата 2100, година 1906, от 1. III. 1906 до 31. VII. 1908— 2 години и 5 месеца...."

Архив на БАН, ф. 55 (без означение на арх. единица).

35

Народна библиотека
№ 637/19. II. 1945 год.
София

Свидетелство

Дирекцията на Народната библиотека и музей „Ив. Вазов" в София с настоящето удостоверява, че Димитър Иванов — Елин Пелин, родом

от с. Байлово, Софийско, е служил в същата библиотека и музей от 12. VIII. 1908 г. до 31. XII. 1915 г. и от 15. VIII. 1916 до 30. VI. 1944 год. ... да му послужи при поискване на пенсия.

Директор: Т. Боров.
Секретар: (не се чете)

Архив на БАН, ф. 55 (без означение на арх. единица).

36

Минист[ерство на] войната
Глав[на] ликв[идационна]
комисия, Отд[еление] Счетоводство.
№ 13489/17. IX. 1920 год.

. . . .

Свидетелство

Главната ликвид[ационна] комисия удостоверява, че Димитър Иванов [Елин Пелин], родом от . . . е служил в Щаба на Действ[уващата] армия от 11 септем[ври] 1915 г. до 16 август 1916 г. . . . да му послужи при поискване [на] пенсия.

Полковник: (не се чете)
За Началник, Счетоводител: (не се чете)

Архив на БАН, ф. 55 (без означение на арх. единица).

В една „Сметка", изготвена от Дирекция на пенсиите, е отбелязано, че от 1. I. 1916 до 14. VIII. 1916 год. (7 месеца и 1 ден) Елин Пелин е бил „сътрудник на в. Военни известия при Щаба на Действуващата армия". (Вж. същия ф. 55.)

37

Народна библиотека
София

. . . . .

Акт за напускане длъжност

Днес, 2 юли 1944 година, Димитър Иванов — Елин Пелин — уредник на музея „Ив. Вазов" при Народната библиотека в София, напусна длъжността.

Директор: (не се чете)
Напуснал: Д. Иванов — Елин Пелин
Свидетели: (двама — не се чете подписът им)

Архив на БАН, ф. 55 (без означение на арх. единица).

38

Столичен народен съвет — IV райсъвет

Акт № 1440

Димитър Иванов Стоянов (Елин Пелин), починал на 3 декември 1949 г. в София, ул. Елин Пелин, № 12, по занятие писател, починал от Infarctus miocardi.

Роден на 15. VIII. 1878 год. в с. Байлово . . .

До смъртта си е преживял двадесет и осем години брачен живот.

София, 19. XII. 1949 г.

Началник бюро: (не се чете)

Архив на БАН, ф. 55 (без означение на арх. единица)-

Погрешно е записана рожденатa дата на Елин Пелин: 15. VIII. 1878 вместо правилната 18. VII. 1877 г.

2. СЪДЕБНИ ДЕЛА И ИЗПЪЛНИТЕЛНИ ЛИСТОВЕ СРЕЩУ ПИСАТЕЛЯ

1

Изпълнителен лист. Служеб[ен]

В името на негово величество Фердинанд I, цар български. На 1907 г. 26. III., Новоселски мирови съдия, като разгледа гражданското дело по иска, предявен от Д. Добрев срещу Д. Иванов [Елин Пелин] и др. за 322 лв., реши: Осъжда Димитър Иванов, чиновник при Училищния музей в ст. София, и поръчителя му Велко Иванов от с. Байлово да заплатят на Добре Добрев [Петров], от с. Гайтанево, 322 лева по запис с лихвите им по 12% год. от IV. 906 г. до изплащането им и 37.35 лева за разноски. Това решение, на основание чл. чл. 144 и 145 от съдопроизводството по гражданските дела, влезе в законна сила и подлежи на изпълнение . . . Дело № 1182/1906 г.

НБКМ — Арх. отдел, ф. 35, арх. ед. 420, л. 1.

Велко Иванов — по-голям брат на Елин Пелин, учител.

2

Изпълнителен лист. Служебно. № 8278 . . .

III Соф. градски мирови съдия . . . срещу Димитър Иванов (Елин Пелин) . . . и поръчителите му Иван Пенев, Трифон К. Бояджиев, Петър Нейков и Любомир Давидов, от София, за 600 лева . . . определи: Димитър Иванов (Елин Пелин) . . . и поръчителите му Трифон К. Бояджиев, Иван Пенев, Петър Нейков и Любомир Давидов, от гр. София, да заплатят. . . (600) шестотин зл[атни] лева . . . с дата 20 март 1908 год. . . . по запис с дата 20 март 1908 год., с лихвите на тая сума от падежа на записа 20 септември 1908 год., по 10% годишно . . . 50 ст. съдебни разноски . . . Частно производство, № 180/9 . . .

НБКМ — Арх. отдел, ф. 35, арх. ед. 420, л. 3.

Поръчителите са ЕлинПелинови приятели: Иван Пенев — първоначален учител, с когото през 1908—1910 г. издават детското списание „Веселушка"; Петър Нейков — дипломат; Трифон К. Бояджиев — поетът Трифон Кунев; Любомир Давидов — адвокат от В. Търново, почитател на Елин Пелин и на неговата българовска компания.

3

Изпълнителен лист. Служебно

В името на . . . На 19/09/год. III Софийски мирови съдия, като разгледа частното производство под № . . . по иска на Българската земледелска банка, Софийски клон, срещу Димитър Иванов [Елин Пелин], от София, и поръчителите му Пейо Яворов и М. Пундев, от София, за 130 лева . . на основание чл. 16 от закона за Земледелческата банка и чл. 818, п. 7 от Гражданското съдопроизводство, определи: Длъжникът Дим. Иванов, от София, и поръчителите му Пейо Яворов и М. Пундев, от София, да заплатят солидарно на Българската земледелческа банка, Софийски клон, сто и тридесет лева . . . по запис с дата 13 март 1908 г., с лихвите на тая сума от падежа на записа 13 юни 1908 год., по 10% годишно до окончателното им изплащане, и . . . 50 ст. съдебни разноски. Длъжникът, както и поръчителите му нямат право да се ползуват от допълнението на чл. 979 от Гражданското съдопроизводство. Това определение, на основание чл. 815 от съдопроизводството по гражданските дела, влезе в законна сила и подлежи на изпълнение . . . Частно производство, № 187/9 . . .

НБКМ — Арх. отдел, ф. 35, арх. ед. 420, л. 2.

Марин Пундев — педагог и публицист.

4

Изпълнителен лист

. . . На 1909 год., 20/V., I Софийски мирови съдия, като разгледа гражданското дело по иска, предявен от Бълг. нар. банка срещу Александър Божинов, художник, Д-р Александър Балабанов и Димитър Иванов (Елин Пелин), от София, за 500 лв. по запис, реши: Осъжда длъжника Александър Божинов, София, второпоръчителя му Димитър Иванов и джиранта Д-р Александър Балабанов, от София, да заплатят солидарно на Бълг. нар. банка сумата 500 лев[а] по запис с лихвата по 8% от 5/III. 909 г. до окончателното изплащане, 50 ст. разноски по издаване на Акта и 6 л[в]. 40 ст. разноски по протеста на записа . . . Дело № 382/1909 год . . .

I Мирови съдия: С. Ахтаров

НБКМ — Арх. отдел, ф. 35, арх. ед. 420, л. 6.

Александър Божинов—художник-карикатурист и Александъ Балабанов — професор по класически литератури в Софийския университет, преводач и публицист; най-близки приятели на Елин Пелин.

5

Изпълнителен лист № 10695

. . . Гр. София, 9/VI. 1910 год. . . . Соф[ийски] окръжен съд, в открито съдебно заседание на хилядо деветстотин и десета (година), юни 4 ден . . . след като изслуша делото заповедно № 250/910 год., определи: Осъжда Димитър Иванов — Елин Пелин, от гр. София, и взаимопоръчителите му Д-р Т. Г. Анастасов и Ив. Н. Пенев, от същия град, солидарно да заплатят сумата (1900) хиляда деветстотин лев[а], лихвите по 8% г[одишно]- от 17/III. 910 г. до изплащането, както и седем лева и 40 ст. разноски . . Дело № 250/1910 год. . . .

НБКМ — Арх. отдел, ф. 35, арх. ед. 420, л. 75.

За Иван Пенев вж. бележката към документ 2. Д-р Тодор Г. Анастасов — софийски лекар; давал пари под лихва.

6

Заповед

. . . На 1910 год., 22 юли, II Софийски мирови съдия в днешното разпор[едително] съдеб[но] заседание, като разгледа прошението на К. Д. Баталов, повер[еник] на Д-р Т. Г. Анастасов, от гр. София, против Дими-

тър Иванов (Елин Пелин), от гр. София, за 986 лева 2 1/2 ст., по запис, определи: На основание ст. ст. 104 и 105 от Гражданското съдопроизводство допуща обезпечаването на иска на К. Д. Баталов, повер[еник] на Д-р Т. Г. Анастасов, от София, в размер на 986 лева 2 1/2 ст. с налагане запор на заплатата, която получавал Димитър Иванов (Елин Пелин) като чиновник в Софийската народна библиотека . . . Гр. дело № 2729 от 1910 год. . . .

НБКМ — Арх. отдел, ф. 35, арх. ед. 420, л. 88.

К. Д. Баталов — адвокат, общественик.

7

Заповед

. . . На 1910 г., 16/IX., I Софийски мирови съдия в съдебната си стая, като разгледа прошението на Ганчо Богданов срещу Димитър Иванов [Елин Пелин] и взаимопоръчителите му Д. Бояджиев и архитект Вайнщайн, за 200 лева, определи: На основание ст. ст. 104 и 105 от Гражданското съдопроизводство допуща обезпечението на иска на Ганчо Богданов, от София, в размер на 200, двеста, лева с налагане запор на ответниковите движими и недвижими имоти, които ищецът ще покаже на съдебния пристав . . . Дело № 4077 от 1911 год. . . .

НБКМ — Арх. отдел, ф. 35, арх. ед. 420, л. 101.

Димитър Бояджиев — поет, близък приятел на Елин Пелин.
Ганчо Богданов — от София; занимавал се с лихварство.

8

Изпълнителен лист

. . . На 1910 год., 20 септември, II Софийски мирови съдия, като разгледа гражданското дело по иска, предявен от [К. Д. Баталов] срещу [Д. Иванов — Елин Пелин], реши: Осъжда Димитър Иванов (Елин Пелин), от София, да заплати на К. Д. Баталов, адвокат от София, повереник на Д-р Т. Анастасов, сумата 986 лева 2 1/2 ст. с лихвата им по 10% год[ишно], от 22 юли 1910 [г.] до изплащането, както (и) шестдесет и шест (66) лева съдебни и по водене на делото разноски. Допуща се предоверително изпъл-[нение] на решението . . . Гр. дело № 2729/1910 год. . . . [Долу, вляво означено:] Удърж[ани] 632 л[ева].

НБКМ — Арх. отдел, ф. 35, арх. ед. 420, л. 102.

9

Изпълнителен лист

. . . На 1911 год., 20/I., II Софийски градски мирови съдия, като разгледа . . . дело . . . по иска на Българска народна банка, Софийски клон, срещу Александър Божинов, художник, ул. Дебър, № 31, и др. за 250 лева по запис, реши: Осъжда длъжника Александър Божинов, взаимопоръчителя му Дим. Иванов (Елин Пелин) и сконтанта Д-р Александър Балабанов да заплатят солидарно на Българска народна банка, Софийски клон, сумата от лева двесте петдесет (250) по запис, с лихвите им по 8% годишно, от 11/XI. 1910 год. до окончателното им изплащане, 50 ст. за разноски по издаването на листа и 6 л[ева] 40 ст. разноски по протеста на записа . . . Дело № 111/1911 год. . . .

НБКМ — Арх. отдел, ф. 35, арх. ед. 420, л. 133.

10

Изпълнителен лист № 14012

Гр. София, юни 1911 год. . . . Софийски окръжен съд, в открито съдебно заседание на хилядо [деветстотин и] единадесета [година], 17ий юни . . . след като изслуша делото по заповед[но] д[ело] № 469/911 г. срещу Димитър Иванов (Елин Пелин), от София, чиновн[ик] при Нар. библиотека, ул. Любен Каравелов, № 3, Димо Кьорчев, адвокат, ул. Александър 1ий № 14, и Димитър Бояджиев, чинов[ник] във Външ[ното] министерство, ул. Св. Ив. Рилски, № 1, за 1050 л[ева] по запис, определи: Осъжда длъжника Димитър Иванов (Елин Пелин), от София, и взаимнопоръчителите му: Йосиф Хербст, Димо Кьорчев и Димитър Бояджиев солидарно да заплатят на Бълг. нар. банка сумата от лева (1050) хиляда и пе[т]десет, заедно с лихвата и по 8% годишно, от 9 април н. г. до изплащането ѝ, както и 7.40 лева разноски по протеста . . . Запов[едно] дело № 469/1911 год . . .

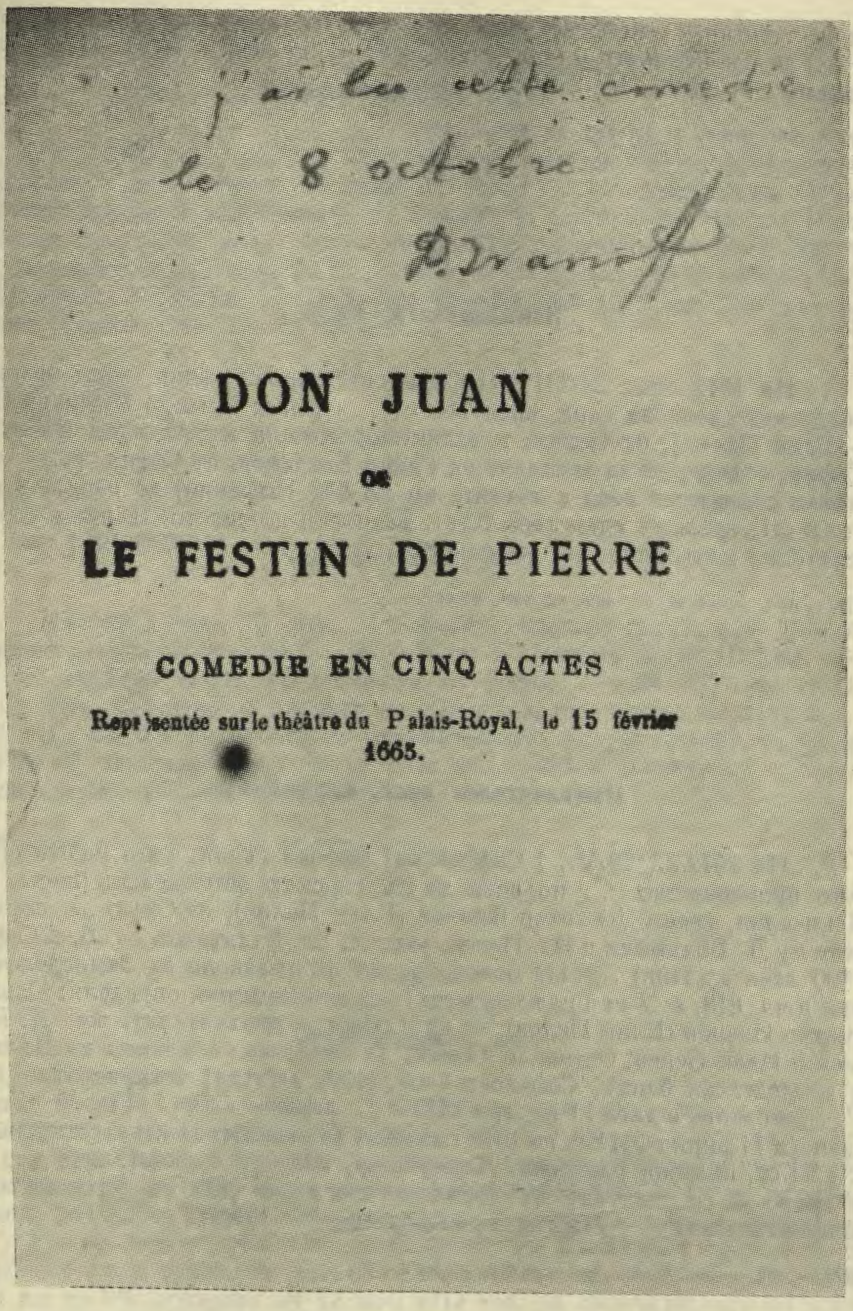
НБКМ — Арх. отдел, ф. 35, арх. ед. 420, л. 164.

Йосиф Хербст — публицист, убит като антифашист през 1925 г. Димо Кьорчев — публицист и критик, либерал по политически убеждения.

11

Изпълнителен лист

. . . На 1911 год., 13/IX., II Софийски мирови съдия, като разгледа гражданското дело по иска, предявен от . . . реши: Осъжда Димитър Иванов (Елин Пелин), от София, да заплати на Георги Анастасов, от София,

Корица на Молиеровата комедия „Дон Жуан“ с подпис на Елин Пелин на френски (1896)

(670) шестстотин и седемдесет лева с лихвата им по 8% год[ишно], от 22 юли 1909 (г.) до изплащането и (45) четиредесет и пет лева и 70 ст. за разноски по делото . . . Дело № 2321/1911 год.

НБКМ — Арх. отдел, ф. 35, арх. ед. 420, л. 179.

12

Изпълнителен лист

. . . На 1912 год., 24/III., II Софийски мирови съдия, като разгледа гражданското дело по иска, предявен от . . . реши: Осъжда Димитър Иванов [Елин Пелин], от София, и взаимопоръчителя му Апостол Божилов, от София, солидарно да заплатят на Ганчо Богданов, от София, (470) четиристотин седемдесет лева с лихвите им по 8% год[ишно] до изплащането, както и (31) тридесет един лева 70 ст. разноски по делото. Допуща се предоверително изпълнение на решението . . . Гр. дело № 4785/1911 год. . . .

НБКМ — Арх. отдел, ф. 35, арх. ед. 420, л. 222.

13

Изпълнителен лист. Служебно

. . . На 1912 г., 29/V., I Соф[ийски] мирови съдия, като разгледа частното производство . . . по иска на Българската земеделска банка, Софийски клон, срещу Димитър Иванов (Елин Пелин), от София, и поръчителите му Д. Бояджиев и Ив. Пенев, учител, ул. Бузлуджа, № 16, в София, за 400 лева зл[атни] . . . На основание чл. 16 от закона за Земеделската банка и чл. 818, п. 7 от Гражданското съдопроизводство, определи: Осъжда Димитър Иванов (Елин Пелин), от гр. София, и поръчителите му Д. Бояджиев и Иван Пенев, учител, от София, да заплатят солидарно на Българска земеделска банка, Софийски клон, (400) зл[атни] четиристотин лева зл. . . . по запис с дата 11 януари 1911 г., с лихвите на тая сума от падежа на записа 11 април 1911 г. по 10% годишно до окончателното им изплащане и. . . 50 ст. съдебни разноски. Длъжникът, както и поръчителите му, нямат право да се ползуват от допълнението на чл. 979 от Гражданското съдопроизводство . . . Частно производство № 439/912 г. . . .

НБКМ — Арх. отдел, ф. 35, арх. ед. 420, л. 227.

14

Изпълнителен лист

. . . На 1912 год., 14/VI., III Софийски мирови съдия, като разгледа гражданското дело по иска, предявен . . . срещу . . . задочно реши: Осъжда Димитър Иванов (Елин Пелин), от София, да заплати на Никола Ненов, от София, сумата 64 лева, лихвата им по 10% год[ишно], от 27/IV. 912 год. до изплащането и три лева 50 ст., разноски по делото. Да се съберат 50 ст. за издаването на листа . . . З[адочно] дело № 1900/1912 год. Листът е прехвърлен върху Ив. К. Абаджиев. . . .

НБКМ — Арх. отдел, ф. 35, арх. ед. 420, л. 230.

15

Изпълнителен лист

. . . На 1912 год., 20 юни, II Софийски мирови съдия, като разгледа гражданското дело по иска . . . определи: Д. Иванов (Елин Пелин), от София, да заплати на Ив. П. Николов, от София, сумата (77) лева седемдесет и седем по запис на заповед на тая сума, от падежа на записа 2 май 1912 год., по 8% год[ишно] до окончателното им изплащане, (6.40) шест лева 40 ст. разноски по протеста и 50 ст. съдебни разноски. . . Ч[астно пр[оизводство] № 1649/1912 год. . . .

НБКМ — Арх. отдел, ф. 35, арх. ед. 420, л. 233.

16

Изпълнителен лист

. . . На 1912 год., 16 юли, II Соф[ийски] градски мирови съдия, като разгледа ч[астното] тър[говско] дело № 1841/912 год. по искът на Българска народна банка, Софийски клон, срещу Димитър Иванов (Елин Пелин), Димо Кьорчев и Йосиф Хербст, от София, за лева 850 по запис, определи: Осъжда длъжника Димитър Иванов и взаимнопоръчителите му: Димо Кьорчев и Йосиф Хербст, от София, да заплатят на Българска народна банка, Софийски клон, сумата от лева (850) осемстотин и петдесет по запис, с лихвата им по 8% годишно ,от 17 май 1917 год. до окончателното им изплащане, 50 ст. за разноски по издаване на листа и 6 л[ева] 40 ст. разноски по протеста на записа . . .

НБКМ — Арх. отдел, ф. 35, арх. ед. 420, л. 243.

17

Изпълнителен лист

. . . На 1912 год., 22ий август, II Соф[ийски] мирови съдия, като разгледа гражданското дело по иска . . . реши: Осъжда Д. Иванов — Елин Пелин и взаимно с поръчителя му Д-р К. Д. Списаревски, от София, солидарно да заплатят на Сабат Л. Алкалай, от София, (200) двеста лева с лихвата им по 8% год[ишно], от 22 май 912 год. до изплащането и (15) петнадесет лева и 50 ст. за разноски по делото . . . Гр[ажданско] дело № 2124 1912 год. . . .

НБКМ — Арх. отдел, ф. 35, арх. ед. 420, л. 258.

Д-р К. Д. Списаревски — икономист и публицист.

18

Изпълнителен лист

. . . На 1914 год., 28 януари, II Соф[ийски] мирови съдия по иска, предявен . . задочно реши: Осъжда Димитър Иванов, наречен Елин Пелин, от София, да заплати на Апостол Божинов, от София, сумата (255) двеста и петдесет и пет лв. с лихвата им по 10% год[ишно], от 11 юли 912 год. до изплащането и (19.30) деветнадесет лв. 30 ст. за разноски по делото и (2.90) два лева 90 ст. за връчване препис от задочното решение . . . Забележка: Да се съберат 50 ст. по издаване на листа . . . Гражд. дело № 1308/ 1913 год. . . .

НБКМ — Арх. отдел, ф. 35, арх. ед. 420, л. 305.

19

Запис

София, 25 февруари 1912

На 25ий февруари 1913 год. ще заплатя на заповедта на г. Евлогия Георгиев, срещу тоя запис на заповед сумата златни лева една хиляда лева златни, която приех напълно в брой.

Д. Иванов (Елин Пелин)

[По поръка на Евстати Ив. Гешев неговият полномощник Юрдан Г. Панов „връща“ на Елин Пелин записа със следното писмо:]

Уважаеми Господине,

Господин Гешев получи изпратения му за юбилейната Ви вечер билет и благодари. Срещу стойността на билета, 500 лева, той ми възложи да Ви изпратя, издължен, приложения при настоящето Ваш запис за 1000 лева. София, 5 май 1922 год.

С поздрав: Юрд. Г. Панов

Архив на БАН, ф. Ив. Д. Шишманов, п. 535.

Евстати Ив. Гешев — син на общественика, финансист и банкер Иван Евстатиев Гешев, под чието управление преминава наследството на едрите търговци братя Евлоги и Христо Георгиеви. Споменатият в записа Евлоги Георгиев е син на Христо Георгиев.

3. АВТОРСКИ ДОГОВОРИ С КНИГОИЗДАТЕЛСТВА

1

Договор

Димитър Иванов [Елин Пелин] и Александър Паскалев се съгласяваме за издаването на един или два тома разкази на Елин Пелин. Изданието ще се печати от две до три хиляди екземпляра. Формат и хартия като тая на „Подир сенките на облаците" — печат на Придворната печатница. Книгата, ако е един том, не бива да излезе по-пълна от 12 (дванадесет) коли, а ако е два тома, не бива да излезе повече от 20 (двадесет) коли, като всеки том има цена 3 (три) лева. В тоя том, или тия два тома разкази няма да влязат никои от печатаните в първия том разкази, издадени от Ст[оян] Атанасов. Хонорарът е 1000 (хилядо) лв., ако книгата излезе един том, и 1500 (хилядо и петстотин) лв., ако книгата излезе два тома. Ще се изплати чрез полици по (500) петстотин или (750) седемстотин и петдесет лв., дадени на 1 септември 1911 год., с падежи 1 декември 1911 год. — 1 март 1912 год. Изданието ще се пусне в продажба на 1 септември 1911 год. Елин Пелин ще вземе за себе си безплатно 100 (сто) екземпляра; Елин Пелин се задължава да не прави второ издание на разказите си, за които тук става дума, нито пък да избере някои от тях в група и така ги издаде или продаде за издаване до четири (4) години от пущането [на] книгата в продажба, т. е. до 1 сеп-

тември 1915 г., освен ако изданието бъде изчерпано по-рано. Настоящите условия важат само за първото издание на разказите.

19 март 1911 год.,
София.

Договорители:
Д. Иванов (Елин Пелин), Ал. Паскалев

Архив на Института за литература при БАН, инв. № 1504.

Александър Паскалев — крупен книгоиздател на времето. „Подир секките на облаците“ — антология от стихотворения на П. К. Яворов, издадена от А. Паскалев през 1910 г. В изпълнение на този договор през 1911 г. излиза том втори от Елин Пелиновите „Разкази“.

2

Договор

Днес, на 4 юни 1918 година, между Акционерното дружество за книгопечатание и издателство „Хемус“, от една страна, и Д. Иванов (Елин Пелин), писател — от друга, се сключи следният договор:

1. Дружество „Хемус“ откупува от Д. Иванов (Елин Пелин) за 5500 (пет хиляди петстотин) лева правото да издаде трето издание от книгите му: „Разкази“ том първи и „Разкази“ том втори, като запази напълно съдържанието и реда на разказите, така както са издадени във второ издание на тия книги. Формата, размера на печатния квадрат, числото на редовете и характера на буквите трябва да бъдат запазени по възможност така, както са във второто издание на първия том от тия книги.

2. Д. Иванов (Елин Пелин) се задължава да не издава горните книги сам, нито да ги дава под какъвто и да е вид на друг издател до пълното изчерпване на изданието, направено по тоя договор.

3. Дружество „Хемус“ няма право да печата от всяка от въпросните книги повече от 4000 (четири хиляди) екземпляра.

4. Правото на автора да разрешава препечатването на отделни малки откъслеци или цели малки парчета от горните книги в разни читанки, сборници, христоматии и пр. не се засяга от тоя договор.

5. Правото върху преводи на чужди езици, дето и когато това бъде възможно, според съществуващите в разните страни закони, ще бъде използувано съвместно от автора и дружеството „Хемус“ и хонорара, който би се получил, ще се дели по равно между двете договарящи страни. Свързаните с подобно използуване евентуални разноски ще тежат само върху дружеството.

6. Д. Иванов (Елин Пелин) гарантира на дружеството „Хемус“, в продължение на 20 години, правото на пръв купувач и издател на неговите бъдещи, още непечатани или ненаписани съчинения. Според това Елин Пелин не може да отстъпи правото на издание върху едно ново негово произведение другиму, щом като дружеството „Хемус“ се съгласи да го

издаде и да плати за него същия или по-голям авторски хонорар, какъвто би му бил предложен от друг издател, и да запази също други формални условия, които би възприел друг издател. В подобен случай дружеството „Хемус“ се задължава да съобщи своето решение на автора най-късно един месец, след като той поиска това.

7. Точка 6-та от тоя договор остава в сила и по отношение на книгите „Разкази“ том първи и „Разкази“ том втори, ако след изчерпване на изданието, направено по тоя договор, авторът поиска да ги преиздаде наново.

8. Точка 6-та от тоя договор е в сила и по отношение издаването на книгата „Пижо и Пендо“, за която правото на издаване дружество „Хемус“ уреди окончателно договор, сключен с пълното съгласие на автора, между дружество „Хемус“ и Страшимир Икономов на 22 май т. г.

9. По отношение на книгата „Пижо и Пендо“ са в сила и точка 2-ра, 4-та и 5-та от тоя договор.

10. Елин Пелин се задължава да прегледа безвъзмездно последната (авторската) коректура при печатане на въпросните книги.

11. По въпроси върху външната страна на изданието дружество „Хемус“ се задължава да се споразумява с автора.

12. Дружество „Хемус“ се задължава да даде даром на автора от всяка книжка по 25 екземпляра.

София, 4. VI. 1918 г.

Договарящи страни:
[следват подписи на двама представители на Управителния комитет на „Хемус“ и на Елин Пелин].

Архив на Института за литература при БАН, инв. № 89 (ф. 41).

Страшимир Икономов — книгоиздател в годините след Първата световна война.

3

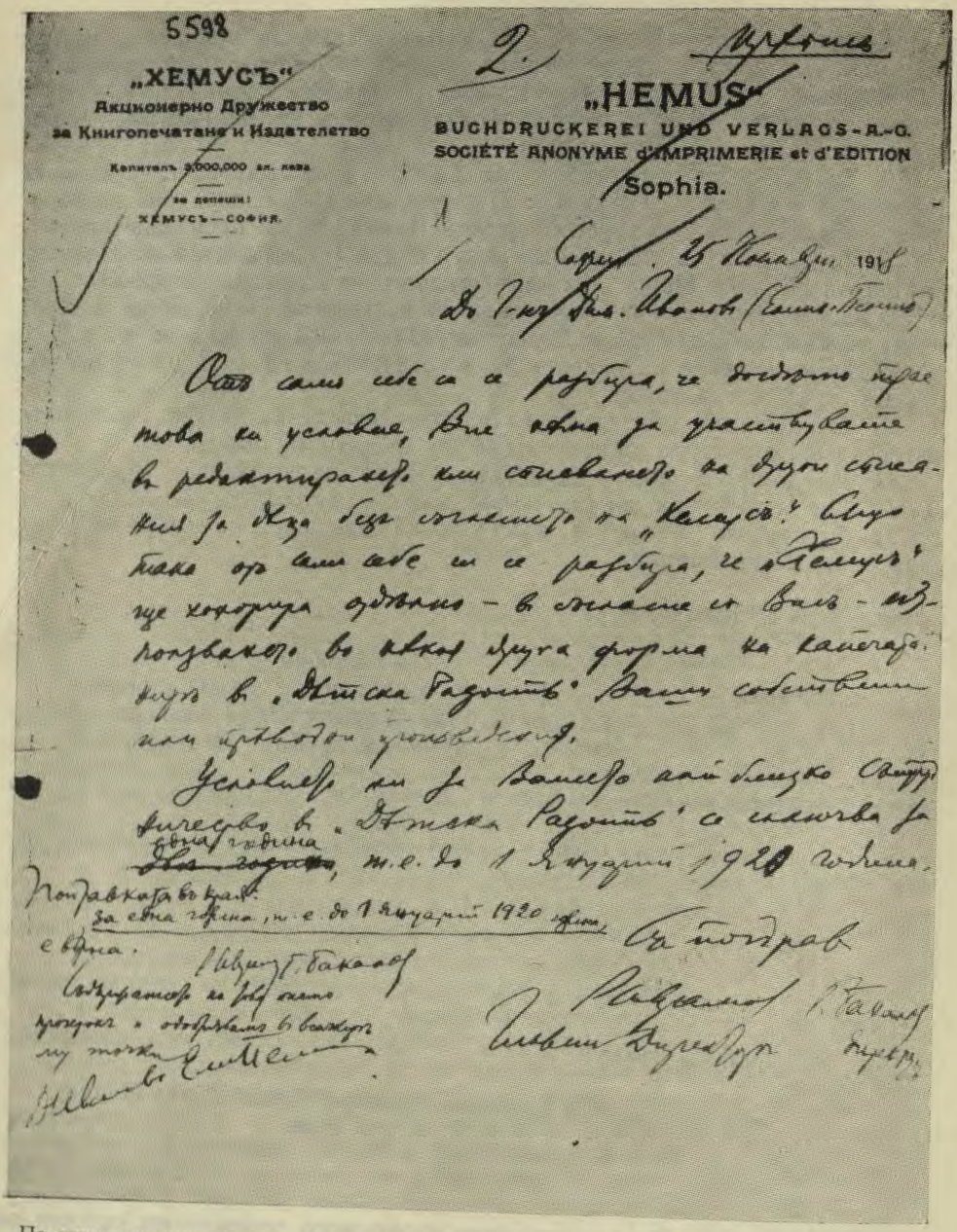
София, 25 ноември 1918.

До Господин Димитър Иванов (Елин Пелин),
София

П. Г.

Потвърждаваме Ви с настоящето сключеното помежду ни условие за издаването на долунаименуваните Ваши произведения и за постоянното Ви сътрудничество в издаваното от Дружеството ни списание „Детска радост“, а именно:

А. Акционерното дружество „Хемус“ откупува от Вас правото за по едно издание от 10 000 (десет хиляди) екземпляра на : 1. превода Ви

5598

„ХЕМУСЪ"
Акционерно Дружество
за Книгопечатане и Издателство
Капиталъ 3,000,000 зл. лева
За депеши:
ХЕМУСЪ—СОФИЯ.

„HEMUS"
BUCHDRUCKEREI UND VERLAGS-A.-G.
SOCIÉTÉ ANONYME d'IMPRIMERIE et d'EDITION
Sophia.

Последна страница от договора на Елин Пелин с издателство „Хемус" от 1918 г. (с подписите на писателя, на Роман Аврамов и Георги Бакалов)

на Вилхелм Бушовите „Макс и Мориц“, 2. оригиналната Ваша книжка — приказки в стихове — под название „Гори Тилилейски“ и 3. оригиналната Ваша стихосбирка „Златни люлки“. Това право на издание е изключително, т. е. Вие се задължавате да не издавате, сами или чрез друг издател, изцяло или на части, същите книжки, додето не бъдат разпродадени изданията им, направени от „Хемус“. Всички подобни незаконни издания ще бъдат преследвани от Вас като нарушение на авторското Ви право. Същевременно Вие обезпечавате на „Хемус“ правото на пръв купувач и издател на всички последующи издания на горепоменатите Ваши превод и оригинални книжки. Дружеството „Хемус“ ще Ви изплати при излизането от печат на всяка една от гореизброените книжки по 1 000 (хиляда) лева преводачески или авторски хонорар и ще Ви отпусне по 50 (петдесет) екземпляра от всяка книжка — авторски екземпляри.

Б. Акционер[но] д-во „Хемус“ Ви ангажирва за постоянен сътрудник в започващото да излиза от 1 януари 1919 год. списание за деца „Детска радост“, с месечен хонорар от лева 250 (двеста и петдесет). Вие се задължавате да помагате всестранно на редактора на това списание при редактирането и списването на същото, като давате при това за всяка отделна книжка на „Детска радост“ собствен материал (оригинален или преводен) от минимум четири (4) страници на списанието. От само себе си се разбира, че догдето трае това ни условие, Вие няма да участвувате в редактирането или списването на други списания за деца без съгласието на „Хемус“. Също така от самосебе си се разбира, че „Хемус“ ще хонорира отделно — в съгласие с Вас — използуването в някоя друга форма на напечатаните в „Детска радост“ Ваши собствени или преводни произведения.

Условието ни за Вашето най-близко сътрудничество в „Детска радост“ се сключва за една година, т. е. до 1 януари 1920 година.

С поздрав:
Роман Аврамов Г. Бакалов
главен директор директор

Съдържанието на това писмо прочетох и одобрявам във всичките му точки. Д. Иванов — Елин Пелин.

Архив на Института за литература при БАН, инв. 5598.

Първоначално срокът в договора е бил „две години, т. е. до 1 януари 1921 година“, променен обаче в последния момент. Във връзка с тази промяна е сложена забележка: „Поправката в края: „за една година, т. е. до 1 януари 1920 година“, е вярна.“ Следват същите подписи.

Георги Бакалов — критик марксист, директор на издателство „Хемус“ по това време.

Роман Аврамов — за него вж. в предговора на настоящата публикация. Вж. също книгата на А. М. Шнитман. Из историии интернациональных связей В. И. Ленина с революционным рабочим движением в Болгарии (1896—1923) — Мурманск, 1967, с. 117 и сл.

4

Договорно писмо

Подписаните Елин Пелин (Димитър Иванов), български писател, живущ в София, и Хр[исто] Хаджиев, редактор на сп[исание] и библ[иотека] „Детска радост“, също живущ в София, се съгласихме и доброволно взаимно задължихме да съставим *христоматии* за първи, втори и трети класове на прогимназиите при следните условия:

1. Христоматиите ще носят само литературното име на Димитър Иванов — Елин Пелин.

2. Христоматиите за втори и първи класове ще приготви Хр. Хаджиев, а Елин Пелин само ще ги прегледа, редактира, коригира и допълни. А христоматията за трети клас ще изработим заедно и двамата.

3. Всички права над тези христоматии (право на собственост, право на хонорар, наследствено право и пр.) ще имаме двама и по равно.

4. Всички задължения: внасяне за одобрение, коригиране, подобрение на нови издание, такси за рецензиране, илюстриране и други ще носим също двама и по равно.

5. Сключване и подписване на договор с издател на тези христоматии, когато и да било, ще става само от името и със съгласието на двама ни. Такъв договор трябва да носи подписа и на двама ни.

6. Задължаваме се и двама да не вземаме никакво, нито тайно, нито явно участие в съставянето на други христоматии, нито да се ангажираме с работа, която би увредила успеха на нашите христоматии.

Ст. София, 10 декември
1920 год.

Хр. Хаджиев
Д. Иванов (Елин Пелин)

Архив на Института за литература при БАН, инв. № 1506.

Христо Хаджиев — съставител на учебници за основното училище; впоследствие директор на издателство „Хемус“.

5

Договор

Днес, на 10 април хилядо деветстотин и двадесет и пета година, се сключи настоящият издателски договор за отстъпване на авторско право помежду книгоиздателството Лазар М. Котев, от гр. София, от една страна, а, от друга — Д. Иванов (Елин Пелин), от гр. София, при следните условия:

1. Д. Иванов (Елин Пелин) отстъпва и продава на книгоиздателството Лазар М. Котев своето авторско право и пълното и изключително право да възпроизвежда, отпечатва и разпространява собствения труд на книгоиздателството Лазар Котев, състоящ се от книгите „Пижо и Пендо“ и „Китка за юнака“.

2. Д. Иванов (Елин Пелин) предава предмета на настоящия издателски договор в окончателен и завършен вид на книгоиздателството Лазар М. Котев. Авторът се задължава да преработва и допълва книгата с всичко онова, което се окаже потребно в свръзка с нуждите на времето, евентуални нови програми и пр., като за всяко ново допълнение или преработвани текстове авторът ще получава от издателя едно възнаграждение, пресметнато на кола пропорционално на новия или преработен текст и пропорционално с цената, за която е откупено първоначално изданието в целия му обем. Издателят има право и сам чрез други лица да прави изменения и допълнение в текста.

3. Книгоиздателството Лазар М. Котев придобива правото на издателство и разпространение на отстъпения труд завинаги, като ще може да възпроизвежда предмета на издателския договор в неограничени количества и издания изцяло или на части, или със съкращения, като определя само то продажната цена. Времето, когато трябва да се отпечата или разпространи предметът на издателския договор, зависи от волята и желанието на книгоиздателството, без да е обвързано то с каквито и да било срокове. Авторът няма право сам или чрез друго лице да изготвя или отстъпва другиму съчинение, сходно или подобно на отстъпения труд или да използува по друг начин отстъпения труд, или даже само някои негови части. Иначе той ще отговаря по углавен ред за измамата по граждански ред за всички вреди и загуби, като книгоиздателството ще има право да поиска конфискация и унищожение на всичко извършено или издадено с нарушение на това задължение.

4. Издателят има право да прехвърля авторското право и правата си по тоя договор другиму, да преиздава предмета на договора и на друг език и пр.

5. Срещу отстъпеното авторско право от автора на издателя по тоя договор авторът Д. Иванов (Елин Пелин) получава от книгоиздателството Лазар М. Котев сумата десет хиляди лева.

Настоящият договор се състави в един оригинал и един препис.

Автор: Д. Иванов (Елин Пелин)
Книгоиздателство: Л. Котев

Архив на Института за литература при БАН, инв. № 5601.

6

София, 19 февруари 1926 г.

До почитаемото книгоиздателство „Хемус“,
ул. Граф Игнатиев, 3, Т у к.

П. Г.

Потвърждавам Ви моето съгласие за следното:

1. Да направите ново, четвърто издание на моите Разкази — двата тома: първи и втори, в тираж четири хиляди (4 000) екз.

2. Да направите ново, второ издание на моята брошура „Гори Тилилейски“ — приказки за деца, наредени в стихове, в тираж четири хиляди (4 000) екз. Тази книжка ще издадете цветно илюстрована и може да носи или същото заглавие, или загл[авие] „Трите баби“.

3. За преиздаването на тези три мои книги аз получих днес от Вас уговорения хонорар петнадесет хиляди (15 000) лева.

4. Ще получа и по тридесет екземпляра от всяка книга — гратис.

5. Вие нямате право да печатате повече от уговорените екземпляри и аз нямам право да позволявам никому да прави ново издание на тези мои книги, додето не се изчерпи у Вас четвъртото и второ[то] им издание.

6. Коригирането ще бъде за Ваша сметка, но аз ще чета един път коректурите.

С поздрав: Д. Иванов — Елин Пелин

Архив на Института за литература при БАН, инв. № 5599.

Написано от ръката на Елин Пелин.

7

София, 9 април 1931 г.

Господин Дим. Иванов — Елин Пелин
София

П. Г.

Потвърждаваме Ви постигнатото между Вас и нашето книгоиздателство споразумение за следното:

I. Вие ни отстъпвате правото да направим две последователни издания на следните Ваши разкази: 1. Отец Сисой, 2. Светите застъпници, 3. Очите на свети Спиридон, 4. Огледалото на свети Христофор, 5. Жената със златния косъм, 6. Една обиколка на свети Георги, 7. Изповед, 8. Занемелите камбани, 9. Пророк.

II. Този цикъл разкази ще излезе в една книга под заглавие „Поо манастирската лоза“ и ще бъде допълнен още с няколко разказа, коитд

Вие се задължавате да ни представите най-късно до края на м. октомври т. г., за да излезе книгата десет коли от по 16 страници, формат и шрифт каквато е книгата на Йордан Йовков „Вечери в Антимовския хан“, наше издание.

III. Първото издание ще напечатаме в четири хиляди екземпляра и то в срок два месеца след като ни предадете непредадените разкази. Второто издание ще направим след като разпродадем първото издание.

IV. Ще Ви платим хонорар за първото издание по две хиляди (2 000) лева на печатна кола от 16 страници, каквато определихме в пункт втори на това писмо.

V. Днес Ви броихме шест хиляди (6 000) лева авторски хонорар срещу тоя хонорар.

VI. Коригирането на тая Ваша книга ще направи г. Д. Подвързачов, за труда на който ние ще заплатим.

VII. За второто издание ще Ви платим по хиляда и шестотин (1 600) лева на същата печатна кола от 16 страници.

VIII. Хонорарът Ви ще се смята винаги с днешен курс на българския лев, а именно 139 лева равни на един американски долар.

IX. От всяко издание ще получите по петдесет (50) екземпляра гратис.

С поздрав: „Хемус“,
Акц. д-во за книгопечатане и издателство
[Следват три подписа]

Получих един екземпляр от това писмо и съм напълно съгласен със съдържанието му. Д. Иванов — Елин Пелин. София, 9 април 1931 г.

Архив на Института за литература при БАН, инв. № 100 (ф. 41).

Текстът от страна на Елин Пелин е написан собственоръчно.

8

15 септември 1933.

До Господин
Димитър Иванов — Елин Пелин
ул. „Журналист“, № [12],
София

П. Г.

Потвърждаваме Ви постигнатото споразумение между нас и Вас за издаването на Вашата детска книга „Ян Бибиян“ при следните условия:

1. Ние откупваме от Вас правото да направим две последователни издания от по четири хиляди (4 000) екземпляра на тази Ваша книга. Второто издание ще направим, когато се разпродаде първото.

2. Ние ще Ви заплатим за първото издание хонорар по две хиляди лева на печатна кола при формат и шрифт като на нашето издание на Вашата книга „Земя“. Същият хонорар ще Ви заплатим и за второто издание. Ще Ви дадем и петдесет екземпляра безплатно, които ще бъдат вън от уговорените за продан 4 000 екземпляра.

3. Вие ни отстъпяте и правото да използуваме безплатно илюстрациите и клишетата на тази книга, които са поместени в „Поточе“.

4. Срещу определения хонорар за първото издание Вие получихте две хиляди (2 000) лева, а ръкописа и клишетата ще ни предадете най-късно до 20-и т. м., септември т. г.

С поздрав: „Хемус“,
Акц. д-во за книгопечатане и издателство
[Следват три подписа]

Получих един екземпляр от това писмо и съм напълно съгласен със съдържанието му. Д. Иванов — Елин Пелин. 15/IX. 933.

Архив на Института за литература при БАН, инв. № 5595.

Текстът от страна на Елин Пелин е написан собственоръчно.

9

Договор

Днес, 21 април 1937 година, между книгоиздателство „Хемус“ А. Д., София, от една страна, и Димитър Иванов — Елин Пелин — от друга страна, се сключи настоящият издателски договор за следното:

1. Елин Пелин поема задължението да предостави авторското си право върху всички свои произведения, досегашни и бъдещи, за деца и възрастни, както и авторското си право върху всички свои учебници и учебни пособия изключително на книгоиздателство „Хемус“ А. Д., София, което се задължава да ги печата, възпроизвежда, обнародва и разпространява.

2. Чрез настоящия договор книгоиздателство „Хемус“ придобива изключителното право за печатане, възпроизвеждане, обнародване и разпространение на поменатите в п. 1 от настоящия договор литературни трудове. Това право издателството придобива както за издаването по отделно на всяко едно произведение, така и за издаването на пълно събраните му съчинения.

3. За бъдещите произведения на автора настоящият договор може да бъде изменен само чрез нов писмен договор, който ако не бъде сключен в седмичен срок от изтичането на един от петгодишните срокове, предвиден в чл. 9 от Зак[она] за авторското право, настоящият договор остава в сила. Денонсирането на предвиденото в настоящия пункт условие може да стане само след изтичане на един от петгодишните срокове и то само чрез нотариално предупреждение на една от страните. Ако това нотариално преду-

преждение не бъде направено нито от една от страните в десетдневен срок от изтичането на някоя от петте години, счита се, че страните мълчаливо са се съгласили за продължаване на този договор за нов петгодишен срок при същите условия.

4. Елин Пелин с този договор отстъпва всичките си настоящи и бъдещи авторски права за целия период, в който тия права принадлежат според закона нему и наследниците му.

5. С подписване на настоящия договор всички устни и писмени споразумения престават да бъдат в сила.

6. Издателството се задължава да издава годишно толкова нови книги на автора, колкото последният представи за издаване.

7. За всяко издание на упоменатите в п. 1 от настоящия договор литературни трудове издателството се задължава да плаща на автора както следва:

а) за книги, предназначени за деца, писани в стихове, от Библиотека „Веселушка", а именно: Трите баби, Дядовата ръкавичка, Цар Шишко, Сватбата на Червенушко и Златни люлки 2 500 лв. (две хиляди и петстотин лв.) за всяка книжка и за всяко препечатване в тираж по четири хиляди екземпляра. Същият хонорар издателството се задължава да плаща и за нови подобни в стихове книжки;

б) за книги, предназначени за деца, писани в проза, по 2 000 лв (две хиляди лева) на кола — 16 страници, при обикновен или намален формат, независимо от шрифта и големината на буквите, като илюстрациите не се смятат към печатните коли;

в) за всяко последующе издание на детските книги: Макс и Мориц издателството се задължава да плаща 4 000 лв., за Приказливи картинки — 2 000 лв., за Сладкодумна баба — 1 500 лв., за Плиш и Плюм — 1 500 лв., за Правда и Кривда — 1 000 лв.;

г) за всяко издание от книгите за възрастни на Елин Пелин издателството се задължава да му плаща по 2 000 лв. на печатна кола — 16 страници, френски формат — 74/100, по 35 реда на страница и по 8 сантиметра дълъг всеки ред независимо от това дали съчинението се издава за пръв път, или се преиздава. Същия хонорар издателството ще плаща на автора и за пълно събраните му съчинения;

д) за учебниците и учебните пособия издателството ще заплаща на автора хонорара, който се предвижда или ще се предвиди в отделен договор за учебници с другите автори.

8. Издателството поема задължението да се съобразява с мнението и желанието на автора относно съдържанието, подреждането и заглавието на всяко едно издание.

9. Коректурите ще се извършват за сметка на издателството от коректор, избран по взаимно съгласие.

10. Авторския хонорар издателството ще изплаща на месечни равни вноски по 5 000 лв., начиная от месеца, в който книгата ще излиза от печат. Когато хонорарът от една издадена книга е изплатен, без да е издадена друга такава, издателството се задължава да продължи плащането на месечните вноски за сметка или на следващата книга, ако за такава има предаден в издателството ръкопис в окончателно завършен вид, или за сметка на учебници, ако за последните хонорарът не е изплатен.

11. Издателството се задължава след всяко изчерпване на някоя от книгите на автора да слага под печат ново издание на изчерпаната книга, така че пазарът да не остава лишен от книгата. Изданието ще се счита за изчерпано, когато останат в издателството или в неговите представители не повече от 20 екземпляра.

12. Всяко издание издателството се задължава да не печата в повече от 3 200 екз. от книгите за възрастни и 4 200 от книгите за деца, от които по 50 екз. се дават безплатно на автора. Издателството ще се грижи само за издаване екземпляри на рецензенти, критици и редакции.

13. Авторът си запазва правото да публикува само една трета част от съдържанието на книгата, която се слага под печат за пръв път. Авторът се задължава това публикуване да не бъде повече от еднократно и то само в списания или вестници, но не и в отделни брошури или книги. Това предварително публикуване на тази една трета част от съдържанието на бъдещата книга трябва да става най-малко три месеца преди излизането от печат на книгата. Това ограничение за предварително публикуване не се отнася за списанията „Златорог“ и „Детска радост“, докато те бъдат издания на „Хемус“.

14. Единствено книгоиздателство „Хемус“ си запазва правото да разрешава публикуването във вестници на част от съчиненията на автора и то изключително само с рекламна цел.

15. За преведените в чужбина произведения на автора издателството няма да изявява каквито и да било претенции.

16. Издателството си запазва изключителното право за издаване и разпространяване на избрани съчинения на автора, на юбилеен сборник, на биография, на критична студия и пр.

17. Обгербването и дообгербването на настоящия оригинал ще стане за сметка на двете страни — по равно.

18. От настоящия договор се съставя един оригинал, който остава в издателството, и един препис, който се предава на автора.

Д. Иванов — Елин Пелин.
„Хемус“, Акц. д-во за книгопечатане
и издателство [следват три подписа]

10

София, 15 септември 1942 г.

Господин Дим. Иванов — Елин Пелин
ул. „Журналист“, 12,
София

П. Г.

Потвърждаваме Ви постигнатото между Вас и нашето книгоиздателство споразумение за следното:

1. Екземплярите, в които книгоиздателство „Хемус“ има право да печата всяка Ваша книга за възрастни, в бъдеще ще бъдат не 3 200, както

е казано в точка 12 на договора ни от 21 април 1937 год., а четири хиляди и двеста (4 200) екземпляра.

2. А хонорарът Ви, определен в буква „г“, точка 7. на същия договор, за в бъдеще ще бъде не две хиляди (2 000), а две хиляди и петстотин (2 500) лева.

3. Отделни отпечатвания от Вашите книги ще правим в по четири хиляди и двеста (4 200) екземпляра и ще Ви плащаме и за тях по две хиляди и петстотин (2 500) лева на печатна кола от 16 страници.

Д. Ив[анов] — Елин Пелин
Хр. Хаджиев и Дим. Николов [представители на издателство „Хемус“]

11

София, 16 октомври 1943 г.

Господин Дим. Иванов — Елин Пелин,
ул. „Журналист“, 12,
София

П. Г.

Потвърждаваме Ви постигнатото между Вас и нашето издателство споразумение за следните изменения на точка 7 от договора ни от 21 април 1937 год.:

БУКВА А. За книги, предназначени за деца, писани в стихове, от Библиотека „Веселушка“, а именно: Трите баби, Дядовата ръкавичка, Цар Шишко, Сватбата на Червенушко, Златни люлки и Щурче-свирче издателството ще Ви плаща по 3 000 лв. (три хиляди) за всяка книжка и за всяко препечатване в тираж по 4 200 екз. (четири хиляди и двеста екземпляра). Същия хонорар издателството се задължава да плаща и за нови подобни в стихове книжки.

БУКВА Б. За книги, предназначени за деца, писани в проза, издателството да ви плаща по 2 600 (две хиляди и шестотин) лева на кола, 16 страници, при обикновен или намален формат, независимо от шрифта и големината на буквите, като илюстрациите не се смятат към печатните коли.

БУКВА В. За всяко последующе издание на детските книги: Макс и Мориц издателството ще Ви плаща 5 000 лв., за Кумчо Вълчо и Кума Лиса — 5 000 лв., за Петлю герест златоперест — 3 000 лв., за Плиш и Плюм — 1 500 лв., за Правда и Кривда — 1 000 лв., за Мишките пред жабите — 1 000 лв.

Д. Ив[анов] — Елин Пелин
[следват подписи на представители на „Хемус“]

12

София, 26 декември 1944 г.

Господин Димитър Иванов (Елин Пелин),
София, ул. „Журналист“, 12

Честита Новата 1945 г.

Приятно ни е да Ви съобщим, че хонорарът за бъдещите издания на Вашите книги ще бъде изчисляван по петнадесет на сто (15%) върху брутното произведение, получено от номиналната цена на един екземпляр и напечатаните бройки.

С поздрав: „Хемус“, Акц. д-во за
книгопечатане и издателство
[следват три подписа]

Архив на Института за литература при БАН, инв. № 5600.

4. НЕОБНАРОДВАНИ СТИХОТВОРЕНИЯ И ЧАСТИ ОТ РАЗКАЗИ

1

На полето

Бий, сърце, в гърди ми волно,
очи, гледайте всъде сега —
тука няма ни шум хорски,
ни за теб, сърце, тъга [.]

Гледайте, очи, небето,
гледайте — зеленото поле.
Бий, сърце, в гърди ми волно —
благодат се в тебе вле.

Ах, я птиците как пеят! –
Как добре се чувствувам сега!
Аз забравям всяка мъка,
всяка горест и тъга.

Април 1894 год[ина]

2

Слънце залезе

Слънце залезе с огнени лъчи
далеч зад светлий небосклон,
и птичка малка вече не цвърчи,
не пее славей, замлъкна и он.

Ветрец вечерни листе полюшва,
далеч овчарче свири ли, свири,
всичко го окол тихо прислушва —
шумът се дневни вече помири.

Всичко заспива. Мен сън замина.
О! Мисли, мисли, бягайте вече,
дайте ми мира да си почина.
Бягайте, мисли, от мен далече.

Април 1894 г[одина]

НБКМ — Арх. отдел, ф. 205, арх. ед. 15, л. 318.

В стихотворението „На полего изразът“ „Забравям аз“ е преписан погрешно в оригинала — вм. „Аз забравям“.

3

София
19ий Септемврий
1897 год.

До Редакцията
на списанието
„Български преглед“

Почитаема Редакция,

С настоящето Ви изпращам пет стихотворения под общо заглавие „Отр[о]нени сълзи“, с молба да ги поместите в уважаемото Ви списание „Български Преглед“, ако ги намерите добри за там. Също моля да ми отговорите с приложеното отворено и адресирано до мен писмо, удобряват ли за печат стихотворенията ми, или не.

С почитание
М. Йотов [Елин Пелин]

НБКМ — Арх. отдел, ф. 205, арх. ед. 11, л. 354.

На ляво, под датата, поставена резолюция:

„Г-ну Цоневу

Ако не струва, да напише отговорът и ми го изпрати за подписванье. А."

Под резолюцията означено:

„Приети са: „Кога умра" и „Песен"."

Вероятно в цикъла „Отронени сълзи" влизат: „Кога умра", „Песен", „Ох, вехне всичко . . .", „В очи ти — чисто огледало" и още едно, неизвестно, незапазено между ръкописите стихотворение.

4

СТИХОВЕ ОТ ЕЛИН-ПЕЛИН

I

Прости!..

Мъгли дъждовни лазят по чукари,
от жал небето въси се дори...
„На пролетта последний час удари",
злокобно шепнат глухите гори...

Прости! Съдбата с мене си играй,
кат' вятърът със жълтите листа:
и утре, ах, с любимий тоя край
навеки, може би, ща се простя!

И пак ще потекат в неволя дните,
за родний край душа ще затъжи...
Прости!... Не си окайвам младините —
възторгът им в сърцето ми лежи!...

А ти... Люби, люби, за мен[е] не мисли,
защо да черня младостта ти аз!...
За мене даже нека ти не спомня:
ни есен зла, ни тъжен вранен глас.

Различия в сравнение с текста, печатан в сп. „Просвета", кн. 1 от 1904 г., с. 1 и „Пепел от цигарите ми", С., 1905, с. 52:

стих 2: небето тихо плаче си дори;
стих 7: и утре, ах, и с тоя дивен край;
стих 10: душата ми за теб ще затъжи;
стих 11—12: Прости, мой спомен мил от младини,
и „добър път" несретнику кажи!

В оригинала липсва предпоследната строфа:

О, погледни далечний път . . . полето! . . .
Самотна врана там лети и граче,
това е може би любовница нещастна,
коя за своя си юнак изчезнал плаче . . .

Стих 1 на последната строфа гласи: Ти остани, люби, не мисли.

Катерина Рашкова (вдясно на снимката), на която Елин Пелин посвещава разказа „Самодивските скали“ (около 1900)

Литература
БИБЛИОТЕКА

II

Ох, вехне всичко — всичко плаче,
тъга, тъга, — навред тъга.
небето мрачно, — от земята
безследно радостта бега!...

Но пак в тревата жълта, ах,
есенно цветенце се смей, —
при тоя негов весел вид
душа за пролет пак копней!

Ох, тъй през мойте мрачни денье,
в главата ми изникват волно
рой благи спомени от младостта,
и късат ми сърцето болно!...

Наляво, отстрани на текста е написано с червен молив: „не".

III

В очи ти — чисто огледало
на твоето сърце,
колчем се взра — съглеждам
аз моето лице...

В сърцето си ли, моме,
о, мене имаш ти;
или съм сянка само
пред твоите очи?

НБКМ — Архивен отдел, ф. 205, арх. ед. 15, л. 307.

Наляво, отстрани на текста е написано с червен молив: „не".

5

Майка ми

Живее всичко, пролетта ликува,
потихом любят се небето и земята,
в природата кипеж се страстен чува,
но мен ми е тъга заседнала в душата...

И черни мисли в морна глава ничат,
и бърчат спомени наведено чело [.]
Ах, мъчно ми й!... Тежи, о майко клета,
на мойта съвест твоето тегло!

И пролет, майко, знам за теб че няма,
че черен ти е белий божий свят,
но, ах, за мен скръбта ти й най-голяма!

И знам сега в далечната родина
тъжиш, но не за своите тегла —
тъжиш за мен — скиталец по чужбина...

Пак там, л. 308.

Отстрани на текста написано с чужда ръка: „Тряба да се преработи цяла". Същата ръка е направила следните преработки: строфа I е редактирана изцяло и е добила твърде различен от оригинала облик:

„Живее всичко, пролетта ликува,
небе целува тихичко земята;
отвредом радост и любов се чува,
но мен тъга заседнала в душата."

Като вариант на II и III стих в строфата личат и стиховете:

„Прегърнали с любов и радост вредом по земята,
отвредом сърце ми вик радостен чува."

Стих II и III на втора строфа са променени по следния начин:

„и бърчат тъжно пламнало ми чело
Ах, мъчно, майко мила, клета".

6

С какво...

(На Н. С. Б-ска)

С какво заслужих аз, дете невинно,
тез искрени сълзи, обилно що проле?...
Защо в ръцете ми падна и притрепера,
кат' птиченце с отрезани криле?...

Ти искрено тъжиш... и как е сладка
за мене твойта скръб... Дете, плачи!...
За мен сълзи видял съм само:
на твойте и на майчини очи.

Плачи!... Във тоя свят жесток, студен,
ах, знаеш ли що са... що са за мен
сълзите твои дружески, горещи!...
Дете, плачи!... В чужбината далечна
утеха ще ми бъдат твоите сълзи,
другар — за теб скръбта ми безконечна...

Пак там, л. 308.

Н. С. Б-ска е любимата на младия Елин Пелин от с. Белопопци — Невена Белопопска. Тук изразът „чужбината далечна“ означава град Сливен, гдето през 1897—1898 г. Елин Пелин е ученик в V клас на гимназията. На с. 4 на ръкописа отстрани е означено „Г-ну Милетичу“ (т. е. определен е за преглед от професор Любомир Милетич).

7

ТИХИ ТЪГИ

Стихотворения
от Елин-Пелин

Сълзите ми

Елегия

Сълзи, сълзи, сълзици топли,
ронете се, ронете се сега;
капете тихичко: без хленч и вопли,
о, рожбици на моята тъга!...

Мина и тоя ден, о боже, тъй печален!...
Във чуждий тоя край така вървят ми дните,
и нижат се един от други по-печални,
а в моето сърце на черна скръб мъглите
сгъстяват се, и тъй на радостта лъчите
не могат да проникнат, та с веселий си зрак
душата ми да ободрят, да върнат младост пак...
Но... няма веч' в сърце си аз радост да усета,
така далеч' от там — от родните полета...
Ах, родните полета!... Сал спомени остаха
за моя весел край, за мойта родна стряха;
къде над бедна люлка, де майчица е бдела,
орисница проклета съдбата ми й исплела'..

О, спомени свещени — любими госте
през моите безсънни нощи и безспокойни дни, —
не ме оставяйте, — живота мой тук вий едни
крепите!... Не бягайте!... Във зли премежди,
елей в кандилото на моите надежди
сте вий... Елей, що непрекъснато свети,
и леки сте крила на моите мечти!...
Но ... ей, мина денят и скри се слънцето без мощ,
в небе една след друга светнаха звезди,
веч всичко се смири — над грешната земя
разпери криле черни величествена нощ!...
Сълзи, сълзи, сълзици топли,
ронете се, ронете се сега;
капете тихичко:без хленч и вопли,
о, рожбици на моята тъга!...

Как тиха е нощта!... От звездний небосвод, —
със химни едвам чути, по-тихи от зефира,
които може само поетът да разбира,
с невидими крилца, — рой ангели летат,
и пръскат над земята те божя благодат,
и вземат от въздуха въздишките безбройни
на всичките страдащи, бедняци многобройни,
и тихо ги отнисят със плач във небесата,
а сълзите им росят тревите и цветята!...
Как тихо е навред!... Едвам шуми зефира...
Душата ми с нощта чудесно хармонира:
в нощта мрак, звезди — звезда в душата моя
свети една и грей сърце ми — на скърбите покоя.

Марио, ангелче, звездо... къде се помрачи,
изгрей, яви се, о, пред моите очи!...

Помня!... Кат тая чудна вечер вред цареше
през месецът на любовта — през май то беше.
Във тяхната градина гъста и шумната,
прикрити от нощта седехме мълчешката
самички с нея ний... Поточенце край нас
любовни приказки със сладкия си глас
разправяше на цветенцата, които тихо
изпущаха въздишки леки в въздуха...
Далече пък щурец вечерната си песен
захващаше да пей... В мечти унесен
го слушах аз — нехайният ми взор
блуждаеше нехайно по звездния простор...
„Що гледаш, мили мой, унесен... във захлас,
едвам ми тя пошепна със тихия си глас;
да видиш твоята звезда ли във небето
се мъчиш ти“...?
И до сърцето
ми склони тя главицата си мила...
Трепнах, погледнах я: черна ѝ коса — свила —
по равни ѝ плещи разкошно се разстлала,
усмивка тиха ѝ цъфнала на устните,
безмощна сладост ѝ затворила очите,
гърдите ѝ полек се слагат и повдигат,
и тиха и неземна от тях въздишка излете!...
Тогас ѝ казах аз: „Дете,
звезда си моя ти, ти грееш мен в сърцето,
когато съм при теб — духът ми към небето
се носи и лети“!... Отпуснах си ръката,
и с хиляди милувки обсипах ѝ косата...
Отвори тя очичките си кротки, черни
и поглед благ светящ от щастье и любов
на мен опре... И тих ветрец вечерни
утихна — да не милва върбовите листа,

цветя си спряха дъх, да пей поток преста,
в небе звезди затрепкаха по-силно ощ.
Утихна ведра нощ!...
И в тая чудна, сладка тишина, тогас
до слухът ми дойде неземен, херувимски глас,
от шум на пеперудкини крилца по-тих,
по-благ от ластовичина пролетна песен...
За своята пречиста, божествена любов,
говореше ми тя, унисаше ме в нов
живот, препълнен с бленове, населен със мечти;
живот де щастието грей, де любовта свети;
живот без яд, съмнение, без грижи и без злоба;
живот, пресветъл, тих; живот честит до гроба!...

Ах, тоз мечтан живот тогас го аз живех,
той дал бе ми крила, високо аз летех...
Приятел на цветята, на птичките другар
бех станал аз... Младежки буен жар
в душата ми гореше; във смехове и песни
летеха мойте дни, — полята беха тесни,
горите не побираха немирния ми дух,
и той се все стремеше нагоре да лети...
Мен слънчев лъч, тогава, в леглото не завари,
мен веселият месец натъжен не виде...
Животът бе омаен, обичах аз света,
готов бех всякой час в борба да полетя, —
злините да сразя, неправдите да смажа...
А тя — мома красйва, невинна, чиста, мила, —
ми даваше кураж и вдъхваше [ми] сила...
От нейната любов обаян бех... опит,
и чувствах, че живея, безкрайно бех честит....

Години от тогас ... минаха като сън...
И аз я още помня... но тя къде е!...
Къде съм аз!... В разбитото ми сърце тлее
едно пожарище, и аз стоя очуден,
като от страшни сънища събуден:
на грухнали мечти пред развалините,
пред ровкий гроб на галени надежди, —
безсилен съм, не мога да си спра сълзите!...

О, сънища любими, о сладки бленове... мечти!...
Защо, съдбо, ми ги отне, проклета да си ти!?
И вместо тях изпрати ми, съдбо неверна, зла,
черни в сърцето мъки, и скърби, и тегла!...
Как тиха е нощта! А аз стоя очуден,
като от страшни сънища събуден:
на грухнали мечти пред развалините,
пред ровкий гроб на галени надежди, —
безсилен съм, не мога да си спра сълзите!...

Ронете се, сълзи горещи, бистри,
капете тихичко, без спир, без спир:
давно на страдна ми душа олекне,
давно сърце ми клето найде мир!...

8

В тежък час

Дайте ми, дайте руйно вино
да пия,
или тая върла, люта
ракия!

Да разквася това сухо гърло,
закапали сълзи да пресуша,
да забравя тегло пусто върло,
да усладя тая страдна душа!...

Дайте ми, дайте руйно вино
да пия,
Или тая върла, люта
ракия!

Ах, години девет, черни, дълги
по чужбина немил-недраг скитам;
с бури в душа, с мъки в клето сърце,
ходя, бродя — за щастие питам!...

Дайте ми, дайте руйно вино
да пия,
или тая върла, люта
ракия!

Няма щастие, пусто опустело,
ах, за мене в тоя свет широки, —
младостта ми губи се в неволи,
лицето ми — във бърчки дълбоки!

Дайте ми, дайте руйно вино
да пия,
или тая върла, люта
ракия!

Млад съм още и не тежка старост
с бял кадрец ми украси челото,
не старост ми й мрачно вежди сбрала,
не старостта, братя, а теглото!...

Дайте ми, дайте руйно вино
да пия,
или тая върла, люта
ракия!

Ах, да мога поне да отида
в родни краища — през море широко,
там оставих в сълзи стара майка
и във тъги либе чернооко!

Дайте ми, дайте руйно вино
да пия,
или тая върла, люта
ракия!

Там искал бих кости да оставя,
там желал бих да ми бъде гроба,
тамо, братя, в някой кът утулен,
от тегла далече и от злоба!.....

Дайте ми, дайте руйно вино
да пия,
или тая върла, люта
ракия!

9

София
2ª Октомврий
1897 г.

До Редакцията
на списанието
„Български Преглед“

Почитаема Редакция,

Преди няколко време Ви изпратих няколко стихотворения под заглавие „Отронени сълзи“ и с благодарност получих отговор, че някои от тях ще бъдат поместени в почитаемото Ви списание „Бълг[арски] Преглед“. С настоящето Ви изпращам и приложения тук разказ „Еленкиния годеж“, с молба да го поместите в почитаемото Ви списание, ако го намерите добър за там. Най-учтиво моля, почитаемата редакция да ми отговори с приложеното тук писмо (с мой адрес) удобрява ли разказа ми, или не.

С почитание
М. Йотов [Елин Пелин]

НБКМ — Арх. отдел, ф. 205, арх. ед. 15.

Наляво, под датата, написано:
„Г-ну Георгову
Отговорено
А.“

10

ТИХИ ТЪГИ

Стихотворения
от Елин-Пелин

Есенна песен

Триж проклета дано да си,
о, люта есен ти,
че радостта ми угаси
и скърби ми прати!
Тъга завлада ми душата
и мъка зла сърцето, —
излезох, та дано намеря
утеха във полето...
Но то е глухо и пустее,
владее го скръбта;
ах, боже мой, къде е,
къде е пролетта!
Да дружките ми — птичките,
приятели — цветята,
тям да си кажа всичките
страданья на душата!
Ах, те далече са бегали,
а либето — пък то
остави ме, като запали
сърцето ми клето!
Гори, сърце, гори, стопи се,
и аз се веч стопих,
но мъката ми не свърши се
със тез горчила, що изпих!

Пак там, л. 305.

11

Утеха

Не се отчайвай ти, бедни робе на скръбта,
недей си оплаква ти жално дните...
Защо са тез сълзи проливани безумно,
защо напразно губиш младините?

Туй слънце, тез звезди, таз месечина мила
защо вървят в пространствата безкрайни —
недей пита; не искай, тленний, да научиш
ти вечните на вековете тайни!...

Какво ти искаш повече от туй, че има:
цветя в полето росни да миришат,
че две очи в света за тебе гледат, плачат, —
гърди едни за тебе да въздишат?

Нали земята ни, хей, пролет посещава;
нали те гали слънцето с лъчите:
дай мощ на млади си крила и хвръкни
във царството вълшебно на мечтите!

В туй царство хубаво, омайно, дето няма
неправди, злоби, зло и суета,
отдето вижда се велика и честита
прекрасната бъдня̀на на света[.]

Триж проклета дано да си,
о, люта есен ти,
че радостта ми угаси
и скърби ми прати!

Пак там, л. 306.

Наляво от общото заглавие върху ръкописа е означено с червен молив:„не“. Под него: „Г[осподину] Цоневу За доклад —
Х. Дим . . .
28. I. 1898.“
Наляво от заглавието на стихотворението „Утеха“ е написано със син молив: „бива“ (т. е. одобрява се). В оригинала на „Утеха“ стих II гласи „Недей оплава си...“

12

Кога ме гледаш...

Кога ме гледаш с весели другари
ил' с чаша вино във ръка —
„Честит е той“ — заклевам те, не думай
за мене ти така!
Отдавна, ах, отдавна аз забравих.
що значи щастие, що — чиста радост!...
Честити дни минаха безвъзвратно
кат' моята, изгубената младост...
Скърбите ми поробиха сърцето,
очи — изгориха ми и сълзите,
теглата ми изсушиха лицето,
ридания раздраха ми гърдите...
На моите мечти кулите златни
срутиха се, разбити от живота;
сърце и разум мира ми не дават,
а влачат ме полека към голгота.

Но аз мълча, не охкам, — още
душа търпи, и още е корава!...
По-рядко смея се, често вино пия
и мъча се скрътбта си да забравя...
Кога ме гледаш с весели другари
ил' с чаша вино във ръка —
„Честит е той" — заклевам те, не думай
за мене ти така!

Пак там, л. 306.

13

Луди млади

По народен мотив

Лъгале се двама млади
и либиле —
спречкале се, препреле се,
облог биле.
Облог биле да нощуват
те самички,
да нощуват, да мируват
като птички.
Мома дава пръстен златен,
огърлици —
момче дава врана коня,
връв жълтици.
Па легнале — тъй два млади
си решиле —
момче заспа кротко, сладко
като пиле.
Но момата я не хваща
пуста дремка,
тя се мята в постелята
като мренка.
Па се вие и въздиша,
не мирува,
момко буди и му шепне:
„Нощ минува!
Нощ минува, гаснат в небе
веч звездици,
стани, лудо, просто да са
огърлици!"
Просто да е пръстен златен
за хилядо!...
Стани, стани, събуди се,
лудо-младо!"

Подпис: „Елин-Пелин".

НБКМ — Арх. отдел, ф. 205, арх. ед. 15, л. 309.

14

Ветрената мелница

Разказ

Наше село е тихо малко гнездо, на което спечелиха завидна славица шегите и песните на добрите му жители. Да, завидна славица, която все повече расте и расте. Всяко[1] Три четири негови поколения е изнесло на плещите си по една знаменита, ако не по друго, то по своята поразия и чудна оригиналност, история, която ни говори за премахването на някой плесенясал от глупост, завещан от пра-деди и пра-баби обичай, за трогателността и величието на някоя нещастна любов.[2] Впрочем щастливата любов, сетнините на която са били или покалугеряването на момата, или клетвата на момъка да остане вечно, т. е. до гроба, ерген. Аз ви обаждам, че един от тия щастливци съм и аз, защото поколението от моите години[3] ознаменува с много по-големи дела своето младо и чевръсто шествие;[4] то унищожи поста в сряда и петък . . .

Това нещо не попречи, както се очакваше от старите, начело с поп Серафим, нито на славата на божията хубост на нашето малко тихо, бедничко и миличко кътче. Напротив. — От година на година то все повече и повече се скрива в овошки, зеленина и благоухание. И ако съдите по викът и песните, по екливий и весел смях на девойките, по гайдите и тупаните, въобще по веселия денонощен шум, който се вдига есени, когато при всяка воденица кръкорят казани, в които се пече прочута до царския палат сливовица, с дъхът на бяла . . .[5] (и с) вкус, способен да повърне вдъхновението даже на някой окончателно угаснал поет. О, ако съдите по всичко туй, аз ви уверявам, че ще помислите[6] нашето селце за гнездо[7] на самото щастие.

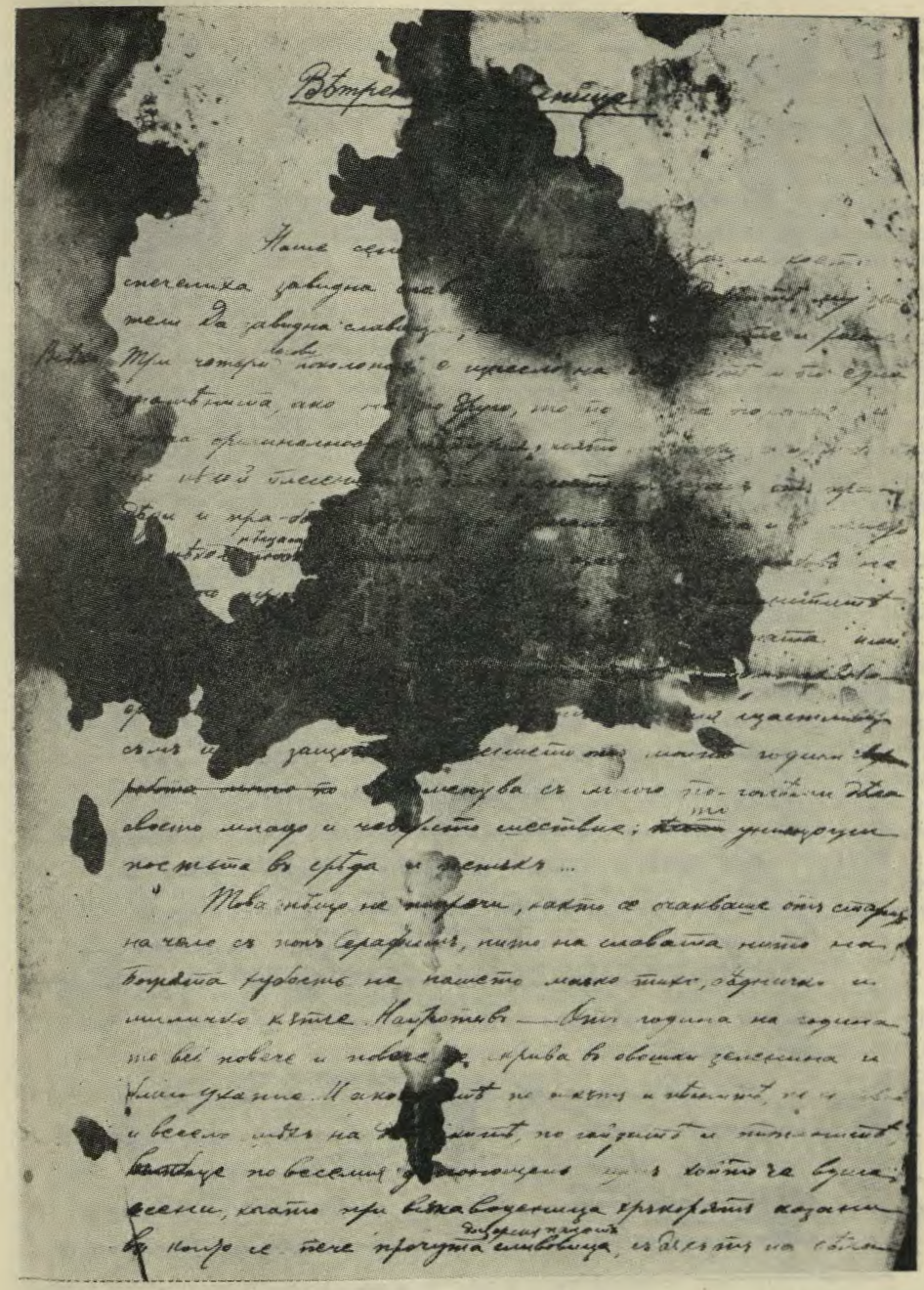
Та само туй ли е? . . . Ами бистрите и студени кладенчета, които пръскат шише с вино? Ами хоризонтът, който затваря една чудна картина и се простира до къде ти око види — през гори и планини до едвам синеещата си островърха хубавица Рила, на юг и на запад до клекналата като чудовище Витоша и по-нататък и по-нататък до непознати върхове, мержащи се като сини тънки мъгли в далечината? Ами синьото безкрайно небе, ами лунните нощи, през които селцето изглежда като посребрено? О, ами селския извор, чиято слава гръмогласно разнасят толкова си воденици! — ...

Всичко туй не е ли прекрасно? . . .

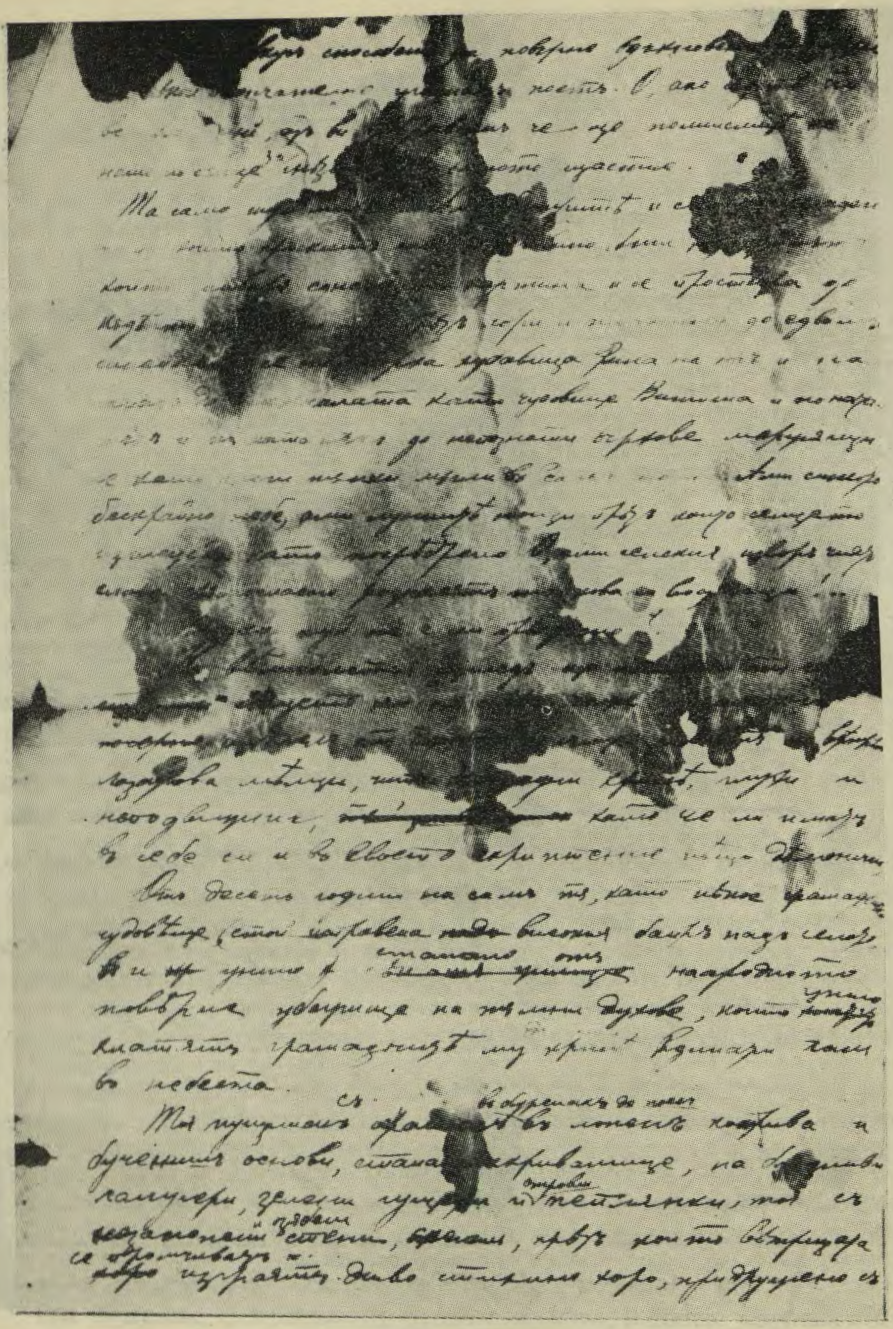
На великолепния изглед, що има и от четирите страни селцето ни, не пречи даже и грамадния[8], избелял от дъждове и слънце, скелет на ветрена[та] Лазарова мелница, чиито[9] грамадни криле, глухи и неподвижни,[10] като че ли имат в себе си и в своето скриптение нещо демонично.

От десет години насам тя като някое грамадно чудовище,[11] (изправена над високия баир над селото,[12] и унило)[13] станало от народното поверие, убежище на тъмни духове, които[14] унило клатят грамадните му демонски криле, вдигнати сами в небесата.

Тоя пущинак, с обраснали в буренак до пояс, в лопен, коприва и бучениш основи, станали скривалище на боязливи лалугери, зелени гущери и отровни пепелянки, тоя с незалепени и озъбени стени скелет, през които ветрищата[15] се промъкват и играят диво, стихийно хоро, придружено

Факсимиле от редакция на разказа „Ветрената мелница“ (първа страница, около 1901)

Факсимиле от редакция на разказа „Ветрената мелница“
(втора страница, около 1901)

с[16] тънко и зловещо пищение, макар недовършен, запустен и изоставен, е единственият пример от ветрена мелница от равно шопско дори до безкрайно пловдивско филибелишко[17] поле.

И единственият паметник за сухата година оставен от сръчната и майсторска ръка на чичо Лазар . . .

Хората и сега с ужас си спомнят за сухата година, за страшното онова лято, което като опустошителен пожар изгори всичко, изпосуши поле и посеви, извори и кладенци. Грозна тримесечна задуха като божя напаст доде навсякъде и се застоя, да мори, да суши, да пали . . . Веднъж небето се изцъкли и изясни, па цели три месеца и повече нито облаче, като парцал барем не премина по него. А сълнцето от ден на ден като напук се разпаля и сѐ по-силно пече. Над изгорените поля и посеви, над почернелите и разкопани угари затреперя страшна марана.[18] (Сякаш цялата атмос) Нажежената природа доби печален и убийствен вид, от каменистите и голи чуки над селото и червените ронливи сипеи по тях лъхаше тъга и унилост, и един тежък прижурлив дъх като от купища разкален, кипящ метал. (Сякаш цялата атмосфера се запали.[19] Белий дроб поимаше въздуха, като че ли от някой насветяни търби и сякаш се[20] лепнеше за корубата и съхнеше, устата горяха за вода, устните пърхнеха и се пукаха до кърви . . .) Вадички, кладенци, бари, блата, гьолища — всичко пресъхна. Добитъци гинеха за вода и за разхлада . . . Птичките жално зацвъркаха, щърк замислен крачеше по изсъхналите мочури . . . Чучулиги, изтощени и уморени, падаха[21] от висините мъртви, с изплезен език и в[22]

Бъбривата селска речица, що извираше над сам селото из из[23] полите на голите каменисти баири, от ден на ден почна да намалява, да съхне, (водата почна да се секва при самия извор,[24] сякаш някоя триглава подземна хала[25] животворните хладни и бистри струи, които почна[ха] да секват при самия извор и да се поглъщат от зажъднялата земя по коритото надолу . . . Всякога влажните ѝ брегове се попукаха, и шаварът и тревите по тях пожълтяха и се сплази[ха] като очукани от град . . .[26] И един ден живото и весело кречетене на толкова си воденици из дола замлъкна . . . А челичения ек от жабешкото крякане, що цяла нощ се люлееше над широкото припланало поле над спящото селце,[27] предсказваше продължението на страшната суша.

И ето,[28] опалените селяшки лица засени грижо[вна] сянка.[29]

Ала той вече не бе[30] пред[ишния] немирник,[31] задружи със старите и сякаш не мислеше да се жени.[32] Той се сприятели с вшутливия си дядо Корчан от съседната воденица, който имаше също похвати [во]динчарски, с когото по цял ден наплатисваха колелета[33] на припекът и се закачаха.

И когато страш[на]та суша спря водениците,[34] дядо Дойман забележи, че как[то] са я покарали селяните, тая суша май не ще да е последня, в главата на Дъбакът поникна планът на ветрената мелница.

И[35] един понеделник ето че на високия ветровит баир над селото се изправи греда с кръст и бяла кърпа на върхът, а около него Лазар и дядо Дойман усърдно копаеха[36] шесторъба каменна основа на яко здание.[37]

Архив на Института за литература при БАН, арх. ф. Елин Пелин.

Ръкописът е открит в с. Байлово от Елин Пелиновия племенник Никола Стоев, който и пръв съобщи за него в статията си „Писателят — за своето родно село“ (в. Софийска правда, бр. 143 от 3. XII. 1952 г.): „Преди няколко дни, при възстановяване

къщата на писателя намерихме ръкопис от „Вятърната мелница". Тук е поместено и факсимиле от ръкописа, с предполагаема дата 1901 г. Написан е с мастило, от ръката на писателя, на два чертани канцеларски листа."

[1] Думата е начало на непродължено изречение. Оставена е незаличена.
[2] Следва заличен текст: *да неси.*
[3] Следват зачертани думи: *свърши работа много по.*
[4] След препинателния знак е задраскана думата *като.*
[5] Липсва съществителното. Тук свършва първата страница на ръкописа.
[6] След глагола е зачертан съюзът *че.*
[7] В ръкописа думата е членувана, но после членът *то* е заличен.
[8] Зачертано след това: *почерне.*
[9] В оригинала написано: *мелци, чито.*
[10] Заличено: *тъй злсвгщо ск.*
[11] Заличен глаголът *стои.*
[12] Около съюза *и* заличени: *в* и *кр.*
[13] Задраскано: *сякаш жилищг.*
[14] Заличен глаголът *клатят.*
[15] Зачеркнато: *хоро.*
[16] Тук завършва втората страница на ръкописа.
[17] *Филибелишко* написана над *пловдивско*, без последната дума да е заличена.
[18] Зачертано: *Въздухът се вмъкваше.*
[19] Заличено: *Хората.*
[20] Зачертан глаголът *залепи.*
[21] Заличено: *мъртви.*
[22] Задраскана думата *човка.* Тук свършва трета страница на ръкописа.
[23] Зачеркнато: *гористите.*
[24] Следва заличено: *като че ли.*
[25] В ръкописа е пропуснат глаголът.
[26] Заличено: *А силния ек от работе.*
[27] След запетаята зачеркнато: *говореше.*
[28] Заличен съюзът *че.*
[29] Между последното изречение и следващия текст писателят е поставил две водоравни черти.
[30] Следва зачертано: *немирния лудак.*
[31] След запетаята заличено местоимението *Той.*
[32] Следва зачертано незавършено изречение: *По цял дзн той стоеше.*
[33] След запетаята заличен предлогът *с.*
[34] Оставена незаличена сричка *Дой.*
[35] Зачеркнато: *ето че.*
[36] Нечетливо написани една върху друга думи.
[37] Тук завършва четвърта страница на ръкописа.

15

НАЧАЛО НА НЕИЗВЕСТЕН РАЗКАЗ

Порив

Тано Стоянов, чиновник с триста и няколко лева заплата в едно от министерствата, грамотен, неженен, на възраст четирисет и две годинки, ръст среден, тлъстичък, с малко шкембенце, което би правило всекиму чест, се прибра в осем и половина часа вечерта. Той бе променил квартирата си и сега за пръв път щеше да нощува в новата.

Тая промяна беше цяло събитие в неговия тих, равен, почти полиран живот, което му се случи въпреки неговото желание. Той живееше от

години у една стара немцойка, далеч от центъра на града, в една тиха улица. Стаичката му беше малка, с един прозорец, през който[1] можеше да се надникне от пътя. Мебелите бяха стари, изтъркани, извехтели битпазарски сбирщини и придаваха на стаята вид скучен и неприветлив. Един железен креват, който дълбоко стенеше нощe, един черен гардероб със златнобоядисани первази,[2] който напомняше мъртвешки ковчег, един облечен в жълтоцветен плюш фоть[о]ил, който просто ви молеше да не сядате на него, един олющен железен мивник, едно пъстро[3] канапе, хлопнало като корито, една етажерка, на която вместо книги[4]

Архив при БАН, Вр. № 19, Арх. фонд Елин Пелин.

Ръкописът обхваща един чертан лист, на стария правопис, което дава основание да се отнесе по време преди 9 септември 1944 т.

[1] В оригинала: *когото*.

[2] След *первази* е заличена думата *възправен*.

[3] След *пъстро* е заличена думата *кафе*.

[4] Текстът завършва на думата *книга*. Вероятно е продължавал на друг лист, който не се оказа в архива на писателя.

16

Любовно стихотворение

Едно хубаво ушенце
крие ти се във косата.
Едно хубаво кюшенце
крие се на мен в душата.

Ела, снежке, в туй кюшенце,
дай си малкото ушенце,
дума да ти кажа кратка,
най-хубава и най-сладка:

— Ти си снежка, аз — скиор,
Don[ne] moi ton ceor!

Ти си мила малка снежка,
затуй ако те целуна,
не прави ми забележка.

Сложи, снежке, снагата си бела,
сложи в прегръдките ми цела,
стопли ми така душата,
както простори топлят земята,

да видиш колко кокичета бели
ще намериш над теб разцъфтели;
и под твоето име снежно
ще цъфне на любовта кокичето нежно.

Арх. отдел на БАН, Вр. № 21, Арх. фонд Елин Пелин.

Стихотворението е без заглавие. Написано е с молив върху чертан лист, на нов правопис почти без препинателни знаци.

[1] Погрешно, вм. coeur.

17

Хумористичен тост

Художници и белетристи,
по[е]ти, куплетисти,
възпейте всички хорово
вълшебното Пампорово
в[ъв] родния край дивен
и нашия дом почивен!
Честито е навън Пампорово —
безкрайно море борово
под звездната покривка,
прекара дни в[1] почивка.
Пийни във забравата
и си нахрани здравата
с по[е]зия душата
и с тлъстини снагата.[2]

Арх. отдел на БАН, Вр. № 22, Арх. фонд Елин Пелин.

Стихотворението е без заглавие, написано с молив на начертан полулист, без препинателни знаци, на съвременен правопис. Съчинено и прочетено като хумористичен „тост" в летовището Пампорово, гдето Елин Пелин е на почивка със семейството си от края на юли до 15 август 1946 г. Няколко дни преди края на смяната обаче се разболява и остава там на лечение още около един месец. В кореспонденцията си от това време до Тодор Боров той пише между другото: „Аз с цялото си семейство съм тука в Пампорово, в „дома на културата", където ще бъдем до 15 т. м. Много е хубаво тука . . . Има симпатични хора и приятен другарски живот" (писмо от 4. VIII. 1946). „Драги Тодоре, пиша ти от болничното легло . . . Легло, в което вече 31 ден лежа закован, лекуван с много лекарства и инжекции от надежди, които моя скептичен организъм зле приема . . ." (писмо от 12. IX. 1946). — Вж. Елин Пелин. Събрани съчинения. Т. 10, С., 1959, с. 316, 317.

[1] Под *снагата* стои незадраскана думата *душата*.

5. ПИСМА ОТ И ДО ЕЛИН ПЕЛИН

1

София, 16/V. 928 г.

Господин Гено Дочев,
учител, гр. Казанлък

Драги Доче,

Благодаря ти от сърце за ласкавите думи, които ми отправяш за „Черни рози". Зная, че си искрен и затова ме радваш. Дълго време се колебах

да издавам ли тая книга, или не. Мислех, че ще бъде взета за несериозна, защото нашата читаеща публика не е никога била с такова понизено разбиране и с такива разбъркани понятия за литературата, както днес. Ето защо твоите думи стоплят сърцето ми. Приеми мой сърдечен поздрав и искрена благодарност.

Елин Пелин

Архив на Института за литература при БАН, инв. № 222.

Геno Дочев — учител-педагог, автор на учебници за основното училище. В писмото става дума за Елин Пелиновата книга със стихотворения в проза „Черни рози" (С., 1928), посрещната без особени възторзи от критиката на времето.

2

Господин
Светлозар Димитров
Гложенския манастир
с. Гложене, Тетевенско

[София,] 8. VIII. [1]947.

Драги Зарко,

Получих съблазнителното ти писмо и изкушение се засели в душата ми от описанието на хубостите, които сте намерили там. Радвам се, че намери, след толкова работа и терзания, един кът за истинска почивка, напълно по твоя вкус.

Замъчи ме мисълта да ви посетя за два-три дена, но не зная ще бъда ли приет и до кога ще стоите вие. Това е може би временно увлечение, но сè пак добре е, ако ми отговорите на горните въпроси.

Ние сме добре, само че хлебеца съвсем не ни достига. Тия дена аз, Стефанка и Боби ходихме до Габрово, където стояхме 3 дена и се върнахме. Аз страшно скучая и имам желание да шавна сам нанякъде. Имахме два-три нетърпимо горещи дни, а днес след обед се разхлади, загърмя и вали, още вали.

Стефанка благодари сърдечно на Соня за краткото ѝ сърдечно писъмце.

Аз пък много благодаря за поздрава, благословията и целуването на архимандрит Климен[т] и те моля да му предадеш моята синовна признателност за това. Амин.

Пелина

Архив на Института за литература при БАН.

Светлозар Димитров, с псевдонима Змей Горянин — писател, приятел на Елин Пелин.
Стефанка — съпругата на Елин Пелин, Боби (Боян) — негов син.
Соня — съпруга на Светлозар Димитров.
Архимандрит Климент — български духовник, близък на писателя.

Материалното положение на Елин Пелин се подобрява значително от 1948 г., когато издателство Народна просвета издава две негови книги — „Поточета бистри“ и „Гори Тилилейски“.

3

Драги Стъпов,

Изпращам ти обещаното разказче. Не съм доволен от него. Писах го много бързо и при недобро настроение. Моля те, прегледай го внимателно, ако е възможно, поправи тук-там, а ако не ти харесва, не го помествай. Не само няма да се сърдя, но и благодарен ще ти бъда.

[София, октомври 1948 г.]

Елин Пелин

Архив на Института за литература при БАН, инв. № 5360.

Петър Стъпов — писател, през първите години след Девети септември 1944 г. един от редакторите на пионерския вестник „Септемврийче“. Касае се за Елин Пелиновото разказче „Всичко ново“, публикувано в бр. 7 от 28. X. 1948 г. на „Септемврийче“. По лично свидетелствуване на Петър Стъпов датата на писмото се отнася към 20 октомври 1948 г.

4

София, 20/XII. [1] 948.

Уважаеми Г-н Джрич (Držić),

Изпращам Ви моите съчинения и с желание да преведете, по Ваш избор, някои от разказите ми. С особена радост се съгласявам да сторите това и да запознаете читателите във Вашата страна с моите скромни трудове.

С почит: Д. Иванов — Елин Пелин

Архив на Института за литература при БАН, инв. № 5605.

Под текста на писмото Елин Пелин е означил с латиница домашния си адрес: „Elin Pelin, Sofia, ul. „Jurnalist“, 12“. Лео Държич — хърватски литератор, превел два сборника с разкази от Елин Пелин: Priče i basne, 1949, Čovek za koga se svi brinu, 1956.

5

София, 26. II. 1949 г.

Драги Чудомире,

Много ме зарадва с пратката, която получих вчера. Не си забравил обещанието си. Благодаря ти най-сърдечно. Тия дена лежах почти цела седмица болен от инфлуенца и не съм излизал наникъде, да видя какво е, що е. А имаше няколко пролетни дни много хубави.

За орехите ти благодари особено жена ми.

Моля те, изпрати ми най-скоро сметката, за да ти изпратя парите.

Ти идваш често в София, но не се виждаме, защото аз рядко излизам, та най-добре ще бъде да ти изпратя сумата с пощенски запис.

Приеми сърдечен поздрав.

Елин Пелин

6

София, 24. III. [1]949 [г.]

Драги Чудомире,

Трогнах се до сълзи, така да се каже, като получих днес втория колет-кулак. Благодаря ти от сѐ сърце. Моите деца се радват, че ще ядат истинска баклава. Едновременно с получаване на колета, от кварталната поща ти изпращам моите съчинения в пет тома, подвързани. Пращам ти ги препоръчано.

Приеми, драги Чудомире, най-сърдечни поздрави.

Елин Пелин

[П. П.] Пиши ми за стойността, за да ти изпратя сумата.

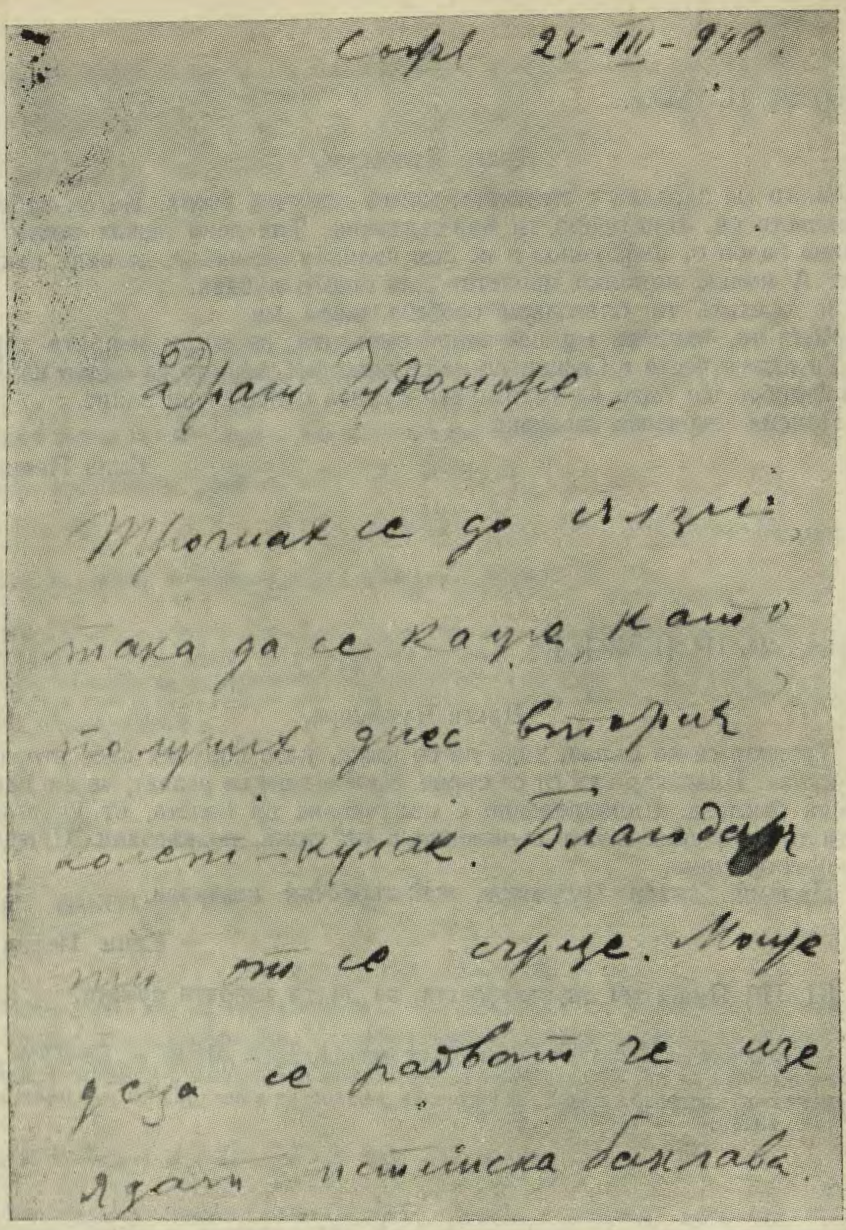
Оригиналите на писмата до Чудомир се пазят в Музей „Искра“ — Казанлък. За тях бяхме уведомени от др. Младен Марков, уредник на Къща-музей „Чудомир“ в Казанлък. Споменатите във второто писмо Елин Пелинови „съчинения в пет тома“ са изданията на „Хемус“ от 1938 г.

7

17 — X — [1]949
[София]

Другарю Касъров,

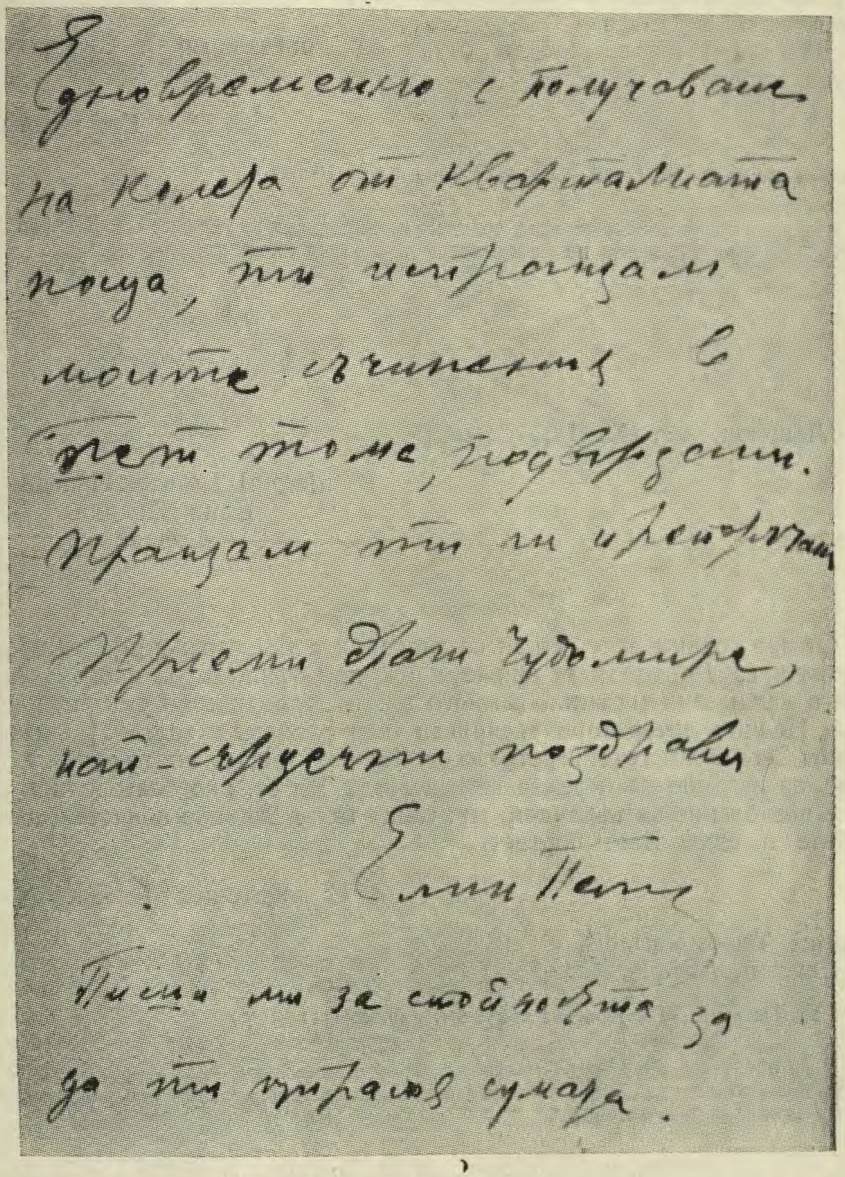
Ще извинявате, че вчера са Ви върнали. Аз съм болен и това писмо Ви пиша в леглото (не съм от инфекционна болест).

София 24-III-949.

Драги Гъбомире,

Щомах се до изгле-
така да се каже, като
голяма днес вторник
колет-кулак. Благодаря
ти се сърце. Може
да са работи че ще
дадат испълска баклава.

Писмо на Елин Пелин

до Чудомир (1949)

Такъв манастир, който описвам в „Под манастирската лоза“, е измислен, но той отговаря на всички манастири, разположени в планината североизточно от София.

Благодаря Ви за добрия отзив за книгата ми и Ви пожелавам всичко хубаво.

Елин Пелин

Архив на БАН, Вр. № 1—27—26а, Арх. фонд Елин Пелин.

Писмото представлява отговор на писмено запитване от Михаил Ст. Касъров, София, ул. Кр. Сарафов, 61, което не е запазено в архива на писателя.

8

Гр. Лаврион, 29. IX. [19]31 [год.].

Госп[один] Димитри Иванов —
Елин Пелин
София

Благородни Господине,

От две години вече, откак се запознах с Вашата цен[н]а литературна дейност чрез „Централната книжарница“ на София, дадох много Ваши разкази в наши език (гръцки) в много наши периодически списания и вестници. Нашите литератори възприеха тези разкази с голям[а] заинтересованост. Сега имам готови петнадесет (15) разкази, от които единя е „Гераците“, за издание на отделна книга. Моля Ви се, ако благоволите, да ми дадете позволение за изданието му. Също моля Ви, ако обичате, да ми изпратите и един Ваш портрет.

С почитание: Т. Вафиадис

[Адрес:] Tassos Vafiadis,
Lavrion, Attique.

Архив на Института за литература при БАН, инв. № 1411.

Тасос Вафиадис — гръцки литератор, преводач на български автори. Текстът на писмото е предаден без оправяне на езиковите неточности с изключение на определенията „голям[а]“ и „цен[н]а“.

9

16. III. 1940 [год.]
Београд

Господин Елин Пелин, књижевник,
София, 12 Журналист, број 12,
Бугарска.

Драги Господин Пелин,

Пошто ми нико у последне време не пише из Софије, тек сам дознао пре неки дан да сте постали претседник Удружења књижевника. Обрадовао сам се много и журим да вам честитам. Надам се да нисам закаснио. Моја честитка ипак ће престићи него Ваш одговор на моја писма, која сам Вам упућивао у неколико махова, а одговора нисам никак добио. Много ме занима Ваше мишљење о преводу „Земље“ и „Герака“. Надам се да ће те ми овога пута одговорити. Сад е изишао и мој превод „Чивлука кроз границе“ от Јовкова. Мислим, да ће бити добар.

Вас и Госпожу топло поздравља

Синиша Пауновић

[Адрес:] „Француска“, 48/ VI..., Београд.

Превод на български:

16. III. 1940 [год.]
Белград

Господин Елин Пелин, писател,
София, 12 Журналист, № 12
България.

Драги Господин Пелин,

Тъй като в последно време никой не ми пише от София, едва преди няколко дни узнах, че сте станал председател на Писателския съюз. Зарадвах се много и бързам да Ви честитя. Надявам се, че не съм закъснял. Моята честитка все пак ще пристигне преди Вашият отговор на писмата ми, които няколко пъти Ви изпращах, а отговор съвсем не съм получил. Много ме интересува Вашето мнение относно превода на „Земя“ и „Гераците“. Вярвам, че този път ще ми отговорите. Сега излезе и моят превод на „Чифликът край границата“ от Йовков. Мисля, че ще е добър.

Вас и госпожата топло поздравява

Синиша Паунович.

Архив на Института за литература при БАН, инв. № 1479.

Синиша Паунович — сръбски писател и публицист, личен приятел на Елин Пелин, превел на сърбо-хърватски негови разкази и повести.

10

Београд,
15. VI. [1]940 [год.].

Госп[один] Елин Пелин, литерат,
София — Sofia, България — Bulgarie

Поштовани Господине,

Молим Вас да ми не замерите што Вам пишем, а немам части познавати Вас лично. Разлог што се усуђујем да Вам пишем је у овоме. Ја сам данас у београдском листу „Правда“ у преводу Јелице Живковић прочитао фељетон-приповетку Вашу „Лабораторија“. Садржима ове приповетке није измишљена, јер показује савремен живот у свој истовој грубости. Она ме је толико потресла да сам је неколико пута прочитао и да Вам на таком књижевном раду, које потсећа на А. Чехова и на Мопасана, усрдно честитам.

Молим да примите усрдно и изразе мога поштовања.

Мил[ан] Павловић,
проф. Вој. Ак. у п[ензии]

[Адрес:] М. Павловић, Крунска ул. 38, Београд.
[П. п.:] Ако кад год дођете у Београд, молим Вас ми будете драги гост.

Превод на български:

Белград, 15. VI. 1940 год.

Господин Елин Пелин,
литератор,
София, България

Уважаеми Господине,

Моля Ви да не ме упреквате задето Ви пиша, без да имам честта да Ви познавам лично. Причината, поради която реших да Ви пиша, е следната. Днес в белградския вестник „Правда“ прочетох в превод на Йелица Живкович Вашия фейлетонен разказ „Лаборатория“. Съдържанието на този разказ не е измислено, защото показва съвременния живот в неговата реална грубост. Той ме толкова потресе, щото го прочетох няколко пъти.

Моля Ви да приемете усърдно и израз на моето уважение.

Милан Павлович,
професор от Военната академия
в пенсия

[П. п.] Ако когато и да е дойдете в Белград, моля Ви да ми бъдете скъп гост.

Архив на Института за литература при БАН, инв. № 1478.

Милан Павлович — генерал, професор в Белградската Военна академия, през 1940 г. вече пенсионер.

11

Иностранная комиссия Союза советских писателей СССР.
Москва, 29 [апрель] 1948 г.

Г-ну Елин Пелину,
София

Уважаемый г-н Елин Пелин!

Я чрезвычайно признателен Вам за книгу рассказов, которую Вы любезно прислали мне.

Я с интересом читал Ваши рассказы, хотя не вполне владею болгарским языком.

Посылаю Вам сборник „Болгарские рассказы", в котором Вы найдете перевод замечательного рассказа „Андрешко".

Еще раз спасибо за внимание.

Желаю Вам здоровья и новых творческих успехов!

Михаил Аплетин

Архив на Института за литература при БАН, инв. № 1477.

На плика се чете адрес: Г-ну Елин Пелину, Союз болгарских писателей, София.
Михаил Аплетин — съветски писател, през 1948 г. ръководи работата на Иностранная комиссия" при Съюза на съветските писатели.

12

Београд,
13—III. 1949 [год.].

Господин Димитър Иванов,
ул. Журналист 12

Уважаеми господин Димитър Иванов,
скъпи Елин Пелин,

Действително аз твърде късно ви се обаждам, и сигурно сте помислили, че нищо от това, което говорихме, няма да изпълня. Аз не исках да ви пиша, докато не мога да ви кажа нещо конкретно и хубаво за вас, за мене, за всички. Тук аз превеждах редовно ваши разкази в детски списания, но нищо по-голямо не можах да осъществя, и все чаках, но успях. Сега се печата в Белград една сбирка на български разкази, в нея аз преведох по-голямата част, и влязоха между другите и вашите разкази „Андрешко", „На оня свят", „Старият вол", „Мечтатели". Преведох също така вашия „Ян Бибиян", който сега се печата; надявам се, че скоро ще излезе и той. Щом бъде готов, ще ви пратя, а и ви[е] ще имате тук депозирани пари от издателството в „Завода за ауторско правно заступништво". Сега преveждам ваши разкази от „Летен ден" и от онази „Антология", която взехме

заедно с вас, ако си спомняте. Аз трябва да съставя и преведа една сбирка от ваши разкази, купих антологията, която е излязла в Москва на руски, но ми се вижда непълна и някак малка за вас. Всичко, което има в нея, ще взема и в моя превод, но искам и още други разкази да прибавя. Вие ако имате някакво желание по този въпрос, пишете ми, а и вашето мнение би ми било ценно. Аз сега ще ви държа редовно в течение на работата си тук по превода на вашите книги. Не мога ви описа радостта си, че и нашите хора и деца ще могат да ви четат тука.

Драги Елин Пелин, аз действително се забавих, но съм сигурна, че знаете, че не зависеше от мене и, че вината не е моя. Ще бъда щастлива да получа вашия отговор и мнение, както и съвети.

С почит и от сърце ваша
Емилия Анджелич

Емилија Анђелић, ул. Мишарска 10, Београд.

Архив на Института за литература при БАН, инв. № 21.

Емилия Анджелич — хърватска литераторка, превела редица разкази от Елин Пелин и романа за юноши „Ян Бибиян" — „Ян Бибиян на Луната". Живее във Франция.

13

Prof. JOSIP BADALIČ
ZAGREB
Livadićeva ul. 36

Zagreb, 18. X. 64

Direktor
Stojko Božkov
Sofija
BAN, bul. Vitoša 39

Poštovani druže direktore!

Na Vaše pismo od 7. listopada (oktobra) o. g. (No. 10-b-541) mogu Vam uzvratiti nažalost samo slijedećom obaviješću:

u noći izmedju 11. i 12 studenoga (novembra) 1941. izvršen je pretres moga stana u Zagrebu, Livadićeva ul. 36., kada sam bio uapšen i potom odveden u logor u Novu Gradišku, a zatim u Jasenovac.

Prilikom tog policijskog pretresa nestao je velik dio moje prepiske sa slavenskim piscima i učenjacima, a u tom broju nestalih pisama nalazila se i moja korespondencija s Vašim velikim piscem Elin Pelinom.

Premd tome ja danas čuvam još samu dragu mi uspomenu na toga velikog čovjeka i značajnog pisca, s kojim sam ne samo dopisivao, nego i vo-

dio zanimljive razgovore za vrijeme njegova boravka u Zagrebu i gostovanja u mome tadašnjem i današnjem stanu u Livadićevoj ulici 36.

To je nažalost sve što bih Vam mogao reći u vezi s Vašom citiranom molbom od 7. o. mj.

Poštuje Vas i pozdravlja:
J. Badalič

Превод на български:

Проф. Йосип Бадалич,
Загреб, ул. Ливадичева, 36

Загреб, 18. X. [19]64.
До Директора [на Института за литература] Стойко Божков, София, БАН, бул. Витоша, 39

Почитаеми другарю Директор!

На Вашето писмо от 7 листопад (октомври) т. г. (№ 10—б—541) мога да Ви отговоря, за съжаление, само със следното обяснение:

През нощта между 11 и 12 студени (ноември) 1941 бе извършен обиск в моята квартира в Загреб, на ул. Ливадичева 36, когато бях арестуван и след това отведен в лагера на Нова градишка, а после в Ясеновац.

При този полицейски обиск изчезна голяма част от моята кореспонденция със славянски писатели и учени, а в тази част на загубените писма се намира и кореспонденцията ми с Вашия голям писател Елин Пелин.

Поради това аз днес пазя още само скъпия за мене спомен за този голям човек и значителен писател, с когото не само съм кореспондирал, но съм водил и интересни разговори по време на неговото пребиваване в Загреб и гостуването му в моята тогавашна и днешна квартира на улица Ливадичева 36.

Това е, за съжаление, всичко, което бих могъл да Ви кажа във връзка с посочената Ваша молба от 7 т. м.

С почит и поздрав: Й. Бадалич

В писмото става дума за Елин Пелиновото посещение в Югославия през 1937 г.

Оригиналът на писмото се намира в архивата на Института за литература при БАН, към изх. № 10-б-541 от 1964 г. То е отговор на писмо от ръководството на Института до видния хърватски литерагуровед с молба да публикува кореспонденцията си с Елин Пелин.

6. ПОКАНИ ДО ЕЛИН ПЕЛИН ЗА ПРИЕМИ ОТ СЪЮЗНАТА КОНТРОЛНА КОМИСИЯ В БЪЛГАРИЯ И СЪВЕТСКОТО ПОСОЛСТВО

1

Председатель Союзной контрольной комисии в Болгарии маршал Советского союза [Ф. И.] Толбухин просит г[осподин]а писателя Елин Пелин оказать честь присутствовать на приеме по случаю 28-й годовщины Красной армии, который будет дан в Доме офицера в субботу 23 февраля [1947 г.] в 19 часов 30 минут. Одежда: темная, для военных парадная. П[лощадь] Народного собрания, 10.

2

Посол Союза советских социалистических республик в Болгарии имеет честь пригласить Г[осподи]на Е. Пелин с супругой на прием по случаю 31-й годовщины Великой октябрьской революции. Прием состоится 7 ноября [1948 г.] в 20 часов в Посольстве СССР. Одежда темная.

Архив на БАН, ф. Елин Пелин, вр. № 65.

На официални приеми в Съветската легация Елин Пелин е бил канен неведнъж през годините 1935—1940, особено по време на посланика Ф. Разколников. Вж. конкретни свидетелства в същия архивен фонд. В 1948 г. съветски посланик в София е Михаил Бодров.

7. ПРЕДЛОЖЕНИЯ НА ЕЛИН ПЕЛИН ДО УПРАВИТЕЛНИЯ СЪВЕТ НА БАН

1

План за дейността на Историко-филологическия клон при БАН и за Академията изобщо

За клона: 1. Да следи развитието на литературата и изкуствата, да насърчава истинските дарования, да отбелязва значителните прояви и да награждава отличилите се таланти. 2. Да изучава всестранно българското народно изкуство — народните песни, приказки и сказания, народната музика, народните украшения, шевици, резби и пр., народната музика. 3. Да приобщи Библиографическия институт, който да се разшири с отдел за книжовни проучвания, за изследване на нашите класици — да се издигне тяхното значение и да се посочи тяхното място [в историята на българската литература?]. 4. За учебниците и преводи на класиците.

Общо за Академията. 1. Академията всецяло да мине под издръжка на държавата, като запази напълно автономията си. 2. Да приобщи под свое ръководство всички научни кадри, като привлече всички специалисти и учени, които са се отличили. 3. Да се създаде при нея домакинска служба, която да се занимава с работите от административно естество, а на Управителния съвет да се предостави изключително ръководната научна работа.

За клона. Да има специално издание — годишно или полугодишно.

Архив на БАН, ф. Елин Пелин, вр. № 63.

От името на Историко-филологическия клон (отделение) на БАН Елин Пелин прави тези предложения пред Управителния съвет на Академията на заседанието му от 16. VI. 1945 г. — Вж. по въпроса и моята монография „Елин Пелин, живот и творчество", С., 1956, с. 424.

В точка 2 от предложенията „За клона" се повтарят в края думите „народна музика".

2

До Господина Подпредседателя на
Академията на науките и изкуствата

Уважаеми Г-н Подпредседателю,

Следейки отблизо събитията и революционният начин, по който се урежда Нова България, виждам, че богобоязливият опит да се проведе чистката в Академията, не отговаря на историческия момент, който преживяваме.

Днес, когато се извършва неумолимо прочистване на целия държавен апарат във всички учреждения, дружества и институти, ние с една неоправдана догматика си омихме ръцете пред повеленията на времето и с едно платоническо решение спрямо някои членове на Академията, изправени тежко обвинени пред Народния съд, останахме да чакаме, само и без вятър, да се очисти небето от облаци.

Академията, макар и автономен институт, независим пряко от държавата, с цялата своя научна дейност обаче е в служба на държавата и не може да се чуждее от нейната съдба и от нейното вътрешно устройство.

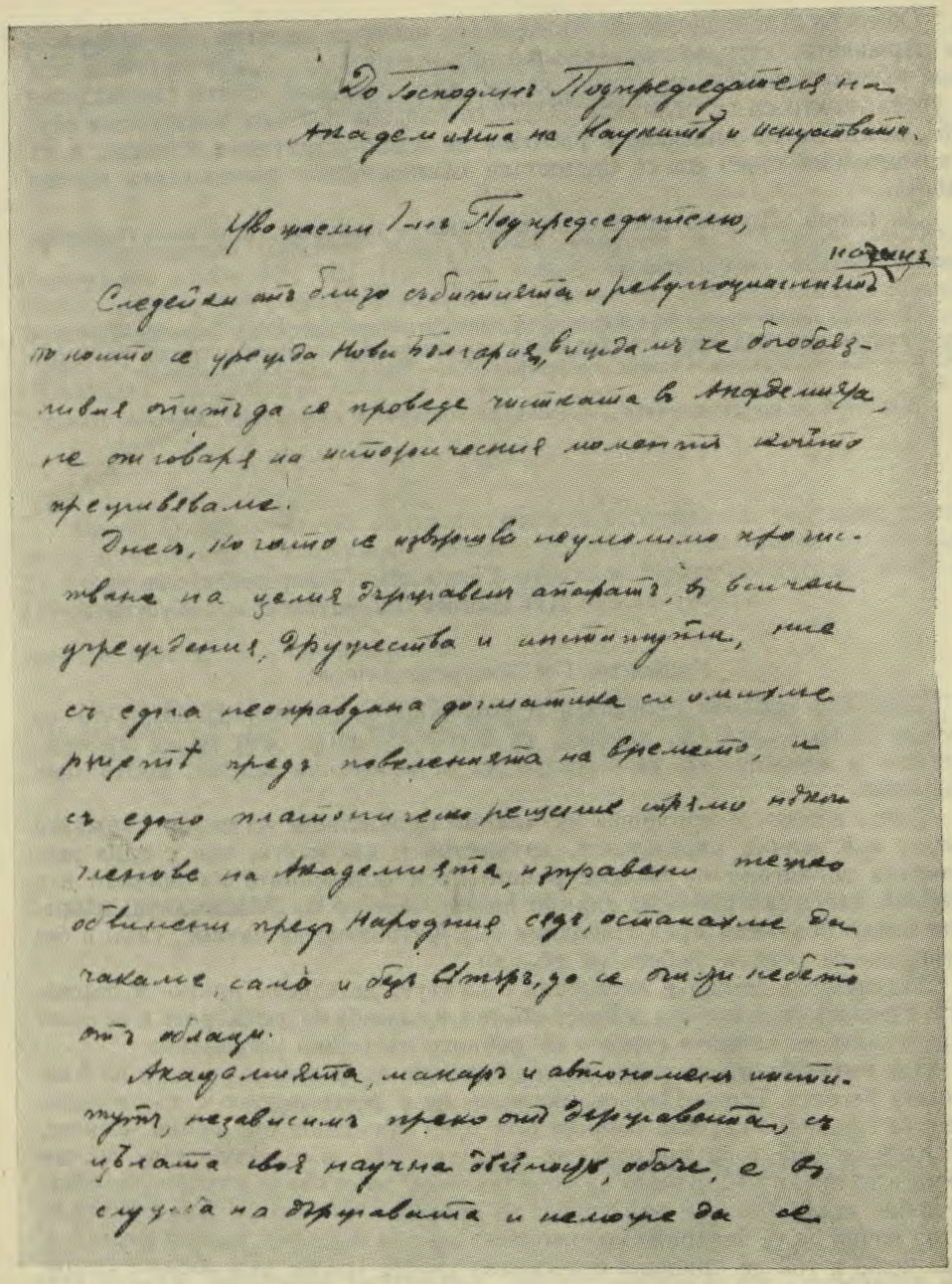
При това общото желание на академиците да се избере за член на Академията регента Тодор Павлов, намирам че е несъвместимо с търпението, което се проявява спрямо изправените пред Народния съд нейни членове.

Като се има това предвид, не намирате ли, че е необходимо час по-скоро, и то преди избирането на нови членове, да се свика извънредно общо събрание, което смело и решително да проведе чистката в Академията, та по тоя начин да се заздрави положението на тоя върховен научен институт, за да може и той да приобщи самостойно своето усилие към общото усилие за изграждането на Нова България.

София, 22. XII. 944.

С почит: Д. Иванов — Елин Пелин

Архив на БАН, ф. 1, оп. 2, арх. ед. 727.

До Господин Подпредседателя на
Академията на Науките и Изкуствата.

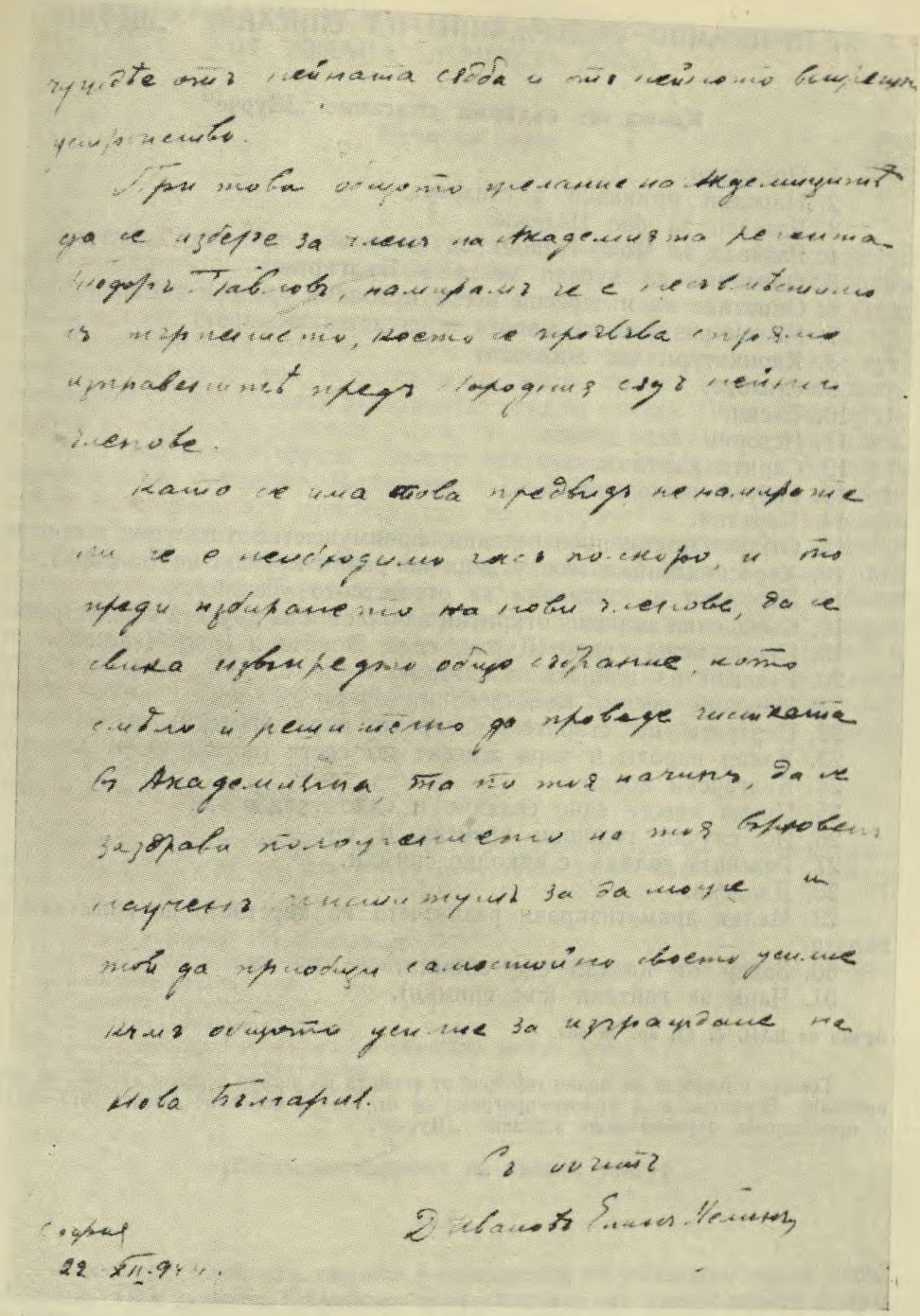
Уважаеми Г-не Подпредседателю,

Следейки отблизо събитията и революционния
по нашето се урежда Нова България, видимо че благоприя-
ливия момент да се проведе чистката в Академията,
не отговаря на историческия момент който
преживяваме.

Днес, когато се извършва неумолимо прочис-
тване на цялия държавен апарат, в всички
учреждения, дружества и институции, ние
съ една неоправдана доматлия сломимме
ръцете предъ повеленията на времето, и
съ едно платонично ръкуване стремимъ нѣкои
членове на Академията, държавни тежко
обвинени предъ Народния съдъ, останахме да
чакаме, само и будъ вѣтъра, до се отдели небето
отъ облаци.

Академията, макаръ и автономенъ институтъ, независимъ прекъ отъ държавата, съ
цѣлата своя научна дѣйность, обаче, е въ
служба на държавата и неможе да се

Писмо на Елин Пелин до подпредседателя на БАН от 1944 г. (първа страница)

Писмо на Елин Пелин до подпредседателя на БАН от 1944 г. (втора страница)

8. ПРОГРАМНО СЪДЪРЖАНИЕ НА СПИСАНИЕ „ЩУРЧЕ“

Какво ще съдържа списание „Щурче“

1. Приказки.
2. Народни приказки в стихове.
3. Разкази за бае Падежко.
4. Разкази за Чочо Пипонкьов и неговия приятел Дудулчо.
5. Описание на хубави места в България.
6. Описание на интересни места и големи градове в Европа.
7. Малки разкази из живота и из детския живот.
8. Карикатури на животни.
9. Стихове.
10. Басни.
11. Истории без думи.
12. Скрити картини.
13. Ребуси и задачи.
14. Картини.
15. От[д]ел детски произведения, преимуществено рисунки и стихове.
16. Кореспонденция между деца из разни краища на България.
17. Портрети на загинали за отечеството ученици.
18. Съобщения за разни открития в областта на науката и индустрията.
19. Писма между едно Щурче, едно Врабче и едно Чавче.
20. Разкази из войната и снимки.
21. Народни песни, илюстровани.
22. Портрети на старите български царе (снимки).
23. Какви народи и хора живеят по света (портрети).
24. Български носии.
25. Писма между едно селянче и едно гражданче.
26. По случай годишни времена и пр.
27. Розовата долина с няколко снимки.
28. Диалози.
29. Малки драматизирани разказчета из царството на животните и хората.
30. Захар от цвекло със снимки.
31. Чарк за гайтани (със снимки).

Архив на БАН, ф. 55, вр. № 26а.

Текстът е написан на малко тефтерче от сгънати на четири чертани листове, на стар правопис. Вероятно тази проекто-програма се отнася за списание „Чавче“ (1913—1914), с проектирано първоначално заглавие „Щурче“.

9. ПРОЕКТИРАНИ МОМЕНТИ И ВАРИАНТНИ НАБРОСКИ ОТ РОМАНА „НЕЧИСТА СИЛА“

Нечиста сила.

I

Жътвен ден бе. Слънцето, спряно в синевината на дълбокото лятно небе, пламтеше. Над равното Софийско поле, легнало от вакарелските баири до Витоша и от Мургаш до лозенските височини, трептеше адска мараня. Навред под тая тежка задуха упорито и с мълчалив труд се събираше житото. По нивите бяха пръснати работници, като едри странни птици прекъснали небесния си път и паднали да търсят храна. Те се навеждаха, изправяха и гладно кълвяха задъханата[1] гръд на земята. По жълтите стърнища се редяха дълги кръстци снопи, по ливадите се тълпяха купи сено.

Беше тихо като в черква. Полето празнуваше тоя празник на труда безшумно и без тържества. Молитвено и спокойно стояха редките кичести дървета на сливаците и дивите круши по синурите[2] и чертаеха надалече през равнината пътищата на малките рекички, които безводни отиваха към Искъра. Рядко[3] прелетеха загрижени птици и[4] бързо и право като пратеници от далеко. Изредко и[5] . . . се[6] обаждаше пътпъдък[7] и удряше като с желязно чукче нажежената тишина. От време на време от някъде се подемаха уморени песни на жътварки, извиваха се благодарствено[8] и откъслечно заглъхваха в маранята без смях и без отпевка. Над всичко стоеше небето и сред него слънцето. И под тях на земята се извършваше свето тайнство. Невидимо от висините Твореца с пръст на уста даваше знак за мълчание.

Архив на БАН, ф. 55, вр. № 6.

Ръкописът се отнася вероятно към 1918 г. Със същия почерк, все на стар правопис има заглавен лист с надпис: „Елин Пелин. Нечиста сила. Роман. София, 1918 г.“ (Вж. вр. № 7).

1. Следва заличено: тежко дишащата.
2. Следва отчасти заличеният израз: отъпкани смирено се режеха ели и върбалаци.
3. Заличено: прехвъркаха.
4. Заличено: преминавайки.
5. Заличена нечетлива дума.
6. Зачеркнати думите; пресичаше тишината резкия желез. . .
7. Заличено: и рязко пресичаше.
8. Задраскано наречието *невесело*.

[По-късен вариант на същия текст]

[I.]

Жътвен ден. Слънцето, спряно в синевината на дълбокото лятно небе, пламтеше. Над равното Софийско поле, легнало от вакарелските баири до Витоша и от Мургаш до лозенските височини, трептеше марана като в

пещ. Навред под тая тежка задуха мълчаливо и с упорит труд се събираше житото. По нивите бяха пръснати работници, като едри странни птици, прекъснали небесния си път и паднали от висинето да търсят храна. С някаква богомолна ритмичност те се навеждаха, изправяха и гладно кълвяха по тежко дишащата гръд на земята. По жълтите стърнища се редяха дълги кръстци снопи, по ливадите се тълпяха купни сено. По пътищата се движеха тежко натоварени коли.

Беше тихо като в черква. Полето празнуваше тоя празник на труда безшумно и без тържества. От време на време от някъде се подемаше уморена песен на жътварка, извиваше се благодарствено и откъслечно и заглъхваше в мараната без смях и без отпявка. От дъното на някоя нива се обаждаше пътпъдък и удряше като с желязно чукче нажежената тишина. От някоя сенчеста круша прогукваше гълъб и за дълго всичко се спотайваше.

Над всичко отгоре стоеше бездънното небе и сред него палящето слънце. Под тях на земята се извършваше свето тайнство. Невидимо от височините Твореца с пръст на уста даваше знак за мълчание.

Архив на БАН, ф. 55, вр. № 6.

Съдейки по съдържанието и правописа му, този вариант следва да се отнесе най-рано към 1945 г., когато Елин Пелин подготвя за печат части от романа „Нечиста сила". Той пише: „Сега работя за окончателното завършване на тая повест" — но в същност като я разширява в рамките на роман. — Вж. Елин Пелин. Бъдещи книги. — Лит. фронт, бр. 3, 12. IX. 1945.

На другия ден[1]

На другия ден село Щетино се пробуди рано. Летните нощи са малки, но работата е голяма и чака настойчиво. Още в бели зори по улиците се замяркаха хора, моми и булки с кобилици на рамо отиваха към бунара и бързаха да се върнат. На мегдана се обади говедаря и деца и жени подкараха добитъка из дворищата. Кмета с дебела дрезглив[а][2] кашлица отключи общината и някакви хора влязоха по работа. Отец Герасим бе преспал у него и магеря от манастира рано-рано го чакаше с канчето пред кръчмата.

Небето побеляваше бързо и готвеше[3] белия си път за слънцето, чието огнено шествие над ли . . .[4]

Архив на БАН, ф. 55, вр. № 6.

Текстът е на нов правопис. Писан е вероятно между 1945—1948 г. Личи далечно родство между него и началото на гл. II от повестта.

[1] Над заглавието е заличен изразът: „На другия ден село Щетино се пробуди рано-рано." Под заглавието е оставено незаличено изречението: „Настъпващият ден с очаквания гледаше към изток." Под него е драсната дълга разграничителна черта.

[2] След „дрезглив[а]" има нечетливо написана дума.

[3] Пред глагола се чете част от незаличена дума „готве".

[4] Изречението е прекъснато на недописана дума.

III

[1]Пред тая мисъл него като че[2] го хвана срам да стои на открито сред това отворено ширине и той се повърна назад и се скри в сенчестото легловище на реката. Той се подпря премалял до една стара върба, отпусна глава на нея и я прегърна като жена. Дълго той стоя така. Тихата песен на реката, която ту подплисняваше по камъните, ту избърбукваше в подмолите на брега го унесе и успокои[3] кръвта му. Прилепен близко до върбата като ствола на бръшлян, неговата запалена мисъл се разкланяше[4] като бръшлян, разрастваше клони гъсто и високо, и ту с оголени листа уплиташе образа на Цековица, ту с пресно зелени[5] венци покриваше малката моминска главица на Магда. Но нейният образ стоеше пред него смътен и далечен, неосезаем като поглед и усмивка и почти безплътен. Цековица владееше над него всесилна, ясна, с всичкия трепет на тялото си, с топлия лъх на плътта си, с кръшните движения на ръцете си, които се гонеха по[6] пушистата ѝ коса.

Младен си спомни нейния ласкаещ поглед, нейните думи, които го погалиха и в душата му порасна надеждата, която го направи смел. Той се изправи и погледна наоколо. Една трепетлика над главата му леко шумеше нещо. Един кълвач чукаше бързо по кората на една наведена до самата река върба.[7] Една бодрост изпълни Младен. Той[8] тръгна към ханчето.

Архив на БАН, ф. 55, вр. № 6.

Текстът, на стар правопис, датира вероятно от 1918 г. По смисъл трябва да се отнесе към гл. II на повестта „Нечиста сила“ (вж. Избрани съчинения в десет тома, т. 5, с. 220—222).

[1] В самото начало заличено причастието „Обхванат“.
[2] След *че* задраскана частицата „ли“.
[3] Зачеркнато: „желанията“.
[4] Заличено: „и разлистяше“.
[5] Зачертани думите: „листа и“.
[6] Задраскани думите: „косата ѝ“.
[7] Зачеркната фразата: „наблизо в гъстака се провираше бързо и шумно един“.
[8] Заличено: „се опъти надолу“.

[Друг вариант на същия момент]

[III.]

[. . .] И него като че го хвана срам да стои на открито сред това отворено ширине. Той се повърна и се скри в сенчестото легловище на реката. Там се подпря[1] премалял до една стара върба,[2] отпусна глава на нея,[3] прегърна я като жена.[4] И дълго стоя така, завладян от сластно въображение. Прилепен силно до мъхнатия дънер, нему се струваше, че той е гъвкия ствол на бръшлян и неговата запалена мисъл[5] растеше многоклонна като бръшлян и[6] ту с оголени листа уплиташе образа на Цековица, ту с пресни зелени венци покриваше малката моминска главица на Магда. Магда, Магда . . . Но нейния образ се явяваше пред него далечен, смътен, неосезаем като поглед и усмивка,[7] почти безплътен. Властно над него се издигаше съблазнителната Цековица, с трепета на тялото си, с топлия

лъх на плътта си, с кръшните движения на ръцете си, които се гонеха голи по пушистата ѝ коса. В бистрата вода той виждаше нейния ласкаещ поглед, в лекото шушнене на близката трепетлика той чуваше нейните думи, които го галеха, и в душата му растеше[8] надежда. Тихата песен на реката, която ту подплисnуваше по камъните, ту избърбукваше в подмолите на брега, успокои кръвта му и той почна да мисли и да крои планове.

И неволно Младен тръгна към ханчето, но не по пътя, а сѐ покрай реката, която се провираше из гъстия върбак и бурен, тихо, като че дебнеше някого или като че се криеше от всичко. Той вървеше бързо и скоро излезе до[9] големия мост на шосето. Оттук на няколко крачки се виждаше ханчето. Младен се повдигна на пръсти, повдигна[10] сведените клони на[11] една върба и погледна. Наоколо нямаше никой.[12] Ханчето[13] се белееше тихо и безлюдно на слънцето. Прозорчето на стаята, дето вчера се мяркаше Цековица, беше отворено и завеската повдигната.[14] Младеновото сърце се развълнува и заби силно. Той усети, че по лицето му не остана капка кръв, но той не спря да се опомни, да обмисли, а[15] се . . .

Архив на БАН, ф. 55, вр. № 6.

Текстът е на нов правопис и се отнася вероятно към 1945—1948 г. Над него е означена страница "— 19 — ". По нанесените от писателя поправки и промени личи, че се касае до „втора" редакция по отношение на предишната.

[1] Следва заличено: „се".
[2] Зачеркнато наречието „после".
[3] Задраскано: „и я".
[4] Заличено: „Той".
[5] Заличено: „се".
[6] Зачеркнат глаголът „уплиташе".
[7] Зачеркнат съюзът „и".
[8] Задраскано: „една".
[9] Заличена думата „шосето".
[10] Зачеркнато: „с ръ".
[11] Задраскано: „вър".
[12] Следва зачертан израз: „но неговото сърце заби силно, завълнува се и той усети, че по лицето му не остана капка кръв".
[13] Заличено началото на дума: „блеш".
[14] Задраскано: „но на него нямаше".
[15] Зачеркнато: „излезе".

[III.]

[. . .] Обхванат от тая мисъл, него го хвана срам да стои на открито сред това отворено ширине. Нему се стори, че всичко наоколо[1] — полето,[2] хората, които се мяркаха по него, планината, гълъбите, които идеха от там, самотните дървета из нивите угадиха неговата мисъл и се обърнаха към него. Той не можа да издържи това, повърна се[3] и се скри в сенчестото леговище на реката като гузен. Тялото и душата му омаля[ха], като че в жилите му се разтопи някаква сладка отрова, която разреди кръвта му. Той се подпря до дънера на една стара върба, отпусна глава на нея и я прегърна като жена. С лице залепено до влажната кора той се забрави. Неговата запалена мисъл растеше,[4] разгъваше се многоклонно като бръшлян[5] и ту с огнени листа уплиташе образа на Цековица, ту с пресни зелени венци покриваше малката моминска глава на Магда.

Магда, Магда! Но[6] тя се явяваше пред него далечна, смътна, неосезаема като поглед и усмивка, почти безплътна. Над нея властно[7] се издигаше съблазнителната Цековица, с трепета и топлия лъх на плътта си, с кръшните движения на ръцете си, които се гонеха като невестулки по пушистата ѝ коса. Тия две жени, две мисли, две страсти се бореха за надмощие в неговата[8] непорочна душа. Неговата младежка чистота[9] и съвест и любов[10] го носеха към мъничката Магда с детската усмивка, със срамежливия поглед, но една друга сила, непозната досега, го теглеше към Цековица. Той искаше да я види. Нейния вчерашен поглед го викаше. Нейната усмивка пак му се мярна.[11] Една чудна вълнуваща радост изпълни неудържимо душата му и по лицето му заигра усмивка щастлива, непринудена, родена леко, свободно, както леко и свободно цъфнува една цветна пъпка. Той се[12] срамуваше от нея, но не можеше да я спре. Тя кривеше лицето му и той мислеше, че го прави грозен.

Тихата песен на реката, която ту подплисняваше по камъните, ту избърбукваше в подмолите, го увлече в мечтания, които[13] дълго подържаха тая млада, щастлива усмивка на лицето му.[14]

— 20 —

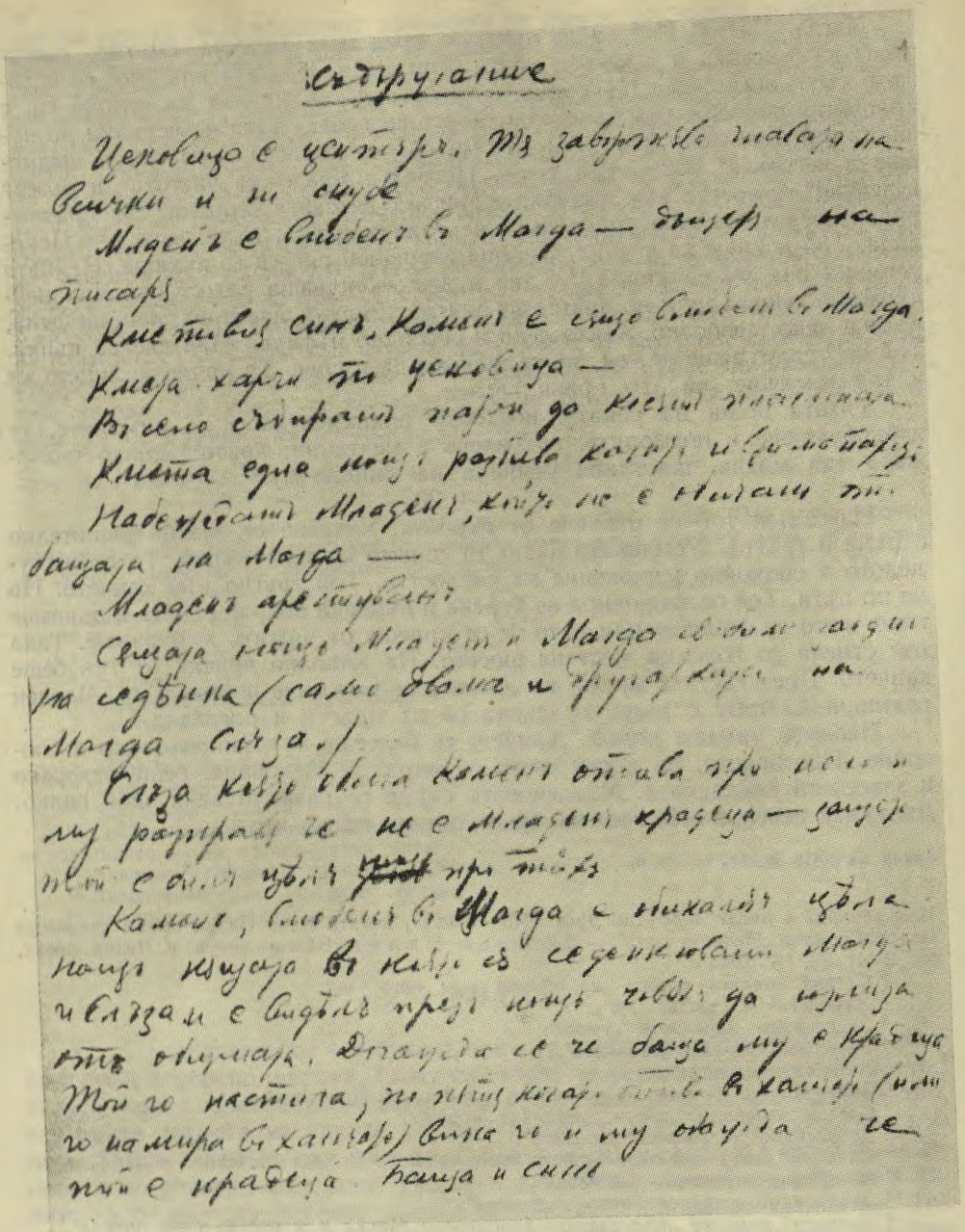
Изведнъж той се откъсна от върбата, изправи се, махна решително с ръка и тръгна. Усмивката падна от лицето му като кърпа. То доби студеното и спокойно изражение на смелостта. Той тръгна към ханчето. Но не по пътя. Той се запровира из бурена и върбака покрай реката и вървеше тихо, като че дебнеше или като че се криеше от някого, и бързаше. Така той стигна до големия мост на шосето. На няколко крачки от тук беше ханчето. През гъстата мрежа на листата се виждаше покрива му. Младен разтвори клоните с ръце, повдигна се на пръсти и погледна.

Наоколо нямаше никой. Ханчето се белееше на слънцето тихо и спокойно. Прозорчето, на което вчера се мяркаше Цековица, беше отворено и завеската повдигната. Младеновото сърце се развълнува и заби силно. Дъхът му се спря. По лицето му не остана капка кръв.

Архив на БАН, ф. 55, вр. № 6,

Този вариант е писан вероятно през 1945—1948 г., когато Елин Пелин прави усилия да завърши романа „Нечиста сила“.— Вж. Е л и н П е л и н, Бъдещи книги, в. Литер. фронт, бр. 3 от 22. IX. 1945 г.

[1] Следва заличен израз: „се обърна към него, че“.
[2] Зачеркнат е съюзът „че“.
[3] Задраскано наречието „гузно“.
[4] Зачертан епитетът „мъхната“.
[5] Зачеркнато: „и се“.
[6] Заличени са думите „и уплашено образа на Цековица“.
[7] Следва зачеркнат израз: „нейният образ“.
[8] Задраскано местоимението „него“.
[9] След „се“ заличена незавършена дума „издиг“, а след „властно“ — „над него“.
[10] Зачеркнат епитетът „опетнена“.
[11] Задраскано определението „неговата“.
[12] Заличен изразът „прегръщаха спасително Магда и я носеха като ангели“.
[13] Зачертани думите „и неговото лице също се“.
[14] Задраскан глаголът „засрами“.
[15] Зачеркнат изразът „като се продължаваха“.
[16] Първоначално написано „щастливата усмивка“, след това прибавено местоимението „тая“ и съобразно с това коригиран граматически изразът.
[17] Заличени думите: „пов [. . .]; вдигната дърпи [. . .].

Съдържание

Цековица е цигулар. Из завършва славата на всички и не спуде

Младен е влюбен в Магда — дъщеря на писаря

Кметът, синът, Комин е също влюбен в Магда.

Кмета харчи по цековица —

Всичко спечелят пари да купят плантация.

Кмета една нощ разбива касата и ограбва.

Подозрение пада Младен, който не е имал пари да даде на Магда —

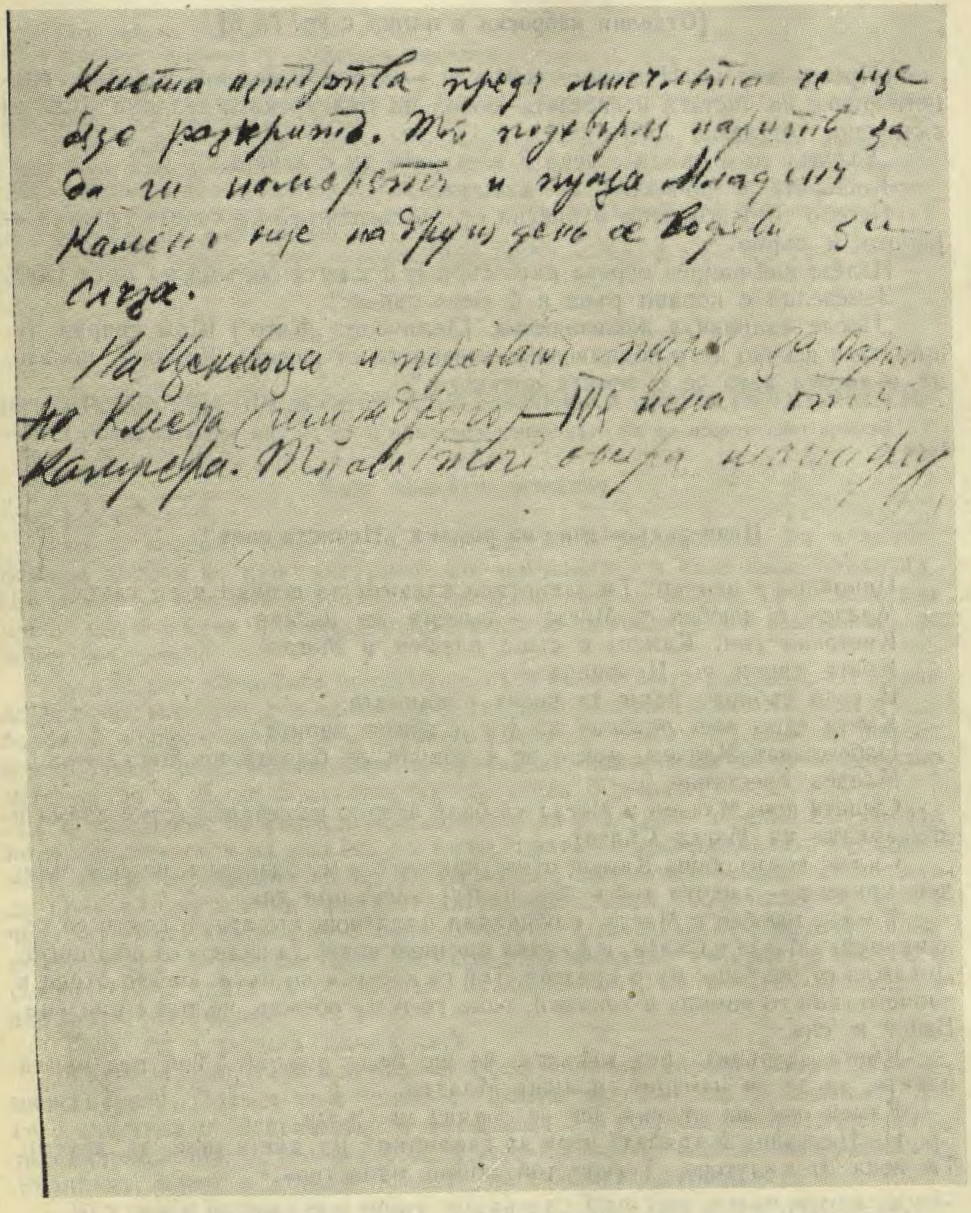
Младен арестуван!

Самата нощ Младен и Магда се срещат на седянка (сами двамата и другата, която на Магда слуга.)

Слугата която Комин отвлича при него и му разправя, че не е Младен крадецът — дадоха пари и сили, за да

Комин, влюбен в Магда и ненавиждащ Цеко, нощта нощува в къщи, където седят Магда и слугата и седят пред нощ, чакат да изпълнят отмъщението. Изведнъж се чу бащата му в кръчмата. Той го настига, но нощ когато [illegible] в кантора (няма го намира в кантора) Влиза и му открадва [illegible] е крадецът. Бащата и сина

План-съдържание на проектирания роман „Нечиста сила“ (първа страница)

План-съдържание на проектирания роман „Нечиста сила“ (втора страница)

[Отделни наброски в папка с вр. № 6]

„Противовес на Цековица е Магда — скромна селска девойка, олицетворение на чистата и светлата любов на българската селянка“ [следва заличено: „отдадена на“].

„Къщата ти е пълна с деца и кошарата ти с агнета.

Кошарата е по-малка от къщата.

Небето те благославя и рисува с . . . символите на твоите оръжия — ралото и сърпа.

Излезе най-напред огрева като сърп и после се обръща на пита хляб.

Земеделци с корави ръце и с меко сърце.“

„После направиха железницата. [Заличено: „Като“] Щом свирна пущината и всичко като подплашено се изчисти от шосето. Кравите, колите, па и хората като че в земята потънаха.“

Всички тези откъси са на съвременен правопис и са писани вероятно между 1945—1948 г.

План-съдържание на романа „Нечиста сила“

Цековица е център. Тя завъртява главите на всички и ги скубе.

Младен е влюбен в Магда — дъщеря на писаря.

Кметовия син, Камен, е също влюбен в Магда.

Кмета харчи по Цековица —

В село събират пари да косят планината.

Кмета една нощ разбива касата и взима парите.

Набеждават Младен, който не е обичан от бащата на Магда —

Младен арестуван.

Същата нощ Младен и Магда са били заедно на седянка (само двама и другарката на Магда Сълза).

Сълза, която обича Камен, отива при него и му разправя, че не е Младен крадеца — защото той е бил цял[а] нощ[1] при тях.

Камен, влюбен в Магда, е обикалял цяла нощ къщата, в която са седенкували Магда и Сълза, и е видял презнощ човек да излиза от общината. Догажда се, че баща му е крадеца. Той го настига по пътя, когато отива в ханчето (или го намира в ханчето), вика го и му обажда, че той е крадеца. Баща и син.

Кмета изтръпва пред мисълта, че ще бъде разкрит. Той подхвърля парите, за да ги намерят, и пуща Младен.

Камен още на другия ден се годява за Сълза.

На Цековица ѝ трябват пари за гаранция[2] на кмета (или за друго). Тя иска от калугера. Тогава той обира манастира.[3]

Архив на БАН, вр. № 6, Арх. фонд Елин Пелин.

В ръкописа като заглавие стои само „Съдържание“. От набелязаната тук фабулна тъкан личи, че се касае не за повестта, а за *романа* „Нечиста сила“, за който Елин Пелин съобщава в печата още през 1912 г. — Вж. Кр. Генов. Елин Пелин. Живот и творчество. С., 1956, с. 218.

[1] Под *нощ* е заличена думата *ден*.

[2] Думата *гаранция* е написана непълно.

[3] Трите изречения в последния абзац са написани с друг, по-блед молив. По всяка вероятност те са прибавени впоследствие. В план-съдържанието писателят не е набелязал развръзката на рисуваната драма.

По съдържание и герои романът е трябвало да се различава съществено от повестта. В него отсъствува като герой Стоичко. Вместо него са включени Камен и Сълза. Въведен е нов конфликт — между кмета и Камен като баща и син. В повестта няма момент — кметът разбива общинската каса и пр. Също не се и загатва за това, че Цековица търси пари за „гаранция" на кмета-крадец.

Този план е бил съставен вероятно през 1945 г. — Вж. Елин Пелин, Бъдещи книги, — Лит. фронт, бр. 3, 22. IX. 1945.

10. НЕИЗВЕСТЕН ПРЕДГОВОР КЪМ СБОРНИКА „ГОРИ ТИЛИЛЕЙСКИ"

Към малките читатели

Откак човекът съществува, съществува и приказката. Тя е вечна. Всички народи от най-културните до най-дивите си имат свои приказки. Приказката е първата духовна и словесна форма на човека. Тя е създадена преди писмеността и е предавана устно от поколение на поколение, от човек на човек.

Какво не е преживял човекът по пътя на неговото развитие. От дивак до днешното си културно възмогване, той непрекъснато е водил и води тежка борба за съществуване. Със страшна упоритост той се е мъчил да победи и използува тайнствените сили на природата, която в неговото първобитно невежество е пълнила душата му със страх и неизвестност.

В тая борба за съществуване човек си е служил не само със силата на мускулите си и на ума си, но и със силата на въображението си. Неговите мечти и желания за по-добър живот, неговите стремежи и надежди да превъзмогне всички препятствия са разпалвали въображението му и чрез него той си създал друг фантастичен свят, по-хубав от съществуващия, по-обаен, по-прекрасен. Свят населен с примамливи събития, с нечути и смели герои, който го ободрявал, вдъхновявал и му вдъхвал надежда и вяра към напредък.

Така се е родила приказката.

Както всичко, така и приказката се развивала, преобразявала, усъвършенствувала. Полека-лека много от фантастиката в нея е изчезнала, тя се е очистила от невъзможната измислица и е станала по-правдоподобна, по-съдържателна, по-пълна с опит и мъдрост, повече полезна и поучителна. Реалният живот е станал нейното по-дълбоко съдържание.

Чел съм и слушал съм много приказки. Дори сам съм се мъчил да измисля някои. От многото, които знам, съм написал и обработил няколко в стихове, които ви предлагам в тая книжка.

Елин Пелин.

Архив на Института за литература при БАН, инв. № 5382.

Във връзка с „историята“ на този предговор Светла Ракитин (по онова време редактор в издателство „Народна просвета“) разказва следното в спомени, предадени на Института (инв. № 5383):

„През 1948 г. издателство „Народна просвета“, където работех като редактор, предприе издаването на редица книги за деца от наши писатели, между които беше запланувано и цялото творчество за деца на Елин Пелин в стихове и проза. Бяхме му съобщили за това своевременно и той донесе в редакцията един по един подредените от него ръкописи. Най-напред представи ръкописа на „Поточета бистри“ — сборник стихове, а след това донесе и събраните си приказки в стихове под заглавие „Гори Тилилейски“. Беше решено всички тия сборници, или както ги наричахме „Представителни книги“, да имат предговор, в който авторът сам да се представи на децата.

Елин Пелин се забави с предговора на „Гори Тилилейски“ и го донесе доста дълго време след представянето на самия ръкопис, и то след многократни напомняния от страна на редакцията ни.

Този предговор представляваше традиционно изложение за произхода на приказката. Всъщност от съвременно гледище съдържаше много правилни възгледи за фантастичната приказка, която „все повече се освобождавала от измислиците, ставала по-съдържателна, по-мъдра, по-полезна“ . . . Не добавяше обаче нищо към биографията и творческата физиономия на автора. Ние бяхме поискали от Елин Пелин точно това, което самият той може би не бе искал — да говори за себе си. Особено губеше този предговор при сравнение с предговора на „Поточета бистри“, където писателят беше разказвал вече с познатото си майсторство за детинството си и родното си село Байлово. Тъй или иначе предговорът не отговаряше на нашите изисквания, или по-точно на изискванията на библиотека „Представителни книги“. В редакцията ни се реши: предговорът на „Гори Тилилейски“ да отпадне. Трябваше обаче да съобщим за това на автора.

Спомням си ясно тази февруарска сутрин на 1948 г. Към 11 ч. преди обед Елин Пелин дойде в редакцията на ул. „Гурко“, 11, където обичаше да се отбива. Беше облечен с кожена шуба и имаше големи кожени ръкавици, които шеговито бяхме нарекли „дядовите ръкавички“. Трябваше да прегледа и няколко илюстрации към „Гори Тилилейски“, които художникът Минчо Никифоров беше донесъл предния ден. Той влезе малко задъхан в стаята (защото редакцията се помещаваше на третия етаж) и ние, както винаги, побързахме да му поднесем стол. Докато преглеждаше илюстрациите и отбелязваше по тях уместни забележки, аз като редактор на „Гори Тилилейски“ просто се чудех как да му заговоря и да му съобщя нашето решение. Спомням си, че държех предговора в ръцете си и смутолевих нещо, а колегите ми от съседните бюра съучастнически подхвърляха по някоя дума все в тоя смисъл, че е достатъчно само един от двата му стихотворни сборника да има предговор . . . Елин Пелин помълча, помълча и изведнъж отсече: „А бе, по-добре е тая книжка да остане без предговор!“

Всички въздъхнахме с облекчение. Без много приказки, ние — неколцина млади и неопитни редактори, се бяхме разбрали с големия майстор, защото . . . изглежда, че и самият той не беше особено доволен от написаното.

Тогава аз помолих Елин Пелин да ми остави ръкописа на предговора за спомен, който запазих заедно с няколко собственоръчно надписани негови книги.

София, 1961 г.

„Светла Ракитин.“

11. БЕСЕДАТА НА ЕЛИН ПЕЛИН „КАК ПИША“

Как пиша?

(Беседа пред писателите—белетристи)

Другари! Това застрашително събрание малко ме плаши, защото аз не съм написал никакъв доклад. С Даскалов говорихме да говоря върху моето творчество, върху начина на писането и т. н., но да съм приготвил [доклад] — не съм. Аз предполагам, тук пред вас в една приятелска беседа като пред другари да ви разправя някои неща . . .

Не мислете, че ще ви открия някои чудеса или някоя магия как се пише. Аз съм писал най-обикновено, най-просто, при всякакви случаи, без никакви церемонии, без никакви фетиши около мене. Съвсем просто и ясно; и съм писал — само тогава, когато ми е било ясно това, което пиша, когато съм го намирал за интересно да се напише. Пазил съм се от неща, които са неинтересни да се пишат.

Аз мога да ви разправя как съм писал някои работи. Но преди всичко ще ви кажа, че един писател се оформява в средата, в която живее, в епохата, в която се ражда. От там се оформява и неговият мироглед и неговият начин на писане. Неговите отношения с хората, с културния свят в тая дадена епоха са от голямо значение и от голяма важност.

Тогава, когато аз почнах да пиша, нашата литература съвсем я нямаше още. Ние имахме големи писатели, гиганти, обаче те бяха единици. Те бяха като едни големи дъбове в една млада гора. Ние бяхме тая млада гора. Ние гледахме на тях със страх, с почит или така — малко шеговито. Сериозно не се гледаше тогава на литературата и от страна на обществото, и от страна на самите писатели.

Тази група, която се създаде около „Мисъл“, тя беше една чисто литературна група, с литературни интереси. Хората, които я представляваха, бяха ходили в Европа, бяха научили много работи. И те бяха едни висши същества за нас, които се движехме малко из народа, които нямахме опора в обществото, които не бяхме хванали корени никъде, а [ние] живеехме малко скитнически, малко хъшлашки. Ние гледахме много сериозно на тях, гледахме на тях като [на] по-висши същества, а те гледаха на нас като на низши същества. И по този начин нямаше една сродна връзка между тях и нас като писатели.

Тогава — аз съм го казвал много пъти пред мои другари — беше лесно да се стане писател, защото нямаше писатели. Един Вазов стърчеше над всички, гледаха го всички. И той аслъ създаде реномето на писателя. Казваше се за него: писател. Кой го чел, кой го не чел, сочи Вазов. Той беше символ на писател и той стоеше пред очите на всички класи в обществото. И в селата знаеха Вазов. Ботев тогава не беше много популярен. На Ботев, чрез песнопойки, му се пееха песните навсякъде, но не беше популярен, като издигнат поет, като човек с висока и бурна дарба. Вазов стърчеше над всички като писател, символ на писател, символ на писателска чест, на писателско достойнство, човек, който покровителствуваше и който държеше реномето на писателите. И за малките, които се появиха, и за новите, които се раждаха, той беше една сянка, под която те се подсланяха с надежди за бъдещето и т. н. Тъй щото тогава беше лесно да се стане писател.

И тогава се появиха някои отделни хора, за които вие нито сте чули, нито сте сънували. Имаше един учител в гимназията — Висковски. Той написа едно-две разказчета. Той се яви като писател. Тогава от тези, които се интересувахме от литература в училището — учениците и учителството — се казваше: „Висковски, Висковски". Даже едно време, когато Влайков беше председател на Писателския съюз и устройваше вечери за разни писатели, той предложи да се устрои една вечер за Висковски. Обаче тя не се състоя.

Тъй щото знаеше се Вазов. Неговите „Драски и шарки" се появиха и се четяха много. Неговото „Под игото" се знаеше, беше прочетено, беше популярна книга още тогава за нашата интелигенция и нашия читаещ свят.

Тогава се появи Антон Страшимиров. Появи се и Стаматов. Антон Страшимиров с някои разкази направи едно добро впечатление — и силно впечатление; и на него се възлагаха особено надежди — че той е един голям писател. Обаче той — аз ще ви говоря с моите впечатления, да не му е някому обидно или свидно — той, според мене, беше един халосан човек, един човек, който нямаше никакво установено мнение: днес така мисли, утре инак мисли, днес един морал проповядва, утре — друг. Той беше една неустановена личност, разхвърляна. Такъв беше и в писанията си. Той не знаеше да пише художествено. Той не знаеше даже формалистиката, която се изисква. Той беше чужд на нея, не я познаваше. И той пишеше повече лично за себе си. Написа някакъв разказ в едно списание, което излизаше в Сливен — аз бях ученик в Сливенската гимназия — „Хлопа се". Описваше си историята, как се оженил. Една романтична женитба направи с неговата жена, която беше от Сливен. Описваше как избягала и т. н. „Хлопа се"! Обаче това е един разказ, който хлопаше навсякъде...

А пък в това време се зараждаше една нова интелигенция, която като че ли отведнъж нахлу в живота на България. Това беше учителството — едно младо учителство. Дотогава в училищата имаше стари учители,останали от турско време още, полуграмотни хора даже. И веднага нахлуха учители от гимназиите, свършили и недосвършили гимназия. Покрай учителите — и учителките. Напълниха се селата с учители и учителки. И всички тия млади хора дойдоха с една жажда да просвещават и учат народа.

Създаде се тогава и се организира и Учителският съюз, който и днес съществува. Заякчиха се, събраха се много сили и се почна едно такова народничество — както се казва в литературата и в обществения живот — да се просвещава народът навсякъде.

Появи се тогава Христо Максимов, който упражни голямо влияние върху тая интелигенция. Издаваше едно списание — „Целина" — и там пишеше едни разкази съвсем тенденциозни, но хубаво написани. И много мъдри неща и много реални работи описваше в живота. Неговите работи, може да се каже, бяха поучителни. Той създаваше тия положителни герои, които ние сега се мъчим да ги намерим. В неговите разкази имаше положителни герои, ония, които идат да работят между народа, които идат да просвещават хората, ония, които срещат спънки в живота и ги надделяват, и ги побеждават. Тогава той упражняваше доста голямо влияние. И аз, който тогава скитах насам-нататък из България, виждах колко голямо влияние упражнява той върху тая маса от учителски свят, която се беше

набъкала в селата с едни нищожни заплати. Хората—идеалисти, служеха и почти не получаваха заплати по цели месеци, но все пак живееха и работеха.

Тогава се яви например и този Никифор Филипов. Фалко Перегринус се подписваше. Той беше член на нашия Писателски съюз. Той написа „Бирникът дошел". Почна проповеди в селата против пиянството и кръчмите. Беше учител в едно Самоковско село и успя там да затвори кръчмите. Едно течение се появи да се затварят кръчмите. Жените се вдигаха и чупеха прозорците и фирмите на кръчмите. И сполучиха в няколко села да затворят кръчмите. Това стана и в шопското пияно село Драгалевци. По едно време кръчмите се затвориха и жените тържествуваха известно време, но после не можаха да си приберат мъжете от София. Те всички идеха тук. И се принудиха да си отворят наново кръчмите Така стана и с другите кръчми в Самоковските села, които Никифор Филипов беше успял да ги затвори.

И тогава се правеха най-много учителски забави, учителски вечеринки и утра. Събираха се учителите и даваха представления. Представляваше се най-главно „Руска" от Вазов — пиесата „Руска". „Дядовата Славчова унука" се четеше тогава. Тя беше написана от Влайков. За тия утра и вечеринки, които се даваха тогава, нямаше материали. Прочетоха се вече Вазовите. Нямаше нищо духовито, нищо по-живо, по-интересно, по-ново за хората. Четеха се все стари неща — от Любен Каравелов, декламираха се тогава стиховете на Полянов, които излизаха в списание „Ново време". От там се вземаха някои материали, обаче те не задоволяваха.

В това време аз почнах да пиша. И моите работи като че ли дойдоха тъкмо на помощ на тая интелигенция, дошла да работи за просветата на народа. И затова моите работи веднага станаха популярни. Разнесоха ги по всички села. Нямаше вечеринка, нямаше утро, нямаше забава, където моите работи тогава да не се четяха. Аз дори бях принуден да бягам, да се крия от тия работи.

Тук в София се даваха много утра и вечеринки. Много често ставаха. Главно ставаха в Трапезариите, както му казваха — един салон, в който сега се помещава обущарница „ 9 септември". Това беше едно салонче, където се събираше интелигенцията. Почти всяка вечер имаше забава, вечеринка. Покрай всичко това и танцове имаше. И ме канеха да чета. И аз някои работи съм писал специално за тия вечеринки, като „Душата на учителя", „Сълза Младенова". Повече от тия мои работи из учителския живот съм ги писал там. Посрещаха се с голям възторг и веднага се намираше някой редактор да ги издаде. Крум Максимов — брат му Христо Максимов беше умрял — беше поел издаването на списание „Учител". Той ги вземаше веднага и ми плащаше веднага голям хонорар — 20 лева на парче. А тогава това беше най-големият хонорар. Още на сцената се качваше, даваше ми парите публично пред всички — слава голяма! — и ги печаташе. Парите още вечерта се изпиваха и изгулняваха.

Тогава, в това време се създаде и списание „Общо дело". Мисля, че един от редакторите беше Митишев. Той беше социалист. Той беше редактор и уредник на списанието. Той преведе тогава, мисля под редакцията на Ана Карима, Чехов — няколко тома. Той беше един трудолюбов човек, слаб; и той умря наскоро. Беше чиновник във Финансовото министерство, в Пенсионното отделение. Преводът не беше лош. Сносен превод беше. Аз

даже скоро намерих една книжка от него, прегледах го и ми се видя не лош превод, дори много добър превод. Той изигра една голяма роля в нашата литература, особено между тези младежи, които се интересуваха и които бяха склонни да пишат. От това, което се даде от Чехов, аз можах да се запозная и да науча нещо за руската литература, макар че по-рано аз бях вече чел на руски Чехов.

По тия времена там, в това „Общо дело" напечатих първия си разказ, който в сериозно списание се напечати. Той е „Напаст божия".

Понеже искате да знаете как съм написал тия работи, ще ви разправя нещо.

Аз написах разказа „Ветрената мелница". Трябваше ми да се опише една голяма суша, за да подтикне дядо Корчан, героят във „Ветрената мелница", да направи вятърна мелница на едно място по нашите места, където вятърна мелница само в приказките се срещаше. И аз с едно голямо старание, с писане и преписване се мъчех да опиша сушата. И действително там много сгъстено съм я описал, даже прекалено много съм писал за сушата. Това описание за сушата влизаше в разказа „Ветрената мелница".

Аз искам да ви разкажа как се появява хрумването да напишеш нещо — у мене как е ставало (у другите може да стане друго яче). Смятам, че без тия хрумвания отвън не може. От едно нещо ти хрумне за друго нещо.

В моето село се появи една болест — дифтерит по децата — и през едно лято умряха 50 деца, бързо, за два месеца. Мене ме нямаше там. Връщам се в село. Научих каква е работата и почнахме с някои хора да се питаме: какво е това? Лекар нямаше. Имаше един арменец, околийски лекар в Новоселци. Обаче тази болест беше пламнала по всички села — инжекциите бяха известни — и той не смогваше да отиде да лекува хората. Там по-будните селяни се събрахме да видим какво става, от где иде тая зараза. Хората се научиха да се пазят, да не се сношават един с други. От где иде тая работа? Но хората живееха малко примитивно. Имаше един кладенец, който не беше изграден, а една много голяма коруба от дърво беше бутната в земята и той се пълнеше с вода. От тоя кладенец наливаха вода много хора. И си наливат съдовете, които носят с кобилици. Взел менчето, като дойде, върже го за нещо, бръкне — не беше много дълбоко — налее го, сипе си. Рекохме: да не е от това нещо тази болест, да не иде от там тази зараза? Защото действително беше ужасно нещо: 50 деца в едно малко село бързо-бързо отидоха. И мислехме. И аз, който тогава четех (имах възможност да чета медицински книги и списания, които ми попадаха и ходех и в София, като по-будно момче в селото), предполагах, че заразата иде от кладенеца. И поисках да бъде затворен тоя кладенец. Ако може — да прекратят да наливат от него вода. Най-после обявиха да не наливат от него вода. Добре, ама хората невежи: „Е, от водата ще ни дойде болестта!" Не слушаха. Някои послушаха, но не всички послушаха. Тогава се принудиха да поставят човек да им казва да не наливат от тая вода.

От този случай ми хрумна на мене пък разказа „Напаст божия".

И тогава взех аз почти половината от описанието за сушата, което бях направил във „Ветрената мелница", и го поставих тук, в „Напаст божия". По този начин аз облекчих и „Ветрената мелница", защото щеше да бъде много претрупана с това описание, облекчих, тъй да се каже, и моята работа в тоя разказ, като си послужих с това готово описание да допълня и другия разказ — така, както може би от вас мнозина го знаят от този разказ.

Та разказът аз го напечатих в „Общо дело“ тогава. Митишев ми го взе, намери го за добър и интересен.

След това им дадох и разказа „Изкушение“. И този разказ е известен, и той беше много популярен. Тогава се четеше навсякъде.

И разказът за попа, който изпил виното за комката в черквата, се напечати в „Общо дело“.

Тия разкази направиха едно особено впечатление — като нещо ново, като един нов маниер на писане. Нов сюжет в литературата се появи. Страшимиров пишеше едно, Стаматов друго, Влайков пишеше трето. Моите работи дойдоха като по-други, които не приличаха на техните, макар че бяха в същия дух и почти същите теми от народа. Не приличаха на техните, но затова попаднаха много добре за целите, които тогава гонеше това многолюдно учителство, за което ви разправям. И започнаха да ги четат по утра и вечеринки. И това беше една голяма услуга за техните цели тогава.

Тогава се сдружих с някои хора в тази българовска компания, която имаше. Вестник „Българан“ беше започнал да излиза, и там идеха много от тези млади хора, които пишеха. Много от тях ги няма и имената им не зная. Повечето от тях изгинаха в Балканската война. Но с един поет, за когото знаете всички — Димитър Бояджиев, който се самоуби после — ние станахме много добри, близки приятели. Той беше един много нежен, много красив човек, с една брада исусхристосовска, с едни хубави очи. Сдружихме се с него. Нему беше възложено да редактира „Летописи“. „Летописи“ излизаше под редакцията на Величков, но той беше български представител в Белград и затова тук беше възложил на Велчо Велчев (журналист, който беше началник на телеграфната агенция — Бюро на пресата се казваше, ако се не лъжа) редактирането. Той беше зает с работа и беше намерил Димитър Бояджиев, също чиновник в Бюрото на пресата, който знаеше френски, да редактира списание „Летописи“. И ние се сдружихме с него. Аз там напечатих най-напред „Ветрената мелница“. След това напечатих някои от тези първи мои разкази, които, може да се каже, са най-популярните — по-добре ценените работи от страна на критиката и от страна на читателите. Единият се казваше „Гост“. Не мога да си спомня още кои други се напечатиха там. Разбира се, срещу това ми се не плащаше нищо. Никакъв хонорар не ми се плащаше.

Списанието го издаваше софийският книжар Голов, който беше неразделен приятел на Дънов. Дънов не беше основал сектата си, а беше философ, с рошави коси ходеше. Знаеха го, че е Дънов, смятаха го магьосник, който знае да вика духове и да предсказва някои събития, по почерка да открива характерите. Тия хора живееха така малко зад една мистична завеса и ние ги гледахме като таинствено нещо. Този Голов беше един много реален човек, хубав човек, мазен такъв, с един хитър глас. Имаше той книжарница, развита много добре. И той беше издателят на „Летописи“, обаче не ми даваше никакъв хонорар. В това време аз нямах никаква служба.

Аз, вместо за начина на писането, ви разправям биографически работи. Обаче те са свързани с литературния живот тогава, та смятам, че е интересно за вас тия неща да ги знаете; да знаете, че един писател все таки се изгражда от връзките, които е имал през времето, когато е живял.

Аз нямах тогава служба и, може да се каже, бедствувах. Не — може да се каже, но истински си бедствувах. С този Димитър Бояджиев, с когото

бяхме приятели, си помагахме: когато той имаше пари, идехме да се нахраним, когато аз имах — повечето нямах, разбира се — също. И така нататък си помагахме с него и така живеехме. Той все викаше: „Голов ще ти даде хонорар". Обещаваше, обаче не ми даваше. Напиша нещо — хареса го. Аз чаках тия хонорари...

Величков от Белград писал: „Кой е този Елин Пелин? Тук се появи нов писател" — Бояджиев ми го каза. — „Много интересен човек! Какъв човек е, що е?" Те пишеха: такъв човек — бездействува, търси служба. Величков ми прати от там картичка до директора на Народната библиотека (който беше този Петров, журналист, не зная как се казваше). Беше интересен човек. Ходих при него с тая картичка. Влязох страхливо. Той ми каза: „Няма работа, няма служба". Отчаян, аз се върнах, разбира се.

Отидох веднъж при Голов, ама доста изгледнял. Беше ми почти лошо от два-три дена. Отидох: „А бе, г-н Голов, Вие обещахте да ми дадете някакъв хонорар, дайте ми малко пари, защото съм закъсал". А той — любезен: „Хайде, ти си млад човек, защо са ти пари на тебе?" Казва: „Пари нямам, ама се качи на тавана, има стари „Летописи", вземи да продадеш някои и други, да вземеш пари. Колкото вземеш, за тебе са." Аз изтръпнах от тая работа и рекох: „Аз не мога да се качвам по Вашите тавани". Той прати едно момче да се качи горе. Чух го топурка като плъх, събира книги по тавана, а мене ми стана лошо. Като се свестих, намерх се в една аптека; даваха ми някакви лекарства да пия. Значи, последната надежда отиде.

Тогава по тия времена също така излизаше едно списание —„Просвета"— за ученици от гимназиите, за интелигенцията — за учителите, едно списание, което беше доста интересно. Интелигентско списание, може да се каже. Това списание се редактираше от Марин Пундев — един много благороден човек, учител в гимназията. Беше пенсионер вече. Много добър човек.

А пък тия работи, които пишех и печатех по това време, аз да ви кажа как съм ги писал. Имаше една сладкарница „Роза". Много от тях съм писал там. Много съм написал в ресторантчета или малки кръчмици, дето отивах да обедвам и вечерям. Така, все на бърза ръка. Напиша го, обмисля го, после се върна в къщи, в квартирката, дето живеех, и си го препиша хубаво. Аз пък бях такъв, не допущах една грешка да стане или крива буква да се напише. Много красиво пишех тогава, не като сега. Сега пиша и не мога да си прочета почерка. За една буква преписвах цяла страница. И по този начин покрай буквите поправях и стила; и излизаше нещо по-хубаво и по-добро.

Този бай Марин Пундев ме намери и каза: „Дай ми нещо за моето списание". — „Добре". Аз му написах тогава „Андрешко" и той човекът ми даде сто лева. Тогава сто лева бяха много пари. „Андрешко" е пак едно хрумване по един повод. Чух: един колар счупил колата — нарочно, да не отиде съдебният пристав да конфискува нещо на един селянин. От там ми дойде хрумването да напиша „Андрешко". Аз го написах друго яче — как го набутал в едно блато и т. н. — известна работа. Той ми засили положението доста много. И ми каза: „Аз ще говоря на Шишманов да ти намери някоя служба". Шишманов беше министър на просветата. Надявах се аз за тая работа.

Освен това имаше един Марин Влайков, в Пловдив живееше, беше училищен инспектор — деятелен човек. Той имаше учебници за отделенията —

читанки. Той ми писа и дойде тук, та ме намери и ми даде едни картинки от американски списания. Много изящни картини някакви, специално за училищата дадени картини, но картини от художници. Всички бяха така хубаво отпечатани на отделни листове. Не зная от где ги беше изписал. И той ми даде от тия картини, да му напиша разказчета за читанките му. Покрай тия картини, които аз описах, тогава му написах и някои други работи, които пак ми хрумнаха — четива за деца. И може да се каже, че аз му написах тогава целите читанки, всичките — за второ, трето и четвърто отделение, и буквара, дето има приложена читанка. И това за едно лято му го направих. Той остана доволен и ми плати четиристотин лева за тая работа, която му свърших. Той обаче печели много години пари с това нещо. Те бяха единствените читанки, най-добрите и най-много разпространените в българските училища.

По това време също така ми хрумна идеята за „Гераците". Аз съм много мислил върху този разказ, преди да почна да го пиша. Мене ми хрумна това нещо така. Един ден, в село като бях, заболя ме зъб. Ама много силно ме заболя, нетърпимо силно ме заболя. В София имаше на много места бръснарници, където вадеха зъби "без ох". Пишеше: „Вадим зъби без ох". И бяха написани тия обявления от зъби. И толкова много ме заболя, че станах от моето село една тъмна нощ, есенно време, и тръгнах за София при тия лекари да ми извадят зъба. И вървях и виках през полето колкото мога. Толкова силно ме болеше. Виках, виках, виках... По едно време ми се обади от някъде човек посред нощ. Пък и бързах много — то е 45 километра. Аз не държех шосето, а вървях през полето, както знам пътя много добре. Обади ми се някой човек: „Ей, ей..." Взехме да се викаме и се срещнахме с един човек, който водеше едно детенце, едно малко дете, може би имаше 12—13 години, момченце. Беше облечено, свито в едно скъсано палтенце, не палтенце, а аба, дето го казват, селска скъсана аба. „Абе какво си се развикал" — каза тоя човек. — „Как да не викам? Помагай да викаме, защото страшна работа." И тръгнахме с този човек и това малко детенце дружинка. Разпитваме се: къде отиваш, за какво отиваш... И той ми разправи историята. „А бе", казва, „това братово дете остана сираче". И ми разправи как се поделили, как се разпръснали, как умрели някои, как пропаднали, как разни болести ги нападнали. „И това дете остана сираче. Какво да го правя, как да го гледам? Ще го водя в София да му търся някоя работа."

От това нещо мене ми хрумна идеята за „Гераците". И съм мислил много върху това. Той ми разправи друга история, която няма нищо общо с „Гераците". Общото е това, че едно семейство пропаднало кое от пиянство, кое от лоши отношения, кое от сиромашия, изобщо — пропаднало едно семейство.

И тогава ми дойде на ума идеята за „Гераците". Много мислих върху нея, много бележки си правих, и веднъж седнах и написах една-две глави от нея. Добре, написах ги и остана да продължа. Обаче спрях и не можех да си развия по-нататък работата. И аз напечатих една глава от нея някъде, първата, но другото не беше написано. Кръстьо Станчев издаваше едно списание. Аз я напечатих в неговото списание — „Съвременен преглед" ли беше, „Съвременник" ли беше. После вече аз работех върху нея така умствено: да речем, мислех върху тая работа, какво да стане, как да стане, какви типове, какви лица — изобщо една обмислена работа. Боех се да не

бъде неинтересна, да не бъде претрупана. Аз изобщо се пазя от това да няма претрупаност в разказа, защото всяка претрупаност разваля и най-хубавата работа. Трябва да има съществено, което искаш да кажеш, за да се поддържа интересът на хората, на читателите.

И едно лято — хубаво, топло лято — мене ми се изясни цялата идея за „Гераците": какво трябва да се напише за това семейство, как да бъде единият брат, другият брат и т. н. Всичко така донякъде ми се изясни. Разбира се, в процеса на работата много от тези работи се изменят, много от тези работи вземат друг характер или друг край, обаче ръководното остава, идеята остава и аз знам как да свърша вече. И смело тръгнах напред.

Едно лято живеех на улица „Ангел Кънчев" в една стара къща, обаче много чиста; в една хубава стая, по старовремски хубава, чиста значи, с едни дъски много хубаво измити, перденца чисти, много хубави, ниска до земята. Беше ми много приятно в тая къща. И аз седях сутрин бос обикновено, без да съм чел някоя рецепта за начина на писане, както правят някои писатели, но така, понеже беше горещо времето, да ми е хладно. И продължих да пиша това нещо и го написах цялото. За десетина дена го написах, отдаден всецяло на тая работа. И действително, в моята литературна работа това нещо аз съм го работил истински, работа съм вложил с мисъл, с определена задача, може да се каже, и главно с едно старание, безкрайно старание да не пропусна нещо, да не кажа нещо излишно, да не кажа нещо банално — изобщо, доколкото вкусът ми позволяваше, да не кажа нещо непотребно; за да излезе работата ми хубава. И го написах, и го преписах. Преписах го бързо, действително — с едно истинско вдъхновение, мераклийски го преписах. Купих едни листове. Имаше едни много хубави квадратни листове, четвъртити. Преписах го много хубаво, чистичко. И той беше един от ръкописите ми, върху който аз съм най-много работил. С най-голяма любов съм работил и може би с вдъхновение. Защото действително го писах с едно вдъхновение, ако това може да се каже вдъхновение. И бях доволен от себе си, от работата си. Изобщо бях се отделил така някак си от компанията и не ме виждаха. Защото действително то е било един творчески момент, истински в моя живот. И аз го пожелавам на всички млади: да ви се случи такова нещо във вашето творчество, защото е действително много приятно и много радостно нещо.

Както и да е, аз написах това с всичките му достойнства и с всичките му недостатъци. Но го написах. От там дето ви казах — от болния зъб се роди това нещо. Разбира се, то се измени много, но идеята си остана, моята идея да опиша едно семейство, което от доброденствие, от благосъстояние се разпада поради социални причини, поради морални причини, и така се разглобява и достига дотам, щото неговите последни потомци да отиват да търсят работа вече в града.

И този ръкопис аз го пазех; и изгоря в музея „Вазов", макар че там други неща се спасиха. В моето бюро имаше книжа, които останаха. Там беше и този ръкопис. И много ми е жал за този ръкопис. Един българин, американски възпитаник, ми даваше 5 000 лева за него. И аз не му го дадох, макар че беше изкусителна сума за ония времена. Аз къща правех тогава и ми трябваха пари, но не му го дадох. Исках да си го пазя. Даже листовете бяха скъсани, както ги късат в печатницата словослагателите, за да се знае кое е наредено. И така изгоря...

Та така съм работил върху този разказ. И върху всичките мои работи, които са малко, разбира се, аз съм работел пак така, с едно старание. Моята цел при работата е да гледам да бъде интересно нещо. Напразно е да се пишат неинтересни неща. Неинтересните неща си остават винаги неинтересни. Те са творения, които не могат да се преобразят. То отива така, както си е. А трябва да бъде интересно. В какъв смисъл интересно? Не в такъв смисъл, в какъвто са интересни, да кажем, детективските романи, но да закача — как да кажа — сърцето на човека, да има типове известни, които да са интересни, да има случка, която да е характерна за тия типове, те да проявяват повече свой характер. Изобщо да е нещо, което увлича, което води, което да те заинтересува. Разбира се, че това не съм могъл да сполуча навсякъде, обаче това ми е било целта.

И това ми е най-голямата мъка: когато пишеш, да намериш един интересен сюжет. Когато бях по-млад, това лесно ставаше у мене, първо, поради тия хрумвания: от едно нещо хрумне ти друго нещо. Като ходех по лов — това мое ходене по лов, за което мнозина ми се смееха, ми е допринесло много да се опозная с някои неща, които по друг начин не можеш да опознаеш. Ония прости хора, които се срещат по полето, по къра, овчари, телчари, свинари — да ги опознаваш, да ги видиш, да влезеш в разговори с тях...

Имаше един телчар в нашето село, може би най-бедният човек в селото, обаче един оригинален човек, извънредно много умен и — как да ви кажа — любовчия. Той имаше слабост към женския пол. Затова обичах с него да си приказвам. Разправяше ми интересни работи. Бай Митре се казваше. Той ми викаше: „Е, бае, ела утре, аз ще бъда там и там с телците, да си поприказваме. И ти сладко приказваш, ама и много сладко слушаш.“ И аз ходех при него и си приказвахме. И като приказвахме веднъж, така в една нива насреща — ама се вълнуват хубаво нивите от вятъра — нещо се мярка, ту се белне, ту се скрие. И той, както беше: „Това е някоя жена“ — каже. Рекох: „Бай Митре, това е истина някоя жена. Това е нивата на еди кой си — имаше една красива булка — дали не е тя “. Рекох: „Я иди да видиш; аз ще ти паса телците, ти върви да видиш“. И понеже той беше човек така с чувство, припна. Беше един симпатичен човек, късичък, много беден. Припна бос нататък — отиде. Видях го по слога, така дебне, насам-нататък гледа. По едно време връща се и се смее. Казва: „Абе, знаеш ли каква излезе тая работа? Една бяла забрадка се вижда в нивата, а то — една конска глава ми се озъби...“ Селяните имат обичай да турят конска глава в нивата на кол и това е един вид магия да не урочасват посевите. Това често пъти сте го срещали по полето като ходите. „Абе — каже — не беше булката. Озъби ми се една конска глава...“ Посмяхме се, поприказвахме.

От там ми дойде хрумването за „Пролетна измама“ — разказът за калугера, който отива сутрин на разходка и вижда в нивата нещо да се белее. Това е едно хрумване, една идея. Вярвам, че на всекиго от вас, които пишете и се занимавате с тия работи, по този начин са му идвали идеи. Може да ти дойде идея и от прочетено нещо съвсем за друго нещо, едно хрумване. Може тия работи да са свързани някак си с твоя характер, с твоя начин на мислене, или кой знае как са свързани тия неща, но дохожда ти някакво хрумване. Това хрумване често пъти излиза щастливо, ако е по твоя характер на писател. По този начин съм написал някои неща, а други съм ги измислил, изсмукал съм ги от молива. Тия изсмукани неща често пъти не из-

лизат много добри. Но, разбира се, има и неща, които ти дохождат от живота, като познаваш хората, като познаваш живота, като познаваш начина им на живот и от там градиш. Изобщо въображението помага, но според мен трябва да знаеш и действителността, да познаваш живите хора. Тия живи хора трябва някак си да ги познаваш, твоите герои трябва да ти са малко любими хора, донякъде да ти са симпатични. Може и несимпатичен човек да описваш, обаче на тебе като писател, като творец ти е симпатичен, без да се издаваш. И по този начин, като познаваш хората и живота, можеш да пишеш за различни неща, може да ти дойдат различни интересни теми.

Много е мъчно да намериш оригинална тема за разказ. Особено, да ви кажа, сега, както сме се хванали за този реализъм, е мъчно да се намери... Ние може би малко буквално схващаме тази работа, обаче нямаме разнообразие в сюжетите. В нашата белетристика се чувствува, че нямаме разнообразие на сюжетите. Като че ли в нашата общественост съществуват само селяните, бригадирите, фабричните работници, ударниците и т.н. Няма лекаря, няма попа, няма ковача, няма сума хора, които пълнят обществото — няма разнообразие от типове в живота. Затова, според мен, нашата белетристика, колкото и да се явяват хубави и добри работи, е донякъде си бедна по съдържание и по сюжет и затова почна да става неинтересна, почна да става вече такава, че като прочетеш заглавието, знаеш какво ще пише, и не ти се ще да го четеш по-нататък. Би трябвало да се позамислим повече как да обогатим нашата литература със сюжети. Не че няма сюжети, животът ги дава, но ние ги не знаем, ние не ги познаваме. Ние ги търсим *на* едро — както фотографите вземат една картина, която е видима, която може да бъде осветена, а по тъмните кюшета не вникваме и не можем да вземем от там нищо.

Например, идеята, която и в Писателския съюз се появи и изобщо е задача и на правителството, и на културата — нашите хора да посетят фабриките, да поживеят във фабриките, за да се научат да описват живота на фабричните работници. Аз не вярвам, че от това писателите ще извлекат голяма полза. Във фабриките да живееш, ще научиш фабричния живот, ще научиш във фабриката какво става, а живота на отделния човек не можеш да го научиш. Живота трябва в свободния живот да го учиш, да го знаеш и вън от фабриката какъв е, да знаеш ударника не само като ударник, а и вън от фабриката. Неговите страдания, неговите радости, неговите мъки, неговото семейство ти не можеш да ги научиш във фабриката. И затова някой отиде във фабрика, научи нещо, опише го, обаче то е само един репортаж за фабриката, няма нищо за човека. А човека ние трябва да го търси навсякъде. Ние пишем за трактора много повече, отколкото за човека. А човекът е и тракторът, и ралото, и всичко. Без човека нищо не става. Човекът е душата на всички тия работи — неговият манталитет, неговият устрем, неговите желания, неговите стремления, неговото падение, неговият морал. Човекът е във всичко. Човекът дава сила и на машината. Машината е бездушно нещо. Човекът е, който ѝ дава душа. Тъй щото човека ние трябва да търсим във всяка една работа в живота. Ако не намерим човека, ние няма да намерим и сюжет, няма да намерим един по-просторен живот и по-интересен сюжет.

Но, аз се увлекох...

Когато вече моето име стана известно в литературата, аз, разбира се, бях вече стъпил на краката си, т. е. бях станал чиновник, можех да си из-

карвам прехраната, защото от литературата не можех. Този бай Марин Пундев, за когото ви казах, беше ходил при Шишманов и Шишманов му казал: „Я нека дойде този човек при мен, ще му намеря някоя работа". Каза ми Пундев и аз отидох при Шишманов. Министерството на просветата беше в една къща зад Университета, която и днес съществува. Беше къща на министър Стоилов едно време, една обикновена малка къща. Там беше Министерството на просветата. Беше лятно време. Отидох там и ми дадоха лист да попълня, за да влеза при Министъра; дълги листчета се пишеха: какъв си, що си, защо отиваш. Писах: Димитър Иванов. Днес да влеза, утре да влеза. Той приемаше от 11 часа до 12.30 часа и си отиваше. Тогава имаше гонение на учителите и ги разместваха насам-нататък, та министерството беше пълно през лятото с учители и учителки, насядали — чакат Шишманов. Той приеме този, приеме онзи, а мен цяла седмица не ми дойде ред. Но аз ходех при него всеки ден и търпеливо чаках. Веднъж той дойде и видя, че много хора стоят. И почна по ред — той беше един нервен човек — „Вие какво обичате?", „Вие какво обичате?", „Вие какво обичате?..." Дойде и до мен. Аз рекох: „Господин Пундев ми каза да дойда при Вас. Вие сте поръчали да дойда." — „Кой сте Вие?" Той си беше турил шапката и взел пардесюто на ръка, за да си излезе. — „Кой сте Вие?" — „Аз съм Елин Пелин". — „Ха, я ела", казва, хвана ме под ръка и ме заведе в кабинета си. — „Абе, ела да те видя! Мене ме лъга един три месеца, че е Елин Пелин, и пари му давах , и ми откраднa балтона. Ела да те видя. Ти си бил скромен човек". И веднага ме назначи като волнонаемен учител в Трета прогимназия, командирован на работа в Университетската библиотека. И от тогава стъпих на краката си, станах чиновник и можех горе-долу да преживявам. И той ме обсипа с похвали.

Така се случи тази работа.

(Обаждат се: „На колко години бяхте тогава?") Не помня на каква възраст. Бях още млад човек. 25 години може би. И той ми каза така: „Ти имаш голям усет към литературата и голям вкус" — така ми каза. „Например, казва, прочетох „Кумови гости". То беше излязло някъде напечатано, не беше още в книга. Бях издал обаче вече първия сборник разкази. Той каза: „Ти, казва, с такъв мерак си го завършил, така изкусно си го направил, че това е един приятен, художествен разказ. Всеки друг можеше да го развали много и да стане нищо и никаква работа". Направи ми комплимент за тази работа.

В моите работи изключително съм се придържал към тези неща — да не претрупвам работата. Гледам, у някои млади писатели в разказите им вмъкнати два сюжета, които биха могли да станат два отделни разказа. Това е малко безвкусица. В разказа трябва да има само онова, което е разказът. Например, един анекдот, който е сам по себе си нещо, знаеш точно какво е, един ще го разправи така, друг ще го разправи друго яче, трети ще го разправи друго яче — няма еднакво да го разправят. Но един от тези ще го разправи най-хубаво. Този, който го разправи най-хубаво, той е най-добър белетрист, да го кажем, защото ония все ще вмъкнат нещо, ще употребят излишни думи, за да пояснят нещо. Когато почнах да пиша, много обичах да чета критиките. „Мисъл" излизаше. Четех всичките критики. Когато попаднах в Университетската библиотека, попаднаха ми „Мисли по литературата" от Иполит Тен на руски език, от която един писател може да научи много нещо. Там има много хубави правила, много

хубави мисли за литературните произведение — кое е хубаво и кое не... Така са ясни, така нагледни тия работи, че ми отвориха очите. Нещо ми се изясни. И аз се стараех това, което научих, да го прилагам и при писането. Например, да не се употребяват много прилагателни, да се туря от всичките най-доброто. Именно това — да пазиш мярката, да не пресолиш чорбата, да бъде точно всичко дадено.

По този начин аз веднъж си намерих белята, защото си позволих да кажа на Йордан Йовков за едно нещо, което беше втикнал в един негов разказ, че е излишно. Той ми се разсърди. После стана цяла разправия из литературните кръгове и аз излязох най-лошият човек, а той стана много гонен писател, че аз съм го подгонил. (Обаждат се: „За кой разказ?"). За неговия разказ „Балкан" — кучето. Аз бях тук през време на войната. Във Военното министерство, което издаваше „Отечество", бяхме мобилизирани няколко писатели. Григор Василев беше негов покровител и близък приятел. Той ми даде този разказ и каза: „Вземи го, Пелине, много хубава работа". И аз го взех. Но поради тия литературни скрупули, дето ви ги разказвам, да търся да няма излишна дума, намерих нещо излишно. Той за едно куче Балкан разправяше и беше турил и една кучка вътре, която съвсем излишно си размахваше опашката в разказа. Аз казах на Григор Василев: „Всичко хубаво, но дали би могло той да види пък да премахне тази кучка, да очисти разказа." Той му казал и той се разсърдил: „Той ще ме учи мене на акъл!" И, разбира се, станах лош. Но мисля, че той я премахна после.

Тогава, на млади години, бяхме се оформили като отделна група — българановска една компания. Около „Българан" се групираха и други хора, които не бяха писатели и сътрудници — интелигентни хора, които обичаха изкуството и музиката. И така бяхме една интелигентска дружина, компания. Ние не дружехме тогава с тия писатели от „Мисъл" и те ни смятаха за по-долнопробни хора. Исках да ви кажа някои отношения, които имаше нашата група с писателите.

Когато минах в Народната библиотека, Шишманов ни изпрати с Яворов във Франция да научим език, да видим европейска култура.Човекът беше така добър, че ни изпрати лично на гарата. Установихме се в Нанси. Там се малко поскарахме с Яворов и аз не останах в Нанси, отидох в Париж. Той остана в Нанси и стоя дълго време. (Обаждат се: „Защо се скарахте?") Ние се скарахме за глупави работи, не литературни...

Заболях от апандисит и трябваше да се върна. Понеже се оказа, че много лош апандисит имам, българските студенти, които следваха медицина, искаха да ме заведат да бъда опериран. Но тогава тия операции се смятаха опасни. Аз се уплаших и казах: „Ще отида да си умра в България". Дойдох и се оперирах тук, в това същото здание, отгоре, ме оперираха. Тогава постъпих в Народната библиотека.

В Народната библиотека по едно време беше директор Пенчо Славейков. Имаше един Димо Кьорчев, трябва да ви е известен — много интересен човек беше. После стана политик, занимаваше се с политика. Беше в Национал-либералната партия. Той беше един много начетен човек, с литературни способности, човек с феноменална памет. Като прочетеше една книга, можеше подир един месец да ти каже на коя страница какво пише. Такава памет. Той беше интересен човек, но беше малко халосан мистически. За евангелието разправяше, което беше чуждо на мен и неинтересно.

Както и да е, наговорихме се с Димо Кьорчев да издаваме едно списание — „Слънчоглед". Почнахме да го издаваме, но то не излезе до края.

Както ви казах, по едно време директор на Народната библиотека беше Пенчо Славейков. Поднесох му първата книжка от списанието. Той го погледна и го захвърли с голямо презрение. Аз, млад писател, исках нещо радостно да ми каже, но той го захвърли с голямо презрение. Там бях печатил „Нечиста сила". Той погледна и каза: „Това какво е? Защо с такива едри букви е напечатано?"

Изобщо по-видните писатели не се отнасяха към нас, по-младите, с някое особено насърчение и дружелюбност.

Веднъж разсилните в Народната библиотека, като излизахме за обед, ми казаха: „А бе, господин Елин Пелин, тук имаше едно писмо за Вас, в пощата". Аз все чаках писма, получавах различни писъмца. Какво писмо беше? „Май че от странство беше", казват. Аз се заинтересувах. Тук писмо, там писмо — няма го никакво това писмо. Какво стана това писмо? Казват: „Да не е отишло с писмата при директора Пенчо Славейков?" Мене ми дойде на ума нещо, върнах се бързо от къщи, докато той не беше дошел в кабинета си, влязох, разтърсих му коша и намерих това писмо разкъсано на ей такива малки парченца от този Пенчо Славейков, когото уважавах, когото почитах, към когото имах страхопочитание и от когото исках да ми каже нещо хубаво. Виж какви хора! Той е голям поет, но до какви дребнавости може да стигне и един голям човек. Аз събрах от коша всички тия парченца и цял ден си играх, додето сглобих това писмо. То беше от една немска фирма. Издателите ми пишеха, че искат нещо да преведат от мен и да го издадат. То попаднало при него, прочел го и го унищожил. Това е една характерна черта хем за Пенчо Славейков, хем за отношенията ни.

Димчо Дебелянов беше в една компания с Димитър Подвързачов. Имаше и едно много интересно момче, Кнауер, което умря. Ходеха по кръчмите, попийваха си. Димчо обичаше да се напива. Веднъж ги намерих в Казиното. Димчо много лошо се отнесе с мен: „Ти си един простак, ти си един глупак, ти пишеш едни просташки работи..." Наруга ме, много ме наруга. Аз, разбира се, се ядосах — там беше Подвързачов и други — станах от масата, понеже бях седнал, и си излязох. Мина се време, Димчо Дебелянов ме среща, поздрави ме. Аз не му отговорих и той замина. Друг път като ме срещна, дойде при мен: „Бай Пелине, казва, сгреших, прощавай. Аз бях пиян". Рекох: „Пияните хора говорят това, което мислят, когато са трезви, и затова не ти прощавам не, но не искам да те зная." Така го пренебрегнах. Той праща пратеници при мен да се помирим. Аз не го мразех, но рекох: „С Димчо не ща да приказвам, защото той ме нагруби съвсем лошо."

Така веднъж през време на предпоследната война, като бях дежурен в редакцията във Военното министерство, иде Димчо Дебелянов при мен. Един спомен за Димчо Дебелянов исках да ви кажа, между другото, за нашите отношения тогава. Иде той при мен малко смутен, малко развълнуван и казва: „Бай Пелине",— той беше тогава чиновник в Сметната палата — „викат ме, казва, в армията, да се явя долу, на фронта да отида. Аз зная, казва, че ще умра, че ще ме убият". Беше така някак си много уплашен. „Ще ме убият", казва. „Зная, че ме презираш. Аз направих спрямо тебе едно престъпление. Дойдох да си взема прошка от тебе, да те моля да ми простиш". Прегърнахме се, целунахме се, простихме се. Той замина и не се върна човекът. Това е един спомен ...

С Петко Тодоров бяхме колеги в Библиотеката. Той беше чиновник и работеше в една стая съседна с моята. Викаше ми „колега“. Той имаше дълги пръсти и обичаше да хване човека и да го стисне. Беше ми неприятно, че все ме стискаше. Аз съм слаб човек и все ме заболяваше. Както и да е, той беше добър човек и наивен. Наблюдавах го как пише. Той ме питаше: „Как ти дохождат сюжетите, Пелине?“ Аз бях написал разказа „Самодива“. Има един такъв разказ. Той пък беше за такива проявления — самодиви, странни, любовни, индивидуалистични проявления. „Как ти дохождат сюжетите?“ Зная ли как ми дохождат? Така съм го написал. После му разправям: Понякога си записвам нещо. Чуя някой разговор и запиша. И действително, забравих това да ви кажа, и то е доста важно, че имах тефтерчета, в които си пишех разговори със селяни — не разговорите, а диалога, интересния диалог, въпросите и отговорите. Това беше много интересно, защото нашият селянин, както знаете, говори с образи, говори интересно. Той не го усуква много, а говори прямо и понякога е много находчив в отговорите, да го кажа. Бележих си тия работи. Особено някой тип, описвам го на бърза ръка — такъв, такъв човек. Такива тефтерчета имах 12, които ми липсаха. Кой ми ги е взел, не зная. Липсаха от един училищен музей. Там бяха ме пратили по работа. От там липсаха.

Казвам: „Петко, имам тефтерчета и си бележа такива неща“. Той казва: „И аз ще почна тази работа“. Веднъж ме среща и ми казва: „И аз си забелязах нещо“. Той беше наивен човек. „Какво си забеляза?“ — „Божо лице“. Чул, че някой казва за някого „божо лице“. Когато не искат за мома да кажат, че е грозна, казват „Ех, божо лице“, и тя е човек, макар че е такава. Той работеше така. Беше ми казал: „Знаеш ли, колега, какво хубаво заглавие ми е дошло? — Камъни“. Добре, камъни. Какво има? „Абе, казва, видях евреи насядали покрай халите, със самарчета, хамали — като камъни“. Рекох: „По-нататък?“ — „Ще видим, казва, по-нататък“. Почна да го пише. Аз почнах да го шпионирам. Той излизаше по-рано и аз отивах и гледах на масата какво е писал. Той написал на едно място: „На припек под стената там и там седеха с брадите си и с това, с онова, като камъни евреи...“ После го поправил. После взел на друг лист написал същото с малка поправка. На друг лист написал същото изречение. На четири-пет места написал същото изречение. На другия ден още едно изречение написал отдолу. Той не знаеше какво да пише. Съблазнила го тази картина, но не знае какво да я направи. И после друго изречение написано по същия начин: преписал го, поправил го малко и най-лошото го оставил като най-съвършено. По този начин, изглежда, той си пишеше всичките работи. Затова са така изработени и изразени хубаво, а в същност са сухички.

Аз ви разказах един миш-маш от биографически и литературни работи и литературни клюки от ония времена.

Сега, ако има някой да пита нещо, нека ме запита.

Веселина Геновска: До каква степен опирате героите в разказите си на автентични герои в истинския живот? За героите във Вашите разкази дали можете да си спомните хора от живота, които са Ви послужили за образец?

Елин Пелин: Героите трябва да си ги приспособява човек към сюжета. Те са му потребни, за да оправдае сюжета. Героите може да имат и действителни черти. В моите работи всички имат действителни черти, защото са хора от живота. Не съм искал да описвам фантастични същества.

Аз описвам хора, които зная, но ги типизирам малко, за да ги направя интересни и подходящи да изиграят случката, сюжета, така както трябва, така както съм замислил.

Бончо х. Бонев: Мене ме интересува този факт, в коя къщичка сте живяли на „Ангел Кънчев"? Защото има една къща, в която е живял Христо Ясенов. Той живееше в една къщичка, която сега се пада точно срещу печатницата на Стайков.

Елин Пелин: Не, аз живеех в долния край на „Ангел Кънчев". Имаше един хотел, известен в София, „Стара Загора" — срещу него, към „Аспарух", нататък. Тази къща не съществува вече.

Бончо х. Бонев: Друг един въпрос — за любовта. Преди да се ожените, имали ли сте любов изобщо с жени? (Оживление). Интересува ме ролята на любовта в творчеството на Елин Пелин и дал ли е въобще израз на тия свои лични, съкровени неща в белетристиката.

Елин Пелин: Аз, като бях млад, не помня ден да е имало в моя живот да съм живял без любов, обаче идеална любов. В ония времена ние бяхме идеалисти в това отношение, не както сега. Обаче аз с моите лични работи малко съм се занимавал. Любовта може да ме е вдъхновявала някой път, но не толкова. Тя ми е спирала повече творчеството, защото се халосвах насам-нататък и си губех времето. (Оживление).

Стефан Мокрев: Вие сте писали много нещо за децата. Как подбирате сюжетите си и какво влагате там?

Елин Пелин: Как да ви кажа... Някои смятат, че аз съм, така да се каже, първият, който съм почнал да пиша за децата литературно, изискано. Може би, това да не е вярно, защото, когато аз почнах да пиша за децата, пишеше и Ран Босилек, и Чичо Стоян. Но аз ги пишех тия работи, как да ви кажа... трябваше да се живее някак си. С един виден учител тук в София, Иван Пенев — той е много стар човек вече — рекохме той да издава едно списание и аз да съм му редактор. Той знаеше да пише народни приказки. Почнахме едно списание, „Веселушка" се казваше. В това списание аз почнах да пиша разни приказки, и от Буш превеждахме някои работи. Тогава нямаше много художници, да им кажеш нещо да ти нарисуват. Почнах да пиша моите стихове за деца, които сега почти ги забравят и малко отхвърлят, обаче те много се търсеха. Търсят се и сега, и новото издание е много добре разпространено.

Моите детски стихове са повече писани, така да се каже, по сезонно. Например, за мартенската книжка трябва нещо за баба Марта. Аз имам десетина стихотворения. Или за май—за цветята, или за зимата —за шейната. По този начин съм ги писал тия стихове. Тия стихове са повече за природата, описани са животните и, може да се каже, това са пантеистически стихотворения за природата. Има и малко хумористични. Но във всяко, трябва да ви кажа, има известна мисъл, известно нещо казано, известна фраза, която го характеризира. Това са ми казвали и други някои,които си служат със стихове за възпитание на децата. Сюжетите са такива. Не съм много труд употребил. Някои са сполучливи, но някои са стихоплетни работи. Обаче съм ги писал така, в такъв дух, като че ли детето ги казва от себе си. Например, „Ласто, ласто, ластовичке" — това е детето, което го казва, — „Добре дошла, пролет!"... Детето да може да се приучва да говори, да приказва, и да е нещо негово, с негови впечатления, простички... Дали съм сполучил, не зная. Обаче бяха много популярни моите стихове между де-

цата. По този начин съм написал и приказките, които са взети от народните приказки и съм ги преправил. Някои съм измислил, както „Трите баби“ и „Чохеното контошче“. „Ян Бибиян“ го писах, когато почнахме вестник „Пътека“. Седмица по седмица съм го писал.

Божидар Божилов: Нека Елин Пелин да ни каже нещо за романа си „Нечиста сила“, който той не е довършил.

Елин Пелин: Романът „Нечиста сила“ се печати като повест, една нескопосана повест в списание „Слънчоглед“, което излизаше в малко екземпляри и което е станало една рядкост. Не може човек да го намери и да го види. Аз имам едва един екземпляр и някой ми донесе един екземпляр, намерил някъде подвързано едно течение от пет книжки. В този роман действието се развива в едно ханче в полето тук на Богров, където имаше действително една такава ханджийка, която опропасти две-три села; една вдовица, красавица, зная я. Там минаваха много хора, и който замръкне, три-четири дена седи там да се възхищава от нея и си забравя работата. Това е сюжетът — как тази жена опропастява няколко села, особено най-близкото. Това е романът. Много отдавна съм написал тази повест, но така както е напечатана, е много нескопосана и недобре изработена; и затова тя не е влязла в моите съчинения. Аз съм я преработил малко друго яче, като съм я развил, един вид да излезе като един роман около 10—12 коли, обаче тя така си стои в чекмеджето ми. Аз съм дал някои извадки за печатане. Не зная защо не ми се ще да я печатам, особено в сегашните времена, когато тези работи не са вече на мода; понеже е повече любовна история, макар че покрай една такава нечиста любов има паралелно друга, хубава любов, която възтържествува накрая. Но смятам пак при малка обработка да се отпечати. Аз от време на време, особено когато бях болен, изваждам този ръкопис от чекмеджето, чета го и все поправям нещо. Човек ако работи така, може вечно да си поправя. Човъркам из него от време на време и все се чудя какво да направя — да го отпечатам или да не го отпечатам...

Д. Горчивкин: Да ни кажете нещо за Вашия хумор, който е неделима част от Вашето творчество. Въпросът е точно такъв, по-право то е серия от въпроси: дали сте имали преднамерена цел в момента, когато сте сядали да пишете хумористичен разказ? После, какво е Вашето отношение към сегашния наш хумор?

Елин Пелин: За хумора нищо не мога да кажа. Аз го пиша сериозно, то излезе хумор.

А за сегашния хумор, какво да кажа? Хумор няма. Хумор само в „Стършел“ ще намерите. На друго място не може да се намери. Има даровити и добри писатели, които пишат, но те са си изработили особен стил и всички по него се водят.

Трайко Симеонов: Правили ли сте опити да печатите свои разкази в списание „Мисъл“?

Елин Пелин: На „Мисъл“ — то се знае това нещо от всички — аз веднъж им пратих един разказ да го напечатат и, да ви кажа, съм благодарен, че не го напечатаха, защото той е един недобър разказ. Пратих го. Един млад човек опитва: тук се бутне, там се бутне, някъде да получи нещо. На корицата Кръстев ми обяви, че еди-кой-си разказ няма да се печати. Редакторът приемаше еди-кога-си и аз отидох да си получа разказа, понеже връщаха ръкописите. Той каза: „Добър е разказът, но, казва,

много е фриволен". Аз тази дума не бях я чул и не знаех какво значи. Изскочих бързо и си я написах върху ръкописа. Той още стои в чекмеджето ми, този разказ, и стои тази дума написана — „фриволен". И се чудех какво е това „фриволен". Срещам в градината Михалчев—той беше студент тогава — и му казвам: „Ти знаеш много работи. Какво е това „фриволен"? — „Фриволен" значи малко мръсничек така, неприличен". Тогава разбрах. Там се описва един калугер и една калугерка: един калугер замръква в един женски манастир. И добре, че не го напечатаха, защото там аз съм малко пресолил. ..

Трайко Симеонов: Спомняте ли си да са давали добри отзиви за Вас в списание „Мисъл"?

Елин Пелин: В списание „Мисъл" — не зная. Но Кръстев издаде една специална книга с критически работи за някои писатели и между тях имаше и за мен нещо написано. Кръстев смяташе моите работи анекдотични, не били литературни работи. Анекдоти съм разправял аз.

Трайко Симеонов: В 1902 година в списание „Мисъл" има добър отзив за разказа „Дядо Матейко".

Елин Пелин: Да, той беше писал за „Дядо Матейко" един хубав отзив.

Трайко Симеонов: При тия хубави отзиви, защо не са Ви давали място в списанието? Свързвам този въпрос с първия.

Елин Пелин: То беше две-три думи, бележка.

Александър Муратов: Как е написан разказът „Под манастирската лоза"?

Елин Пелин: Да ви кажа. Аз имах един чичо поп, ама истински поп — светски поп. Отдавна умря този човек. Аз бях още дете. Той ме обичаше и ме водеше в черквата на вечерня — никой няма в черквата — и ме учеше на гласовете, да пея. И викаме колкото можем — и той и аз. Той си е попийнал, но аз после схванах тази работа. Между другото ходехме на разходка. Той ме водеше все из нивите и ми разправяше интересни работи за светци. Той ги разправяше по един особен начин, не с голямо уважение към тия хора — и от там някои работи така съм схванал. Винаги са ме интересували тия неща и съм чел такива книги — житията на светците. Той ми ги даваше и аз съм ги чел. И от там ми е хрумнало да напиша „Под манастирската лоза" с едни мои разбирания за светците.

Бончо Несторов: За „Черни рози"? . . Според мен, „Черни рози" и по тематика, и по строеж, и по идея се отличават . . .

Елин Пелин: Писах ги през времето, когато с Балабанов и Митов издавахме „Развигор". Тогава не достигаха подлистниците и казаха: „Пелине, напиши нещо". И аз набърза ръка пишех. Тогава съм написал почти цялата книга. „Стихотворения в проза", може да се каже, че са едни откъслеци отсам-оттам, някои размишления, някои впечатления.

Бончо Несторов: Някаква връзка с Тургенев?

Елин Пелин: Аз знаех Тургеневите работи и исках такова нещо да напиша. Но те се пишеха бързо и попълваха подлистниците във вестника.

Крум Григоров: Нещо за „Земя"? . . .

Елин Пелин: Беше написана с голям зор тази книга. Кьорчев почна списание „Пролом" и казва: „Ще ми напишеш нещо". Аз бях замислил „Земя" и ще ви кажа какво хрумване ми е дошло, за да я замисля. Имаше един познат чорбаджийски син от едно близко село до нашето, Белопопци.

Много познат човек беше. Веднъж, като ходех на лов, го видях из една нива: — той беше висок човек — крачи като призрак с едни лачени ботуши, взема пръст, мирише я и я хвърля. Този човек беше богатски син и ламтеше за земя. От там ми е дошло хрумването да напиша „Земя“. Има нещо от съдбата на този човек, който после малко се побърка и умря, но същото, което аз описвам в „Земя“, не е. От там ми е дошло хрумването. Тази картина ми се беше запечатила в ума. Слиза от един баир и го виждам как крачи в нивата заплашително като един владетел, господар на тази земя. По едно време ровне, вземе пръст, помирише я и я хвърли. Дълго време мислих дали да го напиша. Кьорчев казва: „Напиши нещо“. Написах го, но не знаех края какъв да бъде. Списанието излизаше и чакаше края. Кьорчев каза: „Абе, Пелине, какво правиш?“ Взех да се крия от него. Преследваше ме. Не мога да намисля края. Той каза: „Напиши го или ще седна аз да го напиша“ — „Чакай, не пипай! Ще дойде нещо! . . .“ Веднъж дойде и каза: „Ще го напишеш тук, сега!“ Казах: „Добре, сядай тук.“ И едно момче беше довел, защото списанието трябваше да излезе вече. „Земя“ се напечати в няколко книжки, а краят чак през 5—6 книжки се даде. Той седна при мене и аз пиша и му хвърлям листчетата. Той ги взема и ги дава на момчето. То тича на печатницата. Така написах края и не погледнах какво съм написал. „Земя“ така е написана.

Георги Пенджерков: Вие ни говорихте за хрумването. В каква смисъл хрумване? Как се оформява във Вас идеята? И втори въпрос: Колко време Ви отнема преработката? Вие казвате, че една думичка не Ви харесва . . . Дали не Ви харесва стила, изложението и го преписвате, за да го поправите?

Елин Пелин: Хрумването може да дойде по всякакъв начин, може да дойде по някоя обществена случка. Аз подчертавам това хрумване за сюжетите главно. А пък сюжетът се ражда у човека в неговите идеи, морален склад. Той пада като едно семе в една нива. Ако падне на друго място, друго яче ще излезе. А преработката е да го стилизираш, да го направиш хубаво, да изхвърлиш непотребното. Това е стилно обработване. Това вярвам го правят всички. Гледам съм по музеите ръкописи на великите писатели. Те борба са водили с тази работа. В Петербург едно време имаше един малък музей за Толстой. Гледал съм какво е правил: чертал, задрасквал цели страници. Много е работил. Така работят и други. Например поетите. Нима излизат стихотворенията така? Без зачеркване не може. Но това е вече стилна обработка.

Веселин Георгиев: Известно е, че по някой път писателят творчески е замислил нещо, но когато го осъществи, не чувствува изцяло да е изпълнил този замисъл. Аз задавам такъв въпрос: другарят Елин Пелин, след като е замислял даден разказ и го е написвал, чувствувал ли е известно покриване между замисленото и изпълнението, или, както у някои писатели, е имал известно неудовлетворение, че не е могъл напълно да го разкаже?

Елин Пелин: Не всякога е доволен авторът от постигнатото нещо. Така и аз не съм доволен често пъти от постигнатото нещо. Но както, когато човек, като работи известно нещо и го свърши, вече му е не по силите да се връща наново, така е и с писателя. Често пъти, когато е доста задоволително, може да го смята за готово.

Работата в разказа е, според мен, да му знаеш края, да знаеш как трябва да свършиш. Пътникът, ако не знае къде отива, ще излезе на друго място. Трябва точно да знае. И е по-хубаво да знаеш края, отколкото началото. Началото все ще го налучкаш. Краят трябва да те ръководи винаги, защото в края ти искаш да кажеш нещо на хората, искаш да им разкажеш за нещо, а то значи, като разказваш нещо, то не може да бъде безкрайно, то трябва да има един завършек, както всяко нещо има един завършек. Ако не знаеш този край, ти ще се измъчваш. Тъй щото задоволително е за автора, ако е постигнал добре да завърши това, което е мислил.

Георги Караиванов: Ние изморихме човека, но и аз ще задам един въпрос. Паралелно с желанието на писателя да удовлетвори жаждата си за творчество изпитвал ли е непреодолимо желание да чете чужди творби, без да се излага на риска да му повлияят в отрицателен смисъл, или това влияние е било благоприятно?

Елин Пелин: Разбира се, че четенето на хубави произведения винаги — в душата на един писател — е благоприятно за творчеството му. Може да не му повлияе. Аз смятам, че много са ми повлияли някои от добрите писатели, които съм чел, като Чехов и Горки. Смятам, че те са имали едно благотворно влияние върху мен. Тъй щото не може без влияние. И през време на писането никога не е вредно човек да чете и други някои книги. Аз много повече съм чел, отколкото съм писал. Имам библиотека доста добре подбрана, която, може да се каже, съм я прочел цялата. Та четенето на хубави книги е несъмнено много благотворно върху един писател. Там много работи ще научи. Много работи и ще го уплашат, както и с мене е ставало. Смятах: такова хубаво нещо е написано, а аз съм седнал да казвам на хората . . . Я виж тук какви хубави неща има! И право да си кажа, аз много пъти не, ами всякога почти съм се смятал за неподготвен за това звание — писател, така недостатъчно подготвен. Затова със страх съм пристъпвал към някои по-сложни сюжети, и затова много сюжети хубави, които са ми хрумвали и които имам записани, не съм сядал да ги изпълня поради това, че ме е било страх и да ги захвана, защото може да не излезе нищо от тази работа. А в същност като една хубава книга в моя замисъл те са си останали. Някои сложни работи съм се опитвал да ги напиша и като виждам, че не излиза, просто спирам . . .

Аз вече се уморих и ще ви моля да прекъснем. (Ръкопляскания).

Архив на Института за литература при БАН, инв. № 6000.

Беседата е била стенографирана, после дешифрирана и написана на машина в три екземпляра. Един от тях се съхранява в архива на Съюза на българските писатели. Къде се намира третият екземпляр, е неизвестно. Беседата възниква по конкретен повод. Като председател на Секция белетристи при Съюза на българските писатели, през 1949 г. Стоян Ц. Даскалов се заема да „оживи" работата на секцията с обсъждане на важни „творчески въпроси". За целта се обръща най-напред към Елин Пелин — като „най-голям жив белетрист" —с молба да сподели с членовете на секцията богатия си творчески опит: да разкаже за това, как като художник е изобразявал реалната действителност, какви прототипове е използувал за герои на произведенията си и пр. Писателят приел поканата, но при едно условие: „Само не ме карайте да пиша! . . ." Така беседата си Елин Пелин изнесъл устно на 3 май 1949 г. в тогавашната сладкарница „Цар Освободител" при голям интерес от страна на писателите. „Тази беседа — по преценката на Стоян Ц. Даскалов — беше събитие за белетристите. Един голям писател да разкрие по такъв начин своя творчески опит пред по-младите! . . ." Във връзка с казаното от Елин Пелин към него отправят допълнителни въпроси писателите Веселина Геновска, Бончо Хаджи Бонев, Стефан Мокрев,

Божидар Божилов, Митко Горчивкин, Трайко Симеонов, Александър Муратов, Бончо Несторов, Крум Григоров, Георги Пенджерков, Веселин Георгиев — Андреев, Георги Караиванов.

През 1903 г. Елин Пелин е бил назначен за учител в Трета софийска *прогимназия* (не гимназия). „Пътека" е *вестник*, а не списание. Излиза през 1933—1936 г. в София, първите две годишнини под редакцията на Елин Пелин, Д. Подвързачов и Йордан Сливополски-Пилигрим. Под заглавието „Дядо Матейко" писателят има предвид разказа „На оня свят". Текстът на въпроса, зададен от Веселин Георгиев-Андреев, е уточнен допълнително от нас (при личен разговор с поета). Касае се за книгата на Ипполит Тен „Беседи за изкуството, в руското издание — „Чтения об искусстве" (4-то издание от 1904 г.), а не за „Мисли по литературата". *Петроне* е псевдоним на публициста Владимир Шишманов.

ЗА ЕЛИН ПЕЛИНОВОТО СТИХОТВОРЕНИЕ «НА ЕЛЕНКА»

ЕЛЕНА ЦЕКОВА-ЕШКЕНАЗИ

. . . Това стихотворение е било написано собственоръчно от писателя на гърба на заглавната страница на една стихосбирка, озаглавена „Стихотворения за деца“ от Ст. М. Попов, издадена от детското списание „Звездица“ за подарък на абонатите му през 1898 г. Както казах по-горе, Елин Пелин е написал собственоръчно с мастило следното:

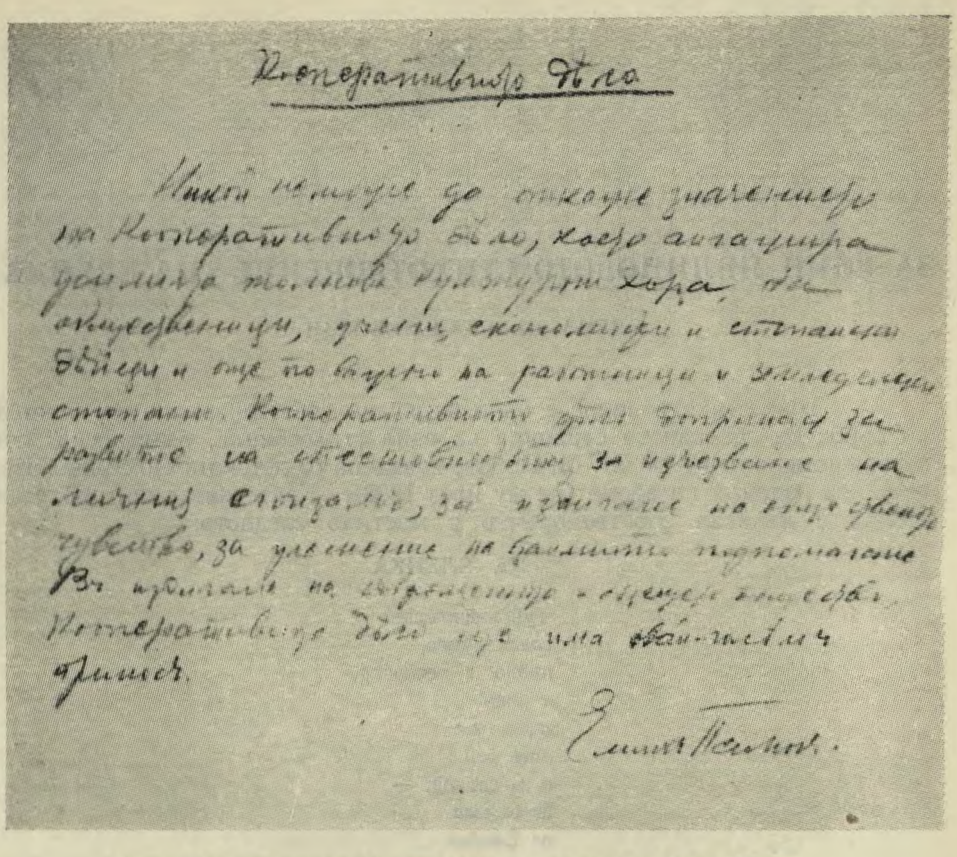
НА ЕЛЕНКА

Туй книжленце
сладкодумно,
пълно с песнички,
и умно
зарад моя
имен ден
и за спомен, —
аз от мен
на Еленка
давам дар,
да ѝ бъде
то другар:
и през дълги
зимни нощи,
и през празниците
още!

Чичо Димитър.

И тъй горното стихотворение е било написано от Елин Пелин на Димитровден 1898 г. Тогава аз бях ученичка във второ отделение. Писателят се е подписал „Чичо Димитър“, понеже аз го наричах *чичо Димитър*. Това, което аз помня за него, и то от преди 56 години, и което мисля, че заслужава да изложа, е следното:

През горната година аз живеех с родителите си на улица „Бачо Киро“ (тогава ул. „Ботев“). Ние, заедно с Елин Пелин, заемахме там един апартамент от две стаи и кухня. В едната стая живеех аз с родителите си, а в другата стая живееше Елин Пелин заедно с един съквартирант, когото аз наричах *чичо Георги*. А целият апартамент се намираше в един голям двор всред няколко къщи, собственост на тогавашния чорбаджия Хаджи

Факсимиле от саморъчно написано изказване на Елин Пелин

Боне. Всички тези къщи имаха изход и към улица Веслец. Вода в нашия апартамент нямаше, всички си служехме с единствената чешма, която се намираше в двора. Съквартирантът на Елин Пелин, на когото презимето не помня, беше по-възрастен от последния и беше чиновник. Какво е работил тогава Елин Пелин, не зная. Помня добре, че обстановката на стаята му беше скромна. В стаята му имаше два обикновени кревата, една закачалка и една маса, върху която бяха натрупани книги и много листчета, на които той пишеше. Листчетата бяха изписани със стихове, и то весели. Защото когато ги четеше на родителите ми и приятелите си, те всички се смееха.

Той ме наричаше *Еленка* и затова посвещението в приложената книжка е написано „На Еленка". Помня много добре и положително твърдя, че той беше много добър, извънредно духовит и весел . . .

. . . През пролетта на 1899 г. Елин Пелин напусна описаната квартира заедно с другаря си. С това и престават моите спомени за него. От моите спомени за това време мога да прибавя още и това, че между книгите на масата имаше постоянно много изписани листчета с разни хумористични стихове. Във всеки случай, смятам, че стиховете му като „Темно като в

катраница . . .“, „Я те сакам, ка що сака поле дъжд у суша . . .“ и пр. са били вече нахвърляни по времето, за което разказвам, защото много стихове от този род той четеше пред нас и приятелите си . . .

Архив на Института за литература при БАН, Инв. № 2814, ф. № 41, арх. ед, 197.

Публикуваният тук текст е само част от спомените на Елена Цекова-Ешкенази, изпратени до Института с дата 11 юни 1955 г.

ЕЛИН ПЕЛИН ПРЕТВОРЯВА ЧУЖД РАЗКАЗ

Неизвестни писма на писателя

ПЕТКО ТИХОЛОВ

Този неизвестен случай е крайно интересен от много страни, ето защо намирам за целесъобразно да го изложа в цялата му история.

В София, на ул. „Генерал Паренсов“ № 4, имаше издателство за детска и юношеска литература, наречено „Възход“. То се ръководеше от Олга Попилиева (сега Олга Василева), авторка на няколко книги за деца и юноши, между които и на „Малката цветарка“, издадена през 1947 г., илюстрирана богато от художника Вадим Лазаркевич. Олга Попилиева е канела за сътрудник на своето издателство и Елин Пелин, с когото добре се познаваха.

На 11 февруари 1965 г. я посетих в дома ѝ, на ул. „Тодор Петров“ № 20, където разговаряхме продължително.

„С Елин Пелин — каза тя — се запознах пет години преди да почине, но по-често се виждахме през 1946 и лятото на 1947 г. всеки четвъртък в кафене-сладкарница „Кооп“, на ъгъла на улиците „Раковски“ и „Граф Игнатиев“. Там редовно идваше и проф. Александър Балабанов и други Елин Пелинови приятели. Веднъж отидохме с Елин Пелин в книжарница „Хемус“ на ул. „Солунска“ (сега „Васил Коларов“) и той ме представи на управителя Николов; от него поиска по един екземпляр от книгите си „Страшен вълк“ и „Цар Шишко“, издание на „Хемус“.

И Олга Попилиева извади двете книжки от библиотеката си. И двете бяха с автограф от Елин Пелин. На първата от тях авторграфът гласеше: „На г-жа Олга Попилиева отличния човек и енергичната издателка сърдечен спомен от Елин Пелин“, а на втората — „На г-жа Олга Попилиева сърдечен спомен на сърдечен човек“.

„Аз имах голямо желание да издам негови басни. След като му показах някои издадени от мен детски и юношески книги, с вкус отпечатани и илюстрирани, той с готовност даде своето съгласие. Но скоро легна тежко болен и не можа да изпълни обещанието си.“

Олга Попилиева отвори едно шкафче и ми подаде писмо на Елин Пелин до нея от 8. X. 1947 г.:

„Госпожа Попилиева,

Става вече 9 дена откак съм на легло — тежко болен от сърце. Уж според лекарите не било опасно. Трябва дълго да се лежи.

По тая причина не можах да ви срещна и по нашата работа (за басните) нищо не можах да направя.

Не вярвам, че скоро ще се дигна от леглото. Забранено ми е всекакво движение, всекакви разговори и срещи.

Едвам намерих сили да ви драсна тия няколко реда и ви съобщя за печалната случка.

Пращам сърдечен поздрав вам и на вашия съпруг.

Елин Пелин".

„На това писмо аз отговорих. Пожелах му здраве и поисках да го посетя в дома му."

И Олга Попилиева ми подаде второ писмо, отговор на нейното:

„София, 12 ноември 1947 г.
Госпожа Олга п. Илиева
Книгоиздателство „Възход"
ул. „Генерал Паренсов" 4
София

„Уважаема Госпожо,

Отдавна получих вашето писмо, но едвам днес съм в състояние да ви отговоря. Благодаря ви много за добрите пожелания и за желанието ви да ме посетите. Доскоро не бях за виждане, но сега се малко поочовечих и ако обичате заповядайте да се видим. Най-удобно време е след 4 часа подир обед, който ден пожелаете.

Сърдечен поздрав вам и на господин п. Илиев.

Елин Пелин."

„Когато го посетихме с мъжа ми, много сърдечно ни посрещна и се зарадва искрено. Той беше вече доста добре, но продължаваше да си стои повече в къщи.

Оттогава измина доста време. Един ден в издателството ми пристигна художникът Вадим Лазаркевич и ми донесе илюстрации за детска книга. Много се зарадвах и го почерпих с вино. След малко дойде и Елин Пелин. И двамата го посрещнахме с голяма радост. Поканихме и него в нашата компания. Но той отказа да пие, защото лекарите строго му забранили. Въпреки това, за наш хатър, той се съгласи да изпие чашка коняк. Аз пиех едновременно вино с Лазаркевич и коняк с Елин Пелин. В момент на настроение казах на Елин Пелин: „За да те призная за духовит събеседник, докато преброя до три, трябва да кажеш римована мисъл". Още не бях се доизказала и той извика силно: „Дамата пие за двамата". Стана много весело. И сега той се отличи със своята изключителна духовитост.

Веднъж с Елин Пелин посетихме книжарница „Есперанто" на ул. „Граф Игнатиев". Продавачът Илия беше мой познат. По това време бяха отпечатани картички, малък формат, с лика на Елин Пелин, които се продаваха по книжарниците. Елин Пелин поиска от Илия пет-шест броя.

— За какво ви са толкова? — го запита продавачът.

— Аз много приличам на Елин Пелин — му отговори писателят — и ще си ги сложа на личната карта.

— Но, моля ви се — възрази енергично продавачът — това е забранено.

— Аз ще ги сложа. Никой няма да разбере, понеже много си приличаме с Елин Пелин.

— Моля ви, недейте прави таково нещо!

Аз се засмях.

— Илия, това е самият Елин Пелин! — Напразно се безпокоиш . . .“

Запитах Олга Попилиева върху какви други въпроси е разговаряла с Елин Пелин.

— Върху най-различни.

Веднъж му зададох въпроса: Лесно ли пишеш разказите си?

— Не много лесно — ми отговори той. — Мъчно се наканвам да пиша. Ако не бе така, щях да имам много повече произведения.

Друг път го запитах: кога е бил най-радостен в живота си, като писател.

— Когато излезе от печат стихотворението ми „Темно, брате, темно ете като в катраница“. На следния ден минавах по пл. „Славейков“. Весела компания се беше спряла сред площада. За мое голямо очудване един младеж рецитираше стихотворението ми, а другите се смееха от сърце. Това силно ме разчувствува. Значи, харесало се е — си казах аз, — и се е научило наизуст за толкова кратко време. И едвам продължих пътя си от вълнение и радост.

— А с Вазов къде и как се запознахте?

— На едно литературно четене в София, в което взех участие и аз. Той беше на първия ред в салона. Аз рецитирах свое произведение, в което имаше и следните редове: „В самотна гора, край самотна река, на самотно дърво, самотна птичка, самотно мълчи“ . . .

Вазов много го харесал, извика ме и ме запита как се казвам.

— Елин Пелин — му отговорих.

Той ме потупа бащински по рамото и ме насърчи.“

„На една среща в кафене-сладкарница „Кооп“ — продължи Олга Попилиева — аз представих на Елин Пелин ръкописа на новата си книга „Малката цветарка“, с молба да я прегледа и да ме коригира, където е необходимо. На следния четвъртък той ми каза, че ръкописът не му е много харесал и затова вместо да го поправя, основно го е променил. Написал го е изцяло. Прочете ми целия свой ръкопис, и ми каза да го отпечатам както той го е написал.

Аз му възразих:

— Както си го написал, не ми харесва; и аз ще дам за печат моя ръкопис.

Той много сърдечно се изсмя на тези мои думи, на моята откровеност. Книгата излезе през 1947 година в десет хиляди екземпляра — така, както бях я написала, с изключение на няколко незначителни поправки от Елин Пелин, като например:

Моля, моля, погледнете,
китка цвете си купете.

А аз бях написала:

Моля, моля, погледнете,
от цветята си купете.

След като книгата излезе, срещнах проф. Александър Балабанов и му дадох един екземпляр за Елин Пелин. По-късно получих писмо от Елин Пелин. За голямо мое очудване той пишеше, че прочел книгата ми, много му харесала, и че я прочел „на един дъх".

Олга Попилиева ми подаде писмо на Елин Пелин до нея от 14 януари 1948 година. Ето и самото писмо:

„Госпожо Поп Илиева,

Вашата книжка, която бяхте ми изпратили по най-несигурната поща (г-н Балабанов), получих едвам след 20 дена. Прочетох я на един дъх от край до край и много ми хареса.

Аз вече, може да се каже, съм доста добре, но повечето си стоя в къщи. Излизам рядко, и то при хубаво време, и до места, които са близки до трамвайна спирка. Най-често ходя, обикновено в четвъртък, в Кооп-кафене, където се срещам с приятели. Хората вече забравиха съществуването ми и аз се мъча да ги подсещам. Исках да намина и към Вас, но ми е строго забранено изкачването по високи стълби.

Приемете моля най-сърдечен поздрав, поздравете също г-н Попилиев. Желая Ви всичко хубаво.

Елин Пелин".

„Когато по-късно се срещнахме, той ми обясни, че ръкописът на „Малката цветарка" първоначално не му е харесал, понеже бил написан твърде едро и нечетливо. И той мъчно разчитал ръкописа, та не е могъл да добие истинско впечатление от него. Но след като прочел книгата, много му харесала.

Когато преписах на пишеща машина неговия ръкопис, на мене също много ми хареса. А когато той ми го четеше в сладкарницата, аз се разсейвах, понеже произнасяше думите тихо и бавно.

Ето текстът в моята книга „Малката цветарка" — каза Олга Попилиева, — която отпечатах през 1947 година:

„В един голям град, в малка изпокъртена къщурка живееше едно добро и послушно момиченце. Името му беше Роза, но другарките му го наричаха Розичка.

Майката на Розичка отдавна беше умряла. Баща ѝ не обичаше да работи. По цели дни пиеше в кръчмите и вечер късно се връщаше в къщи пиян и сърдит. Той не се грижеше за Розичка и тя често си лягаше гладна. Когато не пиеше, беше добър, но това се случваше рядко.

Тяхна съседка беше една едра и винаги намусена вдовица. Тя имаше голяма и хубава къща, а зад къщата — обширна градина, в която растяха много и различни цветя. В дъното на градината имаше големи стъклени парници. В тях отглеждаше цветя и през зимата. От цветята тя печелеше много пари и двете ѝ момичета имаха скъпи дрехи и най-различни играчки. Макар че имаха всичко, каквото пожелаеха, те не слушаха майка си. На добрата Розичка често се присмиваха, задето ходеше със скъсани обувки и вехти кърпени дрешки.

Една вечер, когато бащата на Розичка се върна пак пиян, тя му каза:

— Татко, гладна съм!

— Гладна ли си? Че защо не си яла? — извика сърдито той.

— Ти нищо не ми носиш за ядене.

— Аз ли да ти нося? Не си малка вече! Работи и се храни!

Цялата нощ Розичка не заспа и реши сама да печели пари, за да храни себе си, двете си бели петленца и малкото палаво котенце, което много обичаше.

На другия ден тя страхливо приближи и почука на вратата на голямата къща. Вдовицата работеше в градината. Излязоха двете ѝ момичета. Като видяха Розичка на вратата те горделиво я изгледаха и ѝ се присмяха.

— Какво искаш, дрипливке?

Розичка се смути. Те я гледаха и се смееха. Очите ѝ се напълниха със сълзи, тя наведе глава и тихо каза:

— Исках да моля майка ви да ми даде нещо да работя.

— Ха-ха-ха! изсмя се по-голямото момиче. — Ти можеш ли да работиш?

— Мога! Всичко мога да работя! — отвърна Розичка.

— Мамо, мамо, ела! — извика по-малкото момиче.

— Какво има? — обади се от дъното на градината майка им.

— Ела да видиш кой иска да ти говори!

След малко градинарката дойде при вратата. Тя гледаше сърдито. Розичка се изплаши и се обърна да си отива.

— Чакай! Чукаш на вратата, а не казваш защо си дошла.

Розичка приближи разтреперана:

— Госпожо, по цели дни гладувам. Татко нищо не ми донася за ядене. Моля ви се, дайте ми някаква работа, за да изкарвам малко пари и да се храня.

— Ха, това ли било? Влез тогава! Ще плевиш цветята ми и ще ги поливаш. За това всяка вечер ще ти давам по няколко букетчета цветя. Продавай ги и се храни.

От този ден Розичка по цели часове стоеше приведена над лехите с цветя и стъргаше поникналата трева. Мъкнеше тежките кофи с вода и поливаше цветята. Слънчевите лъчи гореха хубавото ѝ личице, но тя с радост работеше. Тичаше между лехите като пъргаво сърненце. Ту пръстта изравняваше, ту някое стъбълце изправяше или пък се навеждаше над цветята, леко ги галеше с малките си ръчички и тихо им пееше:

Мили хубави цветенца
с нежни шарени листенца,
тук спокойно си растете
и главички си дигнете!
Ето — Слънчо си отива,
какичка ще ви полива!

Когато се мръкваше, градинарката откъсваше няколко цветя и ги даваше на Розичка. Тя правеше от тях букетчета и тръгваше по улиците да ги продава.

Моля, моля — погледнете!
От цветята си купете!

Викаше Розичка и поднасяше цветята на всеки минувач.

Имаше добри хора. Те се съжаляваха над бедната Розичка и купуваха цветята ѝ.

Всяка сутрин, преди слънчицето да се покаже, тя ставаше. Обличаше вехтите си дрешки, измиваше хубавото си личице, вчесваше и сплиташе на две плитки русите си косички. Взимаше малко царевични зърна и отиваше на двора да нахрани двете бели петленца. Хвърляше зърната и весело подканяше петленцата:

Мои белички петленца,
с жълти пъргави краченца,
от зрънцата си клъвнете,
гушките си напълнете!

Петленцата се втурваха радостно насреща ѝ и почваха бързо да кълват жълтите царевични зрънца. Тя не забравяше да даде и няколко залъчета хляб на палавото котенце:

Ей, писанке, палавушка,
Ето и за теб закуска!
Сладко, сладко си хапни
и водица си сръбни!

Котенцето от благодарност се галеше в крачката ѝ. След това Розичка посоляваше с мерудийка коматче хлебец, хапваше си, взимаше тетрадките и учебниците си и отиваше на училище. Щом чуеше звънеца, тя кротко сядаше на чина, а когато влизаше учителят, внимателно слушаше уроците.

Всички учители много обичаха Розичка. Тя беше най-добрата и най-прилежна ученичка. Често ѝ даваха по някоя дрешка. За награда понякога ѝ даваха и пари от училището, но баща ѝ взимаше парите и ги изпиваше в кръчмите.

Като се връщаше от училище, Розичка научаваше уроците си и веднага отиваше да работи при съседката градинарка.

Хората в града бяха свикнали вече с Розичка. Някои я обикнаха и купуваха от нея цветя. Всички я наричаха „малката цветарка".

— Цветя, свежи ароматни цветя! Моля, купете си цветя! — се чуваше нежният гласец на Розичка по улиците на големия град. И тъй мило поглеждаше със сините си очички, че добрите хора се усмихваха, спираха се и купуваха от цветята ѝ.

През зимата, когато нямаше какво да работи в градината, Розичка чистеше в къщата на вдовицата и тя ѝ даваше всяка вечер по малко цветя от парниците. Розичка и тях продаваше. В студените вечери гласецът ѝ се разнасяше из улиците:

И във този студ и мраз
пак цветя продавам аз!
Моля, моля погледнете!
Китка цвете си купете!

Един ден — беше точно срещу Нова година — Розичка пак взе табличката с цветята и тръгна из улиците да ги продава. Тя държеше в едната си ръка букетче, а с другата носеше табличката. Поднасяше букетчето на всеки минувач и молеше да купи от цветята ѝ.

Този ден всички бързаха. Никой не се спираше да купи цветя от малкото бедно момиченце.

— Хубави цветя! Купете си цветя! Моля ви се, господине! Моля ви се, госпожо! — викаше с премръзнали устнички Розичка, но никой-никой тази вечер не се спираше. Много време Розичка обикаляше улиците. Стана ѝ много студено. Макар да ѝ беше забранено да влиза в ресторантите, тя се реши най-после и влезе в един голям ресторант. Искаше да се постопли там и да помоли някой да купи от цветята ѝ. Тя знаеше, че ще я изгонят, но не можеше повече да мръзне по улиците.

Там беше пълно с хора, които пиеха и се веселеха. Тя страхливо се приближи до една маса и с трепереща ръчица поднесе букетчето:

— Моля ви се, купете си цветя!

Бедната малка цветарка! Този ден като че ли нямаше никъде добри хора. Един пълен господин грабна букетчето, което му подаде и го хвърли към печката.

— Дай на тази дрипла няколко лева и да се маха от тука, да не безпокои хората! — извика той на жена си, грабна от ръката ѝ парите и ги хвърли в табличката.

Но Розичка като че ли не чуваше обидите и сякаш не виждаше хората около нея. Само усещаше, че е близо до печката и че ѝ е топло, топло! Тя искаше да постои там, да се посгрее. Притвори очички и си мислеше, колко ще е хубаво да стои все на топло както другите деца.

В това време до нея се приближи собственикът на ресторанта.

— Хей ти, какво си се вмъкнала тук? Махай се веднага!

И той я хвана грубо за ръката и я изблъска навън.

Малката, милата Розичка беше отново на улицата. Студен вятър духаше и проникваше през старите ѝ дрешки. Все по-тихо и по-тихо се разнасяше гласецът ѝ.

— Цветя! Моля ви се, купете си цветя!

По улиците вървяха много хора. Повечето от тях носеха в ръцете си големи пакети. На всички беше студено, всички бързаха и пак никой не се спираше при малката цветарка. Твърди снежинки се сипеха и като остри иглички бодеха нежното личице на Розичка. От студа сълзи потекоха от очичките ѝ и гласецът ѝ ставаше все по-слаб и по-слаб. Едва си пробиваше път между хората. Някой грубо се блъсна в нея и тя изтърва табличката. Цветята се разпиляха и хората ги изпотъпкаха.

Малката цветарка бавно-бавно закрачи по тъмните вече улици към дома.

Когато наближи до тяхната къща, чу весели гласове и смях в къщата на вдовицата. Колко ѝ се искаше да види какво става там! В къщи не искаше да влезе, защото знаеше, че е тъмно и студено. Остави табличката на снега, изу обущата си, затопли с дъха си ръчичките си и се покачи на перваза на стената под прозореца. Така можеше да вижда всичко вътре. Сърчицето ѝ затупка бързо-бързо! Колко хубаво беше в топлата стая! Около голяма маса с бяла покривка бяха насядали градинарката, двете ѝ момичета и много гости. Те лакомо ядеха от печеното прасенце, което беше сложено на масата. Имаше и много други лакомства. В единия ъгъл весело бумтеше печка.

Розичка гледаше захласната и едва се задържаше с премръзналите си ръчички.

— Колко хубаво е вътре! Как искам да съм при тях! — шепнеше тихо тя и с последни сили впиваше в рамката на прозореца изтръпналите и премръзнали пръстчета на ръцете си.

Защо и тя не можеше да си хапне и да се огрее при печката?

Но Розичка едва не извика от очудване, когато видя съвсем близо до прозореца на една малка масичка, много новогодишни подаръци за двете момичета. Имаше бяло зайче, кафяво мече и една голяма кукла с червена копринена рокличка.

Розичка беше голяма вече да играе с кукли, но тя като малка толкова много искаше да има кукла! И никога не е имала! Сега ѝ се искаше поне веднъж да погали куклата по меките косички и да я притисне до гърдичките си.

— Колко е хубава! Колко е хубава! — шепнеше Розичка и се взираше в кукличката, докато ръчичките ѝ се отпуснаха и тя падна на снега. Така изтощена и изморена беше, че не можеше да се вдигне.

В това време по улицата се зададе пияният ѝ баща. Той щеше да се блъсне в нея, но видя табличката, огледа се и забеляза Розичка. Позна я. Наведе се и улови ръчичките ѝ. Те бяха студени, толкова студени, че той, макар и пиян, се отдръпна уплашен. В този миг като че ли се пробуди от дълбок сън, изтрезня и разбра, колко много е страдало неговото дете, докато той е пиел в кръчмите. Сърцето му се сви от болка. Издигна Розичка и я притисна до гърдите си.

— Розичка! Моята малка Розичка! — завика отчаян. — Прости ми, детенцето ми! Татко беше лош с тебе! Татко не се грижеше за тебе, но няма вече да е така! Прости ми, мое малко, хубаво момиченце! — и той притисна личицето ѝ до своето лице, дъхаше на ръчичките ѝ и бързо я понесе към къщи. Сложи я на леглото, уви я със всички парцаливи дрехи и черги, които имаха и седна до нея. Гледаше я и още повече се опомняше. Запали малката газена лампичка. Слабата светлина правеше лицето на Розичка още по-бледо. Тя ставаше все по-топла и почна да бълнува:

— Дайте ми я! Само да я погаля! Голямата, хубавата кукла, с червената рокличка!

Едва призори се успокои и заспа. Баща ѝ цялата нощ седя буден до нея. Щом видя, че е по-добре, излезе на двора и насече няколко зарити в снега дървета. Запали печката и в стаята стана топло.

Розичка се събуди и като погледна, едва повярва на очите си. Тя се усмихна на баща си. Той приближи до нея и я погали по русите косички:

— Моя малка, хубава Розичка! Ти няма вече да страдаш! Татко ще бъде добър и ще се грижи за тебе!

Розичка се надигна и заплака от радост.

От този ден баща ѝ вече не отиваше в кръчма. Работеше и се грижеше за Розичка, която живееше щастливо, много щастливо при него.

*

Мило дете, твоите родители са много добри, нали? Не са като бащата на Розичка. Те се грижат за тебе и много, много те обичат. Бъди и ти винаги добро и ги слушай, за да успееш в живота“.

Ето и ръкописът на „Малката цветарка“ от Елин Пелин:

„Край града имаше голямо стопанство, обградено с високи каменни зидове. Господарката на това стопанство беше една богата вдовица. Тя имаше три дъщери.

Отвън до зидовете на това стопанство се гушеше малка стара къщица с много беден изглед. В тая къщица живееше едно малко момиченце. Името му беше Розичка. Майка ѝ на Розичка беше умряла. Баща ѝ работеше в цветарника на вдовицата. Той обичаше много цветята и знаеше добре да ги отглежда. Освен градината за летни и пролетни цветя, той бе създал и парници за отглеждане цветя и през зимата. Трудеше се денонощно и с малката заплата, която получаваше живееше скромно с невръстната Розичка. Той много обичаше детето си и се грижеше за него, както се грижеше за цветята на богатата вдовица.

Летно време, когато не ходеше на училище Розичка, макар и малка, помагаше на баща си в градината. Наоколо нямаше деца да си играе, а господарката не позволяваше на своите момичета да се събират с нея. Розичка обикна цветята и се сдружи с тях. Тя мъкнеше тежки кофи с вода да ги полива, скубеше бурените от лехичките, чистеше листата от гъсеници, изправяше падналите стръкчета, милваше хубавите цветчета, навеждаше се над тях, вдъхваше с радост приятната им миризма и им говореше като на другарчета.

Мили хубави цветенца
с нежни шарени листенца,
най-обичам в тоя свят
вас и ваший аромат.
Тук спокойно си растете
и цветчета разтворете.
Слънчо ви с лъчи покрива,
какичка с вода полива.

В къщи Розичка си имаше още три другарчета, които много обичаше и за които много се грижеше. Те бяха две бели петленца и едно сиво котенце. Щом съглеждаха че Розичка се връща у дома те тичаха радостни към нея и бързаха да ѝ се погалят. Тя хвърляше зърнца на петлетата и нежно им говореше:

Мои белички петленца
с жълти пъргави краченца,
от зрънцата си клъвнете,
гушките си напълнете.

Петленцата се втурваха радостно и почваха бързо да кълват жълтите царевични зърна. А Розичка се обръщаше към котето, и като му даваше хлебеца натопен в остатъка от обедната чорбица, милваше го и тихичко му запяваше:

Писанчице писана
на и на теб храница
за гладната душица.

Котенцето лягаше благодарно пред нея и се галеше около краката ѝ.

Розичка ставаше много рано, обличаше вехтичките си дрешки, измиваше хубавото си личице, вчесваше и сплиташе на две плитки русите си косички, нахранваше котенцето и двете бели петлета и преди да тръгне на училище им казваше:

Сбогом, мили другари,
кака ще ви остави,
в училище ще иде.
Вие не се сърдете,
а за нея мислете —
кака ще се завърне,
и пак ще ви прегърне
В скута ще ви сгрее
песен ще ви попее —
на котето „мяу"- „мяу",
на петлето „кукуригу".

Розичка беше добра ученичка и всички в училището я обичаха — и другарките и учителите.

През лятото бащата на Розичка се разболя. Простуди се от влагата в градината и легна болен. Краката му се сковаха от ревматизъм и той не можеше вече да работи. Господарката на стопанството си намери друг работник в цветарника. Розичка не ходеше на училище и по цял ден стоеше в къщи да гледа болния си баща. Тя непрекъснато беше около него. Готвеше му храна, ходеше до аптеката за лекарства и вършеше къщната работа. Баща ѝ едвам престъпяше, и когато искаше да стане и да поизлезе на двора да подиша чист въздух и да се попече на слънцето, тя го подкрепяше, носеше му столче и малка възглавничка да седне.

Тя се надеваше, че баща ѝ скоро ще оздравее и ще се оправи за работа, но той от ден на ден повече отпадаше. Малкото пари, които беше спестил скоро се свършиха и те останаха съвсем без средства. Нямаха вече с какво и хлеб да си купят.

Но Розичка не се отчая. Една сутрин тя отиде и почука на вратата на вдовицата. Господарката се показа сърдита на вратата, а двете ѝ деца изкочиха заедно с нея и, като видяха Розичка, почнаха подигравателно да се смеят.

— Какво има, — попита троснато вдовицата — защо чукаш?

— Баща ми, както знаете, е много болен . . . — запъна се Розичка.

— Е, та що като е болен! Не съм доктор да му помогна — подвикна троснато господарката.

— Госпожо, каза смирено, нерешително Розичка, аз ида за друго при вас. Моля ви се, давайте ми по малко цветя от вашата градина. Ще ходя из града да ги продавам. Искам да помогна на татко си.

Вдовицата се намръщи.

— Аз не ги искам даром, побърза да каже гордо Розичка. Ще ви се отплащам с работа в градината. От татко аз се научих как се отглеждат цветя и как се реди градина.

— Добре — каза вдовицата — укротена от решителните думи на Розичка. Всеки ден ще ти давам по една кошница цветя. А ти ще идваш да поливаш и да скубеш бурени от лехите.

От тоя ден Розичка стана цветопродавачка.

Всяка вечер, след като работеше доста из градината, тя излизаше от там с кошница хубави цветя, отиваше в къщи, нареждаше ги на малки китчици, нахранваше татко си, даваше му лекарства и тръгваше из града. Тя влизаше в кафенета, сладкарници, гостилници, спираше по многолюдните улици и мило и любезно предлагаше своите цветя:

Моля, моля, погледнете,
от цветята си купете.

Нейният детски гласец звучеше приятно и трогваше хората, нейните сини очички и руси косички привличаха вниманието на минувачите и тя бързо разпродаваше цветята си и се връщаше доволна в къщи. Тя не забравяше да занесе нещо на болния си баща.

Всяка вечер нейната малка симпатична фигурка се мушкаше из улиците и от време на време се разнасяше топлия ѝ детски глас . . .

— Цветя пресни, пролетни цветя, Моля, купете си цветя.

Хората по улиците и по заведенията привикнали да виждат и да чуват малката цветарка, я обикнали и купували цветята ѝ.

Розичка беше много доволна. Тя могла дори да спести малко парички и мислила като станат повече да заведе болния си татко в болницата на лечение.

Но дошла зимата. Станало студено. Розичка вече не могла да работи в градината, а в парниците нямало работа за нея. Тогава тя почнала да купува със спестените пари цветя от парниците на вдовицата и пак ходила да ги продава. В студените вечери, когато хората бързали сгушени и премръзнали, нейния хубав глас пак се обаждал по улиците:

В тоя студ и тоя мраз
пак цветя продавам аз.
Моля, моля, погледнете,
китка цвете си купете.[1]

Помръзнала и в безсъзнание Розичка беше намерена от новия градинар на вдовицата, който живееше в една малка барака до парника. Той взема Розичка на ръце и я отнесе в къщичката им. Той бе милостив човек. Сиромашката гледка и тежкото положение на болния стар градинар — бащата на Розичка, го трогнаха. Той се погрижи за тях и още на другия ден ги заведе в болницата. Докторите се грижеха много за тях. След два месеца Розичка и баща ѝ се върнаха оздравели в къщи и баща ѝ пак пое работата си в цветарника на вдовицата.

Розичка пак тръгна на училище. А вечерно време по улиците на града пак екваше нежното ѝ гласче:

Моля, моля, погледнете,
от цветята си купете."

Несъмнено въз основа на приведените факти и при сравнително проучване на двата текста на „Малката цветарка" изследвачите на Елин Пелиновото творчество ще съумеят да направят нови, допълнителни изводи относно неговата специфична същност.

---

[1] След стиховете между две хоризонтални черти Елин Пелин е написал: „Да се вмести тук от стр. (неозначена — б. м.) ред 39 до стр. 5 ред 24." Това значи: Елин Пелин одобрява изцяло текста от ръкописа на О. Попилиева от израза „Един ден — беше точно срещу Нова година . . ." до „Така изтощена и изморена беше, че не можеше да се вдигне" — т. е. епизода в ресторанта и случката с богатата вдовица на прозореца.

ДВЕ РАДИО-БЕСЕДИ НА ЕЛИН ПЕЛИН

(за кончината на Георги Димитров и за своето детство и първи творчески стъпки)

КОСТА ГЕОРГИЕВ

През 1936 г. Д. Б. Митов ми възложи да взема интервю от Елин Пелин за „Литературен глас". За тази цел трябваше отново да прочета повечето от неговите произведения. И все пак, когато се запътих към музея „Иван Вазов", чийто директор бе Елин Пелин, изпитвах странно вълнение. С Елин Пелин се познавах, но много официално. Нямах случай дотогава да говоря насаме с този колос на нашето художествено слово.

Зарадвах се извънредно много, когато на пътя ми, до самия музей, пред мен се изпречи моят приятел, артистът Никола Балабанов. Той бе много близък с Елин Пелин. Това улесняваше задачата ми.

Още в началото на интервюто вълнението ми изчезна. За писателя Елин Пелин бях си оформил една представа, а в действителност виждах сега съвсем друг човек: сърдечен, любезен, мил, скромен, естествен в държанието си, без поза и надутост, приказлив, сладкодумен, с прекрасна мисъл, която тук-там обагряше с тънка шега, което създаваше извънредно приятна атмосфера за разговор. Въпреки популярността си Елин Пелин не държеше събеседника си на разстояние и се отнасяше с него като с равен и с това печелеше още повече сърцата на своите почитатели. Не беше суетен и не обичаше да се тръби около името му. Когато след отпечатването на интервюто се срещнахме съвсем случайно на улицата, първото нещо, което ми каза, беше:

— А бе Георгиев, много ме хвалиш . . .

— Мисля, че това, което съм писал, е много малко казано за Вас . . .

Впоследствие случаят ни срещаше неведнъж. Разменяхме си „приятни приказки" и се разделяхме като стари приятели. Но срещите ми с Елин Пелин зачестиха след Девети септември 1944 г. Бях секретар на „Литературния отдел" в Радио София. Работата ми налагаше да навестявам наши изтъкнати писатели. Отиването ми до Елин Пелин бе най-често, тъй като живееше на няколко минути от Радио София. Посещавах дома му, за да искам нови негови разкази за излъчване по микрофона или да го поканвам да направи изказване във връзка с важен обществен повод. Посрещаше ме винаги най-любезно, канеше ме да седна, а неговата добра и симпатична съпруга ме черпеше ту с ракия, ту с кафе, ту със сладко, спазвайки нашия хубав български обичай. Говорехме за най-обикновени неща в нашия живот. На всяка покана, отправена му от Радио София, Елин Пелин се отзоваваше с голяма готовност. Още на следващия ден идваше и

оставяше искания материал или пък лично заставаше пред микрофона на Радиото.

Във връзка с неговия 70-годишен юбилей, който бе най-тържествено отпразнуван в Народния театър през април 1949 г. Елин Пелин ми изпрати (да я напиша на машина) своя кратка автобиография, пригодена за деца и придружена със следната бележка:

„Коста,

Написах това нещо на бърза ръка. Ако е възможно, препишете го на машина, защото моя почерк не е много ясен, и, който го чете, може да сбърка.

Обади ми се по телефона кой ден и кой час ще бъде това четене.

Елин Пелин".

И когато Елин Пелин трябваше да прочете материала пред микрофона, шеговито ми подхвърли:

— А бе, Коста, що ме мъчите. Аз съм шоп и не мога да говоря на чист български литературен език. Нали за тази работа си имате говорители?

— Да. Но важното е Елин Пелин лично да се обърне към нашите деца и сам да им каже нещо за себе си.

Ето текстът на тази автобиография:

„Към българските деца"

Мили деца,

Тоя час ще ви бъдат прочетени и разказани някои мои стихове и приказки, които съм писал за деца. Много от тях са писани преди години, още когато, може би, вашите бащи и майки са били деца. Много от вас, преди да чуят тоя час, и след като го чуят, ще се запитат кой ли е тоя Елин Пелин? Защо има такова странно име, от къде е и какъв е. Ще имате малко търпение да ви разкажа нещо за себе си, макар да смятам, че не е много хубаво и прилично човек да говори за себе си.

Родил съм се в с. Байлово, Новоселска околия. То е 45 километра далеко на изток от София, разположено просто срещу слънцето, в едно красиво място, в първите разклонения на Средна гора, там където тя се отделя от нейната майка Стара планина и се упътва на изток. Красиво е моето село, красиво е, но е много бедно. Израснал съм при добри родители, сестри и братя. Още от дете аз съм имал възможност да обикна книгите, защото баща ми бе любознателен човек и ги купуваше, а по-големите ми братя следваха в различни училища и също събираха новоизлезлите книги. Бях в четвърто отделение, когато прочетох „Под игото" от Иван Вазов. И много пъти го четох тогава пред домашните и пред селяните, които идеха у дома да чуят тая хубава история. Тогава още имах случай да прочета и стихотворенията на Любен Каравелов. От тогава обикнах книгите, тия най-хубави мои учители; и досега не се отделям от тях.

Но аз не съм мислил тогава да ставам писател. Аз бях увлечен от друго едно вълшебно, прекрасно и чудно изкуство — рисуването. Бях нашарил всички стени на нашата къща с чудни детски изображения. Правех си малки тетрадки и ги пълнех с рисунки на животни и хора и фантастични чудовища. Боядисвах ги с корени, листа и сокове от различни билки и рас-

тения. Те можеха да ми дават много от своите краски. За червена боя ми служеше една пръст, с която в село хората си правеха рамки и шарки около вратите и прозорците.

Но художник не можах да стана. Тогава нямаше кой да се грижи, да насърчава и упътва наклонностите на децата, както това става днес. Увлечен дълбоко от книгите, аз още в пети клас на гимназията почнах да пиша, за себе си, разбира се. А към 20-годишната си възраст почнах да пращам по различни тогавашни списания моите страхливо написани разкази и стихове, някои от които се напечатаха.

Понеже в ония времена беше на мода писателите да се подписват с някое измислено име, то и аз търсех да си намеря такова. Случайно попаднах на думата Елин Пелин в една народна песен и това стана вече мое второ име, което съвсем измести и хвърли в забрава моето истинско име.

Мили деца, хората от моето поколение, всички, които се проявиха като писатели, художници и учени и са направили нещо за народа, за науката, за изкуството и за доброто на нашата страна, са израснали при много лоши условия, преодолявали са много пречки, борили са се с много неудобства, за да се издигнат и станат полезни на народа.

Днес вие сте щастливи. За вас и за вашето възпитание се полагат грижи от страна на цялата държава. Вие по пътя на вашето издигане няма да срещнете никакви пречки. Всеки ще има пълна възможност да развие своите способности свободно и правилно.

От вас се иска само едно нещо — труд, труд и труд. Но вашия труд ще бъде вашата радост, вашето щастие.

Желая ви да растете здрави, бодри и весели.

Елин Пелин".

Тази беседа, прочетена лично от писателя пред микрофона на Радио София, бе записана на магнитофонна лента. Днес от този запис (доколкото ми е известно) има запазено копие в „Златния фонд" на Радиото.

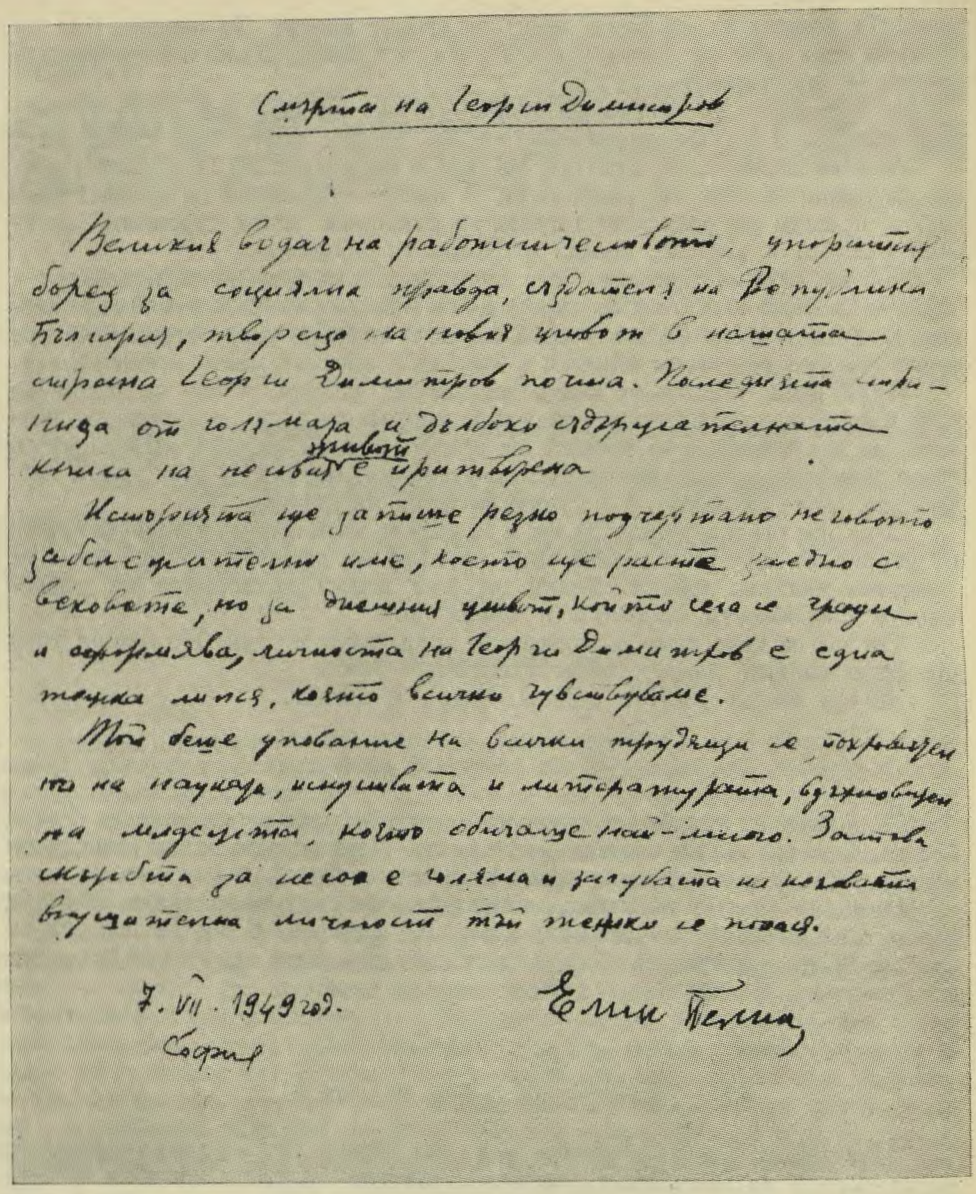
Няколко месеца по-късно, когато българският народ изтръпна при вестта за кончината на великия Георги Димитров, Елин Пелин отново застана пред микрофона на Радио София, за да изрази скръбта си със следното кратко, но забележително по мъдрост слово:

„Смъртта на Георги Димитров

Великият водач на работничеството, упоритият борец за социална правда, създателя на Република България, твореца на новия живот в нашата страна Георги Димитров почина. Последната страница от голямата и дълбоко съдържателната книга на неговия живот е притворена.

Историята ще запази рязко подчертано неговото забележително име, което ще расте заедно с вековете, но за днешния живот, който сега се гради и оформява, личността на Георги Димитров е една тежка липса, която всички чувствуваме.

Той беше упование на всички трудещи се, покровител на науката, изкуствата и литературата, вдъхновител на младежта, която обичаше най-

Смъртта на Георги Димитров

Великият водач на работническата, упорития борец за социална правда, създателят на Република България, творецът на новия живот в нашата страна Георги Димитров почина. Човечеството изгуби от голямата и дълбоко обърнала цялата книга на неговия живот притворена.

Историята ще запише ярко подчертано неговото забележително име, което ще грее заедно с вековете, но за днешния живот, който сега се гради и оформява, личността на Георги Димитров е една тъжна мисъл, която всички чувствуваме.

Той беше упование на всички трудещи се, покровител на науката, изкуството и литературата, вдъхновител на младежта, която обичаше най-много. Затова скръбта за него е голяма и загубата за неговата бъдеща личност тъй тежка и голяма.

7. VII. 1949 год.
София

Елин Пелин

Радиоизказване на Елин Пелин във връзка със смъртта на Георги Димитров

много. Затова скръбта за него е голяма и загубата на неговата внушителна личност тъй тежко се понася.

7. VII. 1949 год.
София

Елин Пелин".

Така може да говори само голяма личност за свой велик събрат. Не е необходимо да се пишат много страници, когато с малко думи може да се изрази голяма мисъл. Стига този, който чувствува мъката от загубата, да носи в гърдите си голямо, чувствително сърце. А Елин Пелин бе от онния великани на художественото слово, на когото природата бе дала всичко — не само голямо сърце, но и изключителен писателски дар.

ИЗ МОИТЕ ЛИТЕРАТУРНИ ВРЪЗКИ С ЕЛИН ПЕЛИН

СТЕФАН КАРАКОСТОВ

Нещо от тези връзки е избледняло наистина с годините, но и много нещо се е затвърдило в паметта като незаличими впечатления и представи. Не може да се забрави преди всичко фигурата на този строен селянин, който носеше градските дрехи като „чужди", като купени в момента и не по мярка. Големият художник на словото не обичаше суетата и често много умело и духовито иронизираше и самия себе си. У него чувствувах присъствието на нещо много добро, на нещо дълбоко човешко, което извираше от непринуденото му естествено отношение към хората, което при това бе облъхнато от една приятна насмешливост към всичко. Такова бе основното ми впечатление от бележития критически реалист, когато за пръв път го видях отблизо към средата на 30-те години. Впоследствие с него имах множество срещи и разговори обикновено в присъствието и на професор Александър Балабанов и др.

Тук искам да представя конкретно случая с писмото на Елин Пелин (адресирано до мене) във връзка с десетгодишнината от смъртта на Максим Горки. Впрочем още през 1936 г., след кончината на великия съветски писател, Елин Пелин направи пред мене такова признание: „Горки и Чехов са моите учители. След Каравелов и Вазов те ми дадоха най-много." Дори се конкретизираше: от Горки получил подтици за действена романтика, Чехов го научил как остро да жули...

Във връзка с мое изследване за влиянието на Максим Горки в България през лятото на 1946 г. отправих писмена молба до Елин Пелин да ми разкаже за влиянието на Горкиевото творчество върху неговото формиране като писател. Ето пълният текст на моето писмо:

Стефан Каракостов,
ул. Раковски, 99, София

До Господина Елин Пелин,
писател

Уважаеми майсторе на българския разказ,

Във връзка с едно мое историко-литературно изследване върху Горки в България съм предприел една анкета, по която Ви моля да ми отговорите в най-къс срок на следните въпроси:

1. Какво въздействие е оказало Максим Горкиевото творчество върху Вас и кога сте се запознали за пръв път с него?

2. Има ли Горки влияние върху Вашето творчество изобщо и частно върху кое Ваше произведение?

Очаквам с нетърпение Вашия отговор (още повече, че сте задължен на Горки, който е ценял твърде много Вашето творчество).

София, 28 юни 1946.

С почит: Ваш Ст. Каракостов.[1]

Както се и надявах, отговорът на Елин Пелин получих много скоро — само подир два дни. Тук предавам пълния му текст (чийто оригинал съхранявам в личния си архив):

София, 1—VII—[1]946.

Драги Каракостов,

На Вашето любезно писмо, с което ме запитвате за Горки, мога да Ви кажа това:

Славата и името на великия руски писател избухна почти внезапно и възбуди интерес в целия свят. В тия времена аз усилено четех великите руски писатели и цел бех погълнат в техната дълбочина. Тургенев, Гогол, Пушкин, Лермонтов, Достоевски и пр. и пр. ме занимаваха твърде много. Бех се вече запознал и с Чехов, който ме обая. По това време аз още не пишех, или по-право, не печатах. С някои от първите произведения на Горки се запознах чрез големите руски журнали в Соф. Народна библиотека. Побързах да си изпиша от Русия трите тома от неговите съчинения, които току-що бяха излезли. Цели два месеца ги чаках с трескаво нетърпение. Жадно ги четох и препрочетох. Нещо ново, нещо особено, нещо непознато, до тогава за мене, което откривах във всека негова страница, ме увличаше и опиваше. Оригиналните сюжети, идейността, любовта към човека, към изхвърлените от живота хора, художествената сила на неговите описания и характеристики ме смаяха с новостта и особеността [си]. Неговият гений дишаше с някаква странна първична сила, която ме вълнуваше и удивляваше. Чувствувах, че съм свършил някакво големо училище и съм обогател с много знания, без да мога да си обясня какви са те.

Именно в такава смисъл е неговото влияние над мене. Той като всички големи хора не можеше да бъде нито постигнат, нито подражаван. Но той ме научи на много работи, които един обикновен писател трябва да знае. —

Това е, което мога да Ви кажа за великия руски Максим Горки. Благодаря Ви, че ме подбуждате към едни младежки спомени, които наново преживявам с трепет и вълнение.

Приемете сърдечен поздрав —

Елин Пелин.[2]

---

[1] Писмото се съхранява в Архива на БАН, ф. Елин Пелин, вр. № 35.

[2] По-голямата част от писмото е публикувана в моята книга Максим Горки и българската литература, С., 1947, с. 38. В писмото неточно се говори за „три" вместо за „два тома".

Стана веднъж дума в Елин Пелиновата компания за това, което Максим Горки е казал за неговото творчество: че то носи лъха на Розовата долина, че Елин Пелин е „большой беллетрист — часть красивой болгарской земли". Големият наш художник видимо се вълнува от тази преценка и се обръща към професор Балабанов:

„И-и-и, Балабане, че ние сме го чели и знаем — разбирам; но че мои работи са попаднали у него, виж — това е приятно..."

Важността на тези Елин Пелинови признания е доказана отдавна от нашата литературна наука, за да не я изтъквам и тук.

Накрай бих искал да прибавя и няколко от бележките си, правени след срещи с Елин Пелин, които имат известно, макар и само вътрешно отношение към въпроса за влиянието на Горки и руските класици върху техния голям български събрат по перо.

Във връзка с един такъв разговор съм си записал думите на Елин Пелин: „... На обвинението, че не съм писал много, че не съм дал много..., трябва да кажа: — Не съм знаел много! Причината не е в това, че съм мързелив, че не искам да пиша. За мен писането е сериозна работа — не може да се пише как да е. Аз съм жив човек и ако не съм писал много, то много съм чел. Исках да науча много — да бъда истински писател. Когато почвам да пиша, започвам с една голяма отговорност. Имал съм много сюжети, но не всички съм обработвал. Защото на един върви — на друг не върви. А всичко трябва да бъде правилно, точно, верно. Това ме спаси от глупости. Нашата литература се нуждае от избрани работи. В този смисъл понасям упреците, че не съм дал много. Когато творя, аз се съмнявам във всичко. По тая причина аз не можах да напиша томове. Имам ръкописи, но не мога с години да ги обработя. Много работи съм скъсал..."

По повод на случая с пиесата си „Перушинките по пътя" (която изгорил в ръкопис) Елин Пелин казваше: „Които могат да разберат психологията на творчеството, ще ме извинят, че не съм писал много..."

А той даде толкова много, и то не само за нашата национална литература!

ЕЛИН ПЕЛИН — КАНДИДАТ ЗА АРТИСТ

АЛЕКСАНДЪР БЛАГОЕВ

Отначало по своя воля, а впоследствие и служебно от години вече издирвам и събирам документи и материали във връзка с историята на българския театър. При тези свои усилия попаднах и на публикуваните подолу фототипно документи, които свидетелствуват за почти неизвестния опит на Елин Пелин през 1897 г. да се отдаде на театралното изкуство. Както се знае, две години преди това подобен опит прави и Пейо Яворов. Открих тези документи съвсем случайно сред тонове хартия, приготвена за претопяване от различни учреждения.

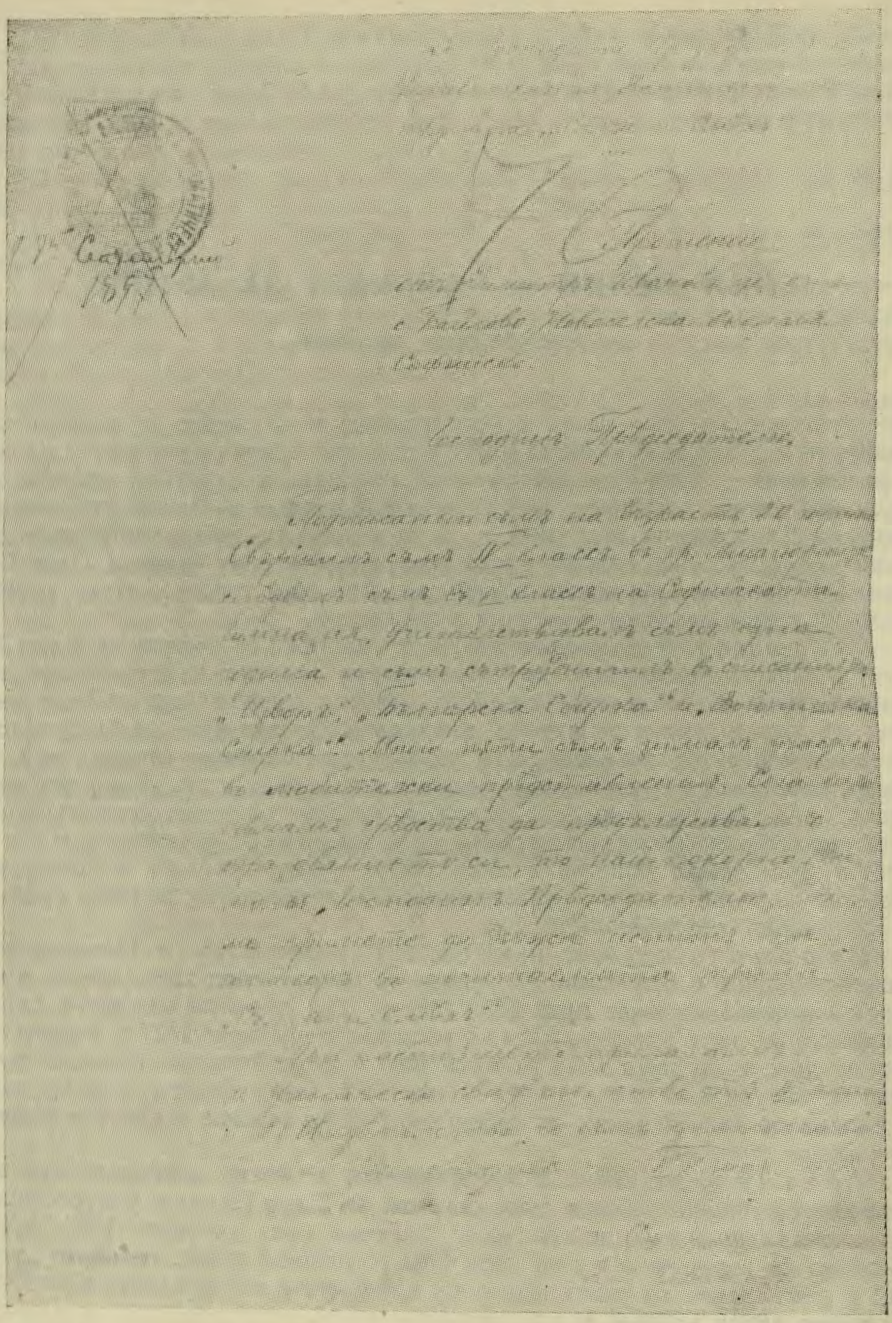
Първият и най-важен документ, написан от ръката на Елин Пелин, е неговото заявление до управителния комитет на столичната театрална трупа „Сълза и смях“ от 17.IX. 1897 г., с което моли да бъде допуснат да държи „изпит за актьор“ в трупата. От значение за биографията на големия писател тук може да се посочат три положения: първо, че Елин Пелин изпитва от младежки години живо влечение към театъра, поради което прави опит да стане дори актьор; второ, че сам той изрично потвърждава участието си в любителски театрални представления на времето — „много пъти съм зимал участие в любителски представления“; и трето, към решение да стане актьор го принуждава обстоятелството, че няма средства да продължи образованието си.

Вторият документ представлява свидетелство от Панагюрското средно училище с означение на успеха на Елин Пелин като ученик в четвърти гимназиален клас през 1893/1894 г. Тук обръщат внимание главно два факта: че като рождена дата на писателя е посочена 1877 г. (която се и приема днес в науката като достоверна) и че най-висока бележка той е имал по рисуване — отличен. Известно е, че художническата му дарба го тласка по същото време да прави опит да се запише студент в младото Рисувално училище.

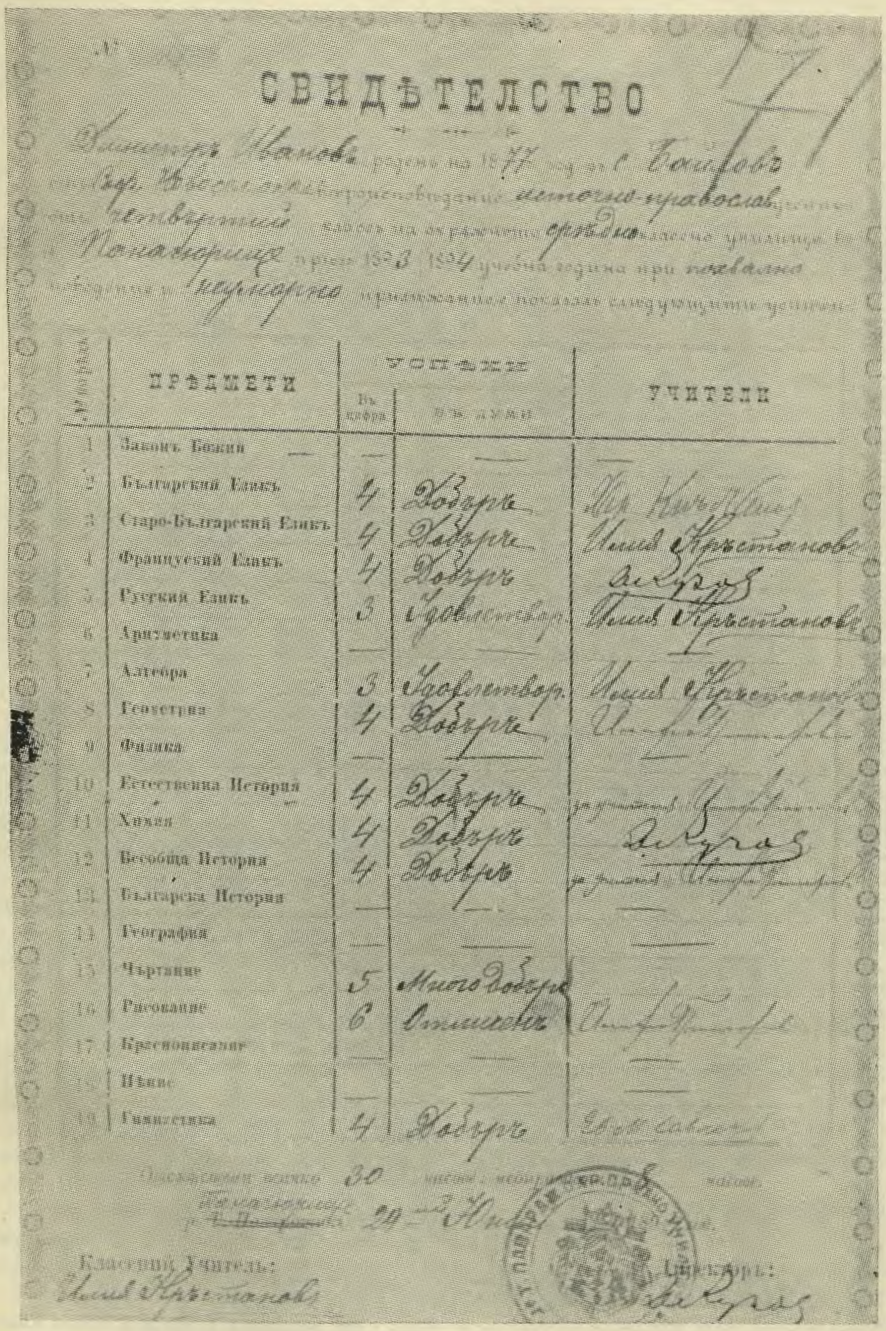
Третият документ е свидетелство, с което инспекторатът при Искрецкото учебно окръжие удостоверява, че Елин Пелин е учителствувал в първоначалното училище на село Байлово през учебната 1895/1896 г. Посочени са годишната му заплата (540 тогавашни лева), неговото „усърдие“ в изпълнение на учителската му длъжност и постигнатите в работата му „много добри успехи“.[1]

Дали Елин Пелин се е явил на изпита, засега не може да се установи.

[1] Оригиналите им се намират в моя личен архив.

Заявление от Елин Пелин до управителния комитет на столичната театрална трупа „Сълза и смях“ (1897)

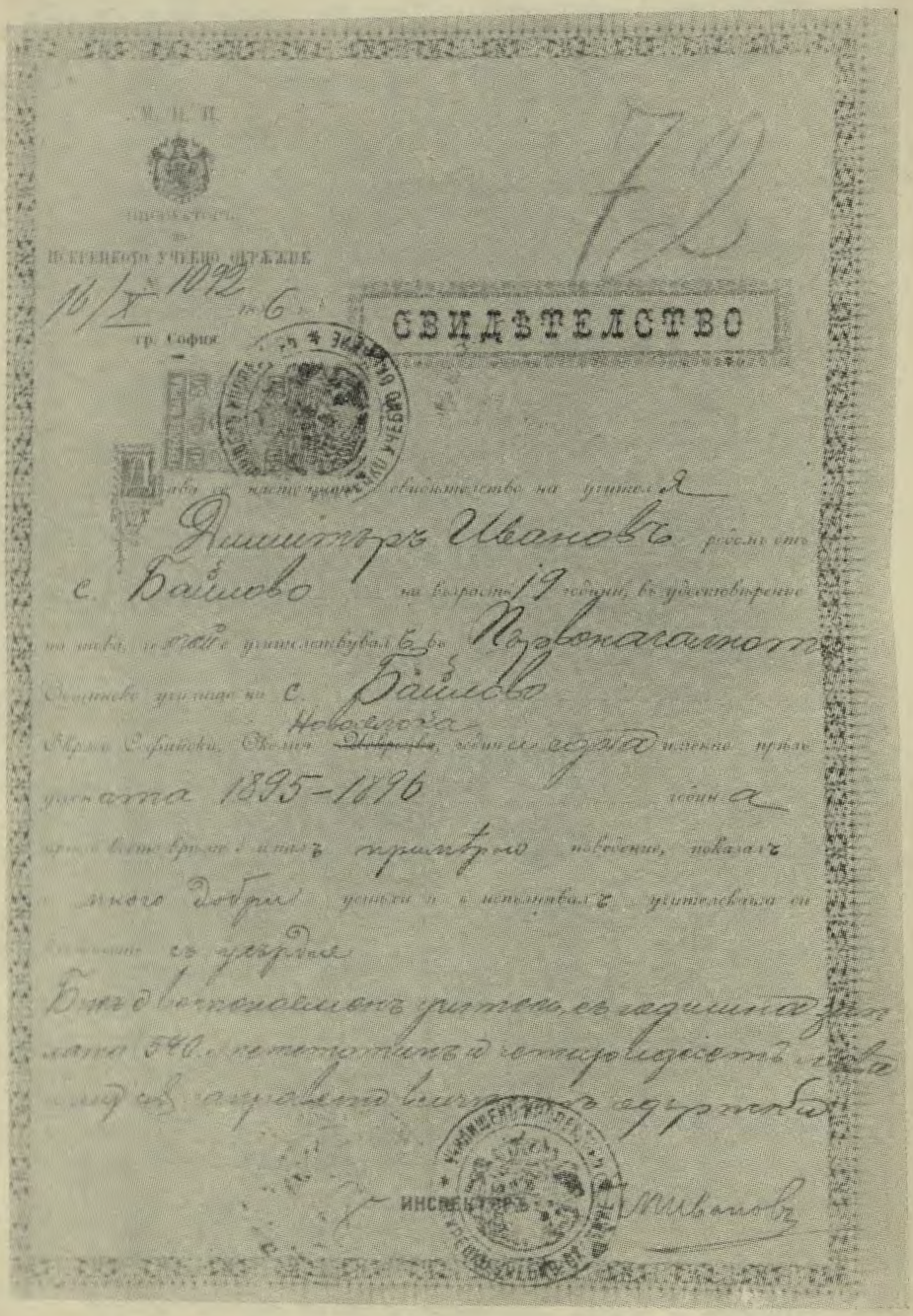
СВИДѢТЕЛСТВО

№ по ред.	ПРЕДМЕТИ	УСПѢХЪ: Въ цифри	УСПѢХЪ: Съ думи	УЧИТЕЛИ
1	Законъ Божий	—	—	—
2	Български Езикъ	4	Добре	
3	Старо-Български Езикъ	4	Добре	
4	Френски Езикъ	4	Добре	
5	Руски Език	3	Удовлетвор.	
6	Аритметика			
7	Алгебра	3	Удовлетвор.	
8	Геометрия	4	Добре	
9	Физика			
10	Естествена История	4	Добре	
11	Химия	4	Добре	
12	Всеобща История	4	Добре	
13	Българска История			
14	География			
15	Чертание	5	Много добре	
16	Рисование	6	Отлично	
17	Краснописание			
18	Пѣние			
19	Гимнастика	4	Добре	

Класний Учитель:

Директоръ:

Училищно свидетелство за успеха на Елин Пелин през 1893—1894 г.

Инспекторско свидетелство за учителя Димитър Иванов (1895—1896)

ПРОТОТИПОВЕ НА ГЕРОИ ОТ ЕЛИН ПЕЛИНОВИ ПРОИЗВЕДЕНИЯ

НИКОЛА СТОЕВ

Елин Пелин не един път е правил признание, че много от неговите герои имат живи прототипове, че творчеството му никне преди всичко върху почвата на народния живот. Това впрочем е характерно за всеки голям творец, а особено за писателя-реалист.

Колко голяма истина съдържат тези признания на Елин Пелин, ние установихме след едно широко и конкретно проучване на героите на неговите произведения, проучване, което трая няколко години.

През 1931 г. бях назначен за учител в моето родно село Байлово. Заварих старото училище вече грохнало. От него бяха излезли редица поколения байловски деца, включително и синовете на Йото Варджията, после учителствували в селото. Между учителите, повече местни хора, бе се създала хубавата традиция през дългите зимни вечери под ред, като дежурство, да четат на селяните в читалището, което се помещаваше в къщата на Йото Варджията (сега къща-музей на Елин Пелин). Селяните обичаха най-много разказите от български писатели и ние, учителите, всеки по свой избор им ги четяхме. Когато ми идваше ред, аз носех разказите на Елин Пелин и ги четях един след друг, така както бяха подредени в изданията от онова време. Селяните слушаха с голямо внимание, клатеха одобрително глави, а някои по-несдържани, като чуеха познатото име на герой, възкликваха: „Я, та това е Стоян Маргалака... или Благолаж... или Иван Дядката, Марко Михайлов, Немото, Ненка, Лисичката (Гацо Панев) и други.“ След четенето коментираха надълго и нашироко за познатите им лица в разказите, мнозина от които тогава бяха живи. Разказваха какви ли не случки, били и не били из техния живот (разбира се, подсилени с много хумористични окраски).

По-късно, когато бях вече събрал много фолклорен материал, ми хрумна мисълта да събера сведения и за прототиповете на Елин Пелиновите герои, които един по един си отиваха. За тази си работа, която ми се видя не толкова лесна, се опрях на Института по литература при БАН. Заработих под прякото ръководство на проф. д-р Кръстьо Генов.

Как постъпих при издирване прототиповете на Елин Пелиновите герои? Първата ми задача бе основно да проуча произведенията на писателя и всички изследвания върху неговото творчество. Следях вестници и списания и ги отделях, когато имаше писано за Елин Пелин. Най-внимателно проучих монографията на Кръстьо Генов и труда на Пеньо Русев „Елин Пелин до Балканската война“. Самият аз, като учител и байловчанин, знаех много неща, но особено много научих от майка си Елена Велкова, братова дъщеря

на Елин Пелин, която до края на живота си се отличаваше с жива памет и умение да си служи с лек хумор при разговор.

В течение на дълги години съм разпитвал не само живите тогава прототипове, но и техните близки и роднини. Ходил съм по няколко пъти по околните села, когато някои от прототиповете се оказваха от друго село. Обходил съм не един път местата с рисуваните от Елин Пелин случки, като Спасова могила, Белчов валог и други. Събирал съм снимки, писма, други материали и документи, а в процеса на търсенето намерих и началните страници на една от първите редакции на разказа „Ветрената мелница".

Личните признания на Елин Пелин в това отношение, спомените на негови близки и приятели, също така собствените ми издирвания позволяват да се направи най-общ извод, че Елин Пелиновото творчество наистина има много и много преки жизнени връзки с хората и живота на неговия роден край особено от годините до Първата световна война. Редица от тези герои и случки се покриват с разказаното от Елин Пелин, за което говори и обстоятелството, че мнозина от тези герои са дадени просто с действителните си имена или пък съвсем леко преиначени. От друга страна обаче, като съпоставяме и използувания от Елин Пелин жизнен материал (случки, герои) със съответните изображения в неговите разкази и повести, пред нас изпъква ясно онази огромна творческа обобщителна преработка, на която той подлага жизнения материал, за да създаде в края на краищата дълбоко оригинални и майсторски нарисувани образи и човешки драми, които отразяват по същество живота, социалните и моралните конфликти, националния характер на нашия народ от периода на капиталистическото господство, както сам не веднъж е заявявал Елин Пелин. Този майстор на словото не е никакъв битов писател, а творец и художник, който прониква много по-дълбоко и вижда много по-далече от наблюдаваните отделни случки и лица.

Ето резултатите от моите издирвания в тази насока.

1

ИВАН СТОЯНОВ (ЙОТО ВАРДЖИЯТА) — ПРОТОТИП НА ЛАЗАР ДЪБАКА ОТ „ВЕТРЕНАТА МЕЛНИЦА"

Племенникът на Елин Пелин археологът Иван Велков (починал преди няколко години) разказваше, че за прототип на Лазар Дъбака е послужил бащата на писателя: „Дядо Йото обичаше да строи също като Лазар Дъбака от разказа „Ветрената мелница". И той някога си беше построил ветрена мелница, която отпосле наричаха „паметник на сухата година"[1]. Пейзажът и обстановката в разказа представляват доста точно описание на родното село на писателя.

Елена Велкова Стоева[2], 77-годишна, братова дъщеря на Елин Пелин, разказва за Йото Варджията: „Дядо Йото беше много добър човек. Не помня да се е скарал с някого в селото, а нас децата обичаше много. Поучаваше ни с думи или ще ни разкаже приказка. Пък беше и майстор. Като

[1] Вж. Кр. Генов. Елин Пелин. Живот и творчество. С., 1956, с. 123.
[2] Запис на спомените й направихме през ноември 1962 г. в с. Байлово.

заприказва, не можем да се наслушаме. Беше голям шегобиец. Заприказва ли, всички се заливат от смях. Умееше да работи всичко. Каквото похване, прави го. В селото той направил най-напред веялка. Дотогава отвявали житото на ръка с лопати. Правеше и коли.

През една сушава година направил воденица в плевника, която се кара от кон. Голямото зъбчато колело и дървените чаркове стояха доскоро под сайванта в дядовата къща.

Дядо имаше и варница, затова му казваха Йото Варджията. Правеше керемиди в двора, а след това източно от селото — в „Сплиските ливади", гдето бе станала цяла керемидарница.

Трябва да е бил добър майстор-дюлгерин, защото като заправили черква в село Белопопци, Митар Чорбаджията от същото село повикал него за майстор.

Дядо казваше (това си спомням добре), че наемал от Софийската община направа на каруци с две колела за каране на сметта и превозване на въглища. С дядо всеки искаше да работи и дружи. Колкото и да беше загрижен понякога от големите задължения към Митар Чорбаджията и честото идване на пристава от Новоселци да описва добитъка и имота му, дядо работеше ли, всякога си свиркаше с уста. Забравих да кажа, че като се връщаше от дюлгерство, не сядаше да почива, а се залавяше за друга работа. Ако е около жътва, взима сърпа и право на нивата да помогне на трите си снахи: Катерина, Лула и Мина.

Сутрин никой го не вижда кога става, кога отива на нивата. Извързва снопите и ги гради на кръстци. След това нарамва бичкията и теслата, отива на друга работа.

В селото всяка година той пръв ще ожъне, ще превози снопите и ще започне хармана. Питали го селяните:

— Бай Йото бе,защо толкова бързаш да вършееш?

— Та да отида в полските села да си купя жито. Ниви много, снопи леки, данъци тежки — отговарял дядо.

Не отминавал дядо и селските работи. Извикат ли го за някоя обща работа, той оставя всичко и тръгва.

Един път селяните от съседното село Смолско се оплаквали в кръчмата в Байлово, където били спрели с колите да починат, че в „Преведеник" пътят бил много лош и на места колата пропадали до главните. Подканил дядо кмета да изкара от селото хора да го поправят, но като видял, че никой не излиза, започнал работата сам. Поправил пътя, а като започнал моста, дошли и други селяни, та го направили. И сега се казва „Дядо Йотов мост". С желязно шило издълбал годината и написал името си. Надписът и досега стои запазен на един камък на моста, покрит със зелен мъх.

Баща ми Велко Иванов (по-голям брат на писателя) в Сръбско-българската война бил на фронта като телеграфист. Писал на домашните си писмо. Когато го получили, на единия край било малко обгоряло като от цигара. Закахърил се дядо защо е обгорено писмото. Сън го не хващало. Една сутрин станал рано и казал на домашните си да го приготвят за път, че ще отиде при Велко на фронта — там, където се бият. Обрамчил дядо торбата, наметнал дрехата на рамо и заминал. Колко е вървял, не знам, но намерил баща ми жив и здрав.

Не само в Байлово обичаха и почитаха дядо. Още повече го уважаваха в съседните села, където всички го познаваха. Дядо разправяше, че

като отиде в някое от околните села и спре в някоя кръчма, селяните се натрупват около него „като жени на задушница“. Всеки го здравувал, всеки искал да чуе нещо от бае Йото.

Срамуваше се и се криеше, когато започнат да го викат по общината за данъци и борчове, защото положението му бе тежко и нямаше от къде да вземе толкова много пари за разплащане.

За чорбаджията той казвал: „Ще дойде време, та и от неговия чорбаджилък няма да остане нищо, но нали сега ми изгори душата.“

2

ГЕРО ПЕТКОВ—КОМИТАТА — ПРОТОТИП НА ГЕРОЯ ОТ РАЗКАЗА „ПЕТКО КОМИТАТА“

Геро Петков, наречен заради неукротимия му патриотичен нрав Комитата, родом от с. Белопопци, е брат на баба Тота Иванова, майката на Елин Пелин.[1] Около 1873—1874 г., обвинен от турци и чорбаджии, че бил обсебил суми от събрани данъци, Геро емигрира във Влашко. Като причина за това се изтъкват и негови „закани“ срещу турски и български „първенци“ в селото. В началото на 1876 г. се завръща в Белопопци. Взема участие в подготовката на Априлското въстание. Домът му става свърталище на непознати млади хора от други села. Поробители и чорбаджии го следят зорко, първо, защото е бил емигрант в „бунтовно“ Влашко и, второ, защото го подозират като „очистил“ потайно някакъв османски главорез Хасан. При опит да бъде арестуван Геро Петков отново забягва в Румъния. Оттам се губят следите му. Жената му, Йона Герова, останала самотна с децата си Иван и Велин. Впоследствие получила нервно разстройство. Синовете ѝ биват прокудени нейде към Пазарджишко. Велин става прототип на героя от разказа „Гост“ (под същото име). Знае се, че майката на Елин Пелин често разказвала пред децата си за своя героичен брат Геро Комитата.

Тота, майката на писателя, имала четири сестри и един брат — Геро. Когато били още малки, майката умира и баща им Петко се оженва за вдовицата Ружа в Байлово, където довежда и петте си деца. Пораснали, момичетата се изженват. Оженил се и Геро и се върнал в родното си село Белопопци.

Според някои стари байловци Геро бил сиромах, без имот, ратай при турци и българи чорбаджии. Раждат му се две деца — Велин и Иван. При спречкване с последния си чорбаджия Геро му „светил маслото“ и забягнал. Станал комита. Заплашвал турци и български чорбаджии, че някоя нощ ще ги запали да изгорят.

Не един път бюлюкбашията от Сигърлиево (днешното село Априлово, Софийски окръг) претърсвал селата и дигал потери да заграждат гората около Макоцево, където Геро се криел, а понякога нощувал в къщата на вуйчо си Мильо Йончов. По едно време Геро Комитата изчезнал. Близките му помислили, че е забягнал към Влашко и оттам в Русия. Жената на Геро

---

[1] Сведенията за Геро Петков са събирани от близки и роднини на писателя, и то през различни времена.

не могла да живее повече в Белопопци и заедно с двете си момчета отива в Тракия.

Според Цветан Тодоров Стоилов (на 77 години, от село Белопопци)[1] Геро станал рабушчия и събирал данъците в Белопопци. Посъбрал пари и избягал във Влашко. Дълго бил търсен от турските власти, които го обявили за комита. На другата година се върнал тайно от Румъния и сполучил да отведе жена си и двете си деца в Румъния. При къпане в Дунав се удавил. Жената с двете момчета се връща в Белопопци. Скоро след това идва и Освобождението. Жената на Геро Комитата после се разстроила душевно.

3

СТОЯН МАРКОВ МАРГИН — ПРОТОТИП НА МАРГАЛАКА ОТ „ГЕРАЦИТЕ"[2]

Стоян Марков Маргин бил един от най-бедните селяни-ратаи в Байлово около началото на нашия век. Нямал ни къща, ни парче земя. Родом от близкото до Байлово село Голяма Раковица, от рода на Маргините, Стоян заедно с другите си пет братя живял в голяма нищета, затова баща им Марко Маргин още от малки ги давал ратайчета да пасат чуждия добитък. Когато Стоян Марков станал 18—19-годишен, поискал да се ожени. Но никоя мома от Голяма Раковица не се съгласила да вземе бедния ратай. Тогава той напуснал родното си село и станал ратай в черкезкото село близо до Байлово. Бил полски пазач на черкезките и байловските имоти.

Честото идване на Стоян Маргалака в Байлово (есен около белениците и през зимата по седенките) го среща с изостаналата мома от Гатовия род Йова.

Стоян Маргалака поискал Йова и баща ѝ му я дал. Свиват свое сиромашко гнездо. Живеят най-напред у Спасовци, у които Стоян е овчар, а след това се преместват в малка стаичка на самата улица в къщата на Георги Илчов, в съседство с бащината къща на писателя.

На другата година им се ражда дете, на което дават името Еленка.

Дядо Велко Костадинов (починал преди няколко години на 96-годишна възраст) разправяше, че баща му Костадин, кръчмар тогава, срещнал Панчо Вутин, че носи детска люлка, па го попитал:

— Къде с тая люлка, Панчо?

— Занасям я на Маргалака, дете си имал.

— Добре си направил — рекъл му кръчмарят.

— Добре ами! Ние,сиромасите,ако не си помогнем, кой ще ни помогне?— рекъл Панчо Вутин. — Ни ти ще дойдеш, ни някой друг кръчмар. — И отнесъл люлката.

Маргалака мислил и приказвал само за детето си, най-голямата му радост и богатство.

Когато се връщал вечер от чуждата работа, не идвал с празни ръце. Все носел нещо: през пролетта кокичета, жълта балучка или стръкчета полски цветенца, а през лятото, когато по поляните около „Преведеник"

[1] Записът направих на 24. V. 1963 г.

[2] По сведения на Захари Велков Радин — 81 година, Илия Георгиев — 78 години, Младен Стоянов — 86 години.

Стаята, гдето е живял Стоян Марков Маргин — прототип на Матей Маргалака от повестта „Гераците“ (1962)

зачервенеят ягоди и суняци, правил ги на връзки, увити с трева, и ги носел на детето си. Есенно време торбата му всякога била пълна с плодове от дивите овощни дървета по полето и гората.

Момичето станало на тринадесет години и расло тънко, стройно като фиданка. Разправят, че било хубаво, с вакли вежди и очи и не приличало нито на Йова, нито на Маргалака (Йова била доста грозновата). Радвали се те на момичето и каквото изкарвали, гледали най-напред него да задоволят — да не почувствува, че е сиромашко дете, на ратай.

Байловчани от край време обичат да се шегуват. Казвали на Стоян Маргалака:

— Маргалак, както върви момичето, след някоя и друга година ще писне гайда и ще тупне тупан около тебе. Ще станеш млад деда.

— Всекиму радост в къщи, та и в моята — отговарял Маргалака и бащинска радост трепвала на почернялото му лице.

Една есен към 1900 г. в селото се появила „тежката болест“ — гърло по децата.[1] Изморила много деца в селото, не пожалила и двамата бедни ратаи: взела им едничката дъщеря. Малката сиромашка къща повяхнала в скръб.

Маргалака започнал често да боледува. Най-напред му отекли краката, а след това започнали да съхнат. Не можел повече да работи, лежал в къщи. Работила Йова, събирала чуждо прediво и работила по хората, за да не мрат гладни. Йова умира преди Маргалака. Той остава сам. През

[1] Във връзка с този случай Елин Пелин написва разказа „Напаст божия“.

май 1903 г. Маргалака, бил повече на легло, помолил да го изнесат вън на слънце. Изнесли го. След няколко часа го заварили умрял, облегнат на стената, стиснал с ръка бастунчето си.

Според признания на близките на Елин Пелин (брат му Захари, снаха му Лула и др.) в образа на дядо Матейко те „познали“ някогашния си съсед Стоян Маргалака, в образа на съседката баба Йова — съпругата на Маргалака Йова.

4

МАЙКАТА НА ПИСАТЕЛЯ — ПРОТОТИП НА ГЕРОИНИ В РАЗКАЗИТЕ „НА МАЙЧИНА ГРОБ“ И „ГОСТ“

Прототип на Кирилица в разказа „Гост“ е майката на писателя Тота Иванова. За случката сам Елин Пелин е разказвал следното: Една вечер, когато баща му го нямало в къщи, дошъл някакъв далечен сродник, който разправял на майка му всевъзможни небивалици, пренощувал у тях и на сутринта изчезнал с чиширите на баща му. В къщи често се смеели на проявената от нейна страна наивност.„Майка ми — спомня си Елин Пелин — бе висока, слаба, но жива, пъргава жена, с благ и спокоен характер, внимателна и добра към хората. Обичаше нежно децата си. От нея не чух лоша дума и не видях нищо лошо. Докато боледуваше, постоянно я посещаваха за разговор и за разтуха не само свои, но и чужди, далечни жени. Всички я обичаха за нейния добър характер и я жалеха, че така много страда.“

Стоянка, или Тота (както я наричали в Байлово), е родом от близкото до Байлово село Белопопци. Името на баща ѝ било Петко, а майка ѝ (от село Макоцево) се казвала Мария. Бащата бил сиромах човек и ратай у богати турци и българи в Белопопци. Родили им се деца: Геро, Стоянка (Тота), Иванка, Йота и Пена. Когато децата поотраснали, майката умира. Бащата се поженва в Байлово за вдовицата Ружа. Стигнали вече за женене, Геро се оженил и се връща в Белопопци. Тота се омъжва за Иван Стоянов Станьов — Йото Варджията в Байлово. Иванка отива у Божичковци в Байлово, Йота — в село Гайтанево, Пена — в село Голяма Раковица у Дяскалови.

На Тота и Йото Варджията се раждат деца: Стоян, Пена, Велко, Христо, Захари, Димитър и Мария. Между тези деца е имало и други, които починали — Йордан, Александър, Параскева и едно, на което името не се помни.

След раждането на Димитър (Елин Пелин), през февруари 1878 г. Тота заедно с мъжа си Йото Варджията и малкия Димитър на ръце тръгнали за Макоцево на гости у вуйчото на Тота — Мильо Йончов. Било още зима. Копните места били кални и хлъзгави. Уморена от ходенето, Тота се качила на коня, който яздел Йото Варджията. Конят се подхлъзнал и паднал. Единият крак на Тота бил тежко контузен. Върнали се в Байлово. Тота не могла да става няколко месеца. След оздравяването останала хрома с единия крак.

Няколко месеца преди раждането на най-малкото дете, Мария, тя осакатява и с другия крак. Не могла вече да ходи. Когато се родила Мария, тя била почти саката, а впоследствие станала неподвижна.

Малката Мария била къпана и гледана от снахите Катерина и Мина. Катерина, жена на най-големия ѝ син Стоян, имала пеленаче Иван и къпела двете деца заедно — по-напред своето, след това в същата вода Мария. Тота виждала това, поплаквала си и казвала: „Защо Катерина поне един път не окъпе Мария в чиста вода, ами все във вода на къпано дете?“

Племенницата на Елин Пелин Елена Велкова разказва за баба си: „Като баба рядко ще се срещне добра и кротка жена. Тя беше тиха и нейният глас не се чуваше. Какъвто беше дядо, такава беше и баба — с еднакви характери. През живота си не са се карали. Всякога се слушали и разбирали. И като осакатя, дядо я обичаше и питаше за всяко нещо. Беше ѝ направил отделна стаичка в къщи. Прокопа канал от стаята до торището и го направи с плочи за оттичане на нечистотиите.

Всички в селото съжалявали баба и рядко е имало ден да не дойде при нея жена, да я види, да си поприказват и да ѝ остави нещо за понуда. Пред всички баба плакала и жалила за Димитър и Мария, които били малки и оставени без майчини грижи.

Един ден при баба отишла една съседка. Цвета Панчова Стойнова ѝ казала, че Мито много ходел покрай реката, по улиците — много се заглеждал и всички казвали: „Това дете е заплес.“ Натъжила се баба много и започнала да плаче. Като се върнал дядо вечерта, тя му разправила какво казала Цвета Панчова и помолила дядо да го води при доктор да го прегледа, да не би да е нещо болен или да се е уплашил от нещо. Обичали да го плашат някои от селските ергени. Обръщали си клепките на очите и гуглите наопако и той пискал и бягал (Младен Стоянов — Спомени).

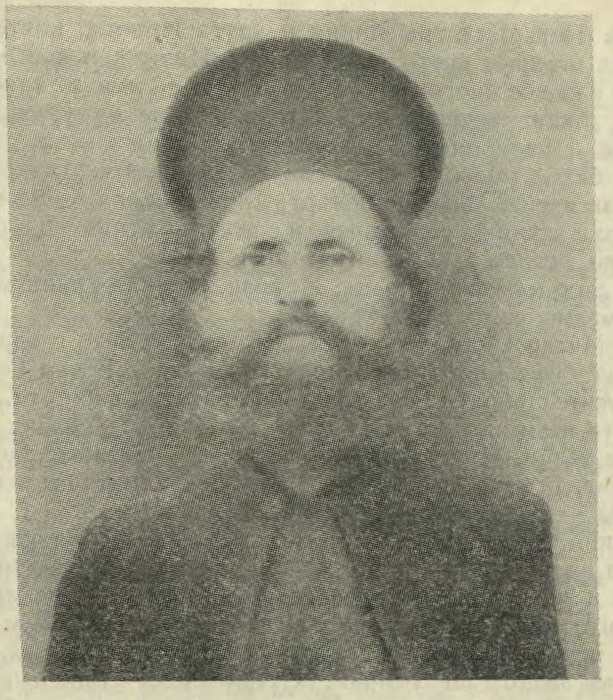
Изслушал дядо оплакването на баба, позасмял се, па рекъл: „Нали знаеш, че всяка година садим кокошка за пилета? Избираме яйцата да са пресни и бистри и накрая пак ще излезе някое запъртък. Та и ние така. Родили сме единадесет деца, може някое и да е запъртък. Но не вярвам да е Мито. Той се заглежда, но не от заплеслък, а иска всичко да знае. Онзи ден го гледах легнал на тревата по корем и като занича цветята с часове; а после нашари варосаните стени с какви ли не цветя, та сега трябва да лепим.“ С тези приказки баба се успокоила.“

Животът на Тота Иванова завършва като живот на мъченица. Цели двадесет години прекарала на едно място като жив труп. Починала през 1903 г., когато писателят бил 26-годишен.

5

МИТАР СТОЯНОВ ГЕРАКА — ЕДИН ОТ ПРОТОТИПОВЕТЕ НА ОТЕЦ ИГНАТИЙ ОТ РАЗКАЗА „ПРОЛЕТНА ИЗМАМА“

За него сам Елин Пелин казва в „Беседа пред писателите-белетристи“: „Имаше един телчар в нашето село, може би най-бедният човек в селото, обаче един оригинален човек, извънредно умен и — как да ви кажа — любовчия. Той имаше слабост към женския пол. Затова обичах с него да си приказвам. Разправяше ми интересни работи. Бай Митар се казваше... И като приказвахме веднъж, така в една нива насреща — ама се вълнуват хубаво нивите от вятъра — нещо се мярна, ту се белне, ту се скрие. И той какъвто беше: „Това е някоя жена“ — каже. Рекох: бай Митре, това е

Чичо Поп (Атанас Костадинов Станьов), роднина на Елин Пелин; прототип на отец Игнатий от разказа „Пролетна измама“ (около 1900)

истина някоя жена. Това е нивата на еди коя си — имаше една красива булка — дали не е тя. Рекох: я иди да видиш; аз ще ти паса телците,ти върви да видиш. И понеже той беше човек така с чувство, припна. Видях по слога така дебне, насам-нататък гледа. По едно време връща се и се смее. Казва: „Абе, знаеш ли каква излезе тая работа? Една бяла забрадка се вижда в нивата, а то една конска глава ми се озъби.“

Селяните имат обичай да турят конска глава в нивата на кол и това е един вид магия — да не уручасват нивите... „Абе, каже, не беше булката. Озъби ми се една конска глава. Посмяхме се, поприказвахме. Оттам ми дойде хрумването за „Пролетна измама“.“[1]

Синът на Митар Герака дядо Петър Герака разказваше:[2] „Баща ми, Митар Герака, бе среден на ръст човек, със сини очи, червеникава коса и мустаци. Дядо ми, Стоян Герака, бил беден селянин, затова баща ми, като се оженил и отделил, имал всичко единадесет декара земя. Едни от нивите са били на Мирчова ливада, Чемерник, Углишин дол и Средна ртлина — все слаби ниви. Направил си малка къща на земята с една стая и „кащи“ (кащи — кухня). Мама се казваше Цона, родом от село Каменица. Ние бяхме шест деца. Най-голямата ми сестра се казваше Йорданка, след това брат

[1] Вж. Елин Пелин. Събрани съчинения, т. 10, с. 489—490.

[2] Записът на спомените му беше направен през декември 1962 г., когато Петър Митров Герака беше 77-годишен.

ми Георги, аз (Петър), сестра Мария и друга Иванка, която почина. След това се ражда момиче, което нарекли пак Иванка и което също почина. Сиромашията у нас бе много голяма. Помня, че си имахме хляб от наше жито най-много до „бъдни вечер“, а след това ядехме кукурузник и качамак. Свършехме ли и царевиците, гладувахме. Никога няма да забравя как веднъж, като бяхме много гладни, сме насядали вечерта край огнището и чакаме нещо за ядене. Мама се повъртя, повъртя, па взема кваса от нощовите, зарови го в огъня да се поизпече и след това отчупи на всеки по парче, колкото да не легнем с празни стомаси.

В нашия двор нямаше ни овца, ни коза, а свиня хранехме в пет години един път. Имахме само една крава.

Баща ми Митар Герака иначе бе веселяк, особено с хората, затова го обичаха. Но не беше много работлив. Те с чичо Вечко Герака се отличаваха от другите си братя Гераци: не напираха на работата. Баща ми обичаше да работи нещо по-леко, затова се хващаше за полски пазач или пасеше селските телци. Най-често ги пасеше по Градежите, които тогава не се пазеха за ливади като сега, а отсреща на Тахталията беше нивата на една хубава невеста — Пауна Славчова, наша съседка.

Една година бяхме пак телчари, но ги пасехме с чичовия ми син Спас Герака. За да не си идват телците вечерно време в селото, трябваше да направим егрек и за нас колиба в местността Базака. Баща ми трябваше да дойде да помага. Не дойде цял ден. Вечерта, като си отидохме, той се проснал и лежи. Питаме го защо не е дошъл в Базака да помага, а той: „Няма да работя вече, защото ще умирам.“ Сутринта му станало нещо лошо, та отишъл в съседното село Голяма Раковица при гледачка. Гледачката му гасила въглища, гледала му и най-после му казала, че ще живее 40 дни и ще умре. Уплашил се от думите на гледачката. Лежа 40 дни, без да хване работа. След това стана и започна да работи. После живя още 40 години . . .

Баща ми Митар Герака обичаше да пие, пуши и псува. На всяка дума и по една попържня.

В празнични дни бръснеше и подстригваше селяните в бозаджийницата на Георги Цонака, която се помещаваше в къщата на дядо Йото (сега къща-музей). Пари не взимаше от клиентите си. Ако му дадат — дадат, ако не — и дума не правеше за плащане. За услугата селяните го черпеха. Като не можеше да изпие толкова боза, събираше я в бакърче и я носеше в къщи да я пием ние. Беше голям дявол и закачлив, но никой в селото не му се сърдеше. Като срещне някое дете на улицата, ще сложи ръка над вежди, па ще рече:

— Ти, нане, чио си? — Детето ще каже името на баща си, а тоя: „А-а-а, познавам майка ти. Ния с нея каква работа сме работили...“ — и си замине.“

„Гераче-гяволче“ — така някои викаха на Митар Герака“, си спомняше Иван Димитров Куцов (на 83 години) през януари 1963 г.

70-годишната Петра Николова Иванова ни разправяше за бае Митар през февруари 1963 г.: „Знам Митар Герака като веселяк човек и закачлив с децата. Помня, че беше майстор на къщата на Петър Клечков. Ние, децата, ходехме да гледаме, като работят.“

Митар Герака умира през 1918 г.

6

ЛУКАН ВЪЛКОВ — ПРОТОТИП НА РАТАЯ ЛУКАН ОТ РАЗКАЗА „САМОДИВА"

С бае Лукан Вълков бяхме заедно овчари през 1914 г., разправя ни през 1961 г. Илия Георгиев Спасов, 76-годишен. Беше нисичък, черноок, с черна коса и мустаци. Имаше насмешливи дяволити очи.

Всякога се смееше. Вечерно време, като приберем овците в егрека и напалим огън, бае Лукан щукне на някъде и току донесе зелени царевици, картофи, тикви. Седнем край огнището и започваме да печем най-напред царевиците. Печем и ядем. Бае Лукан обичаше да се просне край огъня на една страна и да разказва приказки. Всяка вечер. И никога не повтаряше една и съща приказка. Разказваше за царе, царици, за царска дъщеря, оженена за овчар-хубавец и голям юнак . . . Като изядем царевиците, чакаме да се опекат картофите. За много работи разправяше и много знаеше. Погледне ли към небето, ще рече: „Те ония там звезди, където са сега над селото, виждаш ли? Оная е Голямата мечка, другата — Малката мечка. Тия там, ситните, където са една до друга, това е Кокошката". Като помисли, помисли и посбута огъня, бае Лукан започне: „Имало едно време един мъж и една жена. Жената била добра, а мъжът лош и лют като арнаутска пиперка. Жената с нищо не могла да му угоди и той всякога я биел. Ако направи нещо така, той я бие защо не е инак. Вечерно време през лятото, ако му постеле да спи на двора, бие я защо не му е постлала вътре в къщи, ако му постеле в къщи, бие я, защо не му е постлала вън на двора. Една вечер жена му постлала и вън на двора, и вътре в къщи. Мъжът, нямало на къде, рекъл на жена си, че ще спят на двора. Легнали мъжът и жената на двора. Заприказвали това-онова, а на небето ония ми ти звезди коя от коя по-хубави, по-светли. Не щеш ли, жената знаяла имената на някои звезди и започнала да ги казва на .мъжа си. — Те, мъжо, тая е Вечерницата, оная — Голямата мечка, а тия звезди, една до друга над нас, са Кокошката с пиленцата . . .

— Кокошката ли? — извикал мъжът. — Ти си ми постлала нарочно под Кокошката, та нощеска, като заспя, кокошката отгоре да ме нацвъка с курешките си! — И мъжът пак станал и пак набил жена си. На лош човек угодило няма".

Вечерно време, когато приберехме овцете и разпалвахме огъня, бае Лукан обичаше да свири със свирка или да пее. Пееше най-много песента:

— Огън гори на планина, гледам го, виждам го,
дай ми, мамо, верен другар да ида да вида.
— На ти, дъще, мили братец да идеш да видиш.
— Не ща, мале, мили братец да ида да вида,
дай ми, мале, верен другар да ида да вида.
— На ти, дъще, мил бащица да идеш да видиш.
— Не ща, мале, мил бащица да ида да вида,
искам, мале, верен другар да ида да вида.
— На ти, дъще, първо либе да идеш да видиш.
— С първо либе, мила мамо, ще ида да вида.

Лукан бе от сиромашко коляно, та ходеше ратай по хората. Една година се пазарил у Стоян Петела в село Бенково. Стоян бил търговец и много

Лукан Вълков — прототип на едноименния герой от разказа „Самодива“ (1937)

лош човек, скъперник. Наближи ли Димитровден или Гергьовден, докогато е цанил за ратай, той ще прави, ще струва, та ратаят да избяга и да не му плати. Така правил с всички. Та при него се цанил и Лукан. Слушал го той през цялата година. Каквото каже чорбаджията, това върши и всякога пее или свири със свирката. Наближавало Димитровден. Чорбаджията от ден на ден ставал по-лош и се чудел какво да направи, та да го изпъди и да не му плати. Един ден преди Димитровден му рекъл да вземе котлите и да отиде за вода от един далечен кладенец. Лукан отишъл, налял котлите и се върнал. Чорбаджията вземал бакърите с водата, разлял ги на земята и рекъл: „Иди донеси друга вода!“ Лукан отишъл, налял бакърите, донесъл ги и чорбаджията пак разсипал водата. Лукан се досетил, че Стоян Петела иска да го ядоса, та после да не му плати, затова сложил бакърите на лактите на едната ръка, извадил свирката и хем свири, хем отива за вода. И така — 16 пъти.

Видял чорбаджията, че не може да го ядоса, та да го изпъди, но все мислил как да не му плати. На другия ден сутринта Лукан влязъл при чорбаджията в къщи, па му рекъл:

Къщата на Лукан Вълков (1962)

— Бае Стояне, всичко съм свършил, каквото си ми казал. Дай ми парите да си отивам.

— Не си свършил всичко — рекъл чорбаджията,— затваряй и отваряй вратата!

Лукан много не му мислил, започнал да отваря и затваря вратата, но вратата скърцала, та чорбаджията му рекъл да спре.

— Слушай, рекъл той на Лукан, ще ти платя, ако седиш и зимъска при мен.

— Ще седя, само ми дай парите.

Чорбаджията повярвал и му дал парите, като му казал какво да работи навън. Лукан излязъл на улицата и си тръгнал за село, като рекъл на един случайно срещнат селянин да отиде да каже „много здраве“ на чорбаджията — че не може да го излъже. Селянинът съобразил: „Слушай, Лукане, аз ще отида да му кажа, че си заминал за Байлово. Петела е много лош. Ще те настигне по пътя и ще те убие. Скрий се у нас, пък утре сутринта рано си бягай.“ Лукан послушал и се скрил в къщата на селянина. След малко разярения чорбаджия префучал с кон да настигне Лукан . . .

Със спестени пари от ратайството Лукан си купил една крава. Била много слаба и дребна, едвам кретала в ралото. Баща му водел кравите, а Лукан орал. Завили се гарвани, закряскали с дрезгавите си гласове, и то над Лукановата нива. Лукан погледнал към гарваните, па рекъл: „И-и-и, тате, тия гарване не чакат и да одерем кравата. Много бързат . . .“

Едно време много ходехме на Румания (Тракия) на жътва. Нали там местата са по-ниски. Докато нашите ниви станат за жътва, ние отидем да изкараме по някой лев. Иначе няма от къде. Събираме се много народ —

мъже, жени, момичета и момчета. Води ни драгоманин. Той се пазари, той ни води при чорбаджията, комуто ще жънем.

Една година с нас беше Лукан, а дойде и Иван Колев — Благолаж (Благолаж — от благо лъже) с гайдата.

Помня, разказва Илия Гергов, че тръгнахме пеш от Байлово направо за Тракията. От пладне (то бе неделен ден) спряхме в едно село. Починахме малко и Благолаж наду гайдата. Млад човек — знае ли умора, та и ние? Наскачахме, уловихме се да играем. Както играем, така се направил на просяк, та мъчно би го познал човек. Обърнал клепките на очите, нагърбавил се, куца с единия крак и така жалостиво моли за милостиня, като че ли досега само с просия е живял. Хората от селото го гледат и нали не го познават, съжаляват го и му дават по нещо. Ние отстрани примираме от смях.

Разтурихме хорото и тръгнахме пак на път. Лукан ни прави смях и ние не усещаме, че вървим; така ни е леко. Наближихме селото отсам Пазарджик. Името му не помня. Седнахме да си починем под едно дърво край пътя. Гледаме, след нас идва възрастна жена, води магаре и преде, като от време на време подръпва магарето за оглавника, което се навежда да къса бурен край пътя. Назад не се обръща, гледа си хурката. Лукан ни рече: Искате ли да се посмеете? Седнете под сянката и гледайте, ама да не се смеете с глас, та да се обърне жената. Ние насядахме. Жената наближи, поздрави ни и замина, като си предеше и подръпваше магарето.

Лукан стана полекичка, доближи магарето, свали му оглавника и го нахлузи на главата си. Магарето остана да пасе. Лукан с оглавника на шия върви след жената, направи няколко крачки, спре. Тя подръпне оглавника, той тръгне. Всички изпокапахме на земята от смях. Добре, ама Иван Колев, Благолаж така силно се изкикоти, та жената се обърна и видя Лукан. Той изхлузи и хвърли оглавника от шията си и побягна, а жената започна да го кълне и се повърна да прибере магарето си.

Един ден след вечеря мъж от нашите жетвари разправяше, че някой вдовец от селото питал няма ли мома-заходница между жетварките, та да се ожени. Имал човекът деца, пък нямало кой да ги гледа.

— Има, има една — рече Лукан. — Утре ще се облека като жена и ще му пристана. Кажи му, че се казвам Лула и че съм много срамлива, та като се забрадя с кърпа, само очите ми се виждат.

На другата вечер човекът дойде с каруцата, позагледа „Лула", па рече: „Е, щом ми е на късмет, каквато е, такава. Хайде, Луле, качвай се на каруцата".

Започнахме да изпращаме „Лула", а Благолаж наду гайдата и засвири „изпращане на невестата". Смеем се, та се късаме от смях, ама човекът не гледа това. Качи се на каруцата и шибна конете. Още на първия кръстопът Лукан скача от каруцата, дигнал си фустанелата нагоре и рекъл: „Виж Лула с чешире!" — и избягал.

Каруцарят спрял каруцата, погледал, погледал смаян, кимнал с глава, па си отишъл.

Вечерта до късно не заспахме от шеги и смях по този случай.

Петър Стоянов Казаков (починал през март 1963 г. на 76-годишна възраст) разправяше: „Едно време през есента, когато полската работа попривършеше, ходехме в София на пазар. Ще натоварим колата с дърва, ще впрегнем воловете и ще се събираме до черквата. Най-

хубавите волове с цинкари на шиите поставяме отпред за керванджии. Та като се съберат всичките кола и всички прегледат своята — дали не е забравил я катраника, я теслата, я нещо друго, прекръстим се и тръгваме на далечен път. Добитъкът потегля дървените кола по разбития селски път, а когато е валяло дъжд и е кално, колите ни потъват до главините. Обикновено тръгваме най-малко 15—20 коли, защото пътищата бяха лоши и дървените коли се чупеха, та да си помагаме. Като стигнем в София, купим си сол и видело (газ) за дома и се връщахме. За отиване и връщане до София се бавехме три дни и ни се струваше, че София е много далече, а то всичко на всичко 43 км път.

При едно такова ходене на пазар в София се случи с нас и Лукан. Нали бе сиромах, впрегнал кравиците, качил в колата малко дърва, седнал отгоре на дървата, а свирката му в устата и свири ли, свири. „Кесията ми е тясна, ама душата широка — казваше той. — Защо да мисля, като няма за какво? — нищо нямам. Да му мислят чорбаджиите."

Надвечер, като стана здрачкаво, спряхме, та да нощуваме на богровските ханове. Накладохме голям огън близо до колите, та да гледаме добитъка. С нас имаше пазаркати и от другите села — от Белопопци, Горна Малина и Макоцево, та и те заедно с нас спираха колите да пренощуват. Наобиколихме всички огъня, греем се и си приказваме. Лукан, както седеше, стана прав, изгледа всички около огъня и започна (на шопски): „Я че кажем, що че кажем, ама сакам тук да си остане. Да не оди някой я при свата Джуро, я при . . ."

Приказва пустият му Лукан, приказва, па нали благодум, та всички сме се затаили и слушаме. Чуват се само волските синджири как подрънкват, като преживя добитъкът. Тези приказки най-допаднаха на шопите. Нали бяха на техния език, та си го разбират . . . Слушат и цъкат с език, как можа това нещо да се запомни и така да се казва. Научиха и името му. Щом свърши, едни рекат: „Лукане, кажи още някоя" — и той все казва. Свърши ли и нея, започва друга, шопска, написана от Елин Пелин. По едно време, както слушахме Лукан, едно момче от Горна Малина извика: „Нане, тая гарга ни лъга, лъга, ама ни няма чуловете на воловете. Окрал ги е некой." Всичките пазаркати се пръснаха да видят стоят ли им чуловете по добитъка и да псуват нощните злосторници . . .

При такива случаи Лукан ще рече: „Нали ви казвам: мене слушайте, но и в колите си гледайте, защото има шопи, дето покрадват . . .

Лукан си имаше „побратим" от село Столник. И той хитър, и той приказлив като Лукан. Случи ли се да отиваме на пазар в София да караме дърва за продан, не може да не спрем на Столнишките ханове в кръчмата на кръстения от байловчани кръчмар дядо Чорбалан (защото колкото и много да бяха пътниците, всичките ще нагости с чорба, която доливаше с вода).

Срещнат ли се двамата побратими, падаше голям смях — шегуваха се и се надлъгваха. Побратимът от Столник ще рече:

— Побратиме, какво ново по ваше село?

— Всичко харно, побратиме — ще рече Лукан. — Тая година ни се народиха тикви като планина, та не можем с колата да минем. Избикаляхме цял ден, та затова замръкнахме тука. Ами вие що си имате, побратиме, в Столник?

— Що си имаме ли? Дотрябва ни тиквено семе, та ходихме в Байлово.

Една семка в едни кола натоварихме. Такова чудо не бях виждал. Трябва да са от тия тикви, за които ти казваш . . .

Лукан лъже, и оня лъже — и се надлъгват. После започнат шегите и ние само се смеем.

Петър Бонев Панков (на 72 години) разказва през април 1963 г.: „Лукан обичаше да дразни лулинци, които живеят по ниските места край реката. Зимно време ги налитат вълци, та им правят пакости — отвличаха овци или кози. Та отива Лукан в Лулинската махала през нощта и нали къщите са на гъсто, започва да врещи като коза, когато я влачи вълк. Разлае кучетата. И като види, че наизскачат лулинци, кой с какво завърне в ръцете, бяга из дерето към Сивия кладенец. А те всички по него тичат из снега. След това се скрие, а те търсят козата. Сутринта по добитъка разбират, че не е идвал никакъв вълк.

Били сме заедно с Лукан и овчари. Много майсторски имитираше всяко животно. Особено като започне да кашля като коза или овца, не можеш позна, че е човек.

Бяхме вече ергени. Една неделя Лукан отиде в Макоцево като угледник (да избира мома). Като се върна при овцете, разказа ми: „Излязох на хорото да гледам момите. Гледам, всички в мен гледат, смеят се и се посбутват една друга. Чудя се защо ме гледат. Па си знам, че не съм от хубавците. Кога се погледнах, какво да видя: облекъл съм си абата нагоре с полите. Затова ми се смеели и момите . . .“

Лукан е бил и добър мутафчия (тъкач на чулове, торби за добитък и черги за домашно употребление). Тоя занаят вършел през зимата. От запазени тук-там чулове и черги се вижда, че Лукан е имал усет за съчетаване на боите и подреждане на шарките, защото макар и след толкова време правят впечатление с хубостта си.

Целият живот на Лукан минава в сиромашия. Трудно е изхранвал семейството си. Но това не му пречи да бъде винаги весел и духовит. Луканови шеги, приказки и остроумия са известни не само на байловчани, но и на мнозина от околните села. Добър, тих, скромен иначе, той е бил обичан от селяните, които с интерес слушали шегите и приказките му.

На старини синовете му го прибират в София. И тук той скоро става известен сред съкварталците си.

Станал „гражданин“, синовете му го пооблекли градски и му подстригали мустаците. Един път го срещнал съселянинът му Илия Георгиев и го попитал:

— Бае Лукане, как си?

— Не виждаш ли как съм. Синовете ми остригаха мустаците, та приличам на маймуна.

Най-големият му син Велко разказва за баща си: „До края на живота си баща ми обичаше да ходи на гости у Елин Пелин, който му викаше байче и го обичаше. Всякога като се връщаше, казваше, че Елин Пелин му дал пари да се почерпи. Тогава, при такова настроение, той бе приказлив, духовит и обичаше да се шегува. Почина в София“.

7

ПОП АТАНАС КОСТАДИНОВ СТАНЬОВ — ПРОТОТИП НА СЕРАФИМ ОТ РАЗКАЗА „ИЗКУШЕНИЕ"

В известната своя беседа пред писателите-белетристи през 1949 г. Елин Пелин разказва между другото:

„Аз имах един чичо поп, ама истински поп, светски поп . . .

Аз бях още дете. Той ме обичаше и ме водеше в черквата на вечерня — никой няма в черквата — и ме учеше на гласовете да пея. И викахме колкото можем и той и аз. Той си е попивал, но аз после схванах тази работа. Между другото ходехме на разходка. Той ме водеше все из нивите и ми разправяше интересни работи за светци; и той ги разправяше по един особен начин, не с голямо уважение към тия хора: и от там някои работи така съм схванал. Винаги са ме интересували тия неща и съм чел книги — житията на светците. Той ми ги даваше и аз съм ги чел. И от там ми е хрумнало да напиша „Под манастирската лоза" с мои разбирания за светците."

Внучката на поп Атанас Гълъбина Костадинова Атанасова (учителка-пенсионерка) разказва за дядо си: „Помня, че дядо поп беше работлив човек и показваше умение в много занаяти — дърводелство, дюлгерство. Шиеше си сам юзди и седла на конете. Дъсчените порти, каменните зидове на двора, дограма за къщата — врати и прозорци — всичко сам си е направил. Не оставаше ни минута свободен, било в къщи или на полето. Не обичаше тези, които само приказват, а не работят. Ако дойде гостенин в къщи и се заседи повече на „празни приказки" (както казваше дядо поп), той ще рече на такъв гост: „Хайде да те вардя от кучето, че е много лошо, та да не те ухапе" — и гостът се сеща, че трябва да си отива."

Поп Атанас Костадинов е пръв братовчед на дядо Йото. Завършил начално училище в Байлово, баща му Костадин (или Курте, както го наричали селяните), който бил кръчмар, го праща да учи в Самоков, където завършва семинария. Първата година, когато се завръща в Байлово, се пазарява за учител, но „даскалъкът" не му харесва. Той става свещеник в Байлово. След това му дават за енория и околните села: Белопопци, Гайтанево и Голяма Раковица (според някои селяни и село Каменица). За да обикаля голямата си енория, поп Атанас е имал три хранени коня, за всеки кон седло с широки козиняви дисаги за подаянията от вълна, кожи (около Гергьовден), брашно или фасул, които вярващите тогава селяни давали на попа във връзка с многото християнски празници.

На поп Атанас се раждат три деца: Митра, Костадин и Христоско. Когато децата „попрехврънкнали" малко (както казват тука), майката се разболява и не след дълго боледуване умира. Семейното положение на поп Атанас се влошило, което той понасял тежко. Започнал все по-често да попива, дори (както разправят байловчани) в пияно състояние ходел на черква. Около името му започнали да се появяват най-различни шеги и измислици, които духовитите байловчани украсявали за повече смях — при „повишено" настроение в кръчмите.

Христо Иванов Стоянов (гимназиален учител по литература, починал през 1942 г., брат на Елин Пелин) разправяше за поп Атанас, когато идваше в родното си село: „Един празничен ден сутринта поп Атанас си пийнал в къщи и отишел на черква. След службата трябвало да

държи някаква проповед. Качил се на амвона и започнал речта си. Трябва да е приказвал доста, защото жените една по една се източили от църквата и останал само клисарят Иван Петров. Види се, омръзнало и нему да дреме отстрани по „троновете“, та се покачил по стълбичката на амвона, мушнал ключовете на черквата в ръката на поп Атанас и му рекъл: „Отче, дръж ключовете. Като свършиш, заключи.“ И си отишъл“.

Дядо Вълко Костадинов (починал преди няколко години на 96-годишна възраст, брат на поп Атанас) разказваше: „Байчо поп бе интересен човек и другояче разбираше божиите работи. Някои светци и светици не признаваше, говореше лошо за тях, пък казваше, че и в черквите не ги споменавал. Други обичаше и уважаваше като хора, които са правили добрини на хората. Дядо Вълко си спомняше и за един случай с бедна жена от селото, която отишла при поп Атанас и му рекла: „Отче, от къде да купя иконата на великомъченица Варвара, та да я дам на черковата за здраве?“ Поп Атанас я поизгледал, па рекъл: „От теб по-голяма великомъченица има ли? Я виж, петите на краката ти са се напукали и кърви текат, че нямаш пари за цървули, а си тръгнала икони да купуваш. Защо ти е?

— Обещала съм — рекла тя, — кога бе ми болно детето на връх Света Варвара, че ако оздравее, ще ѝ туря икона в черквата. Сега не е ли грях, ако се откажа?

— Не е грях — рекъл попът, — ако има грях, да бъде мой, че ти не давам да купуваш икона. Пък колкото за Варвара, не мисли. В житието ѝ пише, че била богатска дъщеря и няма да те разбере. Ситият на гладния никога не вярва, няма и да го повярва. Колко жени са станали светици, че от богатство и широк живот не са знаели какво да правят. Отивай си и с парите си купи нещо за децата. Пък за иконите в черквата има колкото щеш“.

Като се връщал от околните села, където го викали за най-различни религиозни случаи и където никой не пропускал случай да почерпи дядо поп, храненият му кон се носел бързо по пътя за Байлово, дългата му коса се развявала от вятъра, а отстрани тежките дисаги едвам се поклащали. Селяните, наизлезли по полето на работа, като гледали бързия бяг на коня, казвали: „Поп Атанас пак се е нарязал като казак“. Дядо Йото, бащата на писателя, подкачал попа: „Цяло село оре и работи, попа пее, пее и се не поти“. Така протичали годините на поп Атанас в Байлово.

Един път с попа вървял един селянин. Минавали край къщата на бъдещия писател, гдето била бозаджийница. „Дядо попе, да се отбием да пием по една боза в бозаджийницата. Аз ще черпя“ — рекъл селянинът.

— Бузà не пия, рекъл поп Атанас, като се позасмял. — Нали Георги Цонака я цеди през долните си гащи, че не му се дават пари за цедка?“ И си заминал, а селянинът се отбил и разправил на всички, какво казал попът. Георги Цонака позеленял от яд, изпсувал попа и още тогава рекъл: „Ще видите попа на кой бог служи, ама малко по-после“.

След няколко дни Георги Цонака, облечен в най-новата си селска премяна и вълнеста гугла на глава, преметнал през рамо шарен цедилник с препечена погача и захлупци овчо сирене, поел пешком пътя за София, да клевети поп Атанас направо при владиката.

Като се върнал от София, Георги Цонака разправял на селяните в бозаджийницата, че казал на владиката как поп Атанас закачал жените, е вдовицата Стоилка Милска ходела често в къщата на попа и че жените

само това приказвали, като се съберат на Сивия кладенец. „Второ, рекъл Цонака, разправих на владиката, че поп Атанас от светците почита само Иван Рилски и мъченик Йоан Българин, а за светеца Дамаскин Габровски разправял на селяните в кръчмата, че закачал една свищовска кадъна и само за това бил обесен от турците и че нарича светиците гевендии и още какви ли не имена . . . Казах, рекъл Цонака, че е хаймана поп и не изпълнява черковните наредби като Макоцевския поп, и че за това хората го не обичат вече. От такива попове ще пропадне и черковата и религията, и селяните ще взимат да не ходят на черква“ — рекъл бил Цонака на владиката и му целунал ръка. А владиката поклатил заканително глава.

След няколко дни поп Атанас бил викан от владиката в София и никой нищо не знаел какво са му казали, но се върнал много ядосан и много загрижен. Влязъл право в кръчмата. Седнал и се напил здравата. Байловци разправят, че почти не си отишел в къщи, а право в черквата. Влязъл, прекръстил се, както му е редно, погледнал към голямата икона, па уж бил рекъл: „господи, господи, до сега ти пеях и не ти угодих, а от сега нататък ще ти играя“ — и бил започнал да играе в празната черква. Това нещо уж видял клисарят Иван Петров, който минавал покрай черквата и случайно погледнал през железните решетки на един прозорец. Клисарят съобщил на жена си и рекъл: „Куле, ако кажеш това някъде, да знаеш, че главата ще ти отрежа“. Жена му „тайно“ го казала на някоя си жена, а тя на цялото село . . .

На поп Атанас дошло съобщение от владиката, че го наказват — изпращат го на заточение в Рилския манастир (за неизвестно време). Помирил се със съдбата си поп Атанас и заминал за манастира. Есента, като ходили там, селяните го видели. Но поп Атанас не приказвал с никого и отбягвал да се среща с хора. Бил всякога замислен.

Една година през месец юни по-малкият му син Христоско започнал да прокопава вада от реката за в къщи, в двора, където направил лехи за пипер и домати. Минала покрай него Неда Николова Клечкова и рекла: „Христоско, не отбивай реката да полеем градината“. Христоско продължавал да копае, като не обърнал внимание на думите ѝ. Тя се ядосала, отишла в къщи и рекла на сина си Михо: „Ти лежи тука, пък оня попският разбойник е отбил водата, та ще пресуши градината“. Михо Клечков, без много да му мисли, скача, взема една мотика, та при Христоско, който, наведен, копаел. Ударил го с мотиката отзад в главата и го убил. Съобщили на поп Атанас в Рилския манастир. Той си събрал багажа и без да пита някого, поел пътя за Байлово.

Поп Атанас решил да напусне селото завинаги, като се пресели в Самоков, където по-големият му син Костадин бил на второсрочна служба в тамошните казарми. Разправят, че повикал мъжа на дъщеря си Митра — Захари Митров и Атанас Петров — Прашо да му закарат багажа в Самоков. Съгласили се. Започнали да товарят колите, но зетят забелязал, че поп Атанас пази с внимание едно обковано сандъче, което сложил между другия багаж. Захари Митров сполучил да смени сандъчето с друго, подобно на него. Откарали попския багаж в Самоков, разтоварили го и побързали да се върнат обратно.

След няколко седмици поп Атанас влязъл в пазарлък с някой си самоковец — да купи от него къща. Къщата била пазарена и попът започнал да отковава сандъчето, което било „пълно“ със златни наполеони. Като

го отворил, видял в него разни железа. Започнал да вика, да кълне и тутакси паднал на земята. След това тялото му се покрило с цирей и пъпки — от притеснение, вследствие на което починал.

8

ИВАН ВЕЛКОВ ПЕТРОВ — ПРОТОТИП НА КЛИСАРЯ ТОДОР ОТ РАЗКАЗА „ИЗКУШЕНИЕ"

Велко Петров, кръстник на писателя, бил сиромах селянин, с малко земя и добитък, с много деца. Порасне ли някое от момчетата, той ще го ожени, ще му даде парче земя, ще му струпа къщичка „колкото да си завре главата" и ще го остави сам да си реди живота, както знае и както може. Един от многото му синове бил и Иван. Неговата сиромашка къщица и сега стои на самия път под Божичковица, до самото шосе — стара, грохнала сграда с малки прозорчета, колкото да се проври човешка глава.

Иван Велков Петров се оженил за девойката Кула от Шаламановия род. Раждат им се три момчета. Мъчно свръзвали двата края и често гладували. Поп Атанас виждал теглото на Иван и го повикал за клисар. Съгласил се той, защото, както казвал, „ако тече на попа в джоба, на клисаря — ще капне". Клисарската работа не му се видяла тежка, макар че едно време поповете са имали много работа — сватби, кръщавки, водосвети, маслосвети и най-много погребения (защото не е имало дори и фелдшери). Клисарят Иван придружавал навсякъде поп Атанас и така свикнал с пиенето, че започнал много често да спохожда кръчмите. Не били редки случаите, когато и той като попа започнал да обслужва черквата пиян.

Иван Петров бе среден на ръст, винаги облечен с излинели, закърпени с много кръпки дрехи, с проскубана нискодънеста гугла на главата, слаб, със съсухрено, набръчкано лице. От дългото служене в черквата бе позапомнил някои „гласове" и (както казват байловци) „мънкаше" в черквата. Думите при черковнославянското пеене грешеше, за което много му се присмиваха. Разправят, че един път започнал да пее: „Свате Димитре, залюбил ли си Нестора" вместо „Свети Димитре, възлюбил ли си Нестора", за което започнали да го подиграват и да му викат „свата Димитър". От това клисарят много се ядосвал и псувал. След поп Атанас в байловската черква служил поп Гондур. Иван Петров остава клисар и при него, обаче много не го обичал.

Накрая на живота си клисарят получил прозвището „Петербург". Защо и как — не можахме да установим.

Иван Петров умира през 1930 г. в същата сиромашия, в каквато започва и житейския си път. „Беден се родих, сиромах ще умра" — казваше той.

9

АНГЕЛ ГАНЧОВ ТОНКОВ — ПРОТОТИП НА АНГЕЛ ОТ РАЗКАЗА „ИЗКУШЕНИЕ"

За него се отнасят следните пасажи в разказа:

. . . — „Какво си бъбреш, Тодоре, да не си забравил някоя молитва? — обади се съседът му Ангел, който отиваше на черква. Тодор се спря.

— Ти да видиш беля, бае Ангеле, да видиш грях! Няма вино за комка! . . .

— Де не думай де! — учуди се Ангел, който отиваше да се комкава. — Хайде-де, може ли така. Ще се намери . . .

— Я слушай, Тодоре, какво ще ти кажа, — рече бае Ангел, като помисли малко с мъничката си главица. — Припни у дома и кажи на жената да даде там онова шише . . . тя знае . . . Кажи, че аз съм те пратил."

Ангел Ганчов Тонков беше дребен, нисък, с малка глава човек. Петър Митров Герака, който дружел с Ангел Ганчов, разказва:[1] „Бащата на Ангел бе убит в Сръбско-българската война през 1885 г., а през същата година умира и майка му. За Ангел се грижи Томе Михайлов и жена му Стойна от Байлово, а другият му брат Иван е харизан в село Мирково. Като свършил IV отделение в байловското училище, дали Ангел за чирак в една софийска бакалница, където стоя няколко години. Преди да отиде войник, ние двамата с него станахме градинари в зеленчукова градина в село Герман, Софийско. Като се върнахме от там, той стана бакалин в Байлово. В Първата световна война участвува като взводен подофицер. Когато нашите войски влязоха в Румъния, той ни казваше да не правим никакви пакости и да се държим добре с мирното население, да не безчинствуваме. „Я помислете, казваше той, че чужди войски навлязат в селото ни, където сме оставили жени и деца, и започнат да влизат по къщите ни, да взимат каквото намерят, да безчинствуват с жени и момичета, добре ли ще ни е? . . " Приказваше всякога прави приказки, затова всички го слушахме и никой от нас не направи нищо лошо на населението.

След войната, като се завърнахме по домовете си, Ангел отвори бакалницата в къщата на дядо Йото (бащата на Елин Пелин), а след това се премести в съседната къща на дядо си Никола Тодоров Станьов. Такъв човек и търговец едва ли имаше по другите села, да помага на хората с каквото може. Ако даде пари някому в заем, лихва никога не взима.

Мой братовчед Иван Герака запродава една нива и поиска 1000 лева. Пари нямах, а нивата трябваше да взема, защото имотът ми бе малко и трябваше да гладуваме. Отидох в бакалницата и разправям на Ангел за нивата. Той изпрати да извикат Иван Герака. — Иване бе, продавал си някоя нива. Истина ли е?

— Който даде хиляда лева, ще я вземе. За по-малко не може.

Ангел наброи парите на Иван и му каза, че я плаща за моя сметка. Парите после му върнах по малко. Кога как можех. Лихва не ми взема ни стотинка. Той страшно много мразеше лихварите.

При празнуване четиридесет години от основаването на местното читалище „Елин Пелин" в селото ни (на 23. XII. 1962 г.) един от основателите Димитър Панчов Велков в спомените си за читалището каза: „На учреди-

---

[1] Запис, направен от нас през декември 1961 г.

Ангел Ганчов Тонков — прототип на клисаря от разказа „Изкушение“ (около 1900)

телното събрание имаше много селяни. Там беше и Ангел Ганчов. Той стана, похвали ни за тази хубава инициатива, че в селото ще има читалище да пръска светлина и знание и подкани всички мъже, които бяха там, да се запишат за членове на новооснованото читалище.

— Бае Ангеле, обади се селянин, всичките ще станем и искаме да станем членове на читалището, защото е за нас. Но как да си платим членския внос, като за себе си казвам, нямам ни стотинка? Пък и ти виждаш, дойда в бакалницата за сол или видело и се свивам, че трябва да искам на вересия. И ако не си да ни даваш така и ние когато можем да плащаме, кой знае какво ще правим . . .

Ангел Ганчов им каза: „Съгласни ли сте аз да ви платя членския внос, пък вие на мен, когато можете?“

— От това по-добре има ли? — Съгласни сме — обадиха се селяните и още същата вечер се записаха седемдесет души с платен членски внос за една година. Добър човек и общественик бе Ангел Ганчов.

В последните си години Ангел боледуваше често. Беше жълт, слаб, с невесел поглед. През последния си ден се отбил в кръчмата на Ангел

Донев. Пил 1—2 чашки ракия, вземал месо, върнал се в къщи и поръчал на жена си да го сготви. А той легнал да почине. Почакали го доста време да стане да обядва, но . . . Когато отишли да го повикат, разбрали, че е умрял.

10

ИВАНОВЦИ, БОЖИЧКОВЦИ, ЗАГОРСКИТЕ И ЧЕМЕРНИЦИТЕ — РОДОВЕ, СПОМЕНАТИ В РАЗКАЗА „ИЗКУШЕНИЕ"

„— Ако няма у Ивановци, ще ида у Божичковци, ако няма у Загорските, ще ида у Чемерници, ако няма там, ще ида там. . .", четем в разказа.

Ивановци са преселници от село Вакарел. Дошли в Байлово преди Освобождението от турско робство. Този род сега не съществува.

Един от най-големите родове в Байлово е Божичковският — преселници от Вакарел, дошли също преди Освобождението. Родът в по-голямата си част е запазен. Божичковската махала се намира в западната покрайнина на Байлово, между пътя за с. Макоцево и шосето за София.

Загорските заемат северната покрайнина на селото между „Извора" и пътя, който води покрай Иван Игнатов за към „Гьола". Загорските са преселници от село Литаково, Ботевградско, с пръв преселник Стоян Загореца. Чемерници наричали рода Гаженци.

11

ПРОТОТИПОВЕ НА ГЕРОИ В РАЗКАЗА „ЛЕТЕН ДЕН"

1. Иван Панков Стойчев — прототип на Дядката

В кратка характеристика писателят го рисува по следния начин: „По неговото умно лице лежеше тъга. Трезвен, той беше добър човек. Имаше четиридесет години и се ползуваше с почит в селото, защото бе грамотен, разумен, с весел характер и пееше в черква. Но откак умря жена му, той се промени, отчая се и почна да пие".

„Сборището в Байлово беше кафене „При чичо Петър с благите думи", гдето главният събеседник бе сам чичо Петър . . . Срещу кафенето, в близката съседска кръчма се застояваше Дядката, по пътя минаваше и ръкомахаше неговият син — Павел Нямото: тук беше и Лукан „с тихия и равен говор", после Марко и после всички други герои от „Летен ден" — си спомня братовият син на писателя Иван Велков (в. Литературен фронт, бр. 33, 16. IV. 1949).

Синът на Дядката Спас Иванов Панков (на 78 години) разказва за баща си[1]: „Баща ми Иван Панков Стойчев или, както всички му казваха, „Дядката" е учил в тукашното училище. Учител му е бил някой другоселец, който държал много строго децата и искал всички да знаят черковното пеене и „Наустницата". Много от децата бягали и не искали да ходят на училище,

[1] Записът е направен от нас на 20. IV. 1963 г.

Къщата на Дядката и Павел Нямото — прототипове на едноименни герои от разказа „Летен ден“ (1962)

а Георги Тонков, и той ученик с баща ми, бягал от училище и викал: „Потурчвам се, поциганчвам се, даскал (ученик) не ставам! . . .“

Като свършил четвърто отделение, баща ми знаел най-добре черковнославянското четене и пеене, а „Наустницата“ — наизуст, което му давало право да стане свещеник. След като завършил училище, повечето е бил шилегар и овчар. Като такъв се научил да свири много хубаво на свирка и кавал. Обичаше да пее черковни и народни песни. Беше и голям играл ец.

Имахме кошари в местността „Берова дупка“, на няколко километра северно от селото. През една пролет, било още турско (през 1873 г.), баща ми (Дядката) и чичо Боне пасли овцете и на пладне ги запладнили при „Божичков кладенец“ в „Опорска река“. Както седели под сянката и си приказвали, откъм пътя на „Опорска река“ излезли двама калугери на коне. Поздравили, слезли от конете и попитали баща ми дали е грамотен, може ли да чете и пише. Баща ми казал, че може. Калугерите бръкнали в дисагите и всеки извадил книги, а имало и кръстове и патрахили. Дали на баща ми и той започнал да чете. След това му дали „Наустница“. Той им казал, че я знае наизуст. „На нас такъв ни трябва“ — рекли те. Попитали го от кое село е, и той казал, че е от Байлово, като посочил къде се намира селото. Рекли: „Не може ли наместо да ходим в Байлово, да пренощуваме тука в кошарата?“ — и баща ми казал, че може. Тогава другият калугер извадил нещо като тринога и листове и заедно с баща ми отишли на най-високото — на „Голия връх“ (където сега е пирамидата), разглеждали наоколо и питали за „Равната чукара“, за „Пушкания връх“, за „Зли плаз“, за околните върхове, долове, реки и всичко записвали. Попитали знае ли Рила

планина и Рилския манастир. Той им казал, че ги знае (като посочил към Рила планина) и че е ходил на Рилския манастир. Двамата калугери се спогледали, приказвали си съвсем тихо на руски език и му казали да слезе в селото и да пита баща си дали го пуска да ги заведе до Рилския манастир, като ще му дадат пари за услугата. Баща му отишъл в селото и попитал дядо Панко дали ще го пусне с калугерите до Рилския манастир. Дядо Панко не давал, защото не знаел какви са тези калугери — да обикалят по планините и всичко да пишат на книга. Двамата калугери пренощували в кошарата на „Берова дупка" и сутринта, като си тръгвали, рекли: „Да знаеш, момче, че ще дойде един ден, та ще ти дотрябваме". По-късно, когато се обявила войната между Русия и Турция, той се досетил, че може да са руски офицери, дошли в България да правят карти за руската войска.

Като станал двадесет години, баща му взел жена от съседното село Голяма Раковица. Мама се казваше Парашкева. Раждат им се деца: Мария — умряла като мома, Павел — родил се ням, затова му казват Нямото, Катерина, аз и други, които измрели: Гесрги, Димитър, Цвета и Минка. Майка ми умира, когато аз съм бил на 10 години, а най-големият ни брат Павел Нямото на 14. Гледаха ни кака Катерина и баща ни. Баща ми всякога си попийваше, но като умря мама, бе му много мъчно и започна по-редовно и по-често да се напива. Беше веселяк човек, пееше, свиреше на кавал и бе голям игралец. Макар че попийваше, и то от мъка по мама, никога и никой не го е чул да напсува, да каже лоша дума или да наскърби човек. Той не бръщолевеше като други пияници, а много обичаше да се смее.

Байчо Павел Нямото страшно мразеше, когато е работно време, особено жетва, да се пие в кръчмата. Той почервеняваше от яд, отиваше, където пият и един по един ги изхвърляше навън, като тласкаше баща ми, а политаше и към другите.

Приближеше ли се вечерно време, особено есен и през зимата, баща ми вади кавала от пояса и започва да свири. Ние погледаме, погледаме, па ставаме и се залавяме всички на хоро. След това засвири някой от нас. Тогава пък баща ни се хваща да играе. Всичките бяхме свирци и игралци и, както казваха нашите байловчани, „няма ли панковец на хорото, то не е хоро . . ."

Баща ни пееше много черковни песни, но обичаше и народните като:

Донка е шума градила,
до пладне шума градила,
отпладне роса заросила,
та се е Донка затрила.

Един път, като пили в кръчмата с Тодор Васин, Марко Михайлов и полския пазач Панчо Вутин, баша ми рекъл, че ще отиде до дома да заколи кокошка и ще я донесе в кръчмата да я изядат. Отишел у дома и хванал разклопана кокошка-квачка, насадена да люпи пилета. Току-що ѝ отсякъл главата със секирата, дошъл Павел. Ядосал се, заломотил и блъснал баща ми така, че го повалил на земята. Той се върнал в кръчмата и започнал да пее и свири с кавала, като че ли нищо не е имало. Започнал да пее:

Дядо Божко в гора расъл,
в гора расъл и порасъл,
и телци си пасъл.

Та изпасал бяла Радка,
бяла Радка, като патка,
червенушка, като чушка...

Макар че попийваше и дружеше с Марко Михайлов, Тодор Васин и поляка Панчо Вутин, хората обичаха баща ми. Избираха го за кмет, а след Освобождението при събирането на Белопопци, Байлово и Гайтанево в една община бе и помощник кмет. Почина през 1913 г.

Баба Петра Николова Иванова (на 71 година) разправя[1]: „Запомних Дядката седнал от северната страна на къщата си край реката да свири със свирката си. Питам го: — Уйке, защо свириш?

— От мъка. Оплаквам стрина ви Парашкева. Мъчно ми е за нея.

Дядката бе весел човек и все се смееше. Обичаше да подиграва жените за змея. Жените вярваха, че на „главата“ на реката (там, където извира) има гъст върбалак и растат дебели стари круши. Там живеел змей, който нощем по месечина и заран рано излиза и се къпе във водата на извора. Затова жените, особено младите невести, не отивали рано за вода.

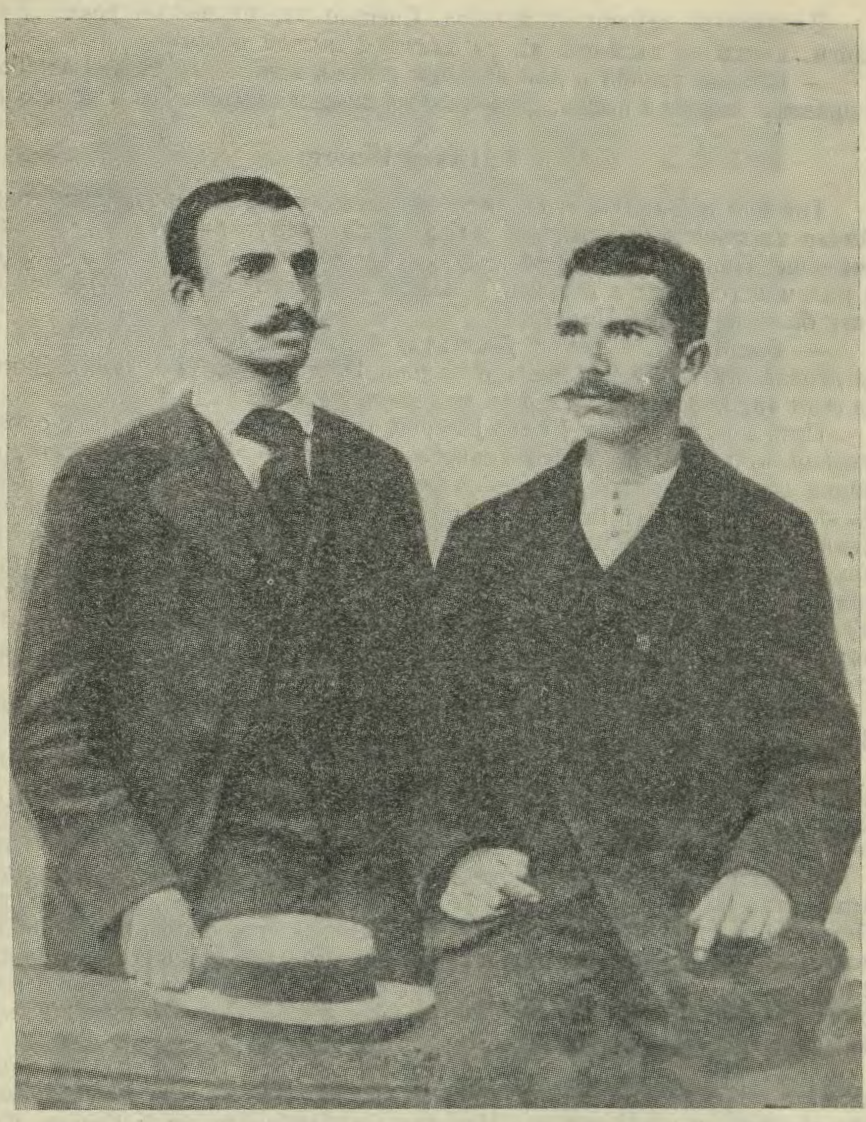
Младен Стоянов Лулин — учител-пенсионер (на 87 години), разказва за Дядката[2]: „Иван Панков или Дядката, както го наричаха всички в село, бе даровит, умен и добър. Обичах го и го уважавах. Беше много духовит. Пееше хубаво и бе черковен певец. При черковното служене всеки неделен ден си има отделен глас и както свещеникът, така и певецът трябва да ги знаят. За да се подсеща, Дядката си припомняше черковния глас с гласа на някоя народна песен.

В компанията на Дядката влизаха Петър Йончов, брат му Христо Панков, Марко Михайлов и полякът Панчо Вутин, с които прекарваше по цял ден в кръчмата на Костадин (Курти) Станьов. Пият, свирят с гайди и кавали, пеят и играят. Като пийнеше повечко, Дядката освен другите песни пееше и тази:

Радинка платно белила,
на река, на Гълъбица.
Овчар си стадо пасеше
и си Радинка питаше:
„Моме Радинке, Радинке,
като белиш платното,
всичкото твое ли е?“
Радинка овчар отвръща:
„Бае овчаре, овчаре,
като пасеш овцете,
всичките твои ли са,
или са на махалата?“

Дядката разправяше, че преди Освобождението имало един учител в Байлово, дошъл от Златица, който се казвал Яниния. За пръв път той започнал да учи байловските деца на бунтарски песни. Даскал Яниния пеел много хубаво, но все поглеждал през вратата и прозорците на кръчмата, да не се зададе от някъде турчин и да чуе. Най-много пеел хайдушката песен

[1] Записът е направен от нас през 1962 г.
[2] Записа направих през март 1963 г.

Елин Пелин и Младен Стоянов (1900)

„Да ми изпрати, изпрати девет калестари, куршуми", която много допадала на Дядката.

Павел Нямото само един път е бил баща си в кръчмата, и то не само него, но и цялата компания. Кръчмарят се скрил. Било жътва. Духнал вятър, та пръснал ръкойките, а после завалял дъжд, та ги намокрил. Немият отишъл в кръчмата и бил наред всички пиещи там.

Дядката бе отчаян от живота. Срещне ме, па ще ми рече: „Учителю благи, какво да сътворя, та да наследя живот вечен?“

— Продай всичко и дай да пием в кръчмата — му казвах аз. Той така и правеше: пиеше и пееше, а понякога плачеше от мъка. Имот не продаваше.

2. Павел Нямото

Той бил най-голям от синовете на Дядката. Бил здраво и набито момче. Макар глухоням, бил умен и добър. Когато другарчетата му тръгнали на училище, Павел също пожелал да се учи. Купил му Дядката пляка (плоча) и калем и го завел в старото училище при учителя Велко Иванов (по-голям брат на Елин Пелин).

— Бае Велко — рекъл Дядката, — какво да го правя? Като гледа, че децата отиват на училище, и то иска. Плаче, иска да е ученик. Запиши го да седи на чина при децата; пък че не може, той ще види.“

Приел го учителят Велко Иванов в първо отделение и го сложил на първия чин. Павел гледал всякога внимателно учителя в устата, как си прави устните, когато произнася отделните звукове на буквите, написани на картонче и как ги пише. Научил да пише буквите, произнасял и отделни думи. Учителят ще му покаже предмет, животно или рисунка и ще напише думата. Павел свързва зрителната представа на предмета или картината със зрителната представа за написаната дума и я запомня. Като му покажели картината на крава, той веднага ѝ написвал думата. Така се научил да пише много думи. Знаел да пише цифрите. Имал числова представа за предметите.

Когато поотраснал, баща му Иван Дядката го дал при бакалина Иван Захариев Ночев да учи за терзия (шивач).

Брат му Спас Иванов Панков (на 78 години)[1] разказва: „При Иван Ночев Павел се научи да шие потури, аби, калцуни и дрехи. Баща ми му купи ножица и аршин и той започна да шие дома. От тогава терзия не сме викали да ни шие. Той шиеше на всички ни какво трябва.

Баща ми и Петър Йончов бяха големи приятели. Сприятелила ги бе кръчмата. Един път, като се напили повече, решили да станат сватове. Петър Йончов рекъл: „Дядка, дай да изпием още едно кило вино и да е честито.“ Изпили виното. Петър Йончов си отишъл у дома и казал на дъщеря си, че ще я даде за жена на Павел Нямото. Дъщеря му Катерина плакала цяла нощ и не искала да се жени за ням човек. „Тате — казвала тя, — ти ме продаде за кило вино.“

Петър Йончов не отстъпвал от дадената дума. Останал неумолим пред сълзите на дъщеря си. Направили годеж и сватба. Катерина се примирила със съдбата си и заживяла с Нямото. Родили им се деца: Георги, Станоя, Захари, Иван и Цвета.

Трудолюбив и работлив, Нямото не обичал (особено през лятото) баща му да кисне по кръчмите, да пие и да си губи времето. „Много пъти е било, но помня една година — разказва брат му Спас, — жънехме под селото. Нажънали бяхме много ръкойки, а откъм Витоша започнаха да се мотаят черни облаци на вълма, на вълма. Излезе вятър и започна да разнася ръкойките по цялата нива. Баща ми трябваше отдавна да дойде да връзва, а го нямаше. Байчо Павел не можа повече да изтрае. Както беше

[1] Записът е направен през май 1963 г.

Семейна снимка на Павел Нямото (около 1932)

така по риза и с бяла кърпа на главата, да се пази от слънцето, отиде в селото. В кръчмата заварил баща ни, Марко Михайлов, Тодор Васин и полския пазач Панчо Вутин, че пият и пеят. Байчо Павел позеленял от яд, па беше и много здравеняк: като започнал да ги изхвърля един по един от кръчмата . . . Налетял да бие и кръчмаря, но той се скрил. Дойде на нивата, цял трепереше от яд. След малко заваля дъжд, та намокри раз-

пръснатите ръкойки и ние се прибрахме в село. Заварихме баща ни да седи дома. Байчо Павел започна да ломоти, да маха с ръце и му се караше защо пие в такова работно време.

Помня, че баща ми започна да му говори с ръце, че му е мъка за мама, за кака (умряла като двадесетгодишна мома) и за другите четири деца, които заровил толкова рано. Байчо Павел седна на трикрако столче и се умълча. Замлъкнахме всички. После тате извади кавала от пояса и засвири много тъжни песни. Очите му бяха овлажнели. Мъчно му беше и за байчо Павел (че е глухоням), но таеше мъката в себе си и никога не споменаваше за това пред нас.

Байчо Павел всякога играеше, когато започнехме да играем в къщи, а после започна да се лови и на хорото. Като се хване на хорото, гледа в краката на ергените: каквото правят те, това върши и той. Много рядко ще се случи да пие. Не обичаше пиенето и по баща ми мразеше пияниците. Но помня, един път бе се напил в кръчмата на Иван Стоилов, която се помещаваше в къщата на поп Атанас Константинов. Там бяха Тошо Делев и Веле Ковача с гуслата. Веле Ковача засвири, Тошо Делев заигра, а байчо Павел скочи на тезгяха, гледа в краката на Гошо Делев и скача по тезгяха . . .“

Животът на немия мина така, както на много селяни тогава. С много голям труд изгледа децата си. Не ги остави да гладуват.

През 1934 г. му дотрябвало дърво за колата — поребреница — и отива със син си Иван в Макоцевско землище. При скарване с него горският гръмва и убива Немия. На делото в София се явява като свидетел и самият Елин Пелин.

3. Марко

Марко Михайлов Спасов бе недоразвит човек, слаб, нисичък, със сбръчкано кьосаво лице, сиви очи и тънък като на жена глас. Най-напред е бил учител и черковен певец в село Каменица, Пирдопски район, където после се оженва за някоя си Гана от същото село. След няколко месеца Гана напуска Марко и „като мома“ се оженва в село Доганово, Софийско. Марко се завръща в Байлово и става кръчмар. Продавал и контрабанда тютюн. Бил заловен, кръчмата му затворили, а той станал терзия. Особено когато пийнел, Марко ставал заядлив: псувал и налитал да се бие.

Марко пиел повече от Дядката, брат му Христо Панков и поляка Панчо Вутин. Като се напивали, започвали да го дразнят защо жена му била избягала от него. Той се ядосвал и псувал с най-различни псувни, каквито бил научил по селата.

Като самотен, Марко живеел при брат си Спас, но отношенията им не били добри и те се разделили. И разделени, враждата им за имот не стихнала. Една вечер и двамата се били понапили в кръчмата на Йончо Василев и се скарали. Брат му Спас излязъл по-рано от кръчмата, дочакал го на моста (който е съвсем близо) и го промушил с нож, след което го бутнал в реката. Видели го рано сутринта жени, които отишли на „Панчовската чешма“ да наливат вода.[1]

[1] По разказ на Младен Стоянов и Захари Радин през декември 1962 г.

12

АНДРЕЯ СТОЕВ ЦЕНОВ — ПРОТОТИП НА АНДРЕШКО ОТ РАЗКАЗА „АНДРЕШКО“

В действителност това е *един* от прототиповете на незабравимия Елин Пелинов герой, както ще се види и от разказа на неговия син Ценко Андреев Стоев, 62-годишен, от с. Байлово. През 1969 г. той ми разказа между другото следните неща за Андрея Стоев Ценов:

„Моят баща е роден в същата година — 1877, когато се е родил и Елин Пелин. Живели в една махала и на една улица. От малки Димитър Иванов и баща ми играят заедно, ходят на училище заедно, та и започват да „гяволуват“ в село заедно. Веселили доста махленските деца. Пък и възрастните се чудели на остроумните им шеги. В младежка възраст пътищата им се разделили. Баща ми останал в село. Слугувал като ратай.

Ратайството и слугуването бяха направили баща ми честен човек и трезвен мъж. Той рано бе разбрал кое е право и кое несправедливо. Мразеше безчестните. Не влизаше в кръчма, а и на синовете си забраняваше. Във връзка с това ни разказваше такъв случай:

„Бях цàнен за ратай у чичо Вълко Костадинов Станьов. Беше забогатял. Имаше кръчма. Сутрин ставахме рано. Отивахме при добитъка — почиствахме му, хранехме го, изринвахме торта. След това отключвахме кръчмата. Чичо Вълко вземаше кръчмарския тефтер и седаше с молив в ръка на некоя маса.

— Андрешко — казваше ми той, — седни при мен. Имаме малко работа . . .

— Каква работа? — недоумявах аз.

— Сега ще видиш . . . — и се приготви да пише: — Кажи ми сега кои идваха вчера в кръчмата, кои не са идвали и кои пияници позакъсняха . . . Така . . . бае Христо Панков идвал ли е?

— Ни е идвал, ни е свирил с гайдата . . . Не знам къде е бил, може в друга кръчма . . .

— А-а, магаре ниедно! — заядосва се чичо Вълко. — Щом не е идвал, ще му пишем в тефтера, че е направил вересия три литра вино . . . За акъл — да е по-редовен!

И му пишеше в тефтера тия пари, без да е идвал човекът и без да е пил. После написа и за дядо Велко Петков.

— Браво, бае Петко! Честен пияница си ти — редовно идваш . . . Затова ще ти напиша само един литър!

Случи се веднъж така, че като вписваше в тефтера „вересиите“ на пияниците от селото, в кръчмата влезе Зако (Захари Иванов, по-голям брат на Елин Пелин). Беше много остроумен шегаджия, но пиеше. Чичо Вълко го попита:

— Зако, вчера къде беше, та те немà в кръчмата?

— На дърва ходих . . .

— А снощи?

— Имах си нещо работа . . .

— За наказание, задето не си идвал, ще платиш кило вино глоба. Писал съм ти го в тефтера . . .

Зако пусне некоя и друга шега, посмеем се, а чичо Вълко му налее чаша вино. После друга. Напие го. И му писа „вересия“ над кило вино . . .

Андрея Стоев Ценов — прототип на Андрешко от разказа „Андрешко", с жена си и внучетата си (1935)

След време ще поднесе на длъжника готова полица: „Ела се подпиши, че . . . тая нива съм описал срещу вересията." И му обещае нови вересии за друга нива . . .

Като знаеше каква стока са кръчмарите, баща ми не стъпваше в кръчма. Мразеше чорбаджиите.

Обичаше много да си устройва шеги с хората. Когато живеехме на Кошарите (заедно с чичовците), не можеше да мине край село пътник-чужденец, без баща ми да го види, да го покани у дома и да си направи някоя

шега . . . Все търсеше веселото, шегата. И като говореше смешки, хитро преувеличаваше нещата и винаги подмигваше с едното око.

Помня такъв един случай. Беше през зимата. Седнали сме край кюмбето. Баща ми полегнал на дървения одър — гледа в тавана и все нещо се усмихва. Па се обърна към мама:

— Дòбро, ще се престоря на болен, пък ти иди извикай съседа Георги (Павлов). Нали умее да бае — да ми побае за лек . . . да се посмеем с децата.

Мама се противи. Укорява го: — И-и-и, какъв си! Остаре, а пък не ти идва акъла в главата . . . Остави го Георги! Той човека се чуди и мае какво да прави със сиромашията, децата му гладуват, а ти — гяволии ще си правиш с него! . . .

Баща ми нареждаше: — Ще дадеш на децата му хлеб, сланинка, мътеница . . . за „баенето". Да знае, че ги е добил със . . . занаята си!

И баю Георги Павлов пристигна. Баща ми се завил презглава. Пъшка и охка, та се чува по махалата. Хекиминът повдига завивката. Започва да го разпитва това-онова: къде е ходил, кого е срещнал по пътя, да не се уплашил от нещо . . . Баща ми се преструва, че диша на пресекулки като тежък болник: „О-о-ох! Викà ме бирника . . . да му плащам борчове . . . Немах пари . . ." Рече: „Чергите ти ще взема. . . житцето . . . добитъка ще откарам . . ."

— Ясно, ясно — рече нашият хекимин, — бирникът го е уплашил . . . Ама ще му мине . . .

После поиска паница с вода, въгленчета от кюмбето, наведе се над „болния" и започна да му бае . . . Ние, децата, не можахме да се устискаме — прихнахме да се смеем. Баща ми също се разсмя под завивката. Чичо Георги се досети каква е работата, плисна водата в лицето на тате, захвърли празната паница по главата му и сърдит се измъкна от къщи. С месеци след това не прекрачи прага ни.

На стари години баща ми седеше повече в къщи, гледаше внучетата. И не само своите, ами и от махалата. Беше детишар. Всички тичаха при него. От това време сме запазили и фотографията на тате със сума дечурлига.

Изобщо баща ми беше много остроумен шегобиец и крайно справедлив по душа. Обичаше веселите шеги и човечността. В село винаги са го сметали като „един от големите гяволе". Слушал съм от близки, че на младини всички му викали *Андрешко*. Зная, че Елин Пелин го е търсил винаги, когато е идвал в Байлово. Дохождал е в Кошарите. И все „техни си" шеги и остроумия си приказвали.

Чели сме не веднъж пред баща ми разкази от Елин Пелин. И, разбира се — разказа „Андрешко". Тогава баща ми казваше:

— Аз съм тоя Андрешко . . . Че в селото друг като мене нема . . . Виж, бирник не съм оставял в гьола над селото. Че коне имахме, ама каруца немахме . . .

(Естествено като голям художник и тук Елин Пелин съвсем не е рисувал „фотографски" прототиповете в своите герои.)

Баща ми доживя до 1943 г."

13

ГАЦО ПАНЕВ СТОИЦОВ — ЛИСИЧКАТА — ПРОТОТИП НА ЛИСИЧКАТА ОТ РАЗКАЗА „ХИТРЕЦ“

Помня, до последния ден на живота си Гацо Панев живееше на Кошарите извън село Байлово. Там беше овчар. Викаха му чичо Гацо Лисичката или само Лисичката. Едни кошаранци разправяха, че бил хитър като лисица — че много дяволувал, а трети просто злословеха, че „нищо“ не разбирал, че бил „прост човек“.

Ние, кошаранските деца, тогава често го закачахме. „Чичо Гацо, кажи ни некой гяволук“ — му речем. А той ще вдигне двете си ръце нагоре, па ще каже: „Фър-р-р! . . .“ И си отмине.

Един ден през лятото на 1920 г. около обед (когато овцете пладнуват под сенчестите кленове край кошарата) баба ме повика и ме изпрати у чичо Гацо да поискам сирище. Припнах към чичовата Гацова кошара. Влязох. Стрина Ана, жената на чичо Гацо, нещо шеташе, а той, седнал наземи, се беше облегнал на чергарника и си бъбреше нещо припряно и сърдито. Чух как стрина Ана му натякваше за сиромашията. Нямали пари, че като дойдел празник, да купят дрешки (блузи) на момичетата, да си вземат черни кърпи с панагюрски накит . . .

Изведнъж чичо Гацо вдигна глава. „Слушайте да ви кажа една приказка, па тогава ще питаме госта защо е дошъл“ — рече той на стрина Ана. И като започна:

„Намислил бил некога веднъж дедо господ — още като немало села и градове по земята — да тръгне по света и да направи селища, та да има и човеци, че без них не може. Нали е господ, каквото рече, това и стане. Напълнил един чувал с малки и големи къщи, метнал го на гръб и полетел по света. Тук пусне по-голема къща — стане градец. На друго място пусне по-малка къщурка — стане село. И така се появили селища и в тех се навъдили и мъже, и жени, и деца, както му е редно. Требва много да е пътувал над света дедо господ, че отдолу, на дъното на чувала се малко посъдрало. Отворила се малка дупчица. Господ това не усетил, та ни се ядосал, ни потърсил игла и конец да закърпи чувала. Като стигнал по нашите места, където е селото ни сега, господ помислил и тук да направи селище. Погледнал надолу. Видел само голи върхове да стърчат, камънаци да сивеят, тук-там съгледал гора — ама редка, само храсталаци. Виж, реката му харесала — че хубаво тече. Та си рекъл господ на ума: „С вода само не се живее. Требва хлеб и покрай хлеба нещо благинка.“ Така си помислил господ и вече позаминал малко — когато от зирката на чувала изпаднала една много дребна къщурка като колиба. Той усетил, че нещо паднало от чувала и ще стане селище по тия места, ама си рекъл: „Е, па и за теб нема сега да слизам да те вземам. Пък каквото ще́ да става! . . . Ама каква сиромашия ще теглят и тия човеци, дето ще се навъдят тъдева, яка им душа! . . .“ Така благословил бог и отминал доста път. Добре, ама нали е господ, колко и да е, домъчнело му. На едни да даде имане и богатство, пък на други само сиромашия и глад — и то не бива. Та се повърнал назад и благословил още веднъж наше село: „Айде — рекъл — от мен да мине: колко са сиромаси, толкова и гяволе да са. Да се смеят и да са весели. Па като гяволуват — и да поприлъгват по малко. Иначе гяволук без

Семейна снимка на Гацо Панев — прототип на Лисичката от разказа „Хитрец“ (около 1920)

лъжа не бива . . .“ От тая малка къщурка станало нашето Байлово. Затова нема кому да се сърдим. Ще си теглим сиромашията и ще гяволуваме на гладен корем . . .“ — рече чичо Гацо. После ме погледна изпод вежди: „Казвай сега, защо са те пратиле . . .“ — „За сирище“, рекох аз. — „Фър-р-р! . . .“ — дигна нагоре ръце чичо Гацо. Посегна към полицата над чергарника и ми даде сирище.

Такъв съм го запомнил.

14

ВЕЛИН ГЕРОВ ПЕТРОВ — ПРОТОТИП НА ВЕЛИН ОТ РАЗКАЗА „ГОСТ“

Майката на писателя, Тота Иванова, имала брат Геро. Геро станал комита и се изгубил някъде, като оставил жена с две деца — Велин и Иван. След смъртта на майката Велин отишел някъде из Тракия, а Иван — в София. Дълги години нищо не се знаело за този Велин, докато една година дошъл в Байлово да види леля си Тота. Радостта ѝ била много голяма, защото го мислели за умрял.

Никола Ненов от село Белопопци (на 77 години) разправя за Велин: „Беше през една есен. Бях още малък. Свършили бяхме хармана и нашите беряха царевиците. В къщи бях самичък. По едно време кучето излая и на портата се показаха двама души — водят магаре с дисаги. Попитаха ме има ли някой в къщи и като им казах, че няма никой, отвориха вратницата и влязоха. Единият (после научих, че бил Велин Геров) ми каза: „Събираме жито за света Богородица. Изпратени сме . . . (не помня от кой манастир каза). Аз му рекох: „Страх ме е да ми се не кара тате.“ А той: „За света Богородица никой няма да ти се кара. Не бой се!“ Отворих хамбара, напълних един шиник пшеница и им го дадох. Като ми връщаха празния шиник, казаха да напълня още един, та света Богородица да помага повече на тази къща. И аз, без много да му мисля, насипах още един шиник.

Вечерта, когато се върнаха нашите, разправих им какво съм направил. А тате, като се разсърди, като започна да вика: „А бе ти без мен защо даваш житото на такъв хаймана и разбойник като Велин? Той е лъжец и гледа да види нещо, та да открадне. Крадецът му с крадец! Намислил да събира жито за манастир, а после да го продаде, за да плюска по кръчмите. Вратът му е като на „битолски просяк“, ама работа не хваща. Гледа да изпроси и открадне. Пък намерил и друг като него. Крадци! Пладнешки разбойници! . . .“ Много се кара баща ми. Какво ли не приказва за Велин, и то все лошо.“

Минават години. Велин се заселва някъде в Тракия (според едни в Сарамбей, според други в село около Пловдив) и се оженва за богата вдовица. Раждат му се и деца. Велин се промени. Стана работлив стопанин и добър баща.

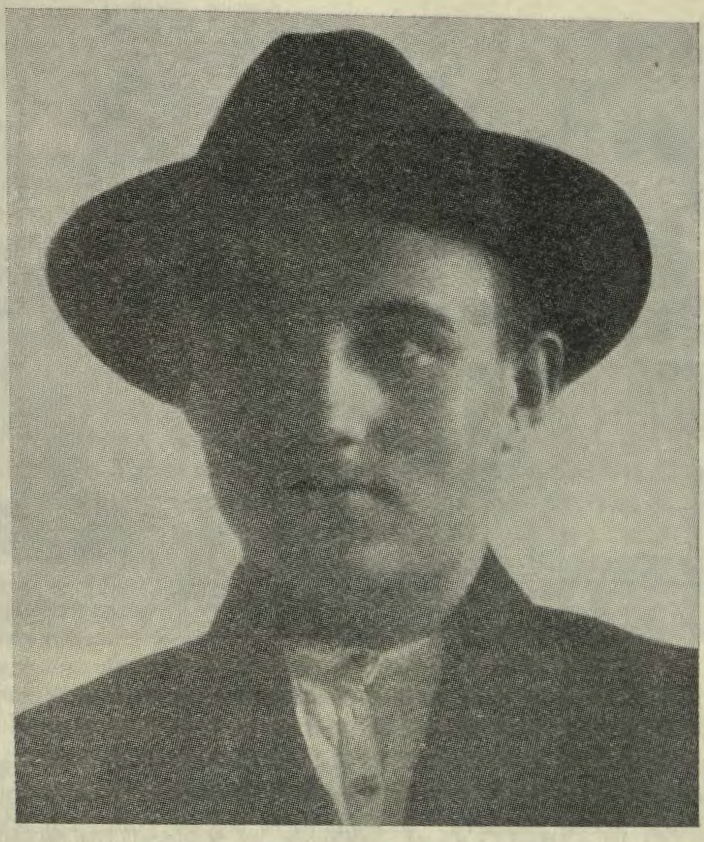
Майка ми Елена Велкова (на 74 години) разказва[1]: „Дядо Йото ни е разправял за тоя братов син на баба. Притуряше от себе си по нещо било и не било и ние примирахме от смях. За откраденото от Велин казваше, че не било го яд, защото го отнесъл свой човек, а не някой чужд . . .“

15

СИМЕОН ПАНЧОВ СТОЙНОВ — ПРОТОТИП НА МОНКАТА ОТ РАЗКАЗА „СПАСОВА МОГИЛА“

В разговор с майка ми Елена Велкова Стоева (на 75 години) стана дума за Панчо Стойнов, съсед, починал отдавна. По този повод ми разказваше[2]:

[1] Записът е направен през 1963 г.
[2] Записът е направен през декември 1962 г.

Симеон Панчов Стойнов — прототип на Монката от разказа „Спасова могила“ (около 1910)

На Панчо Стойнов казвали още „Панчо с човешките гащи“. Като дете, от сиромашия, доста години носил само дълга до петите риза. За него все не оставало бало да му ушият потури. Най-после майка му поскъсила от-тук-оттам бащините му потури и Панчо ги навлякъл. Като го видели, де-цата почнали да се смеят и да викат: „Я, Панчо с човешки гащи!“ Така му останал и прякорът. Освен другите деца Панчо Стойнов имал и момче, Симеон, когото всички наричали Монката. Момчето било дадено в София на занаят, но там заболяло от туберкулоза и след това починало.

Сестрата на Монката, баба Иванка Кирова Ангелова (на 78 години) разправя[1], че били всичко шест деца: Атанас, Димитър, Спас и Симеон (Монката) и две дъщери — Петра и тя, Иванка. Били много сиромаси, пък и бащата дядо Панчо попивал доста. „Тате чакаше само някое от децата да попрехвръкне, за да го цани ратайче. Нали житото никога не ни достигаше, та все купувахме. Когато Монката свърши IV отделение, тате рече, че него няма да цанява ратайче, а ще го заведе в София, да го даде на занаят. Така

[1] Записът е направен през 1962 г.

Къщата на Симеон Панчов Стойнов (1962)

и стана. Заведе го той в София и го даде при един шивач. Какво е било там, не зная, но трябва да не е било много добре. Монката стоя там четири години и превзе лесно занаята. Чорбаджията му бе ушил градски дрехи, а после си купи и цилиндра (мека шапка).

Беше момче за хубост. По едно време мама и тате станаха много угрижени. Тате отиде с колата в София и докара Монката. Той бе заболял от охтика (туберкулоза). Къде ли не го води мама! И при гледачки — да не е урочасал, и на „Спасова могила" го караха с колата. Нали тогава болните там водеха . . .

Завела го мама вечерта срещу Спасов ден на „Спасова могила". Намерила росен и легнала до сами него. Сутринта станала много рано и видяла, че по росена лази буболечка. Мама се зарадвала много. Защото вярвали, че щом по цветето има някаква животинка да пълзи, болният ще оздравее. Връща се весела мама и разправя на тате, па се радват и двамата, че Монката ще оздравее. Добре, ама момчето си жълтее, по-зле върви, по-добре не става. Веднъж чичо Йото (бащата на Елин Пелин) рекъл на тате: „Панчо, то така не може. Заведи детето на доктор в София. Не видиш ли, че не отива на добре! Може там да му помогнат."

Впрегна тате воловете, качи се и мама на колата, отидоха в София. Какво им е казал там докторът, не сме ги питали, но бяха много разтревожени. „Трябвало по-рано — рекъл той. — Много сте закъснели." Момчето поживя още една година на мъка и почина на 16-годишна възраст."

Попитах баба Иванка може ли да чете и дали е чела нещо от Елин Пелин.

„Бях се научила да чета, но съм забравила. Малко ходих на училище. От Елин Пелин внучето ми Кирчо ми е чел приказките „Трите баби“ и „Чохено контошче“. Друго не зная.“

Елена Великова Стоева си спомня, че след смъртта на момчето баба Панковица ходила често у тях и плакала за Монката. „И пред чичо Мито (Елин Пелин), когато си дойдеше, плачеше. Толкова бе ѝ мъчно.“

Дядо Младен Стоянов много пъти ни е разказвал как с младия Елин Пелин ходели на „Спасова могила“ срещу Спасов ден вечерта, гдето идвал много народ от околните села. „Последният път, когато ходихме с Елин Пелин, отидохме пак вечер. Народ много — и болни, и здрави. Като вървехме с Мито и се поспирвахме, една жена каза на друга: „Мари, виждаш ли ги тия? Сега оглеждат къде какво има и довечера, като заспим, може и да ни дигнат багажеца. Теглила ми е душата от такива.“ „Тръгвай, Младене, да си отиваме за Байлово, жените да спят спокойно . . .“

Оттогава не сме ходили с него на „Спасова могила“, та да не плашим жените, че ще ги оберем.“

Според дядо Младен Стоянов образът на Монката е нарисуван по Симеон Панчов. Друг Монка в Байлово тогава нямало. Той бил единствен с това име и такава съдба.

„Бяхме момчурляци — разказваше ни Иван Димитров Куцов (на 83 години).[1] — Една година ходихме с Мито Йотов и други момчета вечерта на „Спасова могила“. Като станахме, Мито рече: „Видите ли буболечки, калинки-малинки и други такива животинки, събирайте и ми ги давайте. Ще зарадваме болните, че ще оздравеят.“

Събрахме, каквото намерихме, и му ги дадохме. Той ги наслага в една книжка. Вечерта, като се постъмни, до всяко цвете росен бе легнал болен. До него — близките му. Вярваха, че като станат рано, ако има буболечка да пълзи по росена, болният ще оздравее. Мито се наведе, заприказва ги нещо, пусне буболечка на цветето и си замине. Така сложи на много цветя. Ние гледахме отстрани и не можехме да се сдържим от смях . . .“

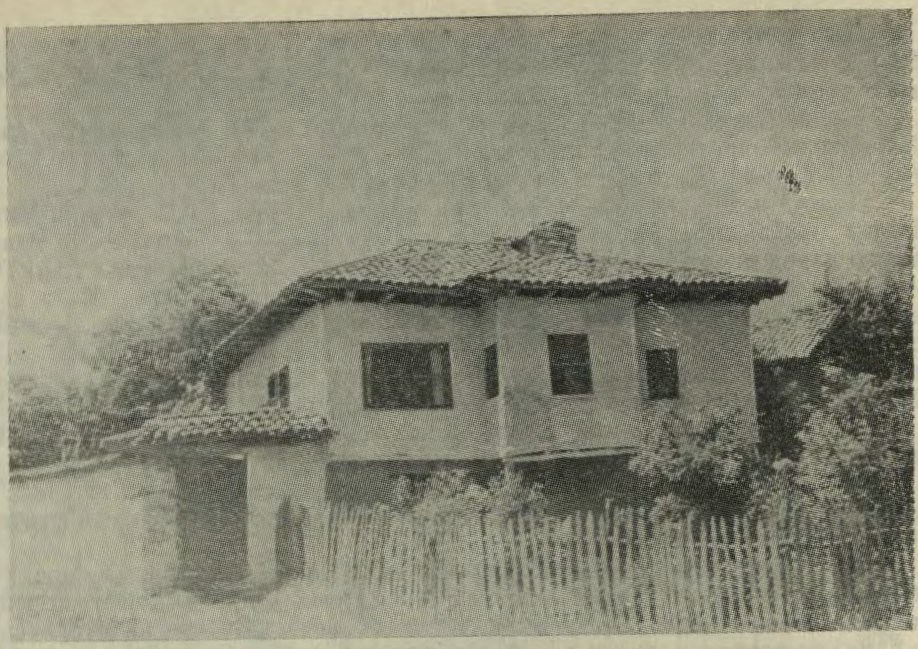
16

ВАСА ИВАНОВА КУЛИНСКА — ПРОТОТИП НА МАРИНИЦА ОТ РАЗКАЗА „ВДОВЕЦ“

„Ка щѐ да не я познавам — познавам я! Ниска такава, дебела. Много се смее . . .“ — четем за нея в разказа.

Стамен Божичков от Байлово бил на времето голям майстор строител на къщи и мостове. Преди Освобождението направил мост на р. Тополница при село Петрич (Средногорец), а по-късно турците го потърсили да направи мост на р. Искър при Богровските ханове. Не един майстор оглеждал реката пролет, когато Искър препълни коритото си, и есен, когато водата съвсем намалее, но никой не се наемал с такава тежка задача. Стамен Божичков се заел и започнал моста. По това време на един от Богровските ханове бил механджия млад още шоп — някой си Стоичко. Майстор Стамен и механджията Стоичко се сприятелили и докато работил моста, Стамен там се хранил, там спал. Много скоро дошло и Освобождението. По

[1] Записът е направен през декември 1962 г.

Къщата на Васа Иванова Кулинска — прототип на Маринца от разказа „Вдовец“ (1962)

дървения мост на баш майстора Стамен минали руски войски и освободили София.

Една вечер по дебелите букови порти на Стамен Божичков в Байлово се почукало силно. Кучетата полетели към портата и залаяли. Вън на улицата чакал с кон, облечен в нова шопска премяна, механджията Стоичко от Богров. Посрещнал го приятелски Стамен Божичков. Вечеряли и дълго време си приказвали. Ханджията се оплакал, че жена му починала, нямало кой да му гледа дома и че дошъл в Байлово да уговаря една вдовица . . . „То — рекъл той — овцата коза не става, защото „чернодрешковци“ и „белодрешковци“ много-много си нямаме вземане-даване. Но като се съгласи, няма да гледаме това.“ Разправил Стоичко подробно на приятеля си как преди една неделя на хана му спрели няколко байловчани, мъже и жени, и как и на тях се оплакал за теглото си. Тогава една от жените казала, че е вдовица и че ако намери някой, няма да гледа шоп ли е или не. Зарадвал се механджията, че късметът му е дошъл на крака, и започнал да черпи всички пътници. „Па уговорихме си тая неделя да дойда да си поприказваме за това-онова и какво ще трябва да ѝ препиша . . .

— Коя ли ще е тая вдовица? — си помислил Стамен, па попитал приятеля си за името ѝ.

— Васа се казва — рекъл той.

— Васа ли рече? Една е Васа в Байлово. Тя ми е сестра. Мъжът ѝ Иван Кулин е жив. Не казвай никъде, че ако се научат синовете ѝ, ще ти отрежат главата. . .

Рано сутринта Стоичко си заминал, изпратен от приятеля си.

„Баба Васа не беше като другите селски жени — разказва внукът ѝ Иван Димитров Кузов (на 82 години)[1].— Дето казват, в нейната къща „петел не пееше, а кокошка кудкудякаше“. Мъжът ѝ, дядо Иван Кулин, бе добър и кротък, работлив и послушен. Каквото каже баба Васа, това ще се върши. Имаха 300 декара земя, много добитък и няколко биволици само за доене. Есенно време след харман баба ще натовари коне с чували жито, мед, восък и ще ги откара в Златица и Пирдоп, където ги продаваше. На дядо пари не даваше, ами ги обръщаше в златни наполеони и ги носеше ушити в кемери около кръста си. Продаде дядо една от воденициите за 40 наполеона. Тя ги взе, сложи ги в гърне и ги криеше на различни места. Постоянно им менеше мястото.

Изжени синовете си. Със снахите много не се погаждаше. Снаха си Цвета наричаше „шестоглавица“, а другите „триглавици“.

Събраното злато цял живот криеше в „кюпче“, както тя казваше на гърнето. На старини за спомен и добро на селото направи чешма, чучурите на която бяха пред самата ѝ къща. Когато чу, че водата зашумоли в тръбите и видя водата да тече, занемя и не можеше вече да говори добре.

Преди смъртта си не каза никому къде е заровила парите, а само викаше: „Кюпчето, кюпчето . . .“ Махаше с ръка, но никой нищо не можа да разбере. Синът ѝ Нено по-късно разтури цялата къща да ги търси, но не ги намери.

Случаят на хановете е верен. Тя излъгала шопа, че е вдовица, а той черпил всичките там. Тя казваше, че се пошегувала и че никакви пари не му е взимала.“

Дядо Младен Стоянов ни разказваше през 1963 г.: „Така, както я знам, баба Васа бе добра и състрадателна. Вутинци от оная махала бяха бедни и пролетно време нямаха ни жито, ни брашно. Тя ги поддържаше, та живееха, пък през лятото помагаха на жътва и харман.

Беше голяма домакиня, сметкаджийка и слагаше всяка стотинка на мястото ѝ. Синовете ѝ бяха лоши, затова криеше парите си. Иначе помагаше. Ако се оплачеш на баба Васа, че нямаш пари, веднага ще ти услужи. Кой като нея е правил чешма за хаир? . . .“

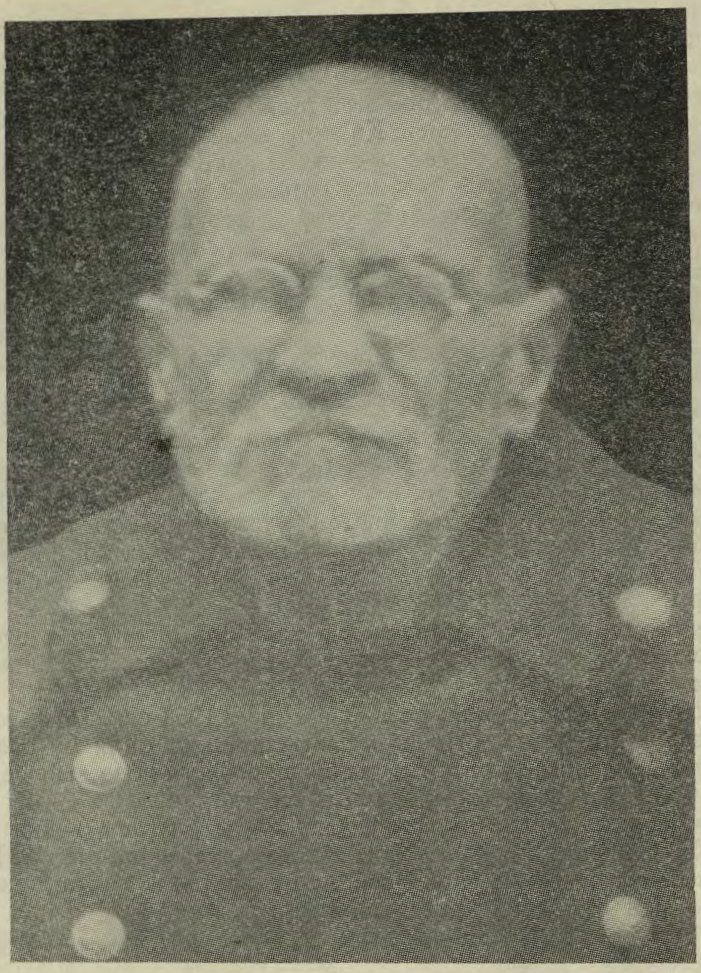
17

ИВАН КОЛЕВ ПЕТКОВ — ПРОТОТИП НА БЛАГОЛАЖ ОТ РАЗКАЗА „КОСАЧИ“

Впрочем такъв му е бил и прякорът — Благолаж. За него дядо Иван Димитров Куцов (на 83 години)[2] ни разказваше: „Благолаж бе среден на ръст човек, малко рус, малко кестеняв, с големи мустаци и гъсти вежди, надвесени над очите. На младини и той като другите селски момчета ходел да пасе добитък. Само че наместо с кавал и свирка започнал да свири на гайда. С името „Благолаж“ байловчани са го кръстили много отдавна, защото б л а г о л ъ ж е л . . .

Аз бях воденичар, разправя Иван Димитров. Сиромах, особено пролетно време, като свърши житото и брашното, Благолаж ще дойде с торба

[1] Записът е направен през 1962 г.
[2] Записът е направен през 1963 г.

Иван Колев Петков-Благолаж — прототип на Благолаж от разказа „Косачи“ (1947)

на воденицата за брашно и какви ли не ги приказва и обещава, най-много да помогне в работа при жътва . . . Като дойде жътва, ние го викаме, а той ще рече: „Докато не ожъна моето, не мога. После ще дойда.“ Ние си го знаехме, че полъгва, та много, много го не търсехме. Някой път, като му спомена тия работи, ще рече: „Сиромах човек — жив дявол. Или ще излъже, или ще завлече“.

Колкото за свирене с гайда го биваше. Викаха го и по годежи, и по сватби. Па свиреше и на хорото.

„Една година, разказва баба Петра Николова Иванова (на 70 години)[1], Иван Колев—Благолаж събра момчетата от Байлово и Макоцево да ни

[1] Записът е направен през 1962 г.

води на Романия. Той ни беше драгоманин. Тръгнахме пеши. Когато стигнахме Кавакдере, така бяхме изморени, че не можехме да вървим. Насядахме. А до Царацово имаше още много път. Благолаж извади гайдата и засвири. Забравихме умората и заиграхме. Като тръгнахме, разправяше ни някои работи и ние му казвахме че лъже, а той: „Ако не лъжа в Байлово, няма да ме викат Благолаж . . . Лъжа, ама благо!“

18

БОНЕ ПЕНКОВ СТОЙЧЕВ — ПРОТОТИП НА БОНЕ КРАЙНЕНЕЦА ОТ РАЗКАЗА “НА БРАЗДАТА“

„Бях в София коминочистач — разказваше ни Петър Илиев Колчев (на 60 години, от Байлово). Един ден касиерката на коминочистачното бюро ми даде бележка да отида на улица „Журналист“ № 12, за да почистя комини. Знаех, че на „Журналист“ 12 живее нашият съселянин чичо Мито, както си го наричахме ние, байловци. Отидох. Посрещна ме любезно жената на Елин Пелин, на която не казах, че съм от Байлово. Прегледах внимателно всички комини и отвори и започнах работа. Към обед Елин Пелин дойде, гледа навсякъде и рече: „До сега когото съм викал, никой не е свършил такава добра работа. Пък и никъде няма изцапано от сажди.“

— Радвам се, чичо Мито, че си доволен от работата ми — се засмях аз.

— Ама ти откъде ме познаваш?

— Може ли да сме от едно село и да не се познаваме?

— На кого си син? — попита Елин Пелин.

— На Илия Колчов — Петър.

— Брей, Пешо! Защо се не обаждаш, бе? Я гледай! Седни. Ще поседиш да си поприказваме и ще почерпя.

— Стефанке — каза на жена си, — приготви нещо за мезе. Ще пием по някоя ракия. Я гледай, я гледай! Пак наш човек да свърши добре работата! . . .

Елин Пелин донесе ракия и мезе. Започна да налива, да се черпим. Заприказвахме се за Байлово, когато бил млад, как ходил на лов. „Пушка нямах — разправяше той, — та вземах байчовата Велкова. Един път я бях взел и съм седнал отпред на сударата да я чистя. Кака Мина бе ходила на вода и като ме видя, че съм вземал пушката, ме попита дали съм питал байчо Велко (по-голям брат на писателя, учител). Той бе на училище, та не бях го питал.

— Не съм го питал, како Мино. Сега ще го попитам. И като сглобих пушката, гръмнах в тавана на сударата. Съчмите надупчиха дъските отгоре.

— У-у-у, Мито, какво направи? — рече кака Мина.

— Нищо, како Мино, рекох. Сега байчо Велко ще чуе, че съм му вземал пушката. Все едно, че съм го питал. Кака Мина не рече нищо и влезе да си гледа работата. Един ден я взех пак и излязох към „Гьола“ нагоре, обиколих „Серсемица“ до „Калугерица“ и се върнах откъм „Барабойника“ и „Кошарите“. Времето хубаво, хората бяха излезли да орат. Над „Барабой-

Семейна снимка на Боне Панков Стойчев — прототип на Боне Крайненеца от разказа „На браздата“ (около 1928)

ника“ ореше с бели волове Боне Панков. Чух му гласа: Д-е-е-е, сине, д-е-е-е! Горе, сине, горе! . . .

Върнах се дома. Байчо Велко седеше на судурмата. Като се качих при него, попита ме: „Какво, Мито, излезе ли нещо?“

— Нищо, байче, — му рекох и заразправях къде съм ходил, как Боне Панков и другите са излезли на оране. Байчо Велко обичаше да слуша. Рекох му: „Ще напиша нещо за Боне Панков.“

— Добре — каза байчо Велко.

А аз влязох да търся нещо за ядене, че бях много огладнял“.

Приказвахме и за други работи за село, почерпи ме, нагости ме като свой човек и ме изпрати. Този ден бе много приказлив. За работа после все мен търсеше.

Боне Панков Стойчев, брат на Иван Дядката, бе тих, добър селянин. На младини бил овчар по кошарите и се прибрал в селото, когато се оженил. За разлика от брат си Дядката не ходел по кръчмите и рядко се напивал. Бил добър свирец на кавал. Нивите в местността „Барабойника“ са на панковци, дял от които имал и Боне Панков.

19

НЕНКА СПАСОВА СТОИЦОВА—ПШЕНИЧКАТА — ПРОТОТИП НА КАЛИНА ПШЕНИЧКАТА ОТ РАЗКАЗА „САМОДИВА“

„Калина беше на 18 години, слаба, стройна и мила. Наричаха я Пшеничката. Очите ѝ бяха големи, сини като синчец и светли. Лицето ѝ беше меко и нежно, като че слънцето само̀ беше я пазило . . .

. . . Прекръстили ме Пшеничката, защото съм приличала на узрял клас, и очите ми били на котка.

. . . Боже, пък на кого съм се метнала! На никого в село не приличам. Всички черни като цигани, аз руса. Като някоя самодива.“

Така писателят рисува образа на героинята.

Майката на Пшеничката Стоянка, много интересна жена, била родом от село Петрич (Средногорец), а бащата Спас или Пане — от Байлово. Раждат им се пет деца, три момичета и две момчета. Сиромашията подгонила бащата и той тръгнал по печалба, като стигнал до Влашко. Научил се да попийва, той често посещавал кръчмата на Курти Станьов, комуто всякога имал да дължи.

Майката на Пшеничката оженила най-напред дъщеря си Катерина, за която казвала: „Ожених Катерина, че е висока и тънка като ръж, та няма да оженя Ненка. Тя ми е най-хубава, подбрана като пшеничка.“ Оттогова всички в селото започнали да я наричат така.

Семейна снимка на Ненка Спасова Стоицова — прототип на Калина Пшеничката от разказа „Самодива“ (около 1917)

Ненка Пшеничката била средна на ръст, черноока, хубава. Оженва се за буен младеж от селото — Тодор, син на Васа Иванова (Мариница). Скоро Тодор отишъл войник. Не искала Пшеничката да остане в село при свекърва си. Отишла в София и се цанила за слугиня. Понакупила си дрехи и връзка пендари за през шия. Изслужил Тодор и двамата се връщат в село. Раждат им се три момичета и три момчета.[1]

20

НИКОЛА ТОДОРОВ СТАНЬОВ — ПРОТОТИП НА ЧИЧО КОЛА ОТ РАЗКАЗА „ПЪРВИ СНЯГ"

„Чичо Кола бе петдесет годишен човек, нисък на ръст, с къса шия и издадени плещи, които го правеха малко гърбав. Той бе ловец, и от постоянна мисъл за зайци лицето му бе добило заешка физиономия. Ушите му стърчеха назад, постоянно на щрек. Горната клепка на едното му око липсваше и то стоеше отворено даже когато другото спеше. Редките му руси мустаци стърчаха в безпорядък на вси страни."

Такъв е неговият портрет в разказа.

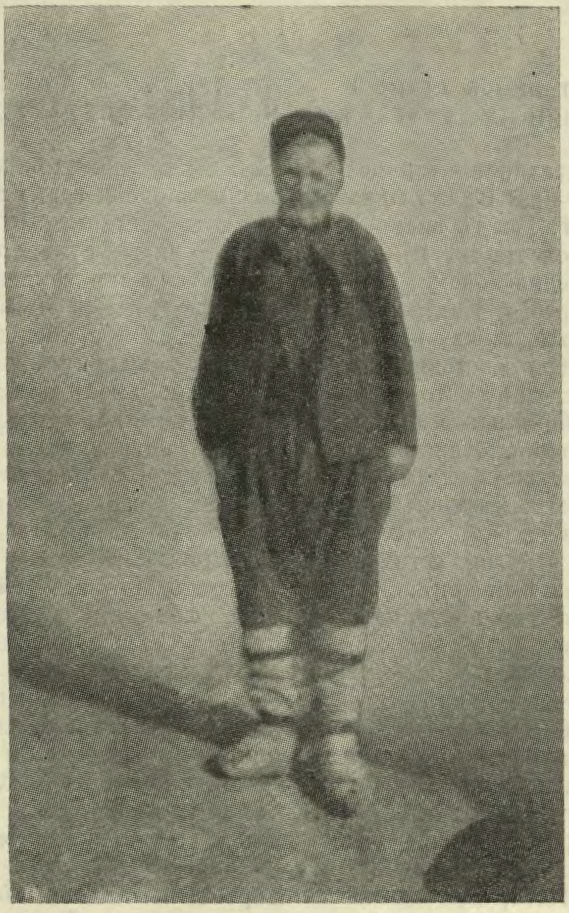
Чичо Никола Тодоров (или чичо Кола, както му казваха някои) починa през 1954 г. на 89 години). Преди това казваше: „Болест не знам що е. Не помня да съм боледувал".

За разлика от другите байловци Кольо Тодоров (както го наричаха повечето селяни) съвсем рядко посещаваше кръчмите (защото „на младини си изпил пая"). Беше добър и редовен земеделски стопанин. Ако влезеше в някоя от петте кръчми на Байлово, той сядаше настрана и слушаше разговорите на съселяните си. Байловчани знаеха слабото място на Никола Тодоров и гледаха да доведат разговора за ловци, зайци, лисици, вълци. Нарочно започнат да хвалят някой ловец, че трепал много зайци и лисици. Тогава Никола Тодоров става неспокоен. Ще се разшава на мястото си, па ще рече: „Майкя, ако това ми е ловджия, да удари в годината по един заяк, не знам що си е . . ."

„Една есен — започва той — орехме с биволите на нивата в „Реката". Ратай бе ни Тодор Колев. Рекох му той да оре, че аз ще отида да убия някой заяк. Вземах „Мартинката" и излезох на „Мирчова ливада". Изскочи заяк, убих го. Вземах заяка и тръгнах надолу към „Матев дол". Излезе друг заяк — и него убих, та станаха два. Слезох в „Матев дол". Не щеш ли, из едни тръни побегна заяк. Дигнах пушката, заковах го на място, та станаха три. Едвам ги влача. Като наближих нивата, където ореше Тодор измикярина, пребегна друг. Убих и него, та станаха четири. Отсекох дълго дърво колкото кобилица, вързах два от едната страна, два от другата. Тодор Колев ги занесе дома. Ловил съм и белки и лисици, но то не е лов."

Никола Тодоров бе прочут ловец на вълци и вълчета. Сам той разказваше: „Всяка година на 12 или 13 май взимах дрехата и отивах по високите места на нашето землище — на „Голия връх" или на „Серсемица", „Пелинови поляни" или „Опор". Ще наклада огън, ще поседя край него и след

[1] Сведенията получих от байловеца Димитър Николов Стаменов на 23. III. 1963 г., когато той бе на 67 години.

Чичо Кола Радин — прототип на едноименния герой от разказа „Първи сняг“ (около 1930)

това лягам. Към 12 или 1 часа през нощта вълчицата, която ще се кучи, започва да вие. Ще извие 10—12 пъти и ще се потаи. Влиза в някой гъстак на гората около мястото, където е вила, и там рано сутринта се окучва. На такива места, където вие вълчицата, после намирам малките вълчета.

Една вечер на „Опор“ хванах девет вълчета. Едно от тези вълчета оставих на „Голия връх“, като под кожата му откъм опашката забих една тънка шилка. Отдалече гледах какво ще стане. Вълчицата дойде, хвана го с устата да го носи, а то скимти силно. Остави го, то скимти, защото пръчката е под кожата му. Тя ту го носи, ту го остави, докато то умря. На това място вълчицата втори път никога не раждаше. Обикновено при вълчицата има и мъжкар. Той носи ядене и за вълчицата.“

През живота си Никола Тодоров бе уловил 81 вълчета и 5 големи вълци. За него казват: стреля ли, не пропуска . . .

21

ПЕТЪР КОСТАДИНОВ СТАНЬОВ — ПРОТОТИП НА ФРАНЦ ТЕХНИКАТА ОТ „ЯН БИБИЯН НА ЛУНАТА“ И НА ЧИЧО ПЕТЪР ОТ РАЗКАЗА „ПЕТКАН“

Петър Костадинов Станьов бил 18 годишен, когато майка му заедно с по-малкия му брат Вълко ги завела в Панагюрище, гдето трябвало да учи някакъв занаят. Там ги сварва и Априлското въстание. Връщат се в Байлово. През пролетта на 1878 г. Саранското поле, откъдето минали руските освободителни войски, било покрито с човешки трупове, които трябвало да се погребат. Както от околните села, така и от Байлово излизат повечето младежи, между които и Петър Костадинов. Между другите трупове, когато Петър Костадинов влачел убит турски войник, забелязъл около кръста му пояс, ушит като кемер, в който подрънквали монети. Оказало се, че турският войник носел доста златни пари, които Петър Костадинов прибрал. Същата година отива войник в четвърти артилерийски полк в София. В началото още, един фелдфебел от полка го ударил. Младият и буен Петър набил фелдфебела, взел си багажа и побягнал пеш към Байлово, където на 3 километра източно от селото в местността „Стражата“ (или „Караулницата“, както я казват сега) е минавала границата между Източна Румелия и Княжество България. Оттам преминава в Източна Румелия, а после отива в Шумен. Там постъпва в бирената фабрика. Собственикът на фабриката бил довел свои сънародници, от които Петър научил немски, а от местното турско население — турски. В Шумен Петър се сгодява. Един неделен ден привечер, като се разхождал с годеницата си покрай реката, някой си посегнал и закачил годеницата му. Петър хваща непознатия и го хвърля от моста в реката, оставя годеницата си и забягва в София, където става работник в бирената фабрика на някой си Георги Кривия. Никой от близките му не знаел къде е. Пазел се да го не видят.

Дългото криене и неизвестност дало повод на неговите близки да го считат за загинал.

Най-сетне Петър Костадинов се завръща в Байлово. Оженва се и заминава за Панагюрище, където вече става майстор бираджия. Престоял няколко години в Панагюрище, връща се отново в Байлово, гдето остава до края на живота си.

Синът му Никола Петров Костадинов (на 60 години) ни разказваше: „Баща ми не беше привързан към земеделието и селската работа. Не обичаше „тежкия“ труд и намираше начин да го направи бърз и лек. На коситба отиваше обикновено към 10 часа, за което му се смееха. Но той майсторски наточваше косата и така умело косеше, че изпреварваше всички.

Майстор беше, имаше изобретателен ум: каквото пипне — прави го. Поправяше часовници, правеше печки, тръби за печки, веялки и всичко, каквото му се донесе. Беше направил една много малка веялка. Седне на стола, върти и слага в коша за отвяване, без да заангажирва друг човек. На брат си Вълко направи колело за воденицата с диаметър 8 м.

Баща ми разправяше, че след Освобождението на България заедно с бащата на Елин Пелин поели от Софийската община направата на гальотите. Дървените части правел дядо Йото, а железните — баща ми.

Една година прави и сглобява разни тенекии на хвърчила. Беше дошел и Елин Пелин. Попита го: „Чиче, какво ще правиш? — Ще правя машина,

Петър Костадинов Станьов — прототип на Франц Техниката от романа „Ян Бибиян на Луната“ брат на чичо Поп (около 1930)

та да отида на месечината — рече баща ми на шега и започна да му разправя нещо като приказка — как щял да пътува до там, как ще слезе, какво ще види и какви били хората там. Камъните били златни, та щял да донесе от тях. „Сега ми остава да намеря само такива мотори и ще тръгвам — разказваше баща ми на Елин Пелин. — Ако искаш, мога и теб да заведа, та после да пишеш какво сме видели на месечината . . .“ Посмяха се доста.

По-късно Елин Пелин написа „Ян Бибиян на Луната.“ Франц Техниката е баща ми, който го подсети за пътуване до месечината. Баща ми знаеше много приказки, които нарочно разправяше на чичо Мито, защото знаеше, че той ще ги запише. Много от тях са преработени от писателя.

Баща ми бе духовит човек, обичаше шегите и бе благодум. Затова му викаха „чичо Петър с благите думи“. Зимно време отваряше в къщи ка-

фене — правеше кафе и вареше чай, и то не толкова за печалби (защото пари всякога си имаше), но да се събират селяните там и най-много за приказките. Отпускаше много на вересия. Селяните тогава нямаха пари дори за един чай. С тебешир записваше имената им къде ли не — по тръбите на печката, по самата печка или с молив по стените. След една-две зими цялото помещение бе изписано с имена . . .

Насред тавана на кафенето бе окачил един голям звънец. Когато някой от посетителите се увлече в приказки и прехвърли истината, тогава чичо Петър подръпне въженцето и звънецът ще подсети разказвача да лъже помалко, защото е „попрекалил".

Най-вече чичо Петър се славеше като иманяр. При него идваха от къде ли не да го питат за разни местности, където смятаха, че е заровено имане (като местността „Тахтъмандрасъ", „Маснин дол" и други, които били записани в някаква „гръцка" книга)."

22

СТОИЛКА МИХАЙЛОВА СПАСОВА — ПРОТОТИП НА СТОИЛКА ОТ РАЗКАЗА „ЗАДУШНИЦА"

Преди 30 години, когато за пръв път станах учител в село, през зимните вечери всички колеги бяхме задължени по дежурство всяка вечер да четем по нещо на селяните в читалището. Една такава вечер аз четох някои разкази на Елин Пелин. След прочитането на „Задушница" Захари Велков Радин се обади: „Тоя Станчо не знам кой е, ама Стоилка, какво я пише Елин Пелин, си е Стоилка Милска — така височка, русулява и забеста. В селото само Милските са забести, други нема."

Сега[1] дядо Захари Велков Радин е на 82 години и разказва за Стоилка: „С Милските сме съседи, та съм ги запомнил всичките. Стоилка бе слаба такава, грознолява, защото зъбите ѝ бяха изхвръкнали навънка, така не смееше да се засмее, ами все ги криеше с ръката. От Байлово, види се, никой ергенин не я е искал, та се оженва в Макоцево. Не знам колко деца е имала, но имаше сляпо момче — Стоян Кьоравия. Мъжът на Стоилка умира и тя се връща в Байлово като вдовица. После се ожени за Данчо Чакъра от Байлово. Колко са се водили, не знам, но Данчо умира и тя пак остава вдовица.

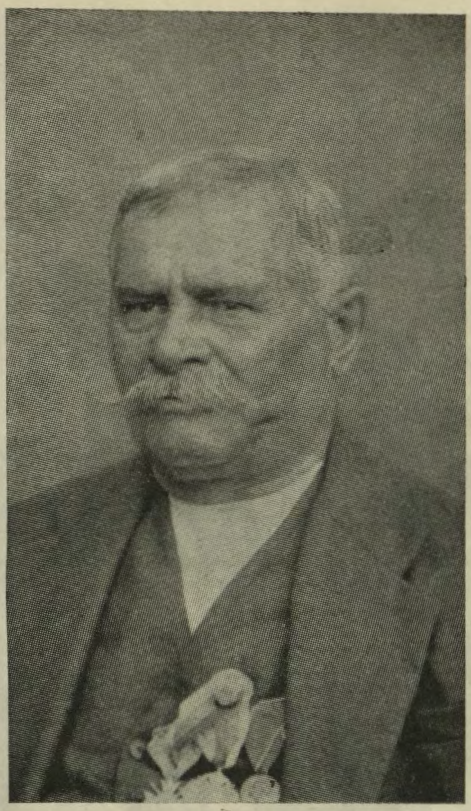
Поп Атанас Костадинов бе вдовец, та започнаха да я приказват за него. После попа изпратиха на заточение в Рилския манастир , а Стоилка умря."

23

СТОЯН ПЕТРОВ ГЕРАКА — ПРОТОТИП НА СТОЯН ГАЩНИКА ОТ РАЗКАЗА „МИЛ ГОСТ"

Синът на Стоян Петров Герака — Христо Стоянов Петров, медицински работник, сега пенсионер, ни съобщи: „Разказът „Мил гост" от Елин Пелин съм чел много пъти и всякога съм мислил, кой ще е този Стоян Гащника и

[1] През 1963 г., когато е записан разказът.

Стоян Петров Гераков — прототип на Стоян Гащника от разказа „Мил гост“(около 1922)

дали не е баща ми Стоян Петров Герака, който на младини бил голям приятел на писателя. Случаят да питам самия Елин Пелин бе такъв: През май или юни на 1932 г. се откриваше новопостроената линия София—Макоцево. На новата гара Макоцево се беше стекъл много народ от всички околни села, както и от Байлово. На това тържество присътвуваше и Елин Пелин, пристигнал от София. Ние, байловчани, се събрахме около него и приказките ни се вртяха около това, че новата ж. п. линия е много близо, около четири километра до селото ни, и че няма вече да „блъскаме“ пеши до Побит камък и гара Новоселци (гара Елин Пелин), за да отидем до София. Елин Пелин беше много весел и разговорлив, та затова си позволих и такъв въпрос: Чичо Димитре, мога ли да те попитам нещо?

— Можеш.

— В разказа „Мил гост“ кой е този Стоян Гащника?

— Баща ти е Стоян Гащника — рече писателят. — С него бехме много приятели и когато писах разказа, кой знае как ми хрумна нещо за Гераците, за баща ти — Стоян Герака, когото нарекох Стоян Гащника. Нали в нашето село носят *гащи*, па с тях си воюваха и на фронта.

Елин Пелин с публициста Йордан Сливополски — Пилигрим (август 1946)

Елин Пелин помълча, замисли се и пак повтори:

— *Стоян Гащника* е баща ти.

След това всички се отправихме към гарата, където започнаха тържествата."

СНИМКИ И ФАКСИМИЛЕТА

1. Последен портрет на Елин Пелин (1949)
2. Изглед на с. Байлово (1922)
3. Свидетелство за материалното състояние на Елин Пелиновия баща през 1886 г.
4. Кръщелно свидетелство на Елин Пелин от 1894 г.
5. Бащата на писателя Иван Стоянов (Йото Варджията) с внучката си
6. Лицевата корица от дневника на учениците, които писателят учи през 1895—1896 г.
7. Рисунка на лебед с подпис на Елин Пелин (1896)
   Еленка Хр. Иванова (1906)
8. Елин Пелин (в селска носия) сред свои роднини в с. Байлово (1899)
9. Корица на Молиеровата комедия „Дон Жуан“ с подпис на Елин Пелин на френски (1896)
10. Последна страница от договора на Елин Пелин с издателство „Хемус“ от 1918 г. (с подписите на писателя, Роман Аврамов и Георги Бакалов)
11. Катерина Рашкова (вдясно на снимката), на която Елин Пелин посвещава разказа „Самодивските скали“ (около 1900).
12. Факсимиле от редакция на разказа „Ветрената мелница“/първа страница (около 1901).
13. Факсимиле от редакция на разказа „Ветрената мелница“/втора страница (около 1901).
14. Писмо на Елин Пелин до Чудомир (1949)
15. Писмо на Елин Пелин до подпредседателя на БАН от 1944 г./първа страница
16. Писмо на Елин Пелин до подпредседателя на БАН от 1944 г./втора страница
17. План-съдържание на проектирания роман „Нечиста сила“/първа страница
18. План-съдържание на проектирания роман „Нечиста сила“/втора страница
19. Факсимиле от саморъчно написано изказване на Елин Пелин
20. Радиоизказване на Елин Пелин във връзка със смъртта на Георги Димитров
21. Заявление от Елин Пелин до управителния комитет на столичната театрална трупа „Сълза и смях“ (1897)
22. Училищно свидетелство за успеха на Елин Пелин през 1893—1894 г.
23. Инспекторско свидетелство за учителя Димитър Иванов [1895—1896]
24. Стаята, гдето е живял Стоян Марков Маргин — прототип на Матей Маргалака от повестта „Гераците“ (1962)
25. Чичо Поп (Атанас Костадинов Станьов), роднина на Елин Пелин; прототип на отец Игнатий от разказа „Пролетна измама“ (около 1900)
26. Лукан Вълков — прототип на едноименния герой от разказа „Самодива“ (1937)
27. Къщата на Лукан Вълков (1962)
28. Ангел Ганчов Тонков — прототип на клисаря от разказа „Изкушение“ (около 1900)
29. Къщата на Дядката и Павел нямото — прототипове на едноименни герои от разказа „Летен ден“ (1962)

30. Елин Пелин и Младен Стоянов /1900/
31. Семейна снимка на Павел Нямото /около 1932/
32. Андрея Стоев Ценов — прототип на Андрешко от разказа „Андрешко", с жена си и внучетата си /1935/
33. Семейна снимка на Гацо Панов — прототип на Лисичката от разказа „Хитрец" /около 1920/
34. Симеон Панчов Стойнов — прототип на Монката от разказа „Спасова могила" /около 1910/
35. Къщата на Симеон Панчов Стойнов /1962/
36. Къщата на Васа Иванова Кулинска — прототип на Мариница от разказа „Вдовец" /1962/
37. Иван Колев Петков—Благолаж — прототип на Благолаж от разказа „Косачи" /1947/
38. Семейна снимка на Боне Панков Стойчев — прототип на Боне Крайненеца от разказа „На браздата" /1928/
39. Семейна снимка на Ненка Спасова Стоицова — прототип на Калина Пшеничката от разказа „Самодива" /около 1917/
40. Чичо Кола Радин — прототип на едноименния герой от разказа „Първи сняг" /около 1930/
41. Петър Костадинов Станьов — прототип на Франц Техниката от романа „Ян Бибиян на Луната"; брат на чичо Поп /около 1930/
42. Стоян Петров Гераков — прототип на Стоян Гащника от разказа „Мил гост" /около 1922/
43. Елин Пелин с публициста Йордан Сливополски-Пилигрим /август 1946/

СЪДЪРЖАНИЕ

За съдържанието и характера на този том 5

Кръстьо Генов — Непубликувани произведения, вариантни наброски, писма и документи из архива на Елин Пелин 7

1. Биографски и служебни документи 12
2. Съдебни дела и изпълнителни листове срещу писателя 36
3. Авторски договори с книгоиздателства 45
4. Необнародвани стихотворения и части от разкази 58
5. Писма от и до Елин Пелин 78
6. Покани от Елин Пелин за приеми от Съюзната контролна комисия в България и Съветското посолство 90
7. Предложения на Елин Пелин до Управителния съвет на БАН 90
8. Програмно съдържание на списание „Щурче“ 94
9. Проектирани моменти и вариантни наброски от романа „Нечиста сила“ 95
10. Неизвестен предговор към сборника „Гори Тилилейски“ 103
11. Беседата на Елин Пелин „Как пиша“ 105

Елена Цекова-Ешкенази — За Елин Пелиновото стихотворение „На Еленка“ 125

Петко Тихолов — Елин Пелин претворява чужд разказ. Неизвестни писма на писателя 128

Коста Георгиев — Две радио-беседи на Елин Пелин (за кончината на Георги Димитров и за своето детство и първи творчески стъпки) 139

Стефан Каракостов — Из моите литературни връзки с Елин Пелин . . . 144

Александър Благоев — Елин Пелин — кандидат за артист 147

Никола Стоев — Прототипове на герои от Елин Пелинови произведения . . 151

Снимки и факсимилета (списък) 203

ЛИТЕРАТУРЕН АРХИВ, ТОМ IV
ЕЛИН ПЕЛИН

*

Изд. редактор М. Костова
Художник Л. Басарева
Художествен редактор Д. Донков
Технически редактор Д. Костова
Коректор Л. Борисова

*

Изд. индекс 4490
Дадена за набор на 3. IV. 1972 г.
Подписана за печат на 15. VIII. 1972 г.
Формат 71(100)16 Тираж 1200 ЛГ—III—8
Печатни коли 13,00 Издателски коли 15,48
Цена 2,28 лв.

*

Набрана и отпечатана в Печатницата на Издателство на БАН
София 13, ул. 36
Поръчка № 228